MARY WOLLSTONECRAFT

KADIN HAKLARININ GEREKÇELENDİRİLMESİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN: DENİZ HAKYEMEZ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

II. BASKI

Genel Yayın: 1189

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

MARY WOLLSTONECRAFT
KADIN HAKLARININ GEREKÇELENDİRİLMESİ

ÖZGÜN ADI
A VINDICATION OF THE RIGHTS OF WOMEN

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN
DENİZ HAKYEMEZ

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
ALİ ALKAN İNAL

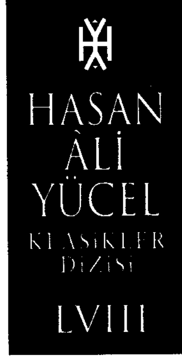
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI MART 2007, İSTANBUL
11. BASKI OCAK 2012, İSTANBUL

ISBN 978-9944-88-044-2 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
KİTAP MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
DAVUTPAŞA CADDESİ NO: 123 KAT: 1
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 482 99 10
Sertifika No: 16053

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

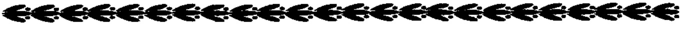
MARY WOLLSTONECRAFT

KADIN HAKLARININ GEREKÇELENDİRİLMESİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
DENİZ HAKYEMEZ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Eski Autun Papazı
Bay Talleyrand-Périgord'a

Saygıdeğer bayım,

Yakın zamanlarda yayımlanan bir broşürünüzü büyük bir zevkle okudum. Bu kitabı size adıyorum; amacım, bu konuyu yeniden düşünmeniz, kadınların hakları ve ulusal eğitim üzerine söylediklerimi olgunlukla değerlendirmenizdir. Size insanlığın güçlü sesiyle sesleniyorum, çünkü saygıdeğer bayım, savlarım çıkar gözetmeyen bir zihnin ürünüdür – kendi cinsimin haklarını savunuyorum – kendi çıkarlarımın peşinde koşuyor değilim. Bağımsızlığı her zaman yaşamın en güzel armağanlarından biri olarak, her erdemin temeli olarak gördüm – çorak topraklarda yaşamak zorunda olsaydım dahi, en temel haklarım güvence altına alarak bağımsız yaşamak isterdim.

Kalemimi bu kağıtlar üzerinde, erdemin kaynağı olduğuna inandığım şeyi desteklemek için hızla koşturmam, bütün bir insan ırkına duyduğum sevgidendir; kadınları gerilemek yerine, ilerleyecek bir konumda görme isteğimin ardında da aynı neden yatıyor. Ahlakın özünü oluşturan o yüce ilkeleri ilerletip yaymadıkça erdemden söz etmemiz mümkün değildir. Kadınların hakları ve görevlerine ilişkin görüşlerim işte bu yalın ilkelerden en doğal şekilde, nere-

deyse kendiliğinden çıkıyor; bu nedenle de insanda hayranlık uyandıran anayasanızı hazırlayan büyük adamlardan bazılarının benimle aynı görüşte olabilecekleri ihtimalini çok da düşük bulmuyorum.

Fransa'da bilgi toplumun geneline, hiç kuşkusuz Avrupa'nın diğer kesimlerinde olduğundan çok daha fazla yayılmış durumda; bunu büyük ölçüde, cinsler arasında uzun zaman önce kurulmuş olan toplumsal etkileşime bağlıyorum. Düşüncelerimi açıklıkla söylüyorum: Fransa'da duyusal doyumun özü, fiziksel ve cinsel hazzı el üstünde tutacak şekilde çıkarılıp alınmış durumda; Fransız siyasal ve sivil toplumunun genel bir eğilim olarak sergilediği ikiyüzlülük sistemiyle birlikte, duygusal alanda şehvet ön plana çıkmış durumda; bu da Fransızlara kötücül bir zekâ, sözcüğün gerçek anlamıyla bir incelik veriyor; davranışlarda bunun doğal sonucu olarak gözlemlenen cilalı zarafet, toplumun içtenliğini öldürerek özü yaralıyor. – Erdemin en güzel kıyafeti olan alçakgönüllülük Fransa'da, İngiltere'de olduğundan da fazla ayaklar altına alınıyor; Fransız kadınları erdem ve edepli davranıştan yapmacık bir alçakgönüllülüğü anlıyorlar; bunu en kaba insanlar dahi gözlemleyebilir.

Erdemli davranışlar ile ahlak o denli yakın ilişki içindedir ki, çoğunlukla birbirine karıştırılırlar; incelikli davranışlar, ahlakın doğal yansıması olmalıdır; çeşitli nedenlerle çok erken yaşlarda sahte ve yoz davranışlar benimsenirse, ahlak içi boş bir sözcük olmaktan ileriye geçemez. Fransız kadınlarının hor gördüğü ciddiyet ile ev yaşamında temizliğe ve zarafete özen, alçakgönüllülüğün üzerinde yükseldiği temellerdir; onları hor görmek bir yana, eğer yurtseverliğin saf ateşi Fransız kadınlarının yüreklerini sardıysa, erkeklerini kadınlarda alçakgönüllülüğe değer vermeleri yolunda eğitmeleri ve erkeklere saygınlık kazanmanın tek yolunun bu değerlerin benimsemesinden geçtiğini öğreterek, tüm yurttaşların ahlaki değerlerini yükseltmeleri gerekir.

Kadınların haklarını kazanması yolunda verdiğim mücadelede temel savım bu yalın ilkedir; kadın eğitim yoluyla erkeğin kafa arkadaşı olabilecek şekilde yetiştirilmezse, bilgi ve erdemin yayılması önünde engel oluşturacaktır; çünkü hakikat herkes için ulaşılabilir olmalıdır, yoksa genel uygulamada etkisiz olacaktır. Neden erdemli olması gerektiğini bilmedikçe, özgürlük onun aklını, görevlerini kavrayacak ölçüde güçlendirmedikçe, üstüne düşen görevlerin neden kendi yararına olduğunu anlamadıkça, kadından bu konuda işbirliği yapması nasıl beklenebilir? Eğer çocuklar yurtseverlik ilkesini anlayacak şekilde eğitilecekse, annelerinin de yurtsever olması gerekir; pek çok erdemin kaynaklığını yapan insanlık sevgisi, ancak insanlığın ahlaki ve sivil çıkarları üzerine düşünülerek üretilebilir; ama mevcut durumda kadınların eğitimi ve sosyal konumu onu bu tür düşünce ve incelemelerin çok uzağında tutar.

Bu yapıtta, belli bir cinse ilişkin mevcut görüşün ahlaktan sapmaya neden olduğu yolunda pek çok sav ileri sürüyorum; savlarımın ikna edici olduğuna inanıyorum. İnsan bedeni ve zihnini mükemmelleştirmek için saflığın evrensel hâkimiyetine ihtiyaç olduğunu söylüyorum; kendisini zihinsel güzellik ya da sevecenliğin çekici yalınlığıyla donatacak erdem ya da anlayıştan yoksun kadınların yüceltilmesine son verilmedikçe, saflığın erkekler dünyasında da asla hâkim olamayacağını söylüyorum.

Saygıdeğer bayım, bu gözlemlerimi tarafsızlıkla değerlendirmenizi rica ediyorum – şunları kaleme alırken siz de bir ölçüde bu hakikati gözetmiş değil misiniz?: "İnsan ırkının yarısının diğer yarısı tarafından devlet yönetimine her türlü katılımdan uzak tutulması, soyut ilkeler açısından bakıldığında açıklanması imkansız bir siyasal olgudur." Öyleyse, anayasanız nasıl bir temel üzerinde yükselmekte? Eğer erkeklerin soyut hakları tartışmaya açık, açıklama isteyen ve açıklanabilen bir konu ise, muhakememiz bize aynı şeyin ka-

dınların soyut hakları için de söz konusu olması gerektiğini söylemez mi? Bu ülkede çok başka bir fikir hüküm sürüyor ve kadınların bastırılmasını meşrulaştırmak için kullanılıyor – sorgulanmaz bir buyruk olarak kabul görüyor.

Beni bir yasama uzmanı olarak dinlemenizi istiyorum: Erkekler kendi özgürlükleri için, kendi mutluluklarına ilişkin olarak kendi adlarına karar verebilmek için mücadele edebilirken, kadınların, onların mutluluğu düşünülerek yapılsa bile, baskı altına alınması tutarsız ve haksız bir davranış değil mi? Kadın akıl melekesini erkekle paylaşıyorsa, erkeği bu konudaki tek hâkim yapan güç nedir?

Zayıf krallardan zayıf aile reislerine kadar her türlü tiran da bu mazeretin ardına sığınmaz mı? Bunların en büyük arzusu aklı ezip geçmektir; gene de tahtlarını her zaman başkalarının yararına kullandıklarını iddia ederler. Kadınlardan sivil ve siyasal haklarını esirgeyerek onları aile hapishanesinin zifiri karanlığında kalmaya zorlarken siz de benzer bir şey yapmış olmuyor musunuz? Saygıdeğer bayım, eminim, aklı temel almayan bir görevin bağlayıcı olduğunu savunmazsınız. Kadınların kılavuzu akıl olursa, bundan sonuçlar çıkarabilirler; şunu hiç çekinmeden ileri sürebiliriz: Anlayışları ne kadar artarsa, kadınlar görevlerine o denli bağlı olacaktır – çünkü bunu anlayarak yapacaklardır – görevlerini anlamadıkça, kadınların ahlakı da erkeklerinki gibi o değişmez ilke temeline oturtulmadıkça, hiçbir otorite onların görevlerini erdemli bir şekilde yerine getirmelerini sağlayamaz. Bu yolla kadınlar el altında köleler olabilirler, ama kölelik kaçınılmaz sonucunu beraberinde getirecek, hem efendiyi hem de bağımlı kulu nitelikçe düşürecektir.

Eğer kadınların sesleri bastırılacaksa, eğer kadınlar insanoğlunun doğal haklarından mahrum bırakılacaksa, haksızlık ve tutarsızlık suçlamasını boşa çıkarmak için, öncelikle kadınların aklı olmadığını kanıtlamanız gerekmektedir – aksi takdirde YENİ ANAYASA'nızdaki bu büyük kusur, erke-

ğin şu ya da bu şekilde, bir tiran gibi davranması gerektiğini gösterecektir ve tiranlık, o utanmaz yüzünü toplumun hangi kesiminde gösterirse göstersin, ahlakın altını oyacaktır.

Kadınların zorla yalnızca ev içindeki işlerle ilgilenmeye mahkûm edilmesinin mümkün olmadığını defalarca tekrarladım; bu görüşümü gerçek olgulardan çıkardığım yadsınamaz savlarla desteklediğime inanıyorum. Kadınlar ne denli cahil olurlarsa olsunlar, özel görevlerini ihmal ederek, kurnazlıklarla, küçük hilelerle, daha ciddi konulara, kendi anlayışlarının ötesinde bulunan akıl işlerine burunlarını sokacaklardır.

Ayrıca kadınlardan yalnızca kişisel görevleri başarmaları beklenirken, erkekler çok çeşitli hazların peşinden koşacaklardır; sadakat bilmeyen erkekler sadakat bilmeyen kadınlar yaratır. Kendilerine kamusal yararın öğretilmediği, sivil hakların tanınmadığı cahil yaratıklar olarak kadınlar, misilleme yaparak kendilerince adaleti sağlamaya çalıştıklarında suçlanamazlar da.

Toplum içindeki kötülük kutusu açılınca, kamusal özgürlüğün ve evrensel mutluluğun tek güvencesi olan özel erdem nasıl korunur?

Öyleyse kurulu toplumda baskı olmasına izin vermemeliyiz; yerçekimi yasasının evrensel hâkimiyetinde cinsler kendilerine uygun konumlarını bulacaklardır. Böyle bir durumda yurttaşlarınızı şekillendiren daha eşitlikçi yasalar olduğundan, evlilik de daha kutsal hale gelecektir: Genç erkekleriniz eşlerini seçerken sevgiden başka bir kılavuz aramazlar, aynı kılavuzlukta genç kızlarınız kibri yaşamlarından söküp atarlar.

Böyle bir durumda aile babası, fahişelere giderek bedenini ve duygusal bütünlüğünü güçten düşürmez, iştihasının peşinde koşarken onun kendisine verilmesinin gerçek nedenini unutmaz. Akıl ve alçakgönüllülük ona kocasının arkadaşlığını sununca, anne de koketlik sanatını icra etmeye çalışıp çocuklarını ihmal etmeyecektir.

Ama erkekler babalık görevlerini yerine getirmedikçe, kadınların da günlerini çocuk odasında geçirmesini beklemek boşunadır; şimdi "akıllı bir kuşak"ın üyeleri olarak vakitlerini ayna karşısında geçirmeyi tercih ediyorlar. Bu kurnazca edimler, paylaşımı haksızca engellenen gücün bir parçasını dolaylı olarak da olsa ele geçirme çabasından kaynaklanıyor: Yasal hakları kendilerine tanınmazsa, kadınlar da yasal olmayan ayrıcalıklar elde edebilmek için hem erkekler, hem de kendileri için ahlaksızlık getireceklerdir.

Saygıdeğer bayım, dileğim Fransa'da bu türden sorgulamaları başlatmak ve yaygınlaştırmaktır; bu sorgulamaların sonucunda ilkelerim onaylanırsa, aklın çağrısının bu yönde olduğu, o güçlü sesiyle insan ırkının kalan yarısı için de adalet istediği kanıtlanırsa, anayasanız elden geçirilebilir ve Kadın Hakları tanınabilir.

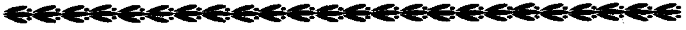
Saygılarımla,
M.W.

Duyuru

Yazmaya başladığımda bu kitabın üç bölümden oluşmasını tasarlıyordum. Birinci cildi birkaç temel ilkeden doğallıkla çıkacak savların tartışılmasına ayırmıştım; ama kitabın yazımında ilerledikçe ortaya çıkan gelişmeler nedeniyle şimdi kitabın yalnızca ilk bölümünü kamuya sunuyorum.

Bununla birlikte, burada hızla değinip geçtiğim pek çok konu, özellikle de kadınlara ilişkin yasalar ve kadınların özel görevleri konuları incelikli araştırma gerektiriyor. Bunlar, yakında yayımlanacak olan ve birinci kitapta ortaya koyduğum bazı görüşleri ayrıntılandırıp, bazı taslakları tamamlayacağım ikinci cildin malzemesini oluşturacak.

Giriş

Tarihi düşündüğümde ve içinde yaşadığımız dünyaya baktığımda, endişe duymadan edemiyorum; içimi büyük bir üzüntü ve öfke kaplıyor; iç geçiriyorum ve şunu kabul etmek zorunda kalıyorum: Ya doğa insanla insan arasında büyük bir fark gözetmiş ya da dünyaya şimdiye dek egemen olan medeniyet son derece taraflı davranmış. Eğitim üzerine yazılmış çok çeşitli kitapları inceledim, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme, okulların idare biçimlerini gözlemledim; ama sonuç ne oldu? – Bana acı veren sefaletin kaynağında kız kardeşlerimin sefil eğitiminden başka bir şey yatmadığına dair sarsılmaz bir inanç: Kadınlar, acelece varılmış tek bir sonuçtan kaynaklanan, iç içe geçen çok çeşitli nedenlerle zayıflığa ve perişanlığa mahkûm edilmiş. Kadınların davranışları ve yaptıkları, zihinlerinin hiç de sağlıklı bir durumda olmadığını kanıtlıyor aslında; çünkü fazla zengin bir toprağa ekilmiş çiçeklerin durumunda olduğu gibi, güç ve yararlılık, güzellik uğruna feda ediliyor; gösterişli yapraklar zor beğenen bir çift göze zevk verdikten sonra, olgunluğa ermesi gereken mevsimden çok önce gövdenin üzerinde unutuluyor, öylece solup gidiyor. – Bu zamansız ve verimsiz çiçeklenmenin kaynağında yanlış eğitim sistemini buluyorum; bu konuda yazan erkekler, dişi cinsi insan olarak değil de kadın olarak gördük-

lerinden, onları şefkatli eşler ve akılcı annelerden ziyade, alımlı metresler olarak şekillendirmeye yatkınlar; kadın cinsi deyince anlaşılan şey, bu yüzeysel saygı görüntüsüyle öylesine cilalanıp parlatılmış ki, yüzyılımızın uygar kadını, pek az istisnayı bir yana bırakacak olursak, yetenekleri ve erdemleriyle, karşısındakinde, çok daha soylu bir duygu olan saygı yerine, yalnızca sevgi uyandırmaya çalışıyor.

Bu nedenle, kadınların hakları ve davranış biçimleri üzerine bir incelemede, özellikle kadınların durumunun iyileştirilmesi için yazılan yapıtlar es geçilemez; özellikle de kadınlar sahte inceliklerle donatılarak daha zayıf hale getirilirken. Yüksek zekâlı erkek yazarların elinden çıkmış kitaplar dahi sığ ürünlerle aynı eğilimi sergiliyor; insanı vahşi hayvanların üstüne çıkaran ve zayıf bir ele doğal bir kraliyet asası veren şeyin, geliştirilebilir akıl olduğu genel kabul görürken, kadınlara Muhammediliğin özüne uygun olarak, insan türünün bir parçası olarak değil, doğuştan erkeğe tabi olan varlıklar olarak bakılıyor.

Bununla birlikte okurlarımın, salt kadın olduğum için, cinsiyetlerin eşitliği ya da birbirine oranla üstünlüğü konusunda sürüp giden tartışmanın üstüne körükle gittiğimi düşünmesini istemiyorum. Bu konu tam da benim yolumun üstüne çıkıyor; bu konuyu ele almazsam muhakememi zedelemiş olurum. Bu nedenle, durup birkaç sözle de olsa, bu konudaki görüşlerimi aktarmam gerekiyor. – Fiziksel dünyanın idaresinde, güç açısından kadınların erkeklere göre daha aşağı bir konumda bulunduğu gözlemlenebilir bir olgudur. Bu, doğa yasasıdır, kadınların lehine askıya alınamaz ya da ortadan kaldırılamaz. Bu nedenle erkeklerin fiziksel üstünlüğü yadsınamaz – bu elbette erkekler açısından soylu bir ayrıcalıktır! Ama doğanın kendilerine bahşettiği bu üstünlükle yetinmeyen erkek cinsi bizleri daha da aşağı bir konuma çekmeye çalışıyor, tek beklentileri bizlerden kısa bir süre için alımlı nesneler olarak yararlanmak; kadınlar da duyusal haz-

lar peşinde erkeklerin kendilerine gösterdikleri hayranlık duygularıyla başları döndüğünden, erkeklerin kalplerinde kalıcı bir dostluk duygusu uyandırmayı ya da tatmini toplum içinde bulan erkeklerin arkadaşları olmayı amaçlamıyorlar.

Tam da bu noktada bir itiraz getirilebileceğinin farkındayım: – Dört bir yanda erkeksi kadınlar karşısında korku ve tiksintiyle haykırıldığını duyuyorum; peki, hangi kadınlara erkeksi kadın diyoruz? Eğer erkeklerin bu hoşnutsuzluğu avlanma, silah kullanma ve kumar oynama hevesine yönelikse, bu haykırışlara ben de yürekten katılırım; ama aynı hoşnutsuzluk erkeklere özgü erdemlerin taklit edilmesine ya da doğru bir deyişle, insan karakterini güçlendiren, dişi cinsi hayvanlar seviyesinin üstüne çıkararak kapsayıcı bir şekilde insanoğlu diye adlandırılan sınıfa dahil edecek beceri ve erdemlerin edinilmesine yönelikse; – kadınları felsefi bir açıdan gözlemleyen herkesin, benimle birlikte kadınların her geçen gün biraz daha erkeksileşmesini dilemesini beklerim.

Bu tartışma, doğal olarak konuyu ikiye bölüyor. Öncelikle, kadınları tüm insan türü açısından ele alacağım; bu açıdan yaklaşıldığında kadınların bu dünyaya, erkeklerle ortak olarak, yetilerini geliştirmek üzere geldiklerini belirtmek gerekir. Sonra, daha çok kadınların kendilerine özgü yapılarına dikkat çekeceğim.

Bir de, pek çok saygın yazarın da düştüğü bir hatayı açıklığa kavuşturmak istiyorum; bugüne dek kadınların eğitimini ya da davranışlarını konu alan kitaplarda anlatılanlar daha çok *hanımefendiler*'e yöneliktir; Sadford ve Merton'da az da olsa bulunan bazı dolaylı öğütleri tenzih ediyorum. Kendi cinsime daha ciddi bir şekilde seslenen bense, dikkatimi özellikle orta sınıftan kadınlara vermek istiyorum, çünkü en doğal durumda görünen kadınlardır bunlar. Belki de sahte inceliklerin, ahlaksızlığın ve yüzeyselliğin tohumları hep büyükler tarafından ekilegelmiştir. İnsan ırkının geneline özgü ihtiyaçların ve duyguların, olgunlaşmamış, doğal ol -

mayan bir şekilde üzerinde yetiştirilen zayıf ve yapay bu insanlar erdemin temelinin altını oyar ve tüm topluma yozluk yayar! İnsanoğlunun bu sınıfı acınmayı en fazla hak eden sınıfıdır; zenginlerin eğitimi onları yüzeysel ve aciz kılar; zihinleri insan karakterini saygınlaştıran görevlerin yerine getirilmesi ile güçlenmez. – Bu insanlar yalnızca kendilerini eğlendirmek için yaşarlar; doğada işleyen kaçınılmaz nedensellik yasası uyarınca da bir süre sonra eğlenmekten başka bir şey başaramazlar.

Bununla birlikte, ilerledikçe toplumun farklı kesimlerini ve bu kesimlerdeki kadınların ahlaki karakterini ayrı ayrı ele almayı planladığımdan, burada bu noktaya bu kadar dikkat çekmeyi yeterli görüyorum; burada bu konuya yalnızca işaret etmiş oluyorum, çünkü benim gözümde bir giriş yazısından beklenen, yapıtın içeriğini hızla tanıtmasıdır.

Kadınları *göz kamaştırıcı* sıfatlarla süslemek ve sürekli bir çocukluk durumuna hapsolmuş, kendi başına ayakta duramayan yaratıklar olarak görmek yerine, rasyonel yaratıklar olarak ele alırsam, kendi cinsimin üyelerinin beni hoş göreceğini umuyorum. Gerçekten yapmak istediğim, hakiki saygınlık ile mutluluğun nelerden oluştuğunu göstermektir. – Kadınları hem zihinsel, hem de bedensel açıdan güç kazanmaya özendirmek; onları güzel sözlerin, yürek hoşluğunun, duygu inceliğinin ve zarif beğenilerin zayıflıkla neredeyse eşanlamlı olduğuna ikna etmek; yalnızca acıma ve sevgi – ki acımanın kız kardeşidir – nesnesi olan kadınların kısa süre içinde hor görülen nesnelere dönüşmesinin kaçınılmaz olduğunu göstermek istiyorum.

Erkeklerin, kölece bağlılığımızı bir nebze olsun gözlerden saklama işlevi görse de, aslında bizleri aşağılar bir şekilde kullandıkları o pohpohlayıcı, süslü sözleri bir yana bırakarak, zayıf cinsin özellikleri sayılan zihinsel inceliği, yoğun duygusallığı ve yumuşak başlılığı hakir görerek şunları göstermek istiyorum: İncelik erdem kadar yüksek bir değer de-

ğildir ve en övülesi hedef, cinsiyet ayrımını göz önüne almadan, bir insan olarak iyi bir karakter geliştirmektir. Konuyla ilgili her türlü ikincil düşünce, bu yalın ilkeden hareket etmelidir.

İşte size planladıklarımın kaba bir taslağı; bu konuyu düşündüğümde bana hâkim olan güçlü duyguların, yaşantı ve düşüncelerin dayattığı doğruların okurlarımın bazılarınca da hissedileceğine inanıyorum. Bu önemli hedefle harekete geçtiğimden, cümlelerimi özenle süslemekten ve biçemimi parlatıp cilalamaktan kaçınacağım; – amacım yararlı olmaktır, samimiyet beni yapmacıklıktan uzak tutacak; insanları dilimin inceliğiyle değil, savlarımın gücüyle ikna etmek istediğimden, cümleleri boyamakla ya da okurlarımı salt zihnin ürünü olduklarından yüreklere hiçbir zaman erişmeyen yapay duygular yağmuruna tutmakla vakit kaybetmeyeceğim. – Şeylerle ilgileneceğim, sözcüklerle değil! – Cinsimi toplumda daha saygın üyeler haline getirme kaygısında olduğumdan, denemelerden romanlara, romanlardan da resmiyet gerektirmeyen mektuplara ve konuşmalara geçen gösterişli dilden kaçınmaya çalışacağım.

Bugün pek revaçta olan ve dilin üzerinden akıp giden bu abartılı sözler beğeniyi yozlaştırıyor; insanı süslenmemiş, yalın gerçekten uzaklaştıran hastalıklı bir zevk yaratıyor. Sahte duygularla şişirilmiş bu söylem, yüreğin doğal duygularını bastırarak soylu davranışlarda bulunma peşinde koşan, rasyonel ve ölümsüz bir varlığın şekillenmesine yardımcı olan ciddi görevlerin daha büyük bir zevkle yapılmasını sağlayacak ev içi zevkleri soluk ve renksizmiş gibi gösteriyor.

Kadınların nasıl eğitilmesi gerektiği konusuna bugün, eskiden olduğundan daha sık eğiliniyor; bununla birlikte, bu konuyu işleyen yazarlar, kadınları hala aptal cins olarak görüyor, genellikle yergi biçemini kullanarak ya da bazen eğitim kitapları üslubu içinde onları alaya alıyor, küçük görüyorlar. Kadınların, yaşamlarının ilk yıllarının büyük kısmında birta -

kım içi boş beceriler öğrendikleri genel kabul gören bir olgudur; bedensel ve zihinsel güçleri, ahlaksız bir güzellik nosyonuna feda edilir, çünkü amaçları evlilik yoluyla – bu dünyada kadınların yükselmelerini sağlayacak tek yolla – kendilerine bir gelecek hazırlamaktır. Bu amaç onların yalnızca hayvanlar düzeyinde kalmasına neden olur; evlendiklerinde de çocuklar gibi davranırlar: – Giyinip süslenirler, boyanırlar ve Tanrı'nın yarattığı varlıklara takma isimler takarlar. – Bu zayıf yaratıklar ancak haremlere yaraşır! Bu yaratıkların bir aileyi akılcı bir yolla idare etmesi ya da dünyaya getirdikleri zavallı bebeklere gerektiği gibi bakması beklenebilir mi?

Öyleyse, kadın cinsinin bugünkü eğitiminden, sağlıklı hırsın, ruhu açan ve geliştiren soylu tutkuların yerini alan güzellik ve haz düşkünlüğünden şu sonucu çıkarmak yersiz olmayacaktır: Bugüne dek kadınların aldığı eğitim, bu arada toplumun sivil yapılanması, onları önemsiz arzu nesneleri – aptallık üreten ve yayan kişiler! – haline getirmiştir; anlayışlarını geliştirmeden salt güzellik ve evlilik peşinde koştuklarında kadınların görevlerinden uzaklaştığı, kısa ömürlü güzellikleri geçince de gülünç ve yararsız yaratıklara dönüştükleri kanıtlanmalıdır.[1] *Rasyonel* insanların, onları daha erkeksi ve saygın olmaya ikna etmeye çalışmamı hoşgörüyle karşılayacağına inanıyorum.

Aslında erkeksi sözcüğü, kendisinden boş yere korkulan, içi boş bir sözcüktür: Kadınların fazla cesaret ya da güç kazanacağından korkmak için bir neden yoktur, çünkü kadınların fiziksel açıdan açıkça daha güçsüz oluşları, onları yaşamın çeşitli alanlarında zaten bir ölçüde erkeklere bağımlı kılacaktır. Bu bağımlılık, erdeme bir cinsiyet atfeden ve yalın hakikatleri kösnül fantezilere feda eden önyargılarla neden arttırılsın?

---

1 Adını anımsamadığım, neşeli bir yazar, kırkına varmış kadınların bu dünyada ne işi olduğunu sorar.

Kadınlar, dişi cinsin mükemmel olduğu yolundaki büyük yanılgıya kendilerini o kadar kaptırmışlardır ki, bu durumun sonuçları ifade edildiğinde, dilimiz nesnel durumun kendisinden kaynaklanan çelişkilerle dolar: Kadınların yapay zayıflığı, onlarda bir tiranlık etme eğilimi yaratır, gücün doğal karşıtı olan kurnazlığın ortaya çıkmasına neden olur; böylelikle kadınlar, saygı duygusunun altını oysa da karşı cinste arzu uyandıran çocuksu tavırlar takınırlar. Öyleyse erkekler daha ahlaklı ve alçakgönüllü davransınlar; bu durumda kadınlar da onların ölçüsünde akıllı ve saygın davranır duruma gelmezlerse, o zaman kadınların anlayışlarının erkeklerinkine oranla daha kıt olduğu açıkça ortaya konmuş olacaktır. Bunları söylerken, cinslerden genel olarak bahsettiğimi belirtmeme gerek yok sanırım. Pek çok kadın, erkek yakınlarından daha fazla akıl ve anlayış sahibidir; eşitlik için sürekli bir mücadele olan yerde, yerçekimi hiçbir şeye çok acımasız davranmayacağından, bazı kadınlar kendilerini düşürmeden, kocalarını pekala yönetebilmektedir, çünkü yöneten her zaman akıldır.

Bölüm I

İnsanoğlunun Hakları ve Görevleri Üstüne

Toplumun mevcut durumunda, en yalın hakikatlere ulaşmak için ilk ilkelere dönmek ve her hâkim önyargıyla kılı kırk yararak tartışmak gerekiyor. Önümdeki yolu temizlemek için, bazı basit sorular sormama izin verin; bunların yanıtları büyük olasılıkla, bilimsel muhakemelerin temelini oluşturan aksiyomlar kadar tartışılmaz olacak. Bununla birlikte, çeşitli eylem güdüleriyle bir araya geldiğinde, bu tartışmasız önermeler, ya sözcükler ya da onların hayata geçirilmesi nedeniyle çelişkili görülür.

İnsanın hayvandan üstün olmasının nedeni nedir? Bu sorunun yanıtı, yarımın bütünden az olduğu önermesi denli açıktır. İnsanın hayvandan üstün olmasının nedeni Akıl'dır.

Bir varlığı bir başka varlıktan üstün kılan hangi edinilmiş özelliktir? Hep bir ağızdan yanıt verebiliriz: Erdem.

İnsanlara tutkular bahşedilmiş olmasının nedeni nedir? Deneyim bizlere şöyle fısıldar: İnsan bu tutkularla savaşırken, hayvanların ya da vahşilerin ulaşma yetisine sahip olmadığı bir bilgi seviyesine ulaşabilir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Doğamızın mükemmeliyetinin ve mutluluğumuzun ölçütü, bireyi farklılaştıran,

toplumu bir arada tutan yasaları yöneten akıl, erdem ve bilgi olmalıdır: İnsanoğluna genel olarak baktığımızda, aklın kullanılmasından doğal olarak bilgi ile erdemin doğduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

İnsanoğlunun hakları ve görevleri böyle yalın bir şekilde ortaya konunca, değiştirilmesi imkansız olan bu hakikatleri örneklendirmeye çalışmak bile gereksiz görünüyor, ama derinlere kök salmış önyargılar insanların yargı güçlerini o denli bulandırmış, nice sahtelikler erdem adını almış ki, aklın çeşitli nedenlerle çarpılma ve hataya düşme sürecini incelemek, sapmalarla yalın aksiyomu karşılaştırmak gerekli oluyor. İnsanlar genel olarak akıllarını önyargılarını söküp atmak için değil, onları meşrulaştırmak için kullanıyorlar. Kendi ilkelerini kararlı bir biçimde oluşturmak için akıl güçlü olmalıdır; oysa insanların bunu yapmaktan tümden kaçınmasına ya da yarım yamalak yapmasına neden olan bir zihinsel korkaklık söz konusu. Gene de bu korkaklıkla çıkarılan son derece kusurlu sonuçların kendini kabul ettirmesi çok kolay oluyor, çünkü bunlar da, kısmi de olsa deneyimlere, dar da olsa oturmuş görüşlere dayanıyor.

Temel ilkeleri ortaya koyma çabası seyrinde ayrıntılı ve ciddi inceleme, bugüne damgasını vuran kötülüğün izlerine rastlayamıyor; ama sığ muhakemeler yürütmeye meraklı kimseler bu ilkelerin fazla şeyi kanıtlama iddiasında olduğunu söylüyorlar ve insanlığın özünde bir parça çürümüşlük bulmanın yararlı olabileceğinden dem vuruyorlar. Böylece yararlılık sürekli olarak yalın ilkelerle karşı karşıya konuyor, hakikat sonunda bulanık sözcükler arasında yitip gidiyor; erdem ve bilgi, bu değerler üzerinde hak iddia eden önyargılar nedeniyle içi boş sözcüklere indirgeniyorlar.

Toplumun mümkün olan en akli düzene sahip olduğu, insan doğasını temel alarak oluştuğu önermeleri, soyut olarak alındığında, düşünen her varlığa o denli makul görünür ki, bunlar için kanıt talep etmek gereksiz bir burnu büyük-

lük olarak değerlendirilir; gene de kanıtlar aranmalıdır, aksi halde, düşünülmeden kabul gören kurallar hiçbir zaman aklın süzgecinden geçirilmiş olmayacaktır; erkekleri (ya da kadınları) böylesi kurallara dayanarak doğal haklarından mahkûm etmeye çalışmak, aklı hiçe saymak, sağduyuya hakaret etmek demektir.

Avrupa'da yaşayan halkların medeniyeti son derece taraflıdır; bu halkların kaybettikleri masumiyet karşılığında, cehalet temelinde yükselen kötülüklerin ürettiği sefalete denk bir erdem kazanıp kazanmadıkları tartışmalıdır; bu halklar süslü bir kölelik adına özgürlüğü satmışlardır. Zenginlerin gösteriş merakı, insana en güzel rüya olarak bunun sunulması, dalkavuklara hükümranlık etmekten haz alma ve kendinden başkasını sevmeyi bilmeyenlerin diğer tüm küçük hesapları insanlığın gözlerini boyamayı ve özgürlüğü sahte yurtseverlik gösterilerinde kullanmaya uygun bir oyuncağa dönüştürmeyi başardı. Bir toplumda en önemli şeyler unvanlar ve ayrıcalıklar olunca, Deha "o ışıltılı başını gözlerden saklamak zorundadır"; böyle bir ulusta yetenekli ama unvansız ve ayrıcalıksız bir insanın dikkat çekmesi ne denli büyük talihsizliktir. – Heyhat! Prenslerle birlikte anılmayı kafasına koymuş, papalık tahtına göz dikmiş, entrikalardan çekinmeyen parlak bir maceraperest kardinalin şapkasını giydirmeye çalışan binlerce insanın çekmek zorunda kaldıkları acıları bir düşünün!

İşte babadan oğula geçen unvanlar, servet ve krallıktan böylesine kötülükler doğdu; kendisine bahşedilecek bir parça toprak uğruna, aklı yerine duyarlığıyla hareket eden nice insan neredeyse kafire döndü. İnsan, kendisini yaratan güçten bağımsız görüldü; gezegenimiz ilahi akıl ateşini çalmak üzere yörüngesinden sapan, yasa tanımaz bir gezegen olarak resmedildi; göklerin de insanın bu cüretkârlığının intikamını Pandora'nın kutusunu açarak, ateşin içine gizlediği kötülüğü dünyaya salarak aldığına inanıldı.

Topluma egemen olan sefalet ve düzensizliği anlamlandırmaya çalışan bu görüşten etkilenen ve aptal, sahte insanlarla birlikte yaşamak zorunda kalmaktan yorulan Rousseau, kurtuluşu kendisini toplumdan yalıtmakta buldu; aynı zamanda bir iyimser de olduğundan, bir yandan da o az rastlanır incelikteki diliyle, insanların doğa durumunda, yalnız bir hayvan iken kötü olmadıklarını kanıtlamaya çalışıyordu. Tanrı'nın iyiliği – akıl sahibi kim O'nun iyiliğini sorgular? – konusunda yanılgılı bir fikre sahip olduğundan; O'nun yaşamı yalnızca mutluluğu yaymak için yaratmış olduğuna inandığından, kötülüğü insan elinden çıkmış bir şey olarak görüyordu. Bunu yaparken, ilahi mükemmeliyet açısından eşit değerde zorunlu olan iki özellikten birini, diğeri pahasına yücelttiğini görmüyordu.

Doğa durumu lehine, yanlış bir varsayım üzerine inşa edilen savları, kabul görebilecek cinsten olmakla birlikte temelsiz. Temelsiz diyorum, çünkü doğa durumunun, tüm olası mükemmelliklerine rağmen, uygarlığa tercih edilebilir olduğunu savunmak, yüce aklı suçlamaktır; Tanrı'nın her şeyi mükemmel yarattığını kabul edip çelişkili bir şekilde kötü ve yanlışın onun yaratıkları tarafından üretildiğini savunmak da dine aykırı olduğu kadar, felsefi düşünceye de aykırıdır.

Bizleri yaratan ve dünyaya koyan o Bilge Varlık, tutkularımızın aklımızı geliştirecek biçimde olmasına izin verdiğinde iradesini de bu yönde kullanmış oldu; şu andaki kötülüğün gelecekte iyilik yaratacağını biliyordu. O'nun yoktan var ettiği çaresiz ve güçsüz yaratık, O'nun korumasından kendi iradesiyle kaçabilir, O'nun izni olmadan kötülüğü uygulayarak iyiliği öğrenebilir mi? Hayır. – O hararetli ölümsüzlük tutkunu nasıl oluyor da bu kadar tutarsız savlar ileri sürebiliyor? İnsanoğlu sonsuza dek, onun sihirli kaleminin bile topraklarında tek bir erdem yetiştiremediği vahşi doğa durumunda kalmış olsaydı, insanın bir yaşam ve ölüm döngüsü içine doğduğunu ve Tanrı'nın bahçesini süsleyecek sı-

fatlardan yoksun olduğundan orada bulunmasının da gereksiz olduğunu, iddia ettiği denli düşünmeyen yalnız gezginimiz dışında, herkes açıklıkla söyleyebilirdi.

Ama eğer, yaratılmış her şeye bir taç olarak rasyonel varlıklar yaratılmış ve bunların, kendilerine tam da bu nedenle bahşedilmiş güçleri kullanarak mükemmeliyet merdiveninde yükselmesine izin verilmişse; eğer iyiliğin kendisi, vahşilerin üzerinde olacak bir varlık yarattıysa[2] ve bu varlığa kendisi üzerine düşünme ve kendisini geliştirme armağanını verdiyse, eğer insana, duyuların vahşilere özgü kolaycılıklara yol açtığı durumdan üstün bir duruma çıkma yetisi uygun görüldüyse, bu armağan neden bir lanet olarak görülsün? Bütün varlığımız bu dünyaya en katı şekilde bağlı olsaydı, bu armağan gerçekten de bir lanet olarak görülebilirdi belki. Ama yaşamın cömert pınarı bizlere tutkuları, düşünme gücünü salt bu dünyadaki günlerimizi güçleştirmek, bizlere onura ilişkin yanlış nosyonlar kazandırmak için vermiş olabilir mi? Tanrı neden bizleri kendini sevme duygusundan çekip alarak O'nun bilgeliğini ve iyiliğini keşfetmenin heyecanını yaşatan yüce duygularla tanıştırır? Bu duygular bizlere, kendilerinin de bir parçasını oluşturduğu doğamızı geliştirmemiz ve daha ilahi bir mutluluğu tadabilmemiz için verilmemiş midir?[3] Bu

---

2 Savlarını, dişlerin, midenin ve bağırsakların oluşumuna bakarak, analoji yoluyla geliştiren anatomi uzmanlarının tersine, Rousseau insanın etobur bir hayvan olduğunu kabul etmiyor. Sistem tutkusu nedeniyle doğadan uzaklaşarak insanın toplumsal bir hayvan olup olmadığını dahi sorguluyor; uzun ve çaresiz çocukluk döneminde insanın başkalarına muhtaç oluşu ona, toplum yaşantısına giden ilk adım olarak görünse de.

3 Kendisinden bir saat yapmasını istediğiniz bir mekanikçi, salt kendi dehasını göstermek için, alete onun yalın mekanizmasının bozulmasına neden olan çarklar ekleseydi ve kendini mazur göstermek için – dokunulmaması gereken o yaya dokunmasaydınız, fazladan bir çark olduğunu bile fark etmeyecektiniz – dese ve size hiç zarar vermeden bir deney yaparak kendi kendini eğlendirdiğini söyleseydi, ona çok da haklı olarak, en başta o gereksiz çark ve yayları koymasa, böyle bir sorunun hiç yaşanmayacağını söylemez miydiniz?

dünyada Tanrı'nın tasarlamadığı hiçbir kötülüğün bulunamayacağına ikna olduğumdan, inancımı Tanrı'nın mükemmelliği üzerine inşa ediyorum.

Rousseau, *tarihin başında* her şeyin olması gerektiği gibi, hakça olduğunu kanıtlamaya soyunur; pek çok yazar *şu anda* her şeyin olması gerektiği gibi olduğunu kanıtlama amacındadır: Benim amacımsa, *gelecekte* her şeyin olması gerektiği gibi olacağını kanıtlamaktır.

Rousseau, başlangıçta benimsediği görüşe sadık kalarak, doğa durumunun yanında, barbarlığı da yüceltiyor; Fabricius'un karanlık hükümdarlığına sahip çıkarak, Romalıların dünyayı fethederken hiçbir zaman özgürlüğü sağlam bir temele oturtmaya çalışmadığını ya da erdem hükümranlığını yaymaya çalışmadığını unutuyor. Kendi sistemini güçlendirme hevesi içinde, tüm deha ürünlerini kötücül olarak damgalıyor; vahşilere özgü erdemleri, insan olduklarını iddia etmede güçlüklerle karşılaşacağımız yarıtanrılar katına çıkarıyor – vahşi Spartalıların yaptıkları buna bir örnek oluşturuyor; Spartalılar adaleti sağlamak ve müteşekkir olduklarını göstermek için serinkanlılıkla, kendilerini ezen efendilerini kurtararak kahramanlıklarını ortaya koymuş köleleri kurban etmişler.

Yapay davranışlar ve erdemlerden nefret eden bu Cenevre yurttaşı, konuyu derinlemesine incelemek yerine, ateşli ruhunun tiksintiyle uzaklaştığı, yüz çevirdiği kötülüklerin, uygarlığın sonucu mu, barbarlığın kalıntıları mı olduğunu sorgulamadan, kuruyla birlikte yaşı da yaktı. Onun gördüğü, kötülüğün erdemi ayaklar altına aldığı, iyilik gibi görünen sahteliklerin gerçek değerlerin yerini aldığı, gerçek yeteneklerin haksız güçler önünde eğilmek zorunda kaldığıydı; bu büyük haksızlıkların kaynağını keyfi iktidara, bir insanı doğal olarak diğerlerinden üst konuma taşıyan zihinsel üstünlüğün tam tersi olan kalıtsal ayrıcalıklara kadar izlemeyi hiç düşünmedi. Krallık gücünün birkaç kuşak içinde soylu

kana aptallık bulaştırdığını ve binlerce insanı aylak ve kötücül yaptığını anlayamadı.

Hiçbir şey krallığın özünü, insanların saygın konumlara yükselmesini sağlayan çeşitli suçlar kadar iyi gösteremez. – Dehşet verici entrikalar, sapıkça suçlar, insanlığı ayaklar altına alan, bizleri düşüren her türlü kötülük, saygın ve önemli mevkilere giden yol olagelmiştir; gene de milyonlarca insan, bu gözü dönmüş hırsızların utanmaz döllerinin kana bulanmış tahtlarda oturmasına göz yummuşlardır.[4]

Başındaki kişi, suç işlemekten, yenilerini icat etmekten ya da sonu gelmeyen çocukça törenlere katılmaktan başka bir şey bilmeyen toplumların üzerine nasıl bir karanlığın çökeceğini akıl etmek çok mu zor? İnsanlar hiç akıllanmayacaklar mı? – Burçaktan mısır çıkarabileceklerini, devedikenlerinden incir toplayabileceklerini ummaya devam mı edecekler?

Kimsenin denetleyemeyeceği bir güçle donatılmışsa, en uygun koşullar altında dahi, birinin bir kralın görevlerini yerine getirecek bilgiyi ve zihinsel gücü edinmesi imkansızdır; yüksek konumu, bilgeliğin ve erdemin önündeki aşılmaz engelse, tüm duyguları dalkavuklukla, tüm düşünce gücü hazla körelmişse, bunu nasıl gerçekleştirebilir? Binlerce insanın kaderini, konumunun *zorunlu* sonucu olarak kullarının en kabasından daha aşağı bir seviyede bulunan zayıf bir yaratığın kaprislerine bağlamak, kuşkusuz deliliktir! Ama çözüm bir gücün yerine bir başkasını getirmek olmamalıdır – çünkü her türlü güç zayıf insanın başını döndürür; gücün şimdiye kadarki kötüye kullanımları, insanlar arasında ne denli eşitlik olursa, toplumda o kadar mutluluk ve erdemin hüküm süreceğini kanıtlar. Ama yalın akıldan türetilen bu ve herhangi bir benzer kural – kilise, devlet elden gidiyor – haykırışlarını beraberinde getirir; bunu söyleyenler, eskilerin bil-

---

4 İnsan haklarına, Fransa'da bir çocuğun herkesin nefret ettiği Dubois'nın oyuncağı yapılması kadar büyük bir hakaret edilmiş midir?

geliğine olan inancın eksik olması halinde başlarına felaketler geleceği korkusu içindedirler ve insanlığın içine düştüğü sefalet karşısında sessiz kalamayanları, salt insanlara özgü yetkeyi sorguladılar diye Tanrı'ya küfür etmekle, insanların düşmanı olmakla suçlarlar. Bunun gibi iftiralar, külleriyle bizleri hâlâ huzuru ve barışı kurmaya çağıran ve onun için bu denli önemli konuları tartışırken adını anmadan geçemeyeceğimiz çok iyi bir insana da atılmıştı.[5]

Kralların kutsal hükümdarlıklarına saldırdıktan sonra, temelini rütbelere katı itaatin oluşturduğu her mesleğin ahlakı büyük ölçüde zedelediğine dair inancımı da belirttiğimde pek fazla insanı şaşırtmayacağımı umuyorum.

Örneğin, mevcut haliyle ordu özgürlükle bağdaşmayan bir kurumdur; çünkü tabiyet ve katılık askeri disiplinin özünü oluşturur; tek bir iradenin yönettiği kurumlara canlılık vermek için despotizm gereklidir. Onur gibi romantik nosyonlarla esinlenen ruhlar, çağın gerektirdiği türden bir ahlak anlayışı, yalnızca birkaç subayda gözlemlenebilir; ordunun ana gövdesi denizlerdeki dalgalar gibi, emirlerle harekete geçirilmelidir, çünkü kendi yaptıklarını bile çoğunlukla anlamayan, anlasa da aldırmayan rütbesiz er kalabalığını ateşleyip ileri iten, yetkenin güçlü rüzgârıdır.

Bunlara ek olarak, bir kasabada yaşayanların ahlakını, tek uğraşı savaşmak olan aylak, yüzeysel genç adamların ge - çici konaklamaları denli bozan şey az bulunur; bu gençlerin salon eğitimleri deformasyonu süslü tavırlarla gizlediğinden, kötülüğü daha da tehlikeli kılar. Aslında bir kölelik göstergesi olan ve ruhun güçlü bir bireysellik kazanamadığını kanıtlayan süs merakı, basit kasabalıları, zarif tavırları ve kibarlığı özümseyemediklerinden, kötülüğü taklit etmeye iter. Her müfreze, akıllarını kullanmadan emir alan ve tiranlık yapan bir despotlar zinciridir; bunlar topluluğun işe yaramaz yük-

5 Dr. Price.

leri olurlar. Birilerinin çıkarına davranacağı için yükseleceğinden kuşku duyulmayan, statü ve servet sahibi bir insanın tek yapması gereken, gösterişçi bir çatlağın peşine takılmaktır; oysa ihtiyaç içinde bir *beyefendi*'nin yetenekleri sayesinde yükseldiği söyleniyorsa, bunu ancak kölece bir parazit ya da ahlaksız bir pezevenk olarak gerçekleştirmiş demektir.

Denizciler ve donanma subayları da benzer betimlemeleri hak ederler; ancak onların kötü huyları daha farklı ve iğrençtir. Görevlerinin törenlerini yerine getirmedikleri zamanlarda, anlamsızca koşuşturmaları aktif bir aylaklık olarak ta - nımlanabilecek diğer askerlerden daha tembeldirler. Toplum yaşantısıyla daha iç içe olduklarından, denizciler kaba eğlencelere ve sinsi numaralara daha fazla düşkünlük geliştirirler; donanma subaylarıysa sıklıkla iyi ailelerden gelen kadınlarla düşüp kalktıklarından kibar ve süslü bir dil kullanırlar. – Ama söz konusu olan ister kaba kahkahalar olsun, ister kibar ve sinsi gülüşler, bu yaşantıların içinde zihnin bir rol oynadığı söylenemez.

Bu karşılaştırma çabalarımı, zihnin kuşkusuz daha fazla rol oynadığı bir mesleği de içerecek şekilde genişletmeme izin verin. Din adamları zihinsel yetilerini geliştirebilmelerine olanak tanıyan fırsatlara sahiptir, ama öte yandan, gene bu yetilerini koşulsuz tabiyetleriyle köreltirler de. Öğrenciler din okullarında kendilerine dayatılan inançları hiç sorgulamadan kabul etmeyi öğrenirler; böylelikle mesleklerinde ehil olduklarında, yükselebilmek için üstlerine ya da koruyucularına kölece itaat edebilecek duruma gelirler. Belki de yoksul ve bağımlı bir din adamının korkak adımları ile, yükselmiş bir din adamının gösterişi arasındaki karşıtlıktan daha çarpıcı bir karşıtlık yoktur. Bu ikisinin uyandırdığı saygı ve horgörü, uygulama aşamasında her ikisinin de görev ve işlevlerini yararlı olmaktan çıkarır.

Her insanın karakterini belli bir ölçüde mesleğinin belirlediğini gözlemlemek önemlidir. Zihnini kullanarak çalışan

bir beyefendinin kişiliği bir görüntüden ibaret olabilir; böyle birinin özüne ulaşmak üzere görüntüsünü kazımaya girişirseniz, sonuçta elinizde hiçbir şey kalmaz. Sıradan ve zayıf halkınsa, bedeninden gelenler dışında bir kişiliğe sahip olması beklenemez; en azından onun fikirleri genel geçer kabuller içinde öylesine boğulmuştur ki, halk kendi bağında yetişen üzümleri diğerlerinden ayırt edemez.

Dolayısıyla toplum aydınlandıkça, mesleklerinin doğası gereği aptallaşan ya da kötü davranışlar benimseyen insanlardan oluşan topluluklar yaratmama konusunda çok dikkatli olmalıdır.

Toplumun çocukluk aşamasında, insanlar barbarlıktan çıkmaya çalışırken, şefler ve din adamları, ilkel yönetimin en etkili kaynakları, umut ve korku üzerinde güç sahibi olduklarından, büyük yetke sahibiydiler. Elbette bu durumda ilk yönetim biçimi aristokrasi oldu. Ama kısa süre sonra, çatışan çıkarlarla denge bozuldu; hırs dolu savaşımların getirdiği kargaşadan galip çıkan monarşi ve hiyerarşi oldu; bu ikisi feodal yasalarla koruma altına alındı. Monarşiye ve din adamlığına özgü gücün kökeni ve uygarlığın şafağı buymuş gibi görünüyor. Ama böylesine patlayıcı maddeler uzun süre olduğu gibi korunamaz. Nitekim, başka ülkelerle savaşlar ve ayaklanmalar sırasında bazı boşluklardan yararlanan halk, kargaşa içinde güç kazanır. Bu da onları yönetenleri, baskıcı rejimlerini daha hakçaymış gibi göstermek zorunda bırakır. Savaşlar gibi, tarım, ticaret ve edebiyat da zihni geliştirir; despotlar da başlangıçta açıkça zor kullanarak ele geçirdikleri gücü yitirmemek için gizlice toplumu yozlaştırma yolunu seçerler.[6] Bu karanlık, zararlı kangren en çok hırsın temel kalıntıları olan lüks ve batıl inançla yayılır. Aylak saray kuk-

---

6 Yetenekli insanlar, ileride büyüyecek tohumlar atar; fikirlerin oluşumunda etkileri büyüktür. Kamuoyu bir kez aklın damgasıyla biçimlenirse, keyfi iktidarın alaşağı edilmesi de an meselesidir.

lası önce lüks düşkünü bir canavara ya da hiçbir şeyden tat alamayan bir hazcıya dönüşür; sonra da bu hiç de doğal olmayan durumunu yaymaya, tiranlığı korumaya hizmet eder.

Akıllı insanları, uygarlığın ilerlemesini bir lanet olarak görmeye, aklın gelişmesinin daha çok mutluluk mu, yoksa acı mı getirdiğinden kuşkulanmaya iten, kraliyeti simgeleyen işte bu hastalıklı mor rengidir. Ama zehrin doğası panzehire de işaret eder; Rousseau sorgulamalarını bir adım daha ileri taşıyabilseydi, ya da solumaya bile tenezzül etmediği o sisli havanın içinde daha açık bir görüş edinmeyi başarabilseydi, koşarak duyusal cehaletin karanlığına kaçmak yerine, o parlak zihniyle, gerçek uygarlığın kurulması durumunda insanın nasıl mükemmelleşeceğini düşünebilirdi.

Bölüm II

Cinsellik Üzerine Sürüp Giden Bir Kanının Tartışılması

Erkeğin zorbalığını açıklama ve bağışlatma yolunda şunları kanıtlamak için pek çok dahiyane sav ileri sürülmüştür: Erdemli olabilmek için iki farklı cinsin çok farklı türde iki kişiliği amaçlaması gerekir; ya da daha açık söyleyecek olursak, kadınların erdemlilik adını gerçekten hak eden şeyi edinmeleri için yeterli zihinsel güce erişmelerine izin verilmez. Gene de ruhları bulunduğunu kabul edecek olursak, Yaradan'ın *insanlığı* erdeme ya da mutluluğa yönlendirmek için belirlediği tek bir yol varmış gibi görünüyor.

Öyleyse kadınlar bir yığın havai yaratıklar öbeği değilse, neden yanıltıcı masumluk adı altında cehalet içinde tutulsunlar? Erkekler, haklı olarak bizim cinsimizin aptallıklarından ve kaprislerinden yakınıyorlar; oysa inatçı tutkularımızı ve alçaltıcı kötü yanlarımızı pek de keskin bir biçimde alaya almıyorlar. – Bakın hele, diye yanıt vermem gerekir buna, cehaletin doğal sonucuna! Yalnızca önyargılara yaslanmak zorunda olan zihin hep dengesiz olacaktır; gücünü kıracak hiç-

bir engel olmadığı zaman da, sular yıkıcı bir öfkeyle akacaktır. Kadınlara bebekliklerinden beri şunlar söylenir ve annelerinin örneklediği şu şeyler öğretilir: Çok yerinde olarak kurnazlık denen insan zaafı konusunda birazcık bilgi, yumuşaklık ya da iyi huyluluk, *görünüşte* itaatkârlık ve çocukça bir terbiyeli davranışa titizce bağlı kalmak kadınlara erkek korumasını getirecektir; üstelik eğer güzelseler, hayatlarının en az yirmi yılı boyunca başka hiçbir şeye gerek duymayacaklardır.

Nitekim, Milton ilk narin annemizi böyle tarif ediyor; her ne kadar Milton kadınların yumuşaklık ve tatlı, çekici bir zarafet için yaratılmış olduğunu söylediği zaman, onun ne kastettiğini, eğer bu gerçek Muhammedi çizgide bir anlam değilse, anlayamasam da, bizi ruhlarımızdan yoksun bırakmak ve şunu ima etmek amacıyla söylüyor: Bizler yalnızca tatlı, çekici bir zarafet ve uysal, kör itaatkârlık için tasarlanmış yaratıklarız ki, böylece düşüncenin kanatlarını kuşanıp artık yükseklere uçamadıkları zaman erkeklerin duyularını doyurabilelim.

Bize böyle, kendimizi yumuşak, evcil hayvanlar kılmamızı öğütleyenler ne büyük bir hakarette bulunuyorlar! Örneğin, itaatle yönetilen o gönül çelici yumuşaklığı öylesine hararetle ve sık sık tavsiye ederken. Böyle sinsice yöntemlerle yönetmeye gönül indiren kişi ne kadar çocukça bir ifadede bulunuyor ve ne kadar önemsiz bir varlık – ölümsüz olabilir mi bu? "Elbette," diyor Bacon, "erkek, bedeni açısından hayvanlara akrabadır; ruhu açısından Tanrı'ya akraba olmasa, alçak ve soysuz bir yaratıktır!" Gerçekten de erkekler bana her zaman, çocukluğa özgü bir durum içinde tutmaya çalışarak kadınların iyi davranmasını güvence altına almaya çalıştıklarında, hiç de düşünenlere yaraşır bir tarzda davranmıyormuş gibi görünüyor. Her iki cinste de aklın ilerlemesini durdurmak istediğinde Rousseau daha tutarlıydı, çünkü eğer erkekler bilgi ağacının

meyvesini yerlerse, kadınlar da bir ısırık almak için geleceklerdir; ama şimdi almakta oldukları bilgilerin eksik verilmesi nedeniyle kadınlar yalnızca kötülük bilgisine ulaşabiliyorlar.

Kabul ediyorum, çocuklar masum olmalıdır, ama bu sıfat erkeklere ya da kadınlara uygulandığında, zaaf için kullanılan nazik bir terim olup çıkıyor. Çünkü kadınlara, Yaradan tarafından insanlık erdemlerini ve öğrendikleri bilgileri de kullanarak gelecekteki umutlarımızı dayandıracağımız en sağlam zemin olan kişilik sağlamlığı edinme yazgısı çizildiği kabul edilecek olursa, onların yüzlerini ışık kaynağına dönmelerine izin verilmelidir; kadınlar izleyecekleri yaşam çizgisini yalnızca bir uydunun yanıp sönen ışığına bakarak belirlemeye zorlanmamalıdırlar. Kabul ediyorum, Milton çok farklı bir kanıdaydı, çünkü o yalnızca yok sayılamayacak güzellik hakkına boyun eğiyor; her ne kadar şimdi karşıt hale getirmek istediğim iki kesimi birbiriyle tutarlı kılmak zor olsa da.

"Kimin için donatılmıştı Havva *eksiksiz güzellikle.*
Beni Yaratan ve Yerleştiren, senin her dediğine
Tartışmasız boyun eğerim ben; böyle buyuruyor Tanrı;
Tanrı, *yasandır senin, sen de benim*; daha fazlasını bilmemek
En mutlu bilgisidir Kadın'ın ve *övülesi* yanı."

Bunlar benim çocuklar karşısında kullandığım savların tıpı tıpına aynı; ama ben şunu da ekledim: Aklınız güçleniyor ve belli bir olgunluk derecesine ulaşıncaya kadar benim öğütlerimi izlemelisiniz – o zaman sizin de *düşünmeniz* ve yalnızca Tanrı'ya güvenmeniz gerekir.

Gene de aşağıdaki dizelerde Milton'ın düşünceleri benimkilerle çakışıyor gibi görünüyor; Adem'i Yaradan'ını dostça uyarırken gösteriyor.

"Sen beni yedek olarak yaratıp koymadın mı buraya,
Ve yerleştirmedin mi benden aşağı olanları altıma?
Eşitsiz olanların arasında hangi toplum
Sınıflandırılabilir, hangi uyum ya da gerçek zevk?
Karşılıklı olmalı bunlar, oranları açısından
Hakça verilip alınmalı; oysa *uyuşmazlık* içinde
Biri çok yoğun, ötekiyse hâlâ dağınık
Uyuşamaz biri ötekiyle, tersine, bakarsın ki
Tekdüzelikte benzemişler birbirine: *Eşitlikten* söz ediyorum ben
Peşinde koştuğum türden, katılmasına uygun düşecek
Bütün akılcı sevinçlerin –"

Bu nedenle, kadınların davranışlarını ele alırken, dünyevi savları bir yana bırakarak, sözlerim fazla iddialı bulunmayacaksa, onları nasıl Yüce Varlık'la işbirliği içinde davranacak şekilde yetiştirebileceğimiz üzerine düşünmeliyiz.

Bireysel eğitim derken kastettiğim şeyi açıklamam gerekiyor, çünkü bu sözcüğün anlamı kesin olarak tanımlanmış değildir. Sözünü ettiğim, çocuğa duyularını yavaş yavaş keskinleştirecek, mizacını oluşturacak, oluşum aşamasında tutkularını ılımlılaştıracak, beden henüz olgunluğa erişmeden anlağı işler duruma getirecek bir eğitim verilmesidir; böylelikle çocuk büyüyüp de bir yetişkin olduğunda o çok önemli düşünme ve akıl yürütme işine başlamak yerine devam edecektir.

Burada, herhangi bir yanlış anlamayı önlemek için, bazı iyimser yazarlar gibi özel eğitimin her derde deva olduğuna inanmadığımı belirtmem gerekiyor. Erkekler ile kadınların, büyük ölçüde, içinde yaşadıkları toplumdaki fikirler ve davranışlarca eğitilmeleri gerekir. Her çağda kendisinden önceki çağdan gelenleri de içeren ve yüzyıla kişiliğini kazandıran bir dizi kamusal düşünce vardır. Şu çıkarımda bulunmak yerinde olacaktır: Toplum farklı bir şekilde düzenlenmediği

sürece, eğitimin kendisinden fazlaca bir şey beklenemez. Bununla birlikte, burada güttüğüm amaçlar açısından şu kadarını söylemem yeterlidir: Çevre koşulları insanın yetilerinin gelişmesinde ne denli etkili olursa olsun, her varlık kendi aklını kullanma yoluyla erdemli olabilir; herhangi birinin kötülük yapma eğilimiyle yaratıldığını kabul edecek olsak, tanrıtanımazlığın önüne ne geçebilir? Böylesi bir durumda tapındığımız Tanrı'nın bir şeytan olduğunu da kabul etmemiz gerekmez mi?

Sonuç olarak, kanımca en mükemmel eğitim, bedeni ve yüreği güçlendiren, anlayış gücü geliştirmeyi amaçlayan eğitimdir. Ya da başka deyişle, bireye kendisini bağımsız kılacak erdemler kazandıracak bir eğitimdir. Temelde, erdemleri kendi aklının kullanımından kaynaklanmayan bir varlığa erdemli demek gülünç ve saçma olur. Bu, Rousseau'nun erkeklere ilişkin görüşüdür: Ben bu fikri kadınlar için de geçerli görüyor ve kadınların kendilerine özgü alanlardan çıkmalarının, erkeksi nitelikler kazanma hevesinden değil, sahte zarafetten kaynaklandığını öne sürüyorum. Gene de kadınlara kraliçeler gibi davranılması onların öylesine başını döndürüyor ki, bu çağın davranış biçimi değişmedikçe ve daha akılcı temellere oturtulmadıkça, onları kendilerini küçük düşürerek elde ettikleri bu haksız gücün bir lanet olduğuna ve yalın ama gerçek duyguların sağladığı tatmin duygusunu yaşamak istiyorlarsa, doğaya ve eşitliğe dönmeleri gerektiğine inandırmak mümkün olmayacaktır. Ama akılcı bir çağın gelmesi için beklememiz gerekiyor – akılla aydınlanan ve gerçek saygınlığı çocuksu bir duruma tercih eden krallar ve soylular atalarından kalma gösterişli süslerini bırakıncaya kadar beklememiz gerekiyor: O gün geldiğinde kadınlar da güzelliğin getirdiği keyfi güçten feragat etmezlerse – işte o zaman kadınların zihinlerinin erkeklerinkinden *daha az* işlediği kanıtlanmış olacaktır.

İnandıklarımı söylüyorum diye kibirli bulunabilirim, ama Rousseau'dan Dr. Gregory'e, kadınların eğitimi ve davranış biçimi üzerine yazanların hepsinin, kadınların aksi takdirde olacaklarından daha yapay, daha zayıf yaratıklar, toplumun en yararsız üyeleri olmasına katkıda bulunduğunu söyleyeceğim. Bu düşüncemi daha ılımlı sözlerle dile getirebilirdim, ama deneyimlerim şunu gösteriyor ki, o zaman sonuç, hislerimin gerçek dışavurumu değil, yapay bir yakınma olurdu. Kitabın ilgili bölümüne geldiğimde, sözünü ettiğim yazarların yapıtlarında en tehlikeli bulduğum parçalara özellikle dikkat çekeceğim, ama öncelikle bu kitapların benim gözümdeki temel amacına – insan türünün yarısının değerini düşürme ve bilinen her türlü erdemin pahasına kadınları yalnızca haz veren nesnelere dönüştürme amacına – itiraz ettiğimi belirtmem gerekiyor.

Rousseau'nun akıl yürütmesini izleyecek olursak, erkekler bedenleri olgunluğa eriştiğinde zihinsel açıdan da mükemmelliğe eriyorlarsa, erkekle karısını *bir* kılabilmek için, kadının bütünüyle erkeğinin anlayış gücüne dayanması gerektiğini söylemek gerekecekti; kendisini ayakta tutan bir meşe ile ona tutunan zarif bir sarmaşık misali, her ikisinin de gücü ve güzelliği böylelikle hemen göze çarpacaktı. Ama heyhat! Kocalar – bu arada onların yardımcıları olarak karıları da – çoğunlukla yalnızca kocaman çocuklar olarak kalırlar; daha erken yaşlarda zevk ve sefa peşinde koşmaya başladıklarından dış görünüşleri bile yetişkine benzemez – körün rehberliğini kör yaptığından, böyle bir durumun sonuçlarını kestirmemiz için göklerden ipuçları almamız gerekmez.

Toplumun bugünkü yozlaşmış durumu içinde, anlayış güçlerini sakatlayarak ve duyularını keskinleştirerek kadınların kölelere dönüştürülmesine katkıda bulunan pek çok etken vardır. Bunlardan biri, belki de dikkati fazlaca üzerine çekmeden en fazla zarar verenlerinden biri, düzene yeterince önem verilmemesidir.

Her şeyi belli bir düzen içinde gerçekleştirmek son derece önemlidir; kadınlarsa, genel olarak ele alındığında, genellikle hiç de düzenli bir eğitim almazlar ve çocukluklarından itibaren yöntemin değerini öğrenen erkeklerin sergilediği planlama ve kesinlik arama yeteneklerine nadiren sahip olurlar. İhmalden beslenen bu tahmin egemenliği – aklın sınamasından hiç geçmeyen, içgüdüsel sağduyuya teslim edilen rastgele uygulamalara başka nasıl bir ad verilebilir? – kadınların olguları genelleyebilmesinin önünde gerçek bir engel oluşturur. Böylece kadınlar, salt dün yapmış oldukları için, bugün de dün yaptıklarını yaparlar.

Yaşamın erken dönemlerinde anlayış gücünün gelişmesine yeterince önem verilmemesi, sanıldığından daha kötü sonuçları beraberinde getirir, çünkü akıllı ve zihinlerini geliştirmiş kadınların sahip oldukları o az bilgi de, erkeklerinkilerle karşılaştırıldığında daha rastgele edinilmiş bilgilerdir; bilgi bireyin deneyimle gözlemlediklerini spekülasyonlar yoluyla genellemesinden oluşsa da, kadınlar kendi bilgilerini salt gerçek yaşamı gözlemleyerek edinirler. Topluma bağımlı bir durumda ve ev içi işleri aracılığıyla katıldıklarından kesik kesik ve rastlantısal öğrenme anları yaşarlar. Ayrıca öğrenme onlar için genellikle ikincil önemde bir uğraş olduğundan, herhangi bir alanı incelemede gerekli olan coşkuyu ve aklı ve yargıyı açık tutan konsantrasyonu sergilemezler. Toplumun mevcut durumunda bir beyefendinin kişiliğini destekleyecek bir parça eğitim gerekli görülür; erkek çocuklar birkaç yıl boyunca disiplinle tanıştıkları bir eğitim almak zorundadırlar. Ama kadınların eğitiminde anlayış gücünün geliştirilmesi, bedenin güzelleştirilip süslenmesinden aşağı görülür; çeşitli kısıtlamalarla ve yapmacık alçakgönüllülük gösterileriyle zayıf düşürülen bedene, olgunluğa henüz erişmemiş ve rahat içindeki uzuvların asla ulaşamayacağına inanılan zarafet ve güzellik kazandırılmaya çalışılır. Ayrıca genç yaşlarda insanlar taklit yoluyla öğrenirler; kadınlaraysa inceleyebilecekleri

ciddi ve bilimsel konular sunulmadığından işlenmemiş akılları kısa zaman içinde yaşama ve davranış biçimlerine yönelir. Nedenlerini araştırmadan sonuçlara, biçimlere takılıp kalırlar; davranış biçimlerini belirlemek için benimsedikleri karmaşık kurallar, gerçek yalın ilkelerin yerini tutabilmekten uzaktır çoğunlukla.

Eğitimin kadınlara bir zayıflık görüntüsü vermesine kanıt olarak askerleri gösterebiliriz; askerler de kadınlar gibi bilgiyle donanmadan ve zihinleri ilkelerle güçlendirilmeden yaşama başlar. Bu iki durumda sonuçlar benzerdir: Askerler gündelik konuşmaların bulanıklığı içinde, yakalayabildikleri yüzeysel bilgileri yakalarlar; sıklıkla topluluk içine karışmaları da onları hayat bilgisi denen bilgiyle donatır, ama toplumda kabul gören davranış biçimlerine ve gündelik hayatın sürdürülmesine yararlı bu bilgilerle insan yüreğine ilişkin gerçek bilgileri ayırt edemezler. Ama zaten spekülasyonla deneyimi karşılaştırma yoluyla yargının sınamasına tabi tutulmamış, keyfi gözlemin ham meyvesi böylesi bir ayrım gözetilmesinde işe yarar mı? Askerler de kadınlar gibi, küçük erdemleri şaşaalı bir kibarlıkla yerine getirirler. Eğitimin benzerlik gösterdiği bu iki durumda cinsiyetten kaynaklanan bir ayrıma işaret edilebilir mi? Benim görebildiğim tek ayrım, askerin daha fazla gözlem yapabilmesine olanak tanıyan özgürlük ayrıcalığıdır.

Siyasal bir düşüncemi dile getirmem burada konudan sapmak olarak algılanabilir, ama konunun kendisi doğal olarak beni buraya getirdiğinden bu görüşümü paylaşmaktan çekinmeyeceğim.

Düzenli ordular hiçbir zaman kararlı, güçlü insanlardan oluşmazlar; askerler iyi disipline edilmiş makineler olabilirler, ama güçlü tutkuları ya da keskin bir zekâsı olan bir askere rastlamak güçtür. Anlayış gücünün derinliğine gelince, orduda böyle bir şey bulmanın en az kadınlar arasında bulmak kadar zor olduğunu düşündüğümü belirt-

mem gerekiyor; her ikisinin de nedeni aynıdır. Bunlara ek olarak subayların dansa, kalabalık toplantılara, maceralara ve alaya almalara da pek düşkün oldukları söylenebilir.[7] Askerler de, *daha zayıf olarak görülen* kadın cinsi gibi, tüm yaşamlarını dalkavukluğa adarlar. – Onlara başkalarının isteklerini yerine getirmeleri gerektiği öğretilir; bunun için yaşarlar. Gene de cinsiyet ayrımı açısından kendilerinin hor görülmesi söz konusu değildir; üstünlüklerinin nerede olduğunu anlamak mümkün olmasa da, kadınlardan üstün görülürler.

Kadınlarla askerlerin büyük talihsizlikleri, ahlakı öğrenmeden kabul gören davranış biçimlerini, insan doğasının ideal tasarımı üzerine düşünmeden hayat bilgisini öğrenmeleridir. Bunun sonucu doğal ve kaçınılmazdır: Askerler sıradan insan doğası ile yetindiklerinden önyargıların kucağına düşerler; tüm fikirlerini başkalarından edindiklerinden yetkeye körlemesine boyun eğerler. Böylelikle biraz akıl kırıntısı sergilediklerinde bu, gerçeğin yalnızca bir kısmını yakalama gücü bulunan içgüdüsel bir anlık bakışlardan kaynaklanır ve söz konusu kırıntılar davranış biçimleri söz konusu olduğunda bazı yararlar sağlayabilir, ama yüzeyselin ötesinde savlara dönüştüğünde ya da fikirler çözümlendiğinde başarısızlığa mahkûmdurlar.

Tüm bunlar kadınlar için de söylenemez mi? Askerler de, kadınlar da uygar yaşamın yapay ayrımlarıyla yararlı konumlarından koparılıp alındığından yukarıdaki savım ilerletilebilir. Servet ve babadan kalma unvanlar pek çok kadını salt rakamlara değer vermeye itmiştir ve aylaklık toplumda dalkavuklukla despotluğun bir karışımını üretmiştir; öyle ki metreslerinin önünde köle olan adamlar kız kardeşleri, eşle-

7 Salt kırmızı bir palto edinmeyi tutkuyla istiyorlar diye, kadınlar neden bu kadar acımasız alayların hedefi olur? Aldıkları eğitimle askerlerden daha üst bir düzeye çıkmaları nasıl beklenebilir?

ri ve kız çocukları karşısında despot kesilirler. Bu da kadınlara toplum içindeki yer ve konumlarını hatırlatmak içindir, doğru. Kadınların zihinlerini geliştirerek onları güçlendirirseniz, kör itaatin de sonu gelecektir; ama iktidar her zaman kör itaat aradığından tiranlarla hazcılar kadınları karanlıkta bırakmaya çalışırken doğru şeyi yapmaktadırlar. Ne de olsa tiranlar köleler ister, hazcılarsa oyuncaklar. Aslında hazcı, tiranların en tehlikelisidir; kadınlar sevgililerini, prensler bakanlarını yönettiklerini sanırken, aslında onlar tarafından aptal yerine konulurlar.

Burada Rousseau'yu yeniden anmak istiyorum, çünkü yarattığı Sophie karakteri kuşkusuz insanı etkileyen bir karakter, ama bir o kadar da doğallıktan uzak. Bununla birlikte, benim karşı çıkmak istediğim, karakterin yüzeysel özellikleri değil; ben onun kişiliğinin temeline, eğitiminin dayandığı ilkelere saldırmayı amaçlıyorum. Fikirlerini daha pek çok kez anmayı amaçladığım bu yetenekli yazarın dehasına hayranlık beslesem de, bazen hayranlığımın yerini öfke alıyor; erdemin aşağılandığını gördüğümde çatılan kaşlarım, yazarın tadına doyulmaz düşlemlerinin verdiği gülümsemeyi silip götürüyor. Erdem adına her türlü sanatı ve rahatı ortadan kaldırmayı ve bizleri neredeyse Sparta disiplinine tabi tutmayı isteyen adam bu olabilir mi? İyi şeyler adına tutkularla girilen savaşımları, doğru davranışların getirdiği zaferleri tüm renkliliğiyle yansıtan, insanın ruhunu ateşleyen kahramanlık öyküleri anlatan adam bu olabilir mi? – Aynı adam gözdesinin küçücük ayaklarını ve büyüleyici sevimliliklerini anlatırken tüm bu soylu değerler nasıl da alçaltılmış oluyor! Ama şimdilik bu konuya daha fazla eğilmeyi düşünmüyorum; kendisine fazlaca güvenen bir duyarlığın geçici taşkınlıkları üzerine durmaktansa, şu gözlemde bulunmayı tercih edeceğim: Toplumu iyimser bir gözle izleyenler, zihinsel bir birlikle güçlenmemiş, bu türden bir saygınlığı olmayan, mütevazı karşılıklı sevgiyi sıklıkla

görme fırsatı bulmuşlardır. Günün getirdiği önemsiz zorluklar, böyle bir durumda neşeli bir konuşmanın malzemesine dönüşüverirler; masum okşayışlar, zaten çok da büyük bir zihinsel çalışma gerektirmeyen küçük işlerin yorgunluğunu alıverir: Ama bu sakin mutluluk tablosu saygıdan çok, iyi niyetli bir gülümseme uyandırmaz mı? Çocukları ya da hayvanları oynarken gördüğümüzde hissettiğimiz bir duygudur bu[8]; oysa zihin, insana acı da veren öyle soylu savaşımlar da verebilir ki, bizde büyük hayranlık duyguları uyandırır ve düşüncelerimizi duyusal zevklerin yerini aklın aldığı bir dünyaya yönlendirir.

Bu nedenle kadınlar ya ahlaki varlıklar olarak ya da kendilerinden üstün yetilere sahip erkeklere bütünüyle tabi olmaları gereken zayıf yaratıklar olarak görülmelidir.

Bu sorunu incelemekte yarar var. Rousseau, bir kadının hiçbir koşulda kendisini bağımsız hissetmesine izin verilmemesi gerektiğini söylüyor; onun görüşüne göre, kadın *doğal* kurnazlığını kullansın diye, korkutularak yönetilmeli ve erkek ne zaman rahatlamak istese, ona *tatlı* bir arkadaşlık sunacak alımlı bir nesne olsun diye, koket bir köleye dönüştürülmeli. Rousseau, doğaya dayanarak geliştirdiğini iddia ettiği savlarını daha da ileri götürür ve tüm erdemlerin temelini oluşturan doğruluk ile cesaretin yayılmasında belli sınırlar gözetilmesi gerektiğini, çünkü kadınlar söz konusu olduğunda yılmaz bir şekilde verilmesi gereken erdemin itaat olduğunu söyler.

---

8 Milton'ın cennette resmettiği mutluluk da bende benzer duygular uyandırır, ama bu tabloda resmedilenlere imrenmek yerine, zındık bir gururla ya da şeytansı bir kendini beğenmişlikle daha yüce şeyler bulmak adına yüzümü cehenneme çeviririm. Benzer şekilde, insanlığın en büyük sanat eserlerinden birinin karşısında, esrime içinde Tanrı'nın düzenini izlerken, birden çıktığım yüksekliklerden hızla aşağı iner ve kendimi bir insanı en derinden etkileyecek manzaralardan biri üzerine düşünürken bulurum – imgelemim hızla, her türlü tutku ve huzursuzluktan daha çarpıcı duygular uyandıran bir başka tabloya takılmıştır: Talihin sırt çevirdiği bir yoksula.

Ne saçmalık! Gurur ve haz merakının insanların üstüne örttüğü sis tabakasını dağıtacak kararlılığa ve zihinsel güce sahip bir büyük adam ne zaman gelecek? Kadınlar gerçekten de doğaları gereği erkeklerden aşağı olsalar dahi, kadınlarla erkeklerin erdemleri derece açısından olmasa da nitelik açısından aynı olmalıdır; aksi takdirde erdem göreceli bir değer olurdu. Durum bu olmadığına göre, kadınlarla erkeklerin yönetimi de aynı ilkelere dayanmalı, aynı amacı gözetmelidir.

Erkeklerle onların kızları, eşleri ve anneleri olarak bağlantılı olduklarından, kadınların ahlaki yapıları, bu yalın görevleri yerine getirme biçimleri ile değerlendirilebilir; ama sonuçta, tüm bu görevlerin amacı, kendi yetilerini geliştirmek ve bilinçli bir şekilde erdemli olmanın saygınlığını kazanmak olmalıdır. Bu yolu zevkli bir yola dönüştürmeye çalışılabilir elbette, ama kadınlar da erkekler gibi unutmamalıdır ki, yaşam ölümsüz bir ruhu tatmin edecek kadar haz sunamaz. Bunu söylerken hiçbir cinsin, hislerini ve görevlerini unutacak derecede soyut düşüncelere gömülmeleri gerektiğini söylemeye çalışmıyorum; bu his ve görevler yaşam meyvesinin ortaya çıkmasının önkoşuludur. Tersine, her iki cinse de önerim her türlü tatminin, samimi, mütevazı ve akılcı bir yaşam içinde aranmasıdır.

Kadının erkek için yaratıldığına ilişkin egemen görüşün kökenleri Musa'nın şiirsel öyküsünde aranabilir; ama bu konu üzerinde ciddiyetle düşünen kimsenin Havva'nın gerçekten de Adem'in kaburgasından yaratıldığına inandığını sanmıyorum. Bu öykünün olsa olsa, uzak geçmişte erkeklerin kendi eş ve arkadaşlarını boyunduruk altına almayı çıkarlarına uygun bulmuş oldukları ya da yaratılan her şeyin salt kendi hazları için yaratıldığını düşündükleri, bu yüzden öykünün kadının da boynuna bir tasma geçirilmesi gerektiğini gösterdiği düşünülebilir.

Şeylerin düzenini tersine çevirmeye çalıştığım sanılmasın; daha önce, bedenlerinin yapısı göz önüne alındığında, Tan-

rı'nın erkeklerden daha yüksek derecede erdeme ulaşmasını beklediğinin anlaşıldığını söylemiştim. Burada tüm erkek cinsinden söz ediyorum, ama erkeklerin erdemlerinin doğaları açısından farklı olduğu sonucuna varılmasının mümkün olmadığına inanıyorum. Erdemin tek bir ebedi ölçütü varsa, nasıl olur da niteliksel açıdan farklı erdemlerden söz edilebilir? Bu nedenle, adım adım akıl yürütecek olursak, tıpkı tek bir Tanrı olduğu gibi, her türlü cinsin de yönelmesi gereken tek bir amaç olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Öyleyse, kurnazlık aklın; birine gösterilen ufak bir ilgi, derin duyguların; düşüncelilik, yalnızca büyük görüşlerin ilham edeceği cesaretin karşıtı olarak görülmemelidir.

Böyle bir değerlendirme yaparsak, kadınların kendilerine özgü pek çok hoş özelliği yitireceği söylenebilir ya da temelsiz savlarımı çürütmek için tanınmış bir şaire başvurulabilir. Ne de olsa Pope, tüm erkek cinsi adına, şöyle buyurmuştur:

"Nefret ettiğimiz her şeye dokunur kadının eli,
yaratma tutkumuzun gücü buradan belli."

Bu taarruzun erkeği de, kadını da ne derece aşağıladığını değerlendirmeyi aklı başında okurlara bırakıyorum; bense nedenini hiç anlamadığım bir konu, kadınların neden her zaman aşka ve şehvete köle olan yaratıklar olarak resmedilip küçük düşürüldükleri üzerinde duracağım.

Aşk üzerine konuşurken bu duyguya gereken saygıyı göstermemenin, genel olarak tüm güzel duygulara ve duyarlığa karşı suç işlemek olduğunu bilmiyor değilim, ama hakikatin yalın diliyle konuşmak ve yüreklerdense zihinlere seslenmek istiyorum. Dünyadan aşkı atıp yerine aklı oturtmaya çalışmak, Cervantes'ten Don Kişot'u atmaya çalışmaya benzer ve sağduyuya karşı işlenmiş bir suçtur elbette, ama bu şiddetli tutkuyu dizginlemeye çalışmak ve daha yüce güçleri alaşağı etmesine ya da anlayış gücüne ait olan asayı eline alıp onu

kötüye kullanmasına izin verilmemesi gerektiğini kanıtlamak, bunun kadar vahşi bir suç sayılmasa gerek.

Her iki cins için de gençlik aşk mevsimidir; ama bu dertsiz tasasız günlerde, duyguların yerini düşüncenin alacağı, yaşamın daha önemli yılları için hazırlık yapılmalıdır. Ama Rousseau ve onun izinden giden başka bazı erkek yazarlar, kadınların eğitiminin tek bir amaca – erkeklere haz vermeye – yönelmesi gerektiğini yineleyip dururlar.

Bu görüşü savunanların insan doğası hakkında hiçbir fikre sahip olmadıkları açıktır. Bu kişiler, evliliğin bir yaşam boyunca edinilen alışkanlıkları ortadan kaldırabileceğinin farkında mıdırlar? Kendilerine yalnızca erkeklere haz verme öğretilen bir kadın, kısa süre geçmeden tüm işvelerinin eğik düşen güneş ışınlarına benzediğini ve yaz mevsimi geçtikten sonra eşinin yüreği üzerine her gün düşse de onu fazlaca etkileyemeyeceğini fark eder. Bu durumda kalan bir kadın yeniden huzura kavuşabilecek ve uykuya yatan gereksinmelerini kendi kendine tatmin edecek enerjiyi kendi içinde bulabilir mi? Böyle bir kadının bu kez başka erkeklere haz verme yoluna gitmesi daha akla yakın bir senaryo olmaz mı? Aşkı ve gururu ayaklar altına alınan kadın, bunu unutmak için kendini yeni fetihlerin kendisine sunduğu duygulara teslim etmez mi? Eşinin bir aşık olmadığı gün geldiğinde – ki bu gün er ya da geç gelecektir – kadının haz verme arzusu da gevşemez ya da bir hınç kaynağına dönüşmez mi? O gün geldiğinde belki de duyguların en uçucusu olan aşk, yerini kıskançlığa ya da aldırmazlığa bırakmaz mı?

İlkeler ya da önyargılar nedeniyle kısıtlamalar içinde yaşayan bir kadını düşünelim. Böyle kadınlar entrikalardan gerçekten tiksintiyle uzak dursalar da, dalkavuklarının tatlı dillerinden kocaları tarafından nasıl acımasızca ihmal edildiklerini duymak isterler veya sağlıklarından oluncaya ya da ruhları tatminsizlikten soluncaya kadar, günlerce, haftalarca birbirini seven ruhların birleşmesinden doğan mutluluğu

düşlerler. Durum böyleyken, nasıl olur da başkasına haz verme gerçek bir eğitim konusu olabilir? Bu sanat yalnızca metresler için yararlıdır; saf eş, ciddi anne, eşine haz vermeyi ancak diğer erdemlerinin üstüne bir süs, bir cila olarak görebilir ve kocasının kendisine gösterdiği muhabbeti de görevlerini kolaylaştıran ve yaşamını daha mutlu kılan bir güzellik olarak görür. – Ama sevilse de, ihmal edilse de onun birincil amacı, kendisini saygın bir insan kılmak ve tüm mutluluğunu kendisi gibi hastalıklı duygulara pekâlâ açık olan birine bağlamamaktır.

Değerli Dr. Gregory de benzer bir hataya düşmüştür. Bu bey, kişiliğiyle bende saygı uyandırmış olsa da, *Kızlarıma Mirasım* adlı ünlü yapıtında yazdıklarını onaylamam mümkün değil.

Dr. Gregory bu kitabında kızlarına kıyafetlere düşkün olmalarını önerir, çünkü onun gözünde kıyafet düşkünlüğü kadınlar için doğaldır. Bu belirsiz ifadeyi kullandıklarında ne Dr. Gregory'nin, ne de Rousseau'nun neden bahsettiğini anlayabiliyorum. Söylemeye çalıştıkları, ruhun henüz insan doğmadan kıyafetlere düşkün olduğu ve bu düşkünlüğü içine yerleştirildiği bedene de taşıdığı ise, onları ancak doğuştan gelen zarafetten dem vuranları dinlerken yaptığım gibi hafif bir gülümsemeyle dinleyebilirim. – Ama eğer söylemek istedikleri yalnızca, bu düşkünlüğün insanın belli yönlerinin üstüne gidilmesi ve yalnızca bunların geliştirilmesiyle ortaya çıktığıysa – o zaman onlara karşı çıkıyorum. Hayır, bu doğal değildir; bu düşkünlük de, tıpkı erkeklerin sonradan kazandıkları hırslar gibi iktidar aşkından kaynaklanır.

Dr. Gregory daha da ileri gidiyor; büyük bir düşüncesizlikle masum bir kıza hislerini dışa vurmaması, sükunete önem vermesi, kendini ruhunun oynaşmalarına bırakmaması gerektiğini, çünkü yürek hafifliğinin ayaklara tezlik verse de, davranışlarda koordinasyonsuzluğa neden olduğunu söylüyor. Neden tek bir kadın olsun çıkıp da hakikat ve sağ-

duyu adına, aynı anda birden fazla işi becermede güçlük çekmeyeceğini ya da başka deyişle, sağlam bir koordinasyon duygusu olduğunu söylemiyor? Neden masum mutluluğu bir sünger gibi emmek için, kadınlara hiç durmadan, erkeklerin onların davranışlarına hiç akla gelmeyecek anlamlar yükleyebileceği söyleniyor? – İnsanlar özgürdür, istediği şeye istediği anlamı yükleyebilir; ama aklı başında hiçbir annenin genç kızının doğal içtenliğini, böylesi anlamsız uyarılarla kısıtlamayacağını umuyorum. Ağız, yüreğin taşmasından söyler* ve hikmetli Süleyman şöyle konuşur: İnsanın içi temiz olmalıdır; kalplerinde kötülük olanlar da dışardan kolaylıkla temiz görünebilir.**

Kadınlar yüreklerini saf tutmaya çalışmalıdır, ama geliştirilmemiş anlayış güçleri onları eğlence ve uğraş bulmada yalnızca duyularına mahkûm ediyorsa, onları gündelik hayatın boş koşuşturmasının biraz olsun üstüne çıkaracak ya da gelip geçen her esintide heyecanlanan bir sazınkine benzeyen vahşi duygularını sakinleştirmelerine yarayacak hiçbir soylu uğraşları yoksa, bunu nasıl yapabilirler? Erdemli bir adamın sevgisini kazanmak için yapmacık tavırlar mı gereklidir? Doğa kadına erkeğinden daha narin bir beden vermiştir, ama bir kız evlat olarak, bir eş olarak, bir anne olarak görevlerini yerine getirirken bedenine doğal gücünü, sinirlerine doğal sağlığını kavuşturabilecekken, kocasının sevgi ve muhabbetini kaybetmemek için kendini küçük düşürmeli, sağlıksız bir zarafet peşinde koşmalıdır diyebilir miyiz? Zayıflık erkeğin kibirli onurunu uyandırıp onda kadına karşı bir şefkat uyandırabilir, ama bir haminin üstünlük taslayan okşayışları, saygınlık isteyen ve bunu hak eden soylu bir ruhu tatmin edebilir mi? Zayıf olan bir şeye karşı duyulan koruyucu sevginin dostluğun yerini tutabildiği hiç görülmemiştir!

---

* Matta 12:34 (ç. n.)

** Luka 11:31-41 (ç. n.)

Bir haremde tüm bu sanatların gerekli olacağına katılırım; hazcının iştihasının her daim kabartılması gerekir, yoksa hissizliğe gömülecektir; ama kadınlar böyle bir yaşamla tatmin olabilecek kadar beklentiden ve hırstan yoksun mudurlar? Hazzın kucağında hülyalara dalarak ya da yorgunlukla karışan bir rehavet içinde yaşamın gözlerinin önünden akıp gitmesine göz yumabilirler mi? Akılcı zevklerden paylarına düşeni aramaz, insanoğlunu saygınlaştıran erdemleri benimseyerek kendilerini gerçekleştirmek istemezler mi? Ciddiyeti hak eden yaşamı, salt karşısındaki kişiye hayranlık duymakla, onun gülümsemeleri ve işveleriyle heyecanlanan bir yaratığın okşayışları içinde sonu gelmez boş saatler geçirmekle heba eden bir kadının ruhunun ölümsüz olduğu söylenemez.

Ayrıca bedenini ve zihinsel iradesini güçlendiren kadın, aile içindeki görevlerini yerine getirerek ve çeşitli erdemler sergileyerek, kocasına bağımlı zavallı bir yaratık olmaktansa, onun dostu olacaktır; insanın özünü yücelten böyle niteliklere sahip kadın, kocasının gözünde de yüceleceğinden, onun heyecanlanmasını sağlamak için sahte bir soğukluğa bürünmek, ona duyduğu sevgiyi gizlemek zorunda kalmayacaktır. Aslında tarihe baktığımızda görürüz ki, isimlerini duyuran kadınların hiçbiri, kadınların en güzeli ya da en zarifi değildir.

Doğa ya da incelikle konuşacak olursak Tanrı, her şeyi olması gerektiği gibi yaratmıştır, ama insan O'nun yapıtını bozmak için türlü icatlar ortaya koymuştur. Şimdi Dr. Gregory'nin çalışması içinde, evli kadınlara kocalarına duydukları sevgiyi asla bütünüyle göstermemeleri gerektiği tavsiyesinde bulunduğu bölüme değinmek istiyorum. Gene hazcılara özgü bir dilek bu; ayrıca işe yaramaz olduğu ölçüde de saçma. – Aşk, doğası gereği geçicidir. Onu sürekli kılacak bir sır aramak, tüm filozofların peşinde koştuğu yaşam sırlarını ya da her derde deva olacak ilacı aramak kadar çılgınca bir çaba olur: Böylesi bir arayış yalnızca beyhude değil, insanlık açısından zararlıdır da. Toplumu bir arada tutan en kutsal

bağ dostluktur. Zeki bir yergici çok yerinde olarak şöyle demiştir: "Gerçek aşkı bulmanın çok zor olduğu doğrudur, ama gerçek dostluğu bulmak daha da zordur."

Bu açıkça görülen bir hakikattir; nedenleri de karanlıklara gömülü değildir, küçük bir incelemeyle gün yüzüne çıkarılabilir.

Seçim ve aklın yerini şans ile duyumun aldığı aşk, genel ve sıradan biçimiyle, çeşitli ölçülerde tüm insanların şu ya da bu zamanda yaşadığı bir duygudur; daha çok ya da az şiddetli olarak tanımlanan aşklar burada konumuz değildir. Bekleyiş ve engellerle doğal olarak şiddetlenen bu tutku, zihni alışılmış durumundan çekip alır, muhabbeti arttırır ve zihinleri kör bir hayranlığın, duyusal taşkınlığın yerine, dostluğun yumuşak sükunetini, saygının getirdiği güveni koyabilecek olgunluğa erişmemiş olanlar, aşkın ateşinin bir ölçüde sönmesine olanak tanıyan evliliğin sağladığı güvenlik ortamını yavan bulurlar.

Bu aslında doğanın izlediği yolun ta kendisidir, öyle olmalı – aşkın tahtına nihayetinde ya dostluk, ya kayıtsızlık oturur. – Ve bu, ahlak dünyasının yönetimiyle tam bir uyum içinde görünür. Tutkular insanı eyleme sevk eder, zihni açar. Ama tutku nesnesi bir kez ele geçirilmeye görsün, iştiha doyar. Tutku nesnesi salt bir anlık kişisel tatmin duygusuna dönüşür; tatmin olmuş zihin rehavete teslim olur. Taht için savaşırken bazı erdemlere sahip olan kişiler, pek çok kez amacına ulaştığında hazcı tiranlar olup çıkarlar; bir koca aynı zamanda bir aşık olduğunda çocukça kaprislerin ve aptalca kıskançlıkların oyuncağı olur, yaşamın getirdiği ciddi görevleri ihmal eder ve çocuklarına sunması gereken okşayışlarını büyümeyen çocuğu olan eşine saklar.

Yaşamın getirdiği görevleri yerine getirmek ve ahlaklı biri olmanın gereği olan uğraşlara yeterli zaman ve ilgiyi ayırabilmek için, bir ailenin reisi ile hanımının birbirlerini tutkuyla sevmemeleri gerekir. Burada kastettiğim, bu ikisinin

kendilerini, toplumun düzenini bozan ve başka alanlara yoğunlaşması gereken dikkati dağıtan duygulara kaptırmamalarının önemli olduğudur. Hiçbir alana tutkuyla bağlanmayan bir zihin kendisini – uzun süre olmasa da – canlı tutacak bir meşgale arar.

Hatalı eğitim, dar görüşlü, gelişmemiş bir zihin ve cinslere ilişkin sayısız önyargı sonucunda, kadınlar genellikle erkeklerden daha sadık olurlar, ama şimdilik bu konu üzerinde pek durmayacağım. Daha ileri giderek ve çelişkili olduğunu hiç düşünmeyerek şunu söyleyeceğim: Mutsuz bir evlilik genellikle ailenin çıkarınadır ve ihmal edilen kadınlar çoğunlukla harika anneler olurlar. Kadınların zihinlerinin gelişmesine izin verilecek olsaydı da durum bütünüyle aynı olurdu; çünkü öyle görünmektedir ki, ilahi takdir anlık eğlencelerin her zaman yaşamın gerçek hazineleri, gerçek yaşantılar pahasına olmasını uygun görmüştür: Aynı anda hem rehavet ve haz içinde günümüzü gün edip, hem de çalışmanın ve bilgeliğin meyvelerini toplayamayız. Önümüzdeki yol ikiye ayrılır, sağı ya da solu tercih etmemiz gerekir; yaşamını bir hazdan diğerine koşarak geçiren kişinin, sonuçta ne bilgelik, ne de saygınlık sahibi olduğunda yakınmaya hakkı yoktur.

Bir an için ruhun ölümsüz olmadığını, insanın yalnızca bu gördüğümüz sahnede rol alacağını düşünelim – o zaman aşkın, çocukça düşkünlüklerin insanda nihayetinde bir kanıksama ve yorgunluk hissi uyandırmasından şikayet ederdik, öyle değil mi? Böyle bir durumda, "Yiyelim, içelim, aşık olalım çünkü yarın öleceğiz," aklın sesi, yaşamın ahlaksal kuralı olurdu diyelim; ama hangi aptal geçici bir gölgeyi gerçekliğe tercih eder? Peki ama, zihnin pek de olası olmayan bir özelliği nedeniyle korkuya kapılıp, arzu ve düşüncelerimizi görece kaba bir eylem alanından uzakta tutabiliyorsak ve bu tercihi salt daha iyi bir gelecek umuduyla, sadece yüce umutlara dayanarak yapabiliyorsak, yanlış olduğunu bildiğimiz bir yaşam biçiminde neden ısrar ediyo-

ruz? Doğruluğun kutsallığını neden erdemin temelini kemiren yanılsamalı hazlara feda ediyoruz? Kadınlar neden hazcıları tatmin edebilsinler diye, aşkın – üzerinde yükseleceği değerler bulamadığından – dostluğa dönüşmesini engelleyen işveler öğrenmek zorunda bırakılıyor? Bırakalım, samimi gönüller kendilerini serbestçe sergileyebilsinler, ama *akıl* da zorunluluğa boyun eğmeyi tutkuya öğretsin. Bırakalım, o saygın erdem ve bilgi arayışı, zihinleri, başıboş bırakıldıklarında yaşamı tatlandırmaktan ziyade, acılaştıran duyguların üstüne çıkarsın.

Üzerinde durduğum duygu, zihne eşlik eden ve ondan beslenen romantik aşk değildir. – Romantik aşkın kanatlarını kesmeye kim cüret edebilir? Ama bu büyük tutkunun zaten yaşamın değersiz hazlarıyla hiçbir ilgisi yoktur; insanın duyularını değil, en samimi duygularını temel alır, bunlar üzerinde yükselir. Sürekliliğiyle tanınan tutkular her zaman talihsiz olmuşlardır. Yokluk, özlem ve melankoli bu tutkuları güçlendirir. – Çok iyi görülemeyen bir güzellik imgelemde mükemmelliğe ulaşır – ama içli dışlılık hayranlığı tiksinmeye ya da en azından kayıtsızlığa dönüştürebilir; bu kayıtsızlık da imgeleme yeni bir oyuna başlama isteği verecek denli bir boş zaman sunabilir. Rousseau'nun, ruh eşi olarak gördüğü Eloisa'ya ölüm döşeğinde St. Preux'ye aşık olduğunu söylettirmesi bu söylediklerimle tam bir uyum içindedir ve hiçbir açıdan tutkunun ölümsüzlüğüne kanıt oluşturmaz.

Dr. Gregory'nin, evlenmeye düşünen kadınlara samimi ve derin duygular beslemelerini salık vermesi de buna bağlanabilir. Bununla birlikte, daha önce sunduğu görüşleriyle bütünüyle tutarlı bir çizgi izleyerek, Dr. Gregory böylesi duygular beslenmesini incelikten uzak bir davranış olarak değerlendirir ve içtenlikle kızlarına bu gibi duygular hissetseler dahi, bunu göstermemelerini söyler: Sanki kızlarının da insan doğasının bir parçası olan iştihaya, istek ve arzulara sahip olması inceliksiz bir şeymiş gibi.

Ne soylu bir ahlak anlayışıdır bu ve mevcut durumun ötesini asla düşünemeyen küçük bir ruhun endişeli aşırı dikkatine ne denli uygundur! Kadınların zihinleri, salt erkeklere bağımlılığa değer vermek üzere biçimlendirildiyse; bir koca bulduğu zaman kadın kendini amacına ulaşmış hissediyor, gelişmemiş gururu böylesine değersiz bir taçla tatmin oluyorsa, bırakalım o, hayvanlar krallığınınkinin üzerinde iş ve uğraşların bulunmadığı dünyasında, kendinden memnun bir şekilde kölelik hayatı yaşasın. Ama bugünün ötesini görebiliyor, bu dünyaya gelişinin hakkını vermek için mücadele ediyorsa, evleneceği erkeğin nasıl bir kişiliğe sahip olduğu dikkate alınmadan bu kadının anlayış gücünü geliştirilmesine izin verilsin. Bırakalım o, anlık mutluluklara takılmadan, tüm dikkatini akılcı bir varlığı zenginleştirecek nitelikleri edinmeye versin; böyle bir durumda kaba, inceliksiz bir koca onun beğenisine ters gelebilir, ama ruh dinginliğini bozamaz. Bu kadın ruhunu eşinin zaaflarına kendini uydurmak üzere şekillendirmeye çalışmayacak, tersine eşinin açıklarını kapamaya çalışacaktır: Bu eşin kişiliği belki karısınınkinden fazlasıyla etkilenecektir, ama erdem önünde bir engel oluşturmayacaktır.

Eğer Dr. Gregory burada kalıcı aşk ve muhabbetten gelen romantik beklentilerden söz ediyorsa, imgelem akıl pahasına canlı tutulduğunda, tavsiyeler insanın bu gibi duygulardan vazgeçmesini sağlayamasa da, bizzat yaşantının bunu gerçekleştireceğini unutmamalıydı.

Kendini hiç de doğal olmayan, romantik, derin hülyalara kaptıran pek çok kadın[9], kendilerini her geçen gün daha da büyük bir tutkuyla sevecek bir kocaları olsa ne denli mutlu olacaklarını *hayal ederek* yaşamlarını boşa harcarlar. Bu kadınlar bekâr değil de evli olsalar, bu kez kötü kocalarının yerine iyi bir koca özlemi içinde gene aynı derecede mutsuz ola -

9 Bu arada, örneğin romancılar da.

caklarını düşünmezler. Uygun bir eğitim almış her kadının bekâr olarak da hayatını en saygın şekilde sürdürebileceğinden kuşkum yok; ama kadınların, kocalarına burun kıvırmasınlar diye, beğenilerini inceltmemesi gerektiğini savunmak da bir gölge uğruna özden vazgeçmektir. Doğrusunu söylemem gerekirse, yaşamın önümüze çıkardığı geçici hazlardan bir ölçüde bağımsızlaşmadıkça, zihnin kendi başına çalıştırılmasına dayanan yeni eğlenceler keşfedilmedikçe, beğenilerin inceltilmesinin ne işe yarayacağını kestiremiyorum aslında. Evli olsun, bekâr olsun, beğeni sahibi kişiler, gözlem gücü yüksek olmayan zihinlere hiç dokunmayan çeşitli şeylerden tiksintiyle uzaklaşırlar. Tartışmayı havada bırakmak niyetinde değilim, ama insana haz veren şeyler açısından bakıldığında beğeni her zaman bir lütuf olarak görülebilir mi?

Yanıtlanması gereken soru, beğeninin daha çok acı mı, yoksa haz mı verdiği sorusudur. Bu yanıt, Dr. Gregory'nin tavsiyesinin doğruluk değerini belirleyecek ve bir kölelik sistemi dayatmanın ya da ahlak duygusu olan yaratıkları saf akıldan türetilmeyen kurallarla eğitmeye çalışmanın ne denli saçma ve despotça olduğunu ortaya koyacaktır.

Yumuşak huyluluk, sükunet ve güçlüklere göğüs germeyi bilme tanrısal özelliklerdir ve belki de Tanrı'ya yüklenen sıfatların içinde, onun affedici olma özelliği kadar insanı etkileyen bir şey yoktur. Bu açıdan ele alındığında yumuşak huyluluk, alçakgönüllülük de dahil olmak üzere tüm büyük ve yüce değerleri içerir, ama bağımlılığa, boyun eğmeye, korunma istediği için seven zayıflığa dönüştüğünde çok farklı bir yönünü görürüz. Bu ikinci türdeki yumuşak huylulukta, kendine hâkim olma biçimi, salt karşı çıkmaya cesareti olmadığı için kırbacın altında gülümsemekten ibarettir. Bu resim ne denli çirkin görünürse görünsün, mevcut mükemmel kadın imgesini temsil eder. İncelikli dilleri ve keskin zekâlarıyla insanların gözlerini boyayan yazarlar da bu imgeyi destekler ve erkekle kadını ancak birlikte ele alındığında ahlaklı bir var-

lık olarak görerek, elbette bu arada kadına da tüm "zayıf özellikleri" atfederek kaburga öyküsünü yeniden yazarlar.[10]

Kadınların evlenmedikleri ya da evlenmeyi düşünmedikleri durumlarda* nasıl var olabilecekleri bizlere söylenmez. Ahlaka bunca önem veren yazarlar, yaşamın *erkeği* gelecek günlerde karşısına çıkabilecek çeşitli koşullar için hazırladığını kabul etmiş görünürler, ama *kadınlara* hiç durmadan yalnızca bugünü düşünmelerini salık verirler. Yumuşak huyluluk, uysallık ve eşine hürmet duyma bu temelde dişi cinsin öncelikli erdemleri olarak ön plana çıkarılır; doğanın her zaman denetlenemeyen ekonomisini göz ardı ederek bir yazar kadınların kendilerini melankoliye kaptırdıklarında erkeksi olduklarını dahi ileri sürmüştür. Bu yazarın gözünde kadın *yalnızca erkeğin bir oyuncağıdır* ve erkek ne zaman eğlendirilmeye ihtiyaç duysa, onu şen kahkahalarıyla eğlendirmek her zaman kadının görevidir.

Yaşamın genelinde yumuşak huylu olma tavsiyesinde bulunmanın felsefi temelleri vardır. Zayıf varlıklar yumuşak huylu olmak için çalışmalıdır. Ama insan kendisine hâkim olma adına doğru ile yanlışı karıştırıyorsa, artık kendine hâkim olma bir erdem olmaktan çıkar. Yaşamınızı paylaştığınız kişinin böyle bir özelliği bulunması her ne kadar istenir bir şey de olsa, aynı özellik bu kişinin daha aşağı görülmesini de beraberinde getirir ve kısa süre içinde hor görmeye dönüşecek tatsız bir hoşgörü doğurur. Ayrıca tavsiyeler, hamuru o kadar da incelikli olmayan bir varlığı yumuşak huylu yapabilseydi, mevcut durumda *belli bir iyileşme gözlenebilirdi*, ama kolaylıkla gösterilebileceği gibi, bu düşüncesiz tavsiye en fazla altı boş bir hoşgörü sonucu doğurabileceğinden ve bu da mizacın iyileşmesi ve gerçek anlamda ılımlılaşması önünde bir engel oluşturacağından, kadınlar da yüzeysel lü-

---

10 Bkz. Rousseau ve Swedenborg.

* Matta 22:30 (ç. n.)

tuflar adına gerçek erdemleri feda etmekten bir yarar sağlayamayacaktır; en iyi ihtimalle kendilerine yalnızca birkaç yıl için koruyucular bulmayı bekleyebilirler.

Bir felsefeci olarak, erkeklerin hakaretlerini yumuşatmak için başvurdukları makullük görüntüsü bende öfke uyandırıyor; bir ahlak savunucusu olarak da hoşgörülebilir kusurlar, sevimli zayıflıklar gibi çelişkili bağlantılarla neyin kastedildiğini soruyorum. Eğer ahlakın tek bir ölçütü, insanın tek bir ilkörneği olduğunu kabul ediyorsak, kadınlar Muhammed'in kefenine ilişkin öyküdekine benzer bir biçimde, bu kez yazgı tarafından havada asılı bırakılmıyorlar mı? Onlara ne barbarların yanılmaz içgüdüsüne dayanma, ne de akıl gözlerini mükemmel bir örneğe dikme izni veriliyor. Onların sevilmek için yaratıldıkları, bu nedenle de saygınlık peşinde koşmamaları gerektiği, bunu yaparlarsa toplum içinde erkeksi olarak tanımlanıp dışlanacakları söyleniyor.

Meseleye bir de başka bir yönden bakalım. Hareketsiz, sessiz kadınlar çok mu iyi eşler olurlar? Bir kez daha mevcut durumu göz önüne alarak bu kez bu zayıf yaratıkların nasıl bir rol oynadıklarını inceleyelim. Birkaç yüzeysel beceri kazanmayı başarmış bu kadınlar kocalarını daha mutlu ediyorlar da, bu nedenle yukarıda ele aldığımız yargının egemen olmasına hizmet mi etmişler? Tüm becerilerini yalnızca kocalarını hoşnut etmek için mi kullanır bu kadınlar? Erken yaşlardan itibaren pasif bir itaatkârlık öğrenen kadınlar bir aile yaşantısını çekip çevirecek ya da çocuklarını eğitecek kadar olgun bir kişiliğe sahip midirler? Durum bundan öylesine uzaktır ki, kadınların tarihini incelediğimde, kadınları en çok ezilmiş olmakla birlikte, en zayıf cins olarak da eleştiren en acımasız yergiciyle hemfikir olmadan edemiyorum. Tarih kadınlar için, aşağı olduklarından başka ne gösteriyor? Gerçekten de ne kadar az sayıda kadın kendini hükümran erkeğin acıtan boyunduruğundan kurtarmayı başarabilmiştir? – Bu sayı o kadar azdır ki, bu istisnalar bana Newton'a ilişkin ola-

rak anlatılan zekice bir hikayeyi anımsatıyor: Newton'ın insan bedenine hapsolmuş daha üstün bir ırkın mensubu olduğu anlatılır bazılarınca. Aynı düşünce modelini izleyerek kendi cinsleri için öngörülen yörüngeden saparak heyecan verici yolları seçen az sayıdaki sıradışı kadının, yanlışlıkla kadın bedenine hapsedilmiş erkek ruhlar olduğunu düşünebiliriz pekala. Ama ruh söz konusu olduğunda, bunu cinslere göre ayırmak felsefi olmadığına göre, üstünlük ya da aşağılık, organlara ya da yaratılmış olduğumuz toprağa yaşam veren, ama eşit ölçülerde dağıtılmamış olan ilahi ateşe bağlı olmalı.

Şimdiye dek yaptığım gibi, iki cinsin genelini ele alıp, onlar arasında bir karşılaştırma yapmaktan kaçınarak ya da şeylerin mevcut görünüşü uyarınca kadınların daha aşağı olduklarını açıkça kabul ederek şu noktada ısrar edeceğim: Erkekler, kadınların neredeyse akıl sahibi yaratıklar olmaktan dahi çıkmasını sağlayarak, konumlarını olduğundan da aşağı çekmişlerdir. Önce kadınlara yetilerini geliştirebilecekleri alanlar yaratalım, erdemlerinin güçlenmesine izin verelim; kadın cinsinin bir bütün olarak zihinsel açıdan ne konumda olduğunu ancak ondan sonra belirleyelim. Ama bunu yaparken şunun hatırlanmasını isterim ki, yukarıda sözünü ettiğim kadınlar kanımca bu değerlendirmeye dahil edilmemelidir.

Bizim gibi yarı kör ölümlülerin, her adımımızda engellere takılıp sendelememize neden olan despotizm kasveti ortadan kalktığında, insanların keşiflerinin ve gelişmişlik seviyesinin ne kadar yükseğe çıkacağını kestirebilmeleri elbette zordur, ama ahlak daha sağlam bir temele oturtulduğunda, işte o zaman, kehanetlerde bulunabilecek yetilere sahip olmasam da, kadının erkeğin ya dostu ya da kölesi olacağını güvenle söyleyebilirim. Burada kadının ahlaka sahip bir varlık mı, yoksa erkekleri vahşilere bağlayan halka mı olduğunu tartışmayacağım. Ama eğer kadınlar da vahşiler gibi erkekler için yaratıldıysa, erkeklerin de onları boş övgülerle alaya almak yerine, onları sakin sakin kendi dizginlerini çiğ-

nemeye bırakmaları daha uygun olmaz mı? Yok, eğer kadınların akıl sahibi oldukları kanıtlanırsa, bu kez erkeklerin de salt kendi iştihalarını tatmin için kadınların gelişimini engellemekten vazgeçmeleri gerekmez mi? Bu durumda erkeklerin yapması gereken, retorik oyunlar arkasına saklanıp kadınların anlayış güçlerini erkeklerinkine teslim etmeleri gerektiğini söylemekten; kadınların eğitimi üzerine konuştuklarında, onların akıllarını özgürce kullanmalarına izin verilmemesi gerektiğini savunmaktan; bir açıdan tıpkı kendileri gibi insanlığın erdemlerini kazanmaya çalışan bu varlıklara kurnazlık yapmalarını ve ikiyüzlülük göstermelerini öğütlemekten vazgeçmektir.

Ahlakın tek bir ebedi temeli varsa, elbette doğruluğa uygun tek bir kural olacaktır. Her kim ki erdemi kendi çıkarları ve rahatı için feda eder ya da görevi erdemli davranmak iken salt gününü gün etmek için yaşar, o kişi güven ve saygı hak eden biri değildir.

Öyleyse şair şunları söylerken yüzündeki alaycı gülümsemeyi silmelidir:

"Çıkıyorsa zayıf kadınlar yolundan,
Suçlamayın onu, yıldızlar daha suçludur ondan."

İşte bu yüzden kadınlar kuşkusuz, yazgının kırılmaz zinciriyle bağlanmışlardır; ama bu zincir ancak kadınların kendi akıllarını hiçbir zaman kullanamayacakları, hiçbir zaman sığ düşüncelerin üstüne çıkamayacakları ya da yalnızca Tanrı önünde boyun eğen ve evrende kendisiyle gözünü ayırmadığı mükemmellik modelinden başka bir şey olduğunu sıklıkla unutan akılcı bir iradenin saygınlığını taşıyamayacakları kanıtlanırsa, haklı görülebilir. Bu modelin mükemmelliğinin, derecesi açısından ateşli bir ruhu şaşkınlık ve hayranlık içinde bıraksa da, erdemlere dönüştürülerek ılımlılaştırılıp taklit edilebileceği pekala savunulabilir.

Aklın ışığı altında şunları söylediğimde kimsenin şaşıracağını sanmıyorum: Eğer kadınlar akılcı yaratıklar olarak davranabiliyorlarsa, onlara köleler gibi davranılmamalıdır; yok, eğer vahşiler gibi, erkeklerin aklına bağlılarsa, onlar için en sağlıklı, en yüce dizgin, zihinlerini geliştirmek, kendilerini yalnızca Tanrı'ya bağlı hissetmenin verdiği saygınlığa ulaşma çabalarına izin vermek olacaktır. Kadınların daha fazla haz vermelerini sağlamak için ahlakta cinsiyet ayrımı gözeteceğinize, onlara erkeklerle birlikte zorunluluğa boyun eğmeyi öğretin.

Bunlara ek olarak, deneyim kadınların erkeklerle aynı derecede sağlıklı ve güçlü zihinlere, çalışkanlılığa ve metanete sahip olmadığını gösterirse, en azından izin verin, erdemleri erkeklerinkiyle aynı derecede değilse bile, aynı türden olsun; böyle bir durumda erkeklerin üstünlüğü gene yeterince açık olacaktır, hatta daha açık olacaktır; yalın bir ilke olan ve çeşitlemelere açık olmayan hakikat, böylelikle her iki cins için de aynı ve değişmez olur. Hayır, toplumun bugünkü işleyiş düzeni bu yüzden tersine dönmez, çünkü kadınlar yalnızca akıllarının kendilerine sağladığı bir konuma sahip olacaklardır ve terazinin dengesiyle oynayacak işvelere ve ayartma sanatlarına gerek olmayacaktır.

Tüm bunlar bir ütopyacının hülyaları olarak görülebilir. – Bu hülyaları ruhuma koyan ve bana kendi aklımı kullanma cesareti veren Tanrı sayesinde, erdemlerimi desteklemek için yalnızca O'na bağımlı olacağım güne kadar, kendi cinsimi köleleştiren önyargılara karşı var gücümle savaşacağım.

Erkekleri yaşam arkadaşları olarak elbette severim, ama onların asaları, gerçek olsun, kötüye kullanılan taklitleri olsun, beni etkilemez; ben saygımı aklı onu hak edenlere sunarım; bu durumda da boyun eğmişliğim akladır, erkeklere değil. Kendi sorumluluğunu taşıyabilen tüm varlıkların yönetimi bu varlıkların kendi aklına dayanmalıdır; aksi takdirde Tanrı'nın tacı neye dayanırdı?

Yeterince açıkmış gibi görünen bu hakikatler üzerinde durmaya zorunluyum, çünkü bugün dişi cins izole edilmiş durumda; insanı sarması gereken her türlü erdemden soyulmuş, ama onun yerine son derece kısa ömürlü bir tiranlık yaşamalarına izin veren yapay inceliklerle sarmalanmış durumda. Yüreklerinde başka, daha soylu her türlü tutkunun yerini aşk almış; tek amaçları zayıf ve kırılgan olmak, saygı yerine sevecenlik ve acıma duyguları uyandırmak; bu şerefsiz arzu, mutlak krallıklardaki kulluk gibi, kişiliği yerle bir ediyor. Erdemlerin anası özgürlüktür ve doğaları gereği köleyseler ve özgürlük havasını solumalarına izin verilemezse, kadınların doğanın güzel hataları olarak yok olmaya yazgılı oldukları kabul edilmelidir.

Kadın cinsinin bunca zamandır erkeğe boyun eğdiği savına karşı da verilecek bir yanıtım var. Çoğunluk her zaman azınlığa köle olmuştur; insan mükemmelliğinden hiç nasibini almamış canavarlar binlerce insana tiran olmuştur. Çok daha üstün meziyetleri olan adamlar bu denli alçalmayı neden sineye çekmişlerdir? Yetenekleri ve erdemleri açısından bugüne dek hüküm sürmüş tüm kralların, tebaalarından aynı sayıda insanla karşılaştırıldığında her zaman daha aşağı konumda bulundukları evrensel olarak tanınan bir gerçek değil midir? – Buna rağmen, kendilerine bunca büyük saygı gösterilmesi akla yapılan bir hakaret değil midir? Hâlâ hayatta olan bir insanın Tanrı katına çıkarıldığı tek ülke Çin değildir. *Erkekler*, salt günü yaşayıp bunun bedelini ödememek için, kendilerininkinden büyük güçler karşısında boyun eğmişlerdir; *kadınlar* da bundan farklı bir şey yapmış değildir. Bu nedenle doğuştan gelen haklarından kölece vazgeçen saraylının ahlak duygusu ve yetisine sahip olmadığı kanıtlanmadıkça, salt şimdiye dek hep boyunduruk altında tutulageldiler diye, kadınların da temelde erkeklerden daha aşağı olduğu kanıtlanamaz.

Bugüne dek dünyayı hep kaba güç yönetti; bununla birlikte siyaset biliminin daha çocukluk evresinde olduğu, felsefecilerin erkeklere, ayrımcılığı koruyup güçlendirmede bu en yararlı aracı, salık vermede tereddüt etmesinden anlaşılmaktadır.

Son derece açık olan bir çıkarımda bulunarak bu konuyu incelemeyi bırakacağım: Sağlıklı siyaset, özgürlüğü yaymaya devam ettikçe, tüm insanoğlu, kadınları da içine alarak daha bilge ve daha erdemli olacaktır.

Bölüm III

Aynı Konunun Devamı

Bir zamanlar kahramanları sıradan insanlardan ayıran bedensel güç, bugün artık öylesine haksız bir horgörüyle karşılanmaktadır ki, erkekler, bu arada kadınlar da, onun gereksiz olduğu düşüncesini benimsemişlerdir: Kadınların nedeni, bedensel gücün, onların kadınsı güzelliklerini ve tahakküm kurabilmelerini sağlayan sevimli zayıflıklarını eksiltmesidir; erkeklerse bedensel gücü bir beyefendinin kişiliğine yakıştıramazlar.

Her iki cinsin de burada bir uçtan diğerine koştuğu kolaylıkla kanıtlanabilir, ama öncelikle incelikten yoksun bir hatanın genel kabul gördüğünü gözlemlemek daha uygun olacaktır. Sözünü ettiğim, bir sonucun bir neden olarak görülmesine ilişkindir ve yanlış çıkarımlarda bulunulmasına sebep olur.

Deha sahibi insanların, bedensel egzersizler ya da dikkatsizlikler sonucu kendilerine zarar verdikleri çok da nadir görülen bir şey değildir. Bu insanların tutkuları, en az dehaları kadar büyük olduğundan, "Kılıç kalemi kırar," deyişi neredeyse bir atasözü niteliğine bürünmüştür; yüzeysel gözlemciler de bundan deha sahibi insanların genellikle zayıf ya da daha moda tabiriyle incelikli olduğu sonucunu çıkarmışlardır.

Bense, bunun tam tersinin geçerli olduğuna inanıyorum, çünkü özenli bir inceleme yapıldığında sağlıklı kafanın, çoğunlukla sağlıklı bedende bulunduğu görülebilir – burada bahsettiğim, doğal sağlıklı beden yapısıdır; zihnin elleri yönlendirmek dışında uykuya yattığı bedensel çalışma sonucu oluşan şişkin kaslardan ve çelik gibi sinirlerden söz etmiyorum.

Dr. Priestley, insan yaşamının çizelgesi üzerinde çalıştığı yapıtının girişinde, büyük adamların çoğunluğunun kırk beş yaşından uzun yaşadıklarını söyler. Tutkuyla bağlı oldukları bilimi araştırırken günün geçtiğini anlamayan bu insanların gece yarılarına dek çalıştıkları, şiirsel düşlemlere daldıklarında, düşüncenin uyandırdığı güçlü duygularla sarsıldıkları, bitkin gözlerinin önünden sonu gelmez düş nesnelerinin gelip geçtiği göz önüne alınacak olursa, çelikten beden ve sinirlere sahip olduğunu düşünmek gerekir. Shakespeare önünde beliren hançeri sinirleri işlemeyen bir elle kavramamıştı; şeytanın korkunç hapishanesinden dışarı çıkarırken Milton'ın elleri titrememişti. – Bunlar aklını yitirmiş insanların sayıklamaları, huzursuz bir zihnin taşkınlıkları değildi, ama insana maddi dünyaya zincirli olduğunu unutturan "sağlılık bir esrime"nin eseriydi.

Bu savın beni gitmek istediğime inanılan noktanın ötesine taşıyacağının farkındayım; ama yaptığım, hakikati izlemektir ve daha önce de söylediğim gibi, bedensel gücün kadınlarla karşılaştırıldığında, erkeklere doğal bir üstünlük sağladığını kabul ediyorum; bu da zaten herhangi bir cinsin üstünlüğünden söz edilebilecek tek zemindir. Ama şu noktada ısrarımı da yineliyorum: İki cinsin yalnızca erdemleri değil, ***bilgisi*** de aynı derecede olmasa da, aynı türden olmalıdır ve yalnızca ahlak duygusuna değil, aynı zamanda akla da sahip olduğu kabul edilen kadın cinsi – Rousseau'nun chimera'larından* biri gibi – tuhaf bir yarı-insana uygun düşecek

---

* *chimera*: Mitolojide, ağzından ateş saçan yarı kadın – yarı canavar. (ç. n.)

biçimde eğitilmek yerine[11], insan türüne özgü erdemlere (ya da mükemmeliyete) ulaşmada erkeklerle aynı araçları kullanabilmelidirler.

Ama madem bedensel güçleriyle böbürlenen erkeklerin haklılık payı var, kadınlar neden bu alandaki kusurlarıyla övünüyorlar? Rousseau onlara, ancak imgelemini en başıboş salınımlara bırakmasına göz yumulmuş ve keskin duyu-

---

11 "Soyut ve spekülatif doğrulara, bilimlerde ilkelere ve aksiyomlara ilişkin araştırmalar, kısaca fikirlerin genellemesini temel alan hiçbir şey kadınlara uygun değildir; kadınların incelemeleri, pratik meselelerle sınırlı tutulmalıdır. Kadınlar, erkeklerin bulduğu ilklerin uygulanmasıyla ilgilenmeli, erkekleri genel ilkeler kurmaya yönelten gözlemlerde bulunmakla yetinmelidir. Kadınların, görevlerinin uygulanmasıyla doğrudan ilgili olmayan tek düşünceleri, erkeklerin incelenmesine ya da beğeni meselelerine ilişkin olabilir, çünkü yetileri müspet bilimleri anlayacak mahiyette değildir; bunun için gerekli olan dikkate sahip değillerdir. Fiziksel alanlarda bilgi ise, gene bu alanda en etkin, en girişken olan, daha çeşitli olgular ve nesnelerle karşılaşan cinse uygundur; erkekler daha güçlüdür, sahip oldukları güçleri yaşamda daha çok kullanırlar ve duyarlı varlıklarla doğa yasaları arasındaki ilişki üzerine daha çok yargıda bulunurlar. Doğuştan zayıf olan ve ev dışında pek bir iş görmeyen kadınsa, zayıflığını örtmek için gerekli olan şeyler üzerine, başka deyişle erkeklerin tutkuları üzerine düşünmeye alışıktır. Onun kullandığı mekanizma bizimkinden çok daha güçlüdür; istediğinde erkeklerin yüreğini sarsabilir. Cinsinin gözünde önemli olan, ama kendi başına yapamadığı tüm işleri bizlere yaptırma becerisine sahip olmalıdır; bu nedenle genel olarak erkek zihnini olmasa da, tabi olduğu erkeğin zihnini bütünüyle incelemesi gerekir. Erkeğinin sözlerini, hareketlerini, bakışlarını, tavırlarını tartarak onun duygularına nüfuz etmesini öğrenmelidir. Ayrıca kendi sözleri, hareketleri, bakışları ve tavırları ile de bunu bilinçli yaptığını hissettirmeyerek, yapılması ya da yapılmamasını istediği şeyleri erkeğine iletebilmelidir. Erkekler insan duyguları üzerine felsefi konuşmalar yapabilirler, ama kadınlar insanların yüreğini erkeklerden çok daha iyi okur. Tabiri caizse, deneyime dayalı bir ahlak kurma ve insan incelemelerini sistemlileştirme işi kadına verilmelidir. Kadın pratik zekâya, erkek dehaya daha yatkındır; kadınlar gözlemde bulunur, erkekler akıl yürütür: Bu ikisinin birlikte işleyişiyle, insan zihninin erişebileceği en parlak ışığa, kendimizle ve başkalarıyla ilgili en derin bilgiye ulaşırız. Kadınların sahip olduğu gözlem sanatı, doğanın bize verdiği yetileri mükemmelleştirmeye yardım eder." – Dünya kadınların kitabıdır Rousseau'nun *Emile*'i. Okurlarımın kadınlarla subaylar arasında yaptığım karşılaştırmayı anımsadığını umarım.

larıyla edindiği izlenimleri incelikle toparlamasına olanak tanınmış bir adamın sunabileceği bir mazeret sunuyor; – kadınların hem bir tür romantik alçakgönüllülüğü elden bırakmadan, hem de erkeklerin gururunu okşayıp çapkınlıklarını doyurarak doğal iştihalarına teslim olmak için bir bahanesi bulunduğunu söylüyor.

Bu düşüncelerle gözleri boyanan kadınların kendi zayıflıklarıyla övündüğünü görürsünüz; aslında bunlar, *erkeklerin zayıflıkları* üzerinden kurnazca güç kazanırlar. Erkekler üzerindeki nüfuzlarıyla övünmeleri de pek yersiz değildir, çünkü tıpkı Türk paşaları gibi onlar da efendilerinden daha fazla güç sahibidirler, ama böylece erdem geçici bir tatmin duygusuna, yaşamın saygınlığı da bir saatin şaşaasına feda edilmiş olur.

Günümüzde kadınlar ve bu arada despotlar, krallıklara ve ailelere bölünmüş olan dünya aslında aklın yasalarıyla yönetilecek olsa sahip olacaklarından çok daha fazla güce sahiptirler, ama bu güce sahip olurken kendi kişiliklerini düşürürler ve ahlaksızlıklarını toplumun tüm kesimlerine yayarlar. Çoğunluk, *azınlığın* üzerinde yükseldiği kaide olur. Bu yüzden şunu söylemeden edemeyeceğim: Kadınlara akılcı bir eğitim verilmediği sürece, erdemin yayılması ve bilginin ilerlemesi sürekli olarak yakından takip edilmelidir. Kadınların salt erkeğin iştihasını tatmin etmek için ya da yemeklerini yapıp çamaşırlarını yıkayan hizmetkârı olmak için yaratılmadığı kabul ediliyorsa, kız çocukların eğitimine önem veren ana babalar şuna dikkat etmelidir: Kadınların bedenini güçlendirmek için özel bir çaba harcanmayacak da olsa en azından saçma güzellik ve dişilik anlayışlarıyla bu bedene zarar vermekten kaçınılmalıdır; ve elbette hangi akıl yürütmeyi izlerse izlesin, hiçbir kız çocuğunun bir kusurun bir avantaj olabileceğine inanmasına izin verilmemelidir. Bu konuda, ülkemizde çocuklar üzerine yazılmış en eğitici kitaplardan birinin yazarının benimle aynı görüşte olmasından kıvanç du-

yuyorum; bu yazarın insanda hayranlık uyandıran muhakemesinin gücünü gösterebilmek için konuya ilişkin son derece yerinde düşüncelerini burada alıntılıyorum.[12]

Ama salt doğal olarak erkeklerden daha zayıf oldukları kanıtlanabiliyor diye, kadınların doğanın planladığından daha da zayıf olmak için çalışmasının da doğal olduğunu neden kabul edelim? Bu türden savlar sağduyuya birer hakarettir ve üzerilerine tutkunun kokusu sinmiştir. Bu aydınlanmış çağda, kralların tanrısal iktidar sahibi oldukları savına olduğu gibi, kocaların *tanrısal iktidar* sahibi oldukları savı-

---

12 "Saygın bir yaşlı adam, kızının eğitiminde kullandığı akılcı yöntemi şöyle anlatır: Kızımın hem zihinsel açıdan, hem de bedenen güçlü olmasına çalıştım; *kadın cinsinde bu pek rastlanan bir özellik değil.* Çok da ağır olmayan ev ve bahçe işleriyle uğraşacak kadar güç kazanır kazanmaz, benim arkadaşım ve ortağım oldu. Selene, adı buydu, kısa süre içinde köy yaşantısının temel bir parçası olan bu gibi işlerde ciddi bir beceri kazandı; bu benim hem hoşuma gitti, hem de ona karşı hayranlık duymama neden oldu. Kadınlar genel olarak hem zihinsel, hem de bedensel açıdan güçsüzlerse, bunun sorumlusu doğadan çok, eğitimdir. Bizler onlara ahlakı kemiren tembelliği ve pasifliği aşılıyoruz ve buna da son derece hatalı bir biçimde incelik diyoruz; zihinlerini aklın ve felsefenin katı kurallarıyla yoğurmak yerine, sonucu yalnızca zaman öldürme ve duyarlığa teslim olma olan yararsız sanatlarla dolduruyoruz. Gittiğim pek çok ülkede kadınlara sesin farklı kullanımları ya da bedenin çeşitli duruş ve pozları dışında bir şey öğretilmediğini gördüm; kadınların tüm zamanı boş ve ıvır zıvır işlerle ilgilenmekle geçiyor, sonuçta da ıvır zıvırın dışında hiçbir şey onların ilgisini çekmeyi başaramıyor. Ev içi yaşantımızın ve çocuklarımızın eğitiminin kadın cinsinin sahip olduğu özelliklere ne denli bağlı olduğunu unutuyor gibiyiz. Çocukluğundan itibaren yozlaşmaya maruz kalan ve yaşamın görevlerinden *bihaber bir varlık türü nasıl bir yaşantı* ve eğitim sunabilir? Gördüğüm pek çok uygar ülkede kadınların öğrendiği sanatlar, bir müzik aletini beceriksizce çalmaktan, tembel ve ahlaksız genç erkeklere doğal ya da sahte hareketlerle yakınlaşmaktan, kocasının babadan kalma mirasını gösterişçi ve gereksiz biçimde heba etmekten başka bir şey değildi. Böylesine kirli kaynaklardan çıkan sonuç da şaşırtıcı olmaktan çıkıyor: özel hayatta acı, kamusal hayatta ise kulluk.

Ama Selene'nin eğitimi farklı görüşler temel alınarak ve daha katı ilkelere göre düzenlendi; elbette zihni ahlaka ve dini görevlere açan ve yaşamın kaçınılmaz kötülüklerine karşı silahlandıran ilkelere katı demek uygun düşerse." Bay Day'in *Sandford ve Merton*'undan, Cilt III

na da büyük bir tehlike altına girmeden karşı çıkılabileceğini umuyorum. Bu görüşün genellikle kabul görüyor olması, böbürlenmeye meraklı bazı tartışmacıları susturmaya yetmiyor, ama yaygın bir önyargıya saldırıldığında, bilge kişiler bunu düşünüp tartarken, yenilikler karşısında akılsızca kendi saplantılarına tutunan dar görüşlü kimseleri bırakırlar, istedikleri kadar sövüp söylensinler.

Kızına kişilik sahibi biri olmanın gerçek saygınlığını kazandırmak isteyen bir anne, cahillerin homurtularına kulak asmadan Rousseau'nun, inceliği ve felsefi derinliğiyle göz boyayan önerilerinin tam tersini temel alan bir plana uygun biçimde ilerlemelidir: Rousseau'nun inceliği saçmalıkları makul düşüncelermiş gibi gösterir; dogmatik çıkarımlarıysa, ikna edici olmasa da, onları yadsıyabilme becerisine sahip olmayanların akıllarını karıştırır.

Hayvanlar aleminin her köşesinde bütün yavrular sürekli egzersiz yapma ihtiyacı duyar; bu duruma uygun olarak küçük çocuklar da koşup oynamalı, büyüklerinin ayrıntılı talimatları ya da dadılarının kesintisiz koruyuculuğu olmaksızın da ayaklarını ve ellerini çalıştırmalıdır. Aslında anlayış gücünün ilk doğal egzersizi, kendini koruma amaçlı spontane dikkat ile imgelemin anı ilginç kılacak küçük keşifler yapmaya açılmasıdır. Ama büyükler, yanlış bir biçimde çocuklarının üstüne fazlaca düşerek, doğanın bu bilgece tasarımlarının karşısına engeller çıkarırlar. Çocuk, özellikle de kız çocuğu bir an olsun kendi haline bırakılmaz ve bağımlı bir kişilik geliştirir – işte bu bağımlılığın da doğal olduğu söylenir.

Kadınların görkemi olarak sunulan güzelliğin korunması adına uzuvlar da, zihinsel yetiler de Çinli kadınların giymek zorunda bırakıldıkları ayakkabılardan beter kısıtlamalarla sakatlanır; erkek çocuklar açık havada koşup oynarken, kız çocukların mahkûm edildiği hareketsiz yaşam kasları eritir, sinirleri hassaslaştırır. – Başka yazarların da yankıladığı Rousseau'nun görüşlerine gelince, kadınlar doğuştan,

başka deyişle aldıkları eğitimden bağımsız olarak oyuncak bebeklere, güzel giysilere ve önemsiz konular üzerine konuşmaya yatkındır – hiçbir ciddi düşünceye sahip olmayacak kadar çocuk ruhludurlar. Zihinleri gelişmemiş dadılarının yanında saatlerce oturmak ve onların içi boş konuşmalarını dinlemek zorunda bırakılan bir kız çocuğunun eninde sonunda bu tür konuşmalara katılması ya da annesinin boyanıp süslenmesini izleyip kendi oyuncak bebeğini de annesiyle teyzelerinin kendilerini süslediği gibi – zavallı çocuk! – süslemesi gerçekten de çok doğaldır. En üstün yeteneklerle donanmış erkeklerin bile içinde yetiştikleri atmosferin dışına ve üstüne çıktıkları nadiren görülür ve eğer dehaların yaşantıları dahi çağın önyargılarıyla kararıyorsa, tıpkı krallar gibi her şeyi yanıltıcı bir gözlükle görmeye mahkûm bir cins de mazur görülmelidir.

Bu düşüncelerle, kadınlarda açıkça gözlemlenen kıyafet düşkünlüğünün açıklaması, bağımlı oldukları cinsi tatmin etme arzusuna başvurulmadan da kolaylıkla verilebilir. Kısacası bir kız çocuğunun doğuştan koket olduğunu varsaymak ve zararlı bir eğitimin devreye girmesinden çok önce, türün devamını sağlama içgüdüsüyle bağlantılı bir arzunun olgunluk çağı dahi gelmeden böylesi düşkünlükler yaratabileceği düşüncesi o denli felsefeye aykırı ve saçma bir düşüncedir ki, tuhaf ve aykırı olmak adına aklı çiğnemeye, hakikati çelişkilere feda etmeye alışık olmasa, Rousseau gibi zeki bir gözlemcinin böyle bir iddiayla ortaya çıkması düşünülemezdi.

Ruhun ölümsüzlüğü adına bu denli yürekten ve bu denli iyi bir savunma sunan bir adamın, zihni cinsler açısından ayırması pek tutarlı görünmüyor. – Ama bir varsayım önünde hakikat ne denli çaresizdir! Rousseau erdeme saygı – deyim yerindeyse, hayranlık – duyar; gene de kendini salt duyusal hazlara teslim ederek sevmede özgür bırakmıştır. İmgelemi kolayca ateşlenen duyuları için sürekli olarak kolayca tutuşan bir yakıt hazırlar; öte yandan özgeciliğe, cesarete

kendisininki gibi bir zihnin duyduğu hayranlık içinde serinkanlı kalamayacağı tüm o kahramanca erdemlere olan saygısı, onu doğa yasalarını tersine çevirerek sunmaya, yüce bilgeliği küçük düşüren ve ona zarar veren görüşlere gebe bir öğreti yaymaya iter.

Rousseau'nun, önlerinde her gün gördükleri örneklere hiç değinmeden, kız çocukların doğuştan sadece kendi görünüşleriyle ilgilenme eğiliminde olduklarını kanıtlamak için başvurduğu saçma sapan öyküler, aşağılanmayı bile hak etmez. – Salt hiç de zarif bir uğraş olmadığını anladığından, kendisine haz veren "O" çizme uğraşından vazgeçtiği için gelişmiş bir beğenisi olduğunu söylediği bayanın öyküsü de ancak eğitilmiş domuz öyküsünün yanında yer alabilecek cinstendir.[13*]

J.J. Rousseau'dan daha fazla kız çocuğunu gözlemleme fırsatına sahip olduğuma inanıyorum – Çocukken yaşadıklarımı hatırladığım gibi, durmadan çevremdeki kız çocukları da izliyorum; kadın cinsinin yaşamının başlangıcına ilişkin görüşlerinde ona katılmam mümkün görünmüyor. Ruhu hareketsizlik ya da yanlış bir utanç duygusuyla kirlenmiş bir masumiyet nedeniyle zedelenmemiş bir kız çocuğu, yerinde durmayan sevimli bir haylaz olacaktır; başka seçeneği olmadığı zamanlar dışında oyuncak bebeklere hiç ilgi göstermeyecektir. Kısacası, doğanın kendi ayrımını gözetmesinden çok önce

---

13 "Okumayı öğrenmeden önce yazmayı öğrenen, kalemle yazmadan önce iğne kullanmayı öğrenen genç bir kız tanımıştım. Bu kız başlangıçta, 'O' harfinden başka bir harf çizmemeye karar verdi: Durmadan büyük, küçük, ama hep yanlış 'O' harfleri çiziyordu. Ne yazık ki bir gün bu uğraşla meşgulken aynada kendi yansımasını gördü; bu harfi çizerken aldığı biçimsiz duruşu görünce de Athena gibi elindeki kalemi atıverdi ve bir daha hiç 'O' harfi çizmemeye ant içti. Bu kızın erkek kardeşi de yazı yazmayı sevmiyordu, ama onu kızdıran, yazı yazmak gayretinin kendisine verdiği çirkin vaziyet değil, yazı yazmanın neden olduğu sıkıntı idi." Rousseau'nun *Emile*'i.

* eğitilmiş domuz: 1780'li yılların başında İngiltere çevresinde gösterilere çıkarılarak sergilenen bir domuz. (ç. n.)

yapay bir ayrım *oturtulmasa*, kızlarla erkekler hiç zararsız beraberce koşup oynarlardı. – Daha da ileri gidip şunu söyleyeceğim: Benim gözlemleyebildiklerim arasında akılcı yaratıklar gibi davranan ya da zekâ pırıltısına sahip olan kadınların çoğu, şans eseri – zayıf cinsin zarif üyelerinin bazılarının deyişiyle – ortalıkta çılgınca koşuşturmasına göz yumulanlardandı.

Çocukluk ve gençlik dönemlerinde sağlığa gereken özenin gösterilmemesinden kaynaklanan zararlı sonuçlar, düşünüldüğünden daha fazla etki yapar – bedenin bağımlılığı doğal olarak zihnin bağımlılığını da beraberinde getirir; ayrıca zamanının çoğunu kendini hastalığa karşı korumakla, şu ya da bu hastalığı atlatmakla geçiren bir anne nasıl iyi bir eş ya da iyi bir anne olabilir? Öte yandan, davranışlarını yapay *güzellik nosyonları, yanlış duyarlık tanımları* belirlediği sürece bir kadının kendi bünyesini güçlendirmesi, insanı zayıflığa götüren düşkünlüklerden uzak durması beklenebilir mi? Pek çok erkek, bedenlerinde belli sakatlıklarla ya da başka sağlık sorunlarıyla yaşamak zorunda kalabilir, ama kibar hanımlar, sözcüğün tam anlamıyla bedenlerinin köleleridir ve bu tabiyetle övünürler.

Bir zamanlar her şeyden çok, inceliği ve duyarlığıyla gururlanan zayıf bir kibar hanım tanımıştım. Kendisi ince bir zevkin ve iştihasızlığın her türlü insan yetkinliğinin en yücesi olduğuna inanıyor ve ona göre davranıyordu. – Bu yapmacıklı varlık, yaşamın tüm sorumluluk ve görevlerini bir yana itip kendini koltuğa bıraktığını ve iştihasızlığının, ince beğenisinin hassas duyarlığını da etkilediğini ya da belki hassas duyarlığının kendisine ince bir beğeni kazandırdığını söylüyordu: Bu denli saçma bir konuşma biçiminde ne dendiğini tam olarak anlamak her zaman güçtür. – Bununla birlikte aynı kadının, başına gelen talihsizlikler sonucu kendisinin yardımına muhtaç olan değerli bir yaşlı hanımı aşağıladığını da hatırlıyorum; üstelik bu yaşlı hanımın zamanında kendisine pek çok iyiliği dokunmuş. Tüm eğlence düşkünleri gibi

lükse boğulmamış, erdeme dair her şeyini yitirmemiş ya da en azından erdemin yerini tam olarak tutamayacak olsa da, kötülüğe karşı gene de bir korunma yolu olan bazı temel ilkeler benimsemiş olsa, bir insanın böylesi zayıf ve yozlaşmış bir varlığa dönüşmesi mümkün müdür?

Böyle bir kadın aslında yasa tanımayan güçle yozlaşmış bazı Roma imparatorlarından daha irrasyonel bir canavar değildir. Gene de krallar yasalarla ve zayıf da olsa onur anlayışıyla daha fazla sınırlandırıldığından, tarih kayıtları doğaya bu denli aykırı aptallık ve zulüm örnekleriyle dolup taşmaz; erdem ve dehayı daha tomurcuk halindeyken kıran despotluk, Türk ülkesini avucu içine alan ve toprağı bereketsizleştirdiği gibi insanları da kurutan bu tahripkâr rüzgâr, Avrupa'da aynı şiddetle esmez.

Kadınlar her yerde bu acıklı durumdadır; çünkü cehaletin kibarcası olan masumiyetlerini korumak için hakikat onlardan gizlenir ve zihinsel yetileri olgunlaşmadan yapay bir kişilik geliştirmeye zorlanırlar. Çocukluklarından itibaren güzelliğin kendilerinin asası olduğu masalıyla yetiştirildiklerinden zihinleri de bedenlerinin gelişimine uygun bir gelişim sergiler ve hapsedilmiş olduğu altından kafese hayranlık duymayı öğrenir. Erkeklerin ilgilerini uyanık tutan ve zihni açıp çalıştırma işlevi gören çok çeşitli işleri ve uğraşları vardır; kadınlarsa yalnızca tek bir alana sıkıştırıldıklarından, zihinleri mütemadiyen yalnızca kendilerinin en önemsiz yönüyle uğraştığından, anlık zaferlerin ötesini nadiren düşünebilirler. Ama kadınların anlayış güçleri bir kez erkeklerin gururunun ve hazcılığının ve onların kısa erimli arzularının sonucu olan kölelikten kurtulursa, kadınların zayıflığına ilişkin anlatılar bizleri şaşkınlığa düşürecektir. Bu savı bir süre daha işlememe izin verin.

Belki de Kutsal Kitap'ın eğretilemeli diliyle söyleyecek olursak, yutacağı kimseleri arayan kötü bir yaratığın var olmasına izin verilseydi, bu iblisin insanların kişiliğini yozlaştırmak için yapabileceği en etkili şey, onlara mutlak güç vermek olurdu.

Bu savdan çeşitli çıkarımlar yapmak mümkündür. – Doğuştan gelen ayrıcalıklar, servet ve zihinsel hiçbir çaba sarf etmeden insanı diğer türdeşlerinin üstüne çıkaran her türlü dışsal avantaj, aslında onu diğerlerinden aşağı bir konuma düşürür. Zayıflığıyla doğru orantılı olarak, tasarım gücü bulunan başkalarınca, son insanlık kırıntısını dahi yitirinceye kadar üzerinde oynanır. Diğer insanların, kavimlerin, koyun sürüleri gibi böylesi bir lideri sessizce takip etmeleri, yalnızca anlık haz peşinde koşma arzusuyla ve anlayış gücü darlığıyla anlaşılabilecek bir yanlıştır. Kölece bir bağımlılık geliştirecek biçimde eğitildikleri, lüks ve tembellikle zayıfladıkları sürece insanlık, insan haklarını – ya da mükemmelliğe giden tek yolu bulunan ahlaki varlıkların ayrıcalığını – savunacak kişileri nasıl çıkaracak? Dünyanın kendisini kurtarmasının uzun zaman alacağı, ölümcül hâkimiyetinin insan zihninin her türlü ilerleyişini durdurduğu monarklara kölece bağlanma henüz ortadan kalkmış olmaktan uzaktır.

Gücün verdiği gururla başı dönmüş erkeklerin, tiranlar gibi davranan krallarla ve yozlaşmış bakanlarla aynı savları kullanmasına ve son derece yanlış bir biçimde, salt şimdiye dek hep tabi oldular diye kadınların her zaman tabiyet altına alınması gerektiğini savunmasına izin verilmemelidir. – Ne zaman ki insanlar akılcı yasalar altında doğal özgürlüklerini yaşarlar ve kadınlar bu doğal özgürlüğü erkeklerle paylaşamadığını ortaya koyar, erkekler da onları aşağı görmede haklı olur, ama o şanlı zamanlar gelmeden, erkekler kadın cinsinin aptallığı üzerine şarkılar söylerken kendi aptallıklarını da görmezden gelmemelidir.

Doğrudur, kadınlar hiç de adil olmayan yollarla, kötülük yaparak ya da yayarak elde ettikleri güçle, aklın onlara sağlayacağı saygın konumu kaybederler ve ya aşağılık kölelere ya da kaprisli tiranlara dönerler. Güç edinme yolunda tüm yalınlıklarını, tüm zihinsel asaletlerini kaybederler ve tıpkı, aynı araçlarla çürüyen erkeklerin davrandığı gibi davranırlar.

Kadınların davranış biçiminde bir devrim yapmanın zamanı gelmiştir – onlara yitirdikleri saygınlığı geri vermenin zamanıdır – insan türünün bir parçası olarak, kendilerini reformdan geçirerek dünyayı da reformdan geçirmelerini sağlamanın zamanıdır. Değişmez ahlak kurallarını yerel davranış alışkanlıklarından ayırmanın zamanıdır. – Erkekler yarıtanrılarsa eğer – onlara hizmet edelim! Kadınların ruhunun saygınlığı, hayvanlarınki kadar tartışmaya açıksa – akılları eğer davranışlarını doğru biçimde yönlendirecek yeterli ışığı sunmuyorsa ve hata yapmalarını da engelleyecek bir içgüdüleri de yoksa – kadınlar hiç kuşkusuz tüm yaratıkların en zavallı olanıdır! Bu koşullar altında, kaderin demirden eli altında yaradılış açısından *kusurlu ve zayıf* cins olmaya razı olmalıdırlar. Tanrı'nın bu konudaki görüşlerine giden yolların haklılığını insanlara göstermek için, insanların akıl sahibi olanlarla olmayanlar olarak bunca büyük kesimlere ayrıldığı söylenecekse, bunun en ılımlı insanın ahlak anlayışını dahi sarsacağını belirtmek gerekir.

Ahlakın tek sağlam temelini, Yüce Varlık'ın karakterinde bulabileceğimiz, akla yakın görünmektedir; O'nun kendi içinde taşıdığı uyum, niteliklerinin dengesinden gelir; – saygıda kusur etmeden şunu da eklemem gerekiyor ki, bu niteliklerin her biri bir diğerinin zorunluluğunun nedenini oluşturur. Yüce Varlık adil olmalıdır, çünkü bilgedir; iyi olmalıdır, çünkü gücü her şeye yeter. Bir niteliği, aynı derecede soylu ve zorunlu olan başka bir niteliği feda ederek yüceltmek, insanın çarpık aklının – tutkuya beslenen sonsuz saygının – izlerini taşır. Barbarlık durumunda güç önünde boyun eğmeye alışan insan, uygarlık zihinsel gücün bedensel güçten ne denli üstün olduğunu gösterse de, kendini bu barbarca önyargıdan nadiren arındırabilir; Tanrı hakkında düşünürken de aklı bu ilkel fikirlerle bulanmış durumdadır. – Böyle insanların gözünde, Tanrı'nın gücünün her şeye yetmesi, diğer niteliklerinin hepsinin üstünü örter ve O'nun gücünü kullan-

masını belirleyenin gene O'nun bilgeliği olduğunu düşünenler, ilahi gücü saygısızca kısıtlamaya çalışmaktadırlar.

Ben doğayı gözlemleyip inceledikten sonra, iş onun yaratıcısını incelemeye gelince durulması gerektiğine inananların o sahte alçakgönüllülüklerine sahip değilim. – Ebediyette oturan o Yüce ve Soylu Varlık, hiç kuşkusuz bizim anlayışımızın çok ötesinde pek çok niteliğe sahiptir, ama akıl bana bu niteliklerin benim hayranlık duyduğum diğer nitelikleriyle çelişemeyeceğini söylüyor – ben de onu dinlemek zorundayım.

İnsanın mükemmeliyete erişmek için uğraşması doğaldır; bunu ya tapındığı şeyin içinde arayacaktır ya da bu şeye körlemesine, bir süs gibi mükemmeliyet atfedecektir. Bu ikinci türden tapınmanın akılcı bir varlığın ahlak anlayışı üzerinde nasıl iyi bir etkisi olabilir? İnsan gücün önünde eğilir; kara bir buluta tapar; bu bulut ona parlak bir gelecek sunabileceği gibi, o hayran kafasına öfke dolu yağmurlar da indirebilir – insan, bulutun bunları hangi nedenle yaptığını bilmez. Tanrı'nın belli bir yönü olmayan iradesiyle, nedensiz bir istekle hareket ettiğini varsayarak, ya o da kendi keyfi iradesinin izinden gidecek ya da saygısız bulduğu için sahiplenmekten kaçındığı ilkelerden türetilen kurallar uyarınca ahlaklı davranacaktır. İnsanı Tanrı'nın karakterine ilişkin adil ve dürüst tasarımın dayattığı kısıtlamalardan kurtarmak için çalışan hazcılar ile onlardan daha serinkanlı olup da onlarla aynı çabayı sergileyen düşünürlerin düştükleri ikilem işte budur.

Bu nedenle, Tanrı'nın niteliklerini incelemek kafirlik etmek değildir: Aslında O'nun verdiği yetilere sahip biri bundan nasıl imtina edebilir? Tanrı'yı bilgelik, iyilik ve güç kaynağı olarak sevmek, erdem ya da bilgi sahibi olmak isteyen bir varlığa yarayacak tek tapınma biçimi gibi görünmektedir. Temeli sağlam olmayan kör bir hayranlık, insana özgü tutkular gibi zihni meşgul edebilir, yüreği ısıtabilir, ama doğruyu söyleyecek olursak, bu tür hayranlıkta sevgi, affetme ve Tanrı'nın izinden alçakgönüllülükle yürüme unutulur. Dini,

onu bir tür his ya da beğeni olarak gören Dr. Gregory'nin önerdiği açının tersinden bakarak, bu konuları daha ayrıntılı biçimde ele alacağım.

Konumuza geri dönelim. Kadınların kocalarına duydukları sevginin, insanın kendini Tanrı'ya adayışıyla aynı ilkelere uygun olması istenir. Gerçekten de bu güzel göğün altında başka hiçbir sağlam temel bulunamaz – kadınların, çoğunlukla hazcılığın daha yumuşak ve kibar ifadesi olarak kullanılan "kendini hislerine kaptırma"ya karşı uyarılması gerekir. Sanırım buradan şu sonuca varmalıyız: Kadınlar ya çocukluklarından itibaren doğulu prensesler gibi kapalı tutulmalı ya da kendi adlarına düşünüp davranabilecek biçimde eğitim almalıdırlar.

Erkekler neden birbiriyle çelişen iki görüşü birden benimseyip imkansız şeylerin olmasını beklerler? Neden sivil toplumun zayıf bıraktığı, hatta belki de kötücül kıldığı bir köleden erdemli olmasını beklerler?

Hazcıların yerleştirdiği köklü önyargıları silmenin uzun zaman alacağının farkındayım; kadınları, incelik adına zayıflığı el üstünde tutup benimsediklerinde, aslında gerçek çıkarlarının tersine davrandıklarına; dünyayı da kadın cinsinin – geleneğe uygun olarak, aynı anlama gelen iki sözcüğü en dar anlamlarıyla kullanacak olursak – kötücüllüğünün ve aptallığının zehir dolu kaynağının güzelliğe – fiziksel güzelliğe – gösterilen oransız saygı olduğuna ikna etmek de zaman alacaktır. Bir Alman yazar şu gözlemde bulunmuştur: Güzel bir kadın, genellikle her türden erkeğin gözünde bir arzu nesnesidir; oysa zihinsel güzelliği ile daha yüce duyguları harekete geçiren eli yüzü düzgün bir kadın, mutluluğu iştihalarının doyurulmasında bulan erkekler tarafından görmezden gelinir ya da kayıtsızlıkla karşılanır. Şunun öne sürülebileceğini görüyorum: Erkekler şu ana kadar göründüğü gibi mükemmellikten oldukça uzak yaratıklarsa, az ya da çok oranda iştihasına köledir, olmaya da devam edecektir; eğer ki kadınlar

en büyük gücü bunların içinden nüfuz sahibi olanlarını tatmin ederek kazanıyorlarsa, kadın cinsinin ahlaksızlık bir yana, fiziksel bir zorunluluk sonucu yozlaşması kaçınılmazdır.

Bu savın bazı sağlam dayanaklara sahip olduğunu teslim ediyorum; ama "O saf olduğu gibi, kendini saf kılar," diyen bir yüce ilke bulunsa da, kısıtlama yetkisini tek başına elinde bulunduran Tanrı tarafından insanın erdemleri bilinçli olarak kısıtlanmamış gibi görünür; insan, soylu bir hedef uğruna kendi alanının dışına çıkabilir ve bu alanın dışına çıkıp çıkmadığını hiç sorgulamayabilir. Vahşi dalgalara, "Buraya kadar geleceksin ve öteye geçmeyeceksin; mağrur dalgaların burada duracak," denmiştir. İşte bu yüzden dalgalar boş yere çalkalanıp köpürürler; başıboş gezmek isteyen gezegenleri yörüngesinde tutan, maddeye boyun eğdiren o hükmedici Ruh'un gücü ile kısıtlanmışlardır. – Ama mekanik yasalarca kısıtlanmayan ve kendini maddenin prangasından kurtarmaya çalışan ölümsüz ruh, yaratılışın düzenini bozmak yerine ona katkıda bulunur ve kendi kendini tüm ruhların Babası'yla aynı yönde, evrenimize düzen veren değişmez yasayla yönetmeye çalışır.

Ayrıca kadınlar bağımlı olmak üzere, başka deyişle kendisi de hatalar yapabilen bir başka varlığın iradesine bağlı olarak hareket edecek biçimde eğitilecek ve doğru ile yanlışı güce göre ayırt etmeye koşullanacaksa, nerede duracağız? Onları küçük bir alanı çekip çevirmek üzere atanmış ve kendisi de hatalı kararlar verebilen daha yüksek rütbeli bir yöneticiye hesap vermekle sorumlu bir görevli olarak mı görmemiz gerekiyor?

Bu gibi görevlilerin korkuyla boyun eğdirilmiş tüm insanlar gibi, kendi çocukları ve hizmetlilerini tiranlara özgü bir baskı altında tutacağını kanıtlamak zor değildir. Boyun eğerken akla yaslanmadıklarından kendi yönetimlerinde yerleşmiş ilkelere sahip olmayacaklar ve o anlık kaprislerine göre bazen yumuşak, bazen zalimce davranacaklardır; başka bazı durumlarda da kendi dizginleri çekildiğinde omuz-

larındaki yükü daha zayıf insanların omuzlarına atmaktan kötücül bir haz duymalarına da şaşırmamamız gerekir.

Salt kendisine verilen emirleri yerine getirmek üzere yetiştirilmiş bir kadının makul ve anlayışlı bir erkekle evlendiğini düşünelim; bu adam eşini yönlendirirken onu bir köle gibi hissettirmiyor, aklın ikinci önemde görüldüğü durumlarda ne kadar olabiliyorsa o kadar adil davranışlar sergiliyor olsun. Gene de kadıncağız, koruyucusunun yaşamını garanti altına alamaz; adam ölebilir ve kadını kocaman bir aileyle baş başa bırakabilir.

Böylece kadın çifte bir sorumluluk altına girecektir: Çocuklarına hem analık, hem de babalık yapmak zorunda kalacaktır; onları hem ahlaksal ilkelerle donatması, hem de mülklerini güvence altına alması gerekecektir. Ama heyhat! Kendi başına hareket etmeyi hiç öğrenmemiştir. Tek bildiği erkeklere haz vermek[14], onlara bağımlı incelikli bir hayat

---

14 "Toplum içinde kadın ve erkekten her biri ortak gayenin oluşumu için aynı tarzda değilse bile, eşit oranda katılır. Bu katılımda erkeğin daha aktif ve güçlü bir katılımcı olduğu, kadının ise daha zayıf ve pasif olduğu görülür: İlkinin hem güç, hem de irade sahibi olması; diğerinin de buna fazla direnç göstermemesi zorunludur.

"Kurulan bu ilkeden, kadının özellikle erkeğe haz vermek üzere yaratılmış olduğu sonucu ortaya çıkar. Erkek de kadına hoş görünmek zorundadır, ama bu arzu kadındaki kadar şiddetli değildir. Erkeğin niteliği gücündedir; erkek ancak güçlü olmakla kendisini beğendirir. Doğru, bu aşk kanunu değildir, ama aşktan da önce gelen doğa kanunudur.

"Kadın haz vermek ve tabi olmak üzere yaratılmış olduğuna göre, erkeği tahrik etmekten ziyade onun hoşuna gitmeye çalışmalıdır. Kadının kudreti güzelliğindedir; bu yolla erkeği, doğanın kendisine verdiği gücü bulmaya ve kullanmaya mecbur edecektir. Bu gücü harekete geçirebilmesinin en emin çaresi, kadının erkeğe yeter derecede direnmesidir. O zaman arzuya benlik sevgisi de eklenir; böylece kadın, erkeğin ulaşmak zorunda kaldığı zaferin tadını çıkarır. Cinsler arasındaki bu atılganlık ile geri çekilmeden, birinin cesaretiyle, diğerinin sıkılganlığından oluşan savaşım sonucunda, doğanın kadını utangaçlık ile alçakgönüllülükle silahlandırmasının nedeninin, erkeği kendisine tabi kılabilmesi olduğu görülür." Rousseau'nun *Emile*'i.

Ustalıkla kaleme alınmış bu pasaj üzerine fazla yorum yapmayacağım; tek söyleyeceğim, bunun şehvet felsefesi olduğudur.

sürmektir; peki ama eteklerinde bu kez çocuklar varken kendisine yeni bir koruyucu – aklın yerini tutacak yeni bir koca – bulması nasıl mümkün olabilir? Böyle bir durumda romantizmden söz edilemeyeceğinden şunu söyleyebiliriz: Akılcı bir adam, bu kadının evcimen, sevimli bir yaratık olduğunu düşünse de, salt bu yüzden *koca bir aileyle* evlenmeyi göze almayacaktır; ne de olsa dünya böyle evcimen, sevimli yaratıklarla doludur. Öyleyse bu kadın başının çaresine nasıl bakabilir? Ya çocuklarının geleceğini karartacak ve kendisini bedbaht edecek insafsız bir servet avcısının eline düşecek ya da tatminsiz, kör müsamahalar sergileyen bir kurban olacaktır. Oğullarına uygun bir eğitim veremeyeceğinden ya da onlara saygınlık veremeyeceğinden – çünkü saygın olmayan insanlar önemli mevkilerde de bulunsalar asla saygı görmezler derken, insanlar bir söz oyunu yapıyor değildir – çaresiz ve boş yere pişmanlık içinde kıvranıp duracaktır. Yılanın dişi ruhunun derinliklerine dek girmiş olacaktır ve azgın gençliğinin kötülükleri, ölüme doğru ilerlerken ona üzüntü ve büyük olasılıkla yoksulluk getirecektir.

Bu abartılı bir resim değildir; tersine, son derece olası bir resimdir ve bu hikayenin benzerleri dikkatli gözlerden kaçmamıştır.

Hayalimizdeki kadın iyi niyetli bir kadındı; elbette deneyim körlerin herkesin her zaman kullandığı bir yolda dahi çukura düşebileceğini gösterir. Ama bir de olası olmaktan hiç de uzak olmayan bir durumu düşünelim: Yalnızca erkeklere haz vermeyi öğrenen bir kadın mutluluğu gene erkeklere haz vermekte bulabilir pekâlâ; – böyle bir kadın masum kızlarına nasıl bir aptallık ve elbette kötülük örneği oluşturacaktır! Anne kendini bütünüyle koketliğe kaptıracak, kızlarını birer arkadaş olarak görmek yerine birer rakip olarak görecektir – kızları diğer tüm rakiplerinden daha zorlu rakipler olacaktır üstelik, çünkü annelerine benzerlikleri insanları karşılaştırmaya itecek ve aklın sandalyesine oturmayı hiç düşünmemiş olan bu sefih kadını güzelliğin tahtından indiriverecektir.

Böyle davranan gerçek bir hanımın acıları ile küçük kötülüklerinin bir karikatürünü çizmek için çok yetenekli bir kaleme sahip olmak gerekmez. Gene de onun, sadece Rousseau'nun sistemine uygun olarak davranmış olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Bu kadın erkeksi davranmakla ya da kendine ayrılan alandan dışarı çıkmakla suçlanamaz; hayır, tam da Rousseau'nun temel kurallarından bir başkasını da izlemiş ve adını lekesiz tutmayı başarmış olabilir; çevresinde iyi bir kadın olarak tanınır. Peki bu kadın hangi açıdan iyi olarak tanımlanabilir? Büyük suçlar işlemediği ve bunun için kendi içinde olsun büyük mücadeleler vermediği doğrudur, ama görevlerini yerine getirdiğinden söz edebilmek mümkün müdür? Görevler ne demek! – Bu kadının aslında kendi bedenine bakmaktan ve özenle zayıf bir bünye geliştirip korumaktan başka bir derdi yoktur.

Din alanında böyle bir kadın hiçbir zaman kendi yargılarını vermemiştir, ama tüm bağımlı yaratıkların yapması gerektiği gibi, bağlı olarak yetiştirildiği kilisenin törenlerinde hazır bulunmuş, sofuca bir tavırla kendi inancını şekillendirme işini kendisininkinden bilge kafalara bırakmıştır: – elbette kendi hamurunu şekillendirme işini de. Böylece nanenin ve kimyonun parasını öder* – ve Tanrı'sına diğer kadınlar gibi olmadığı için şükreder. İyi bir eğitimin kutsal sonuçları bunlardır işte! Erkeğin can yoldaşı ve yardımcısının erdemleri bunlardan ibarettir!

Şimdi farklı bir tablo çizerek kendimi biraz olsun rahatlatayım.

Bu kez hayal gücümüz bizlere anlayış gücü bir ölçüde gelişmiş bir kadın çizsin; ortalama olanın dışına çıkmak istiyor değilim; bu kadının bünyesi egzersizlerle güçlenmiş, bedeni normal sağlığına kavuşabilmiş olsun. Aynı zamanda zihni de yaşamın ahlaksal görevlerini, erdemin ve saygınlığın gerektirdiklerini anlayabilecek kadar gelişmiş olsun.

---

* Matta 23:23 (ç. n.)

Konumuyla ve yerine getirdiği görevlerle şekillenen bu kadın, sağduyuyu da elden bırakmayarak, evliliğin getirdiği hazzın ötesini de hesaplayarak, sevgi ve muhabbetle evlenmiş olsun. Bu kadın, kocasını memnun etmek için kaba sanatlara başvurmadan da onun saygısını kazanır ve bu saygı, nesne aşinalık kazanınca doğal olarak sönmeye başlayan ateşi bir ölçüde diri tutar; dostluk ve hoşgörü, ateşli tutkuların yerini alır. – Bu, aşkın doğal ölümüdür ve ev içi huzur, bu aşkın ölümünü engellemek üzere boş yere girişilen çabalarla ve çatışmalarla bozulmaz. Elbette, burada erkeğin de erdemli olduğunu varsayıyorum, aksi takdirde, kadın gene bağımsız ilkelerin eksikliğini duyacaktır.

Bununla birlikte, kader bu bağı koparır. – Kadın, belki de geçimi için yeterli servete dahi sahip olmadan dul kalır, ama çaresiz değildir! Doğa ona dişini geçirmiştir, yarası sızlar, ama bu acı bir süre sonra yerini hüzünlü bir kabullenişe bırakır; kadının yüreği artık ve bu kez tüm enerjisiyle çocukları için atmaya başlar. Onların geçimini ve ihtiyaçlarını sağlama kaygısı, çocuklarına duyduğu sevgiye ve analık görevlerini yerine getirişine kutsal ve kahramanca bir hava verir. Bu erdem dolu çabalarını Tanrı'nın da gördüğünü düşünerek devam etme gücü bulmakla ve rahatlamakla kalmaz; ayrıca acıyla birlikte bir ölçüde zayıflayan ve soyutlamaya yakınlaşan imgelemi, titreyen elleriyle kapattığı gözlerin de kendisini izlediğini düşündürür. Böylece rahmetli eşinin, çocuklarına hem ana hem baba olma çabasını her gün nasıl yepyeni bir tutkuyla yerine getirdiğini gördüğü umudunu canlı tutar. Talihsizliklerin kendisine kahramanlık özellikleri verdiği bu kadın, doğal arzu ve eğilimlerinin ilk uyanışlarını hisseder hissetmez, aşka dönüşmelerine izin vermeden bastırır ve yaşamının baharında kadın olduğunu unutur – yeniden doğabilecek ya da dönebilecek tutkuların verdiği hazzı unutur. Artık haz vermeyi düşünmez; saygınlık bilinci onu bedeninin özlediği övgülerle gururlanmaktan alıkoyar. Artık tek aşkı

çocuklarınadır; en parlak umutları mezarının ötesinde yatar, imgelemi de genellikle bu ebedi yaşamı düşler.

Onu çocuklarıyla çevrelenmiş halde, onlara gösterdiği özenli bakımın meyvelerini toplarken düşünebiliyorum. Çocuklar kıpkırmızı yanaklarıyla gülümserken annelerinin dikkatli gözleri onların üzerindedir, Tanrı'nınkiler de anneninkilere eşlik eder; çocuklar büyüyünce de minnettarlıklarıyla annelerinin omuzlarındaki yükü azaltırlar. Bu kadın çocuklarının, aklın ilkelerini temel alarak aşıladığı, alışkanlıklarla pekiştirdiği erdemleri benimsediklerini, onları yaşama geçirdiklerini, annelerinin örneğini unutmadan yaşamdaki güçlüklerle başa çıkmalarını sağlayacak güçlü bir kişilik geliştirdiklerini kendi gözleriyle görme mutluluğunu yaşar.

Böylece yaşamın görevleri yerine getirilmiş olur; kadın da kendinden memnun, sükunetle ölüm uykusunu bekler; mezarında şöyle diyebilir – Bak, bana bir yetenek verdin – bense beş yetenek yetiştirdim.

Şimdiye dek söylediklerimi birkaç sözle özetlemek istiyorum; kalkanımı indiriyorum ve cinselliğe ilişkin hiçbir erdem olmadığını söylüyorum, bunlara alçakgönüllülüğü de dahil ediyorum. Erkekle kadın için hakikat, sözcüğün anlamını doğru anlıyorsam, aynı olmalıdır; bununla birlikte, şairlerle romancıların en sevimli biçimde çizdiği kadın karakteri hakikatin ve içtenliğin feda edilmesini gerektirir; erdem görece bir kavram haline gelir ve yararcılıktan başka her türlü temelini yitirir. İnsanlar da bu yararcılık ilkesine dayanarak keyfi kararlar verir ve yargıda bulunurken salt kendi çıkarlarını gözetir.

Kadınların yerine getirmeleri gereken görevlerin erkeklerinkinden farklı olduğunu kabul ediyorum, ama eninde sonunda bu görevlerin hepsi *insanlara özgü* görevlerdir ve bunların yerine getirilme biçimlerini düzenleyen ilkeler, ısrar ediyorum, aynı olmalıdır.

Saygın olabilmek için, anlayış gücünün çalıştırılması zorunludur; kişiliğin bağımsızlaşması başka bir temel üzerinde gerçekleşemez. Açıkça söylemeye çalıştığım şudur ki, kadınların genel geçer fikirlerin ve önyargıların *alçakgönüllü* köleleri olmak yerine, yalnız ve yalnız aklın yetkesine boyun eğmeleri gerekir.

Üst sınıflarda hangi sıklıkla gerçek yetkinlikleri, hatta ortalama becerileri olan birini görürüz? Bana göre bunun nedeni açıktır; bu insanlar doğal olmayan bir ortama doğarlar. İnsanın kişiliği bireyin ya da sınıfın uğraşlarıyla şekillenir; insanın yetileri zorunlulukla gelişmezse, kör kalır. Bu sav kadınlar için de geçerlidir; ciddi işlerle nadiren uğraştıklarından, haz peşinde koşma beraberinde *soyluları* bu denli yavan kılan kişiliksizliği getirir. Benzer bir nedenden kaynaklanan zayıflık, onların kendilerinden kaçıp gürültülü eğlencelere, yapay tutkulara sığınmasına yol açar; bu, her türlü toplumsal ilginin yerini duyarsızlık alana, insana özgü her türlü olumlu özellik silininceye kadar sürer. Bugünkü sivil yönetimlerin sundukları işte bunlardır. Servet sahipliğiyle kadınlara özgü yumuşaklık insanoğlunu yozlaştırır ve aynı nedenden kaynaklanır. Kadınların akılcı yaratıklar olabilmeleri için onları kendi erdemlerini edinmeye teşvik etmek gerekir, çünkü akılcı bir varlık *kendi* çabasıyla edinmediği bir şeyle nasıl kendini geliştirebilir?

Bölüm IV

Kadınların Çeşitli Nedenlerle Düşürüldüğü Yozlaşmışlık Durumu Üzerine Gözlemler

Sanırım, kadınların doğuştan zayıf oldukları ya da çeşitli nedenlerle yozlaştıkları yeterince açıktır. Bu durumu, makul beylerin aristokrasiyi savunmak üzere kullandıklarını sıkça duyduğum bir çıkarımla karşılaştıracağım; bu beyler şöyle der: Kendilerinin güdülmesine ses çıkarmayan insanlar ancak itaatkâr köleler olabilir, kendi değerlerini bilseler zincirlerini kırarlardı. Bu kişiler şöyle devam eder: İnsanlar, boyunduruklarını atmak için yapmaları gereken tek şey başkaldırmak olsa da her yerde tabi konumdadır; doğuştan gelen haklarına sahip çıkmak yerine yutkunup susarlar ve ertesi gün ölüp gidebileceklerini düşünerek kendilerini, örneğin yeme içmeye verirler. Benzetmeye başvurarak kadınların da anın tadını çıkarmak arzusuyla, aynı araçlarla yozlaştıklarını söyleyebilirim; öyle ki sonunda özgürlük kazanmak için vermeleri gereken savaşım, onların sahip olmadıkları erdemler gerektirdiğinden, özgürlükten nefret ederler. Düşüncelerimi daha açık anlatmam gerekiyor.

Yüreğin doğasından söz edildiğinde, cinsiyetin belirleyici bir etken olmadığı genel kabul görür, ama zihinsel güçler söz

konusu olduğunda tabiyet sorunu asla geçiştirilmez.[15] Yalnızca "sevimlilikleri mutlak olduğundan" kadınlara tanınan rasyonellik gerçekten de pek azdır; akıl ve yargıya sahip olmadıkları kabul edildiğinde elbette zihinde saygı duyulacak pek az şey kalır.

Ölümsüzlüğün ereği, böyle bir adlandırma yapmam meşru görülürse, insan aklının mükemmelliğe ulaşmasıdır; çünkü insan zaten mükemmel yaratılmış olsaydı ya da bilgiler insan olgunluğa ulaştığında birden onun üzerine boşalsa ve her türlü hatayı önleseydi, insanın varlığını, bedenin çözülmesinden sonra da sürdürmesinin bir anlamı olmazdı, diye düşünüyorum. Ama şeylerin şimdiki durumunda, tartışma sırasında tanıma gelmeyen, derinlikli düşüncenin ayaklarını birbirine dolayan ya da dehanın pırıltısıyla yeterince aydınlatılamayan her ahlaksal sorun, benim ruhun ölümsüzlüğüne ilişkin inancıma temel oluşturuyor. Akıl en yalın haliyle gelişme gücüdür ya da daha doğru bir tanımla, hakikati ayırt edebilme ve ona yaklaşma gücüdür. Bu açıdan her birey kendi başına bir dünya oluşturur. Bir kişide diğerinde olduğundan daha fazlası gözlemlenebilir, ama aklın doğası herkeste aynı olmalıdır, özellikle de Tanrı'nın bir göstergesi, Yaratıcı ile yaratılanı birleştiren bir bağ ise. Kendi aklını çalıştırarak mükemmelliğe yaklaşmayan bir ruh ilahi imgenin damgasını taşıyabilir mi?[16] Oysa erkeği heyecanlandırmak üzere dış görü -

---

15 Erkekler ilkelerin kılavuzluğuna sahip olmadan tartıştıklarında ne büyük tutarsızlıklara düşüyorlar. Kadınlar, zayıf kadınlar meleklere benzetilir; daha yüce bir varlık sınıfının üyelerinin erkeklerden daha zeki olmaları gerekmez mi? Böyle bir durum söz konusu değilse, neden bu varlıkların daha yüce olduğunu kabul edelim? Yükseldiğini tahmin ettiğim homurtuları bastırmak için hemen başka bir örnek vereyim: Kadınların daha iyi yürekli, daha hayırsever, daha düşünceli oldukları savı da benzer bir savdır. – Kadınların böyle olduğundan şüpheliyim, özgeciliğin kaynağının cehalet olduğu söylenmeyecekse elbette; çünkü genellikle erdem ile bilgi arasındaki ilişkinin sanıldığından çok daha yakın olduğuna içtenlikle inanıyorum.

16 Lord Monboddo şöyle der: "Vahşiler doğanın onları içine attığı ilkel durum içinde kalmışlardır, ama bizlerin dayattığı kültürle doğal içgüdüleri gelişir."

nüş açısından özenle süslenen, "erkeğin onurlu bir aşkla bağlandığı"[17] kadının ruhu bu ayrıcalıktan yararlanamaz. Akla ulaşabilmesi için erkeğe ihtiyaç duyduğu söylenen kadın, her zaman gerçekliğe bulanık bir gözlük ardından bakacak ve başkalarının yol göstericiliğine ihtiyaç duyacak şekilde yaratılmış olarak temsil edilir. Ama bu hayal ürünü kuramları bir yana bırakalım ve kadını erkeğin bir parçası olarak değil de, kendi başına bir bütün olarak ele alalım; kadının akıl sahibi olup olmadığını böyle soralım. Burada kadının erkek için yaratılmamış olduğunu tartışmasız bir gerçek olarak kabul edeceğim ve cinsiyetlere ilişkin özelliklerin, insana ilişkin özellikler kavramını bozmaması gerektiğini söyleyeceğim.

İnsanlar yukarıdaki yanılgıya büyük olasılıkla eğitime yanlış bir ışıkla bakarak düşmüşlerdir; eğitimi mükemmelliğe giden yolda[18] atılmış bir ilk adım olarak değil de, yaşama hazırlık olarak görmüşlerdir. İşte hazcılıktan kaynaklanan bu hatalı görüştür ki, kadınların davranışlarını belirleyen yanlış sistem onun üzerinde yükselir ve tüm kadın cinsinin saygınlığını silip atar, esmerleri, sarışınları yeryüzünü süsleyen çiçeklerle birlikte anar. Erkeklerin dili hep bu olagelmiştir; kadın cinsi için norm olarak görülen karakterden sapmanın korkusu da akli yetileri daha gelişmiş kadınları dahi benzer şekilde davranmaya iter.[19] Dolayısıyla anlayış gücü ger-

---

17 Bkz. Milton.

18 Bu dünya gerçek anlamda adil değildir, ama daha iyisini de bulamam.

19 "Hazdır *değersiz* türlerin payına düşen;
İnsan için tasarlanan Cennet'se şeref ve erdem."

Bu dizeleri yazdıktan sonra Bayan Barbauld'un aşağıdaki karşılaştırmayı yapabilmesi anlaşılır değildir:

"Bir Hanım'a, boyalı birkaç çiçekle.
Çiçekler güzele verilir. Bu çiçekleri sana getiriyorum,
Ve seni erken bir baharla karşılamaya çalışıyorum.
Çiçekler TATLI, *neşeli* ve SENİN GİBİ NARİN;
Masumluğun nişaneleri, hem de güzelliğin.
Çiçeklerle sarı saçlarını Zarif Kadınlar,

çek anlamda, kadınlar için ulaşılabilir olmaktan çıkar ve yerine yaşamda gerekli olacağı düşüncesiyle nükte ve kurnazlığa indirgenen içgüdü geçer.

Fikirlerden genellemelere varmak, tek tek gözlemlerden kapsayıcı sonuçlar çıkarmak, ölümsüz bir varlık açısından bilgi adını hak edecek veriler sunan tek edimdir. Herhangi bir şey için açıklama sunmadan sadece gözlemde bulunmak (oldukça eksik bir biçimde de olsa) yaşamda sağduyu yerine geçebilir, ama bu durumda, bedenden ayrıldığında ruhu saracak ne bulunabilir?

Bu güç kadınlara tanınmamakla kalmamış, yazarlar da bunun, birkaç istisna dışında, kadın cinsinin karakteriyle çelişkili olduğunda ısrar etmiştir. Erkekler bunu kanıtlayabilirlerse, kadınların yalnızca erkekler için yaratıldığını kabul edeceğim. Ama önce, hangi ölçüde olursa olsun, fikirlerden genellemelere varma gücüne erkekler arasında da, kadınlar arasında da pek ender rastlandığını söylemem gerekiyor. Gene de bu edim, anlayış gücünü gerçekten geliştiren edimdir ve her şey kadınlar dünyasında bu gelişimi erkekler dünyasında olduğundan daha güç kılmak için işbirliği içindeymiş gibi görünüyor.

Ve çiçekli taçlar takar birbirini seven aşıklar.
Çiçekler, tek lükstür doğanın bildiği,
Cennetin saf ve günahsız bahçesinde yetiştirdiği.
Daha yüce biçimlere daha zor görevler verilir;
Gölge yapan meşe fırtınada rüzgâra direnir,
Sert porsuk ağacı püskürtür istilacı düşmanlarını,
Ulu çam da hazırlar geleceğin donanmalarını;
Ama bu yumuşacık demettekiler çaredir bilinmeyen tasalara
Zevk ve sevinç içinde oluşmuşlardır YALNIZCA.
Hiç zorlanmadan neşelidirler, hiç uğraşmadan güzeldirler,
Duyuları NEŞELENDİRMEK *için açarlar, gönlü* HOŞNUT EDERLER.
Yüzün kızarmasın güzelim, sen de bunlara olduğun için denk;
Senin EN İYİ, EN TATLI *varlığın da* – HOŞNUT ETMEK."

Erkekler bize böyle söyler; ama akıl, erdemin *zorlu* çabalarla ve dünyevi *kaygılar* uğruna girişilen yararlı savaşımlarla edinilmesi gerektiğini söyler.

Bu noktayı da vurgulayarak bu bölümün ana konusuna gelmiş bulunuyorum; kadın cinsini yozlaştıran ve kadınların yaptıkları gözlemlerden genellemelere varmalarını engelle - yen bazı nedenlere işaret edeceğim.

Kadınların tarihini izlemek üzere antik dönem kayıtlarına kadar gidecek değilim; kadınların daima ya köle ya da despot durumunda bulunduklarını ve bu iki durumun da aklın ilerleyişini aynı derecede geciktirdiğini belirtmek yeterli olacaktır. Kadınların aptallığının ve kötülüğünün kaynağı bana her zaman dar kafalılık gibi görünmüştür; mevcut sivil yönetimlerin yapıları, kadınların anlayış gücünün gelişmesinin önüne aşılmaz engeller yığmıştır: – Oysa erdem başka hiçbir temel üzerine inşa edilemez! Aynı engeller servet sahipleri önüne de çıkarılır, bu nedenle de bu iki kesimde benzer sonuçlar ortaya çıkar.

Yaygın bir deyiş, zorunluluk keşfin anasıdır, der – bu durum erdem için de geçerlidir. Erdem edinilen bir şeydir ve onu edinmek için belli hazları feda etmek gerekir. – Zihni hayatın getirdiği güçlüklerle açılıp güçlenmemiş, zorunluluk nedeniyle bilgi peşinde koşmamış biri, haz onun için ulaşılabilir durumdayken, onu feda etmeye razı olur mu? – Yaşamda mücadele etmek zorunda kalan insanlar mutlu insanlardır, çünkü bu mücadelelerdir ki, insanın aylaklıkla geçirdiği boş zamana sahip olup da kendisini zayıf düşürecek kötü alışkanlıkların avucuna düşmekten alıkoyar! Ama erkeklerle kadınlar doğuşlarından itibaren haz güneşinin daima üzerlerinde parladığı, sıcak iklimli bir alana yerleştirilirse, yaşamın görevlerini yerine getirecek, hatta kendilerini kaybetmelerine neden olan duygularını tahlil edecek kadar nasıl güçlendirebilirler zihinlerini?

Toplumun bugün geldiği haliyle, kadınların yaşamları boyunca sürdürdükleri iş haz alıp vermektir; bu durum böy - le süregittiği sürece böylesine zayıf varlıklardan pek fazla bir şey beklenemez. Doğadan güzellikle narinliğin bir arada bu -

lunuşunun verdiği büyülenmeyi örnek alarak, güç kazanabilmek için güzelliğin hâkimiyetinden başka bir şey tanımayan kadınlar, aklın zenginleştireceği doğuştan haklarından feragat eder ve eşitlikten kaynaklanan saygın hazlara ulaşmak için emek sarf etmek yerine, kısa ömürlü kraliçeler olarak yaşamayı seçerler. Erkeklerden aşağı olmalarıyla yücelerek (kulağa bir çelişki gibi geliyor, değil mi?) sürekli olarak, kadın oldukları için saygı görmek isterler; oysa deneyimleri şunu göstermeliydi: Kadın cinsine titizlikle bu temelsiz saygıyı göstermekle övünen erkekler, el üstünde tutuyor gibi göründükleri zayıflığı aslında küçümser ve sömürür. Bu gibi erkekler çoğunlukla Bay Hume'un, Fransızlarla Atinalıları karşılaştırırken, kadınlara ilişkin olarak aktardığı görüşlerini yinelerler: "Bu ulusa özgü en tuhaf özellikse şu, dedim Atinalılara, sizlerin Saturnalya döneminde oynadığınız, efendilerin kölelere hizmet etme oyununu onlar bütün yaşamları boyunca oynuyor. Bu oyuna bazı yeni kurallar da ekleyerek iyice saçma ve komik durumlar yaratıyorlar. Sizin oyununuzda, talihin düşürdüğü kişiler yalnızca birkaç günlüğüne el üstünde tutuluyor; ama bu ulus, doğanın kendilerine tabi kıldığı, aşağı konumlarının ve hastalıklarının çaresi olmayan yaratıkları yüceltiyor. Hiçbir erdem sahibi olmamalarına rağmen kadınları, efendileri ve hükümdarları yapıyorlar."

Ah! Anlayışlı yaklaşmaya çalışarak yazıyorum: Neden kadınlar yabancılardan erkeklerin kendi aralarında kurduğu, insanlığın ve uygarlığın getirdiği kibarlığa uygun ilişki biçiminden farklı bir ilgi ve saygı beklerler? Neden "güzelliğin verdiği gücün doruğunda oldukları sırada" kendilerine kraliçe gibi davranılırken, doğal haklarından vazgeçene dek tadını çıkardıkları bu saygının içi boş olduğunu fark etmiyorlar? Kanatlı tür gibi kafeslere kapatıldıklarında tüylerini kabartmaktan ve gülünç bir saygınlık edasıyla bir tünekten diğerine atlamaktan başka bir şey yapmıyorlar? Hiçbir çaba göstermemelerine, hiçbir özel numara yapmamalarına karşın

kendilerine yemek ve güzel kıyafetler verildiği doğrudur; ama onlar bunun karşılığında sağlıktan, özgürlükten ve erdemden vazgeçerler. Çeşitli yararlar sağlayan bu ayrıcalıklara yüz çevirecek, bunlar yerine aklını kullanarak yaygın önyargıların üzerine çıkıp insanın kendi içindeki ayrıcalıklı erdemleri seçecek kadar zihni gelişmiş insanları nerede bulacağız? Gücün haksız yolla edinilmesinin sevgi duygularını boğduğu ve aklın daha tomurcukken budandığı bir durumda böyle bir beklenti boşuna değil mi?

Erkeklerin tutkuları kadınları tahta oturtmuştur. İnsanlık daha akılcı bir yol seçmedikçe, kadınlar en az çabayla elde ettikleri en tartışmasız güçten feragat etmeyeceklerdir. Kadınlara şöyle denebilir –

"Güzelliğin imparatorluğunda ılımlılık yoktur,
Kadın ister köle olsun, ister kraliçe,
Tapınılmadığında, aşağılanır yalnızca."

Gene de onlar gülümseyecektir, – evet, gülümseyecektir. Çünkü tapınma önce gelir ve kimse aşağılanmayı kendi kaderi olarak görmez.

Özellikle XIV. Louis yapmacık davranışlar yaymış, tüm ulusu avucu içine almıştır; insanlara sağlam bir zincirle pranga vurabilmek için, kendi konumuna saygı gösterilmesini ve iktidarının desteklenmesini genel olarak insanların çıkarı haline getirmiştir. Çocukça bir ilgiyle şımarttığı kadın cinsi de, akıl ve erdem için ölümcül olan, prenslere özgü ayrıcalıklara sahip olmuştur.

Bir kral her zaman bir kraldır; kadın da her zaman kadın:[20] Kralın yetkesi ile kadının cinsiyeti, onlarla akılcı ilişkiler arasında birer engel olarak kalır. Kadınların sevgilileriyle

---

20 Akıl da her zaman akıldır; akıllı görünmeye çalışırken yapılan aptallıklarla ilgi çekmek ve yürekler fethetmek üzere süslenip güzelleşmek de büyük ölçüde aynı şeydir.

kurdukları ilişkiye bir diyeceğim yok: Aşık olduğunda duyarlığı kadını doğal olarak sevgilisini heyecanlandırmaya çalışmaya iter; bu, altı boş gururunun değil, yüreğinin izinden giderek yaptığı bir şeydir. Bunu koketçe bulmuyorum; bu, doğanın sanatsız itkisidir. Benim karşı çıktığım, yüreğin hiç devreye girmediği cinsel fetih arzusudur.

Bu arzu yalnızca kadınlara özgü değildir; Lord Chesterfield şöyle der: "Kişiliklerine zerre kadar aldırmadığım yirmi kadının kalbini fethetmeye çalıştım." Duyduğu tutkuyla başı dönen ve sorumluluğunu üstlenemeyeceği duygular ateşleyen serüvenci, bu taş kalpli çakalın yanında bir aziz gibi kalır. Yalnızca haz vermeyi öğrenen kadınlar da, bu tek ve önemli görevlerini yerine getirmek üzere, kalpler fethetmek için kahramanca bir çaba sarf ederler; zafere ulaştıkları kesinleşince de, fethettikleri kalbe olan ilgilerini kaybederler.

Konunun ayrıntılarına girmem gerekiyor.

Kadınların, onlara böyle önemsiz nitelikte ilgiler gösterilerek yozlaştırılmasına üzülüyorum; erkekler kadın cinsini kollamanın ve bu cinsin üyelerine kibar bir ilgi göstermenin erkekçe olduğunu düşünüyorlar; oysa aslında tek yaptıkları kendi üstünlüklerini pekiştirmek. İnsanın, kendisinden aşağı olduğu açık olan biri önünde eğilmesinin küçük düşürücü olduğu düşünülmüyor. Bu tür seremoniler bana öylesine gülünç geliyor ki, bir beyefendi büyük bir ciddiyet ve şevkle yere düşen bir mendili almaya eğildiğinde ya da kapıyı kapamak üzere hamle yaptığında gülmemek için kendimi zor tutuyorum; böyle durumlarda yardım edilen *hanımefendi* birkaç adım atmaya tenezzül edecek olsa sorun çözülecek çünkü.

Yüreğimden geçen çılgın bir fikir, ister istemez aklımdan da geçiyor ve kendime kahkahalarla gülünmesini göze alarak bu fikri dile de getirmek istiyorum – Toplum içinde cinsiyetlere özgü davranışlar gibi bir ayrım güdülmediğini görmeyi istiyorum gerçekten, aşkın biçimlendirdiği davranışlar dışında. Çünkü bu ayrımın, kadınlara atfedilen kişilik zayıf-

lığının temelini; bazı yetilerin ancak özenli çabalarla geliştiği bilinirken, kadınların anlayış gücünün gelişiminin tümden göz ardı edilmesinin nedenini oluşturduğuna inanıyorum. Zarafetin kahramanlığa tercih edilmesinin altında yatan nedenin de bu olduğunu düşünüyorum.

İnsan, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, *bir şey* tarafından sevilmek ve sayılmak ister; kitlelerin oluşturduğu sürü ise bu isteklerini tatmin edebilmek için her zaman en kolay yolu seçer. Servete ve güzelliğe gösterilen saygı tartışılmazdır ve elbette sıradan zihinlerin kaba gözlerini daima üzerine çeker. Orta sınıftan gelen bir erkeğin kendini fark ettirebilmesi için kesinlikle yetenek ve erdem sahibi olması gerekir; bunun sonucunda da erdeme ve yeteneğe en sık rastladığımız sınıf orta sınıf olmuştur. Demek ki erkekler en azından bir konumda kendilerini saygın kılma ve akılcı bir yaratığı gerçekten geliştirecek uğraşları benimseyerek parlama fırsatına sahiptirler, ama kadın cinsinin tüm üyeleri, kişilikleri oluşurken, zenginlerle aynı koşullar içinde tutulurlar: Cinsiyetlerine özgü belli ayrıcalıklarla doğarlar – elbette şu anda toplumun bugün gelmiş olduğu durumdan söz ediyorum – kendilerine bu ayrıcalıkların tanınması bir tür lütuf olarak görülebilecek olsa da, içlerinden pek azı asgari görevlerinin dışında ve üzerinde, az sayıda da olsa gelişmiş insanın saygısını kazanmalarını sağlayacak bir iş yapmayı aklından geçirir.

Hiç tanınmayan bir kadının, salt büyük yeteneklerine ya da erdemlerine dayanarak cesurca saygınlık talep ettiğini duyduğunuz oldu mu? Böyle kadınlar nerede bulunur? – "Tek amaç ve istekleri, gözlenmek, ilgi görmek, onaylanmak - tır." – Ne kadar doğru! diye haykıracaktır erkek okurlarım; ama kısa yoldan bir sonuca varmalarından önce, bu sözlerin aslında kadınları değil, soyluları betimlemek üzere kaleme alındığını belirtmek isterim. Dr. Smith, *Ahlaki Hisler Kuramı* adlı yapıtında üst sınıftan, servet sahibi insanların genel karakterini incelemiş; kanımca buradaki savların büyük kısmı

kadınlara da kolaylıkla uyarlanabilir. Bilgiyi el üstünde tutan okurlarıma bu savların tümünü karşılaştırmaya tabi tutmalarını öneriyorum, ama insanın kişilik yapısının cinslere göre ayrılmaması gerektiğine ilişkin olarak ısrarla üzerinde durduğum görüşümü desteklemek üzere bir pasajı özellikle alıntılamak isterim. Askerleri dışarıda tutacak olursak, hangi kesimden olursa olsun, soylular arasından hiçbir büyük adam çıkmadığına göre, kendi sınıflarının *süslerle ve kibarlıkla* dolu dünyasına, deyişimi mazur görecek olursanız, ***kapatılmış olduklarından***, özel koşullarının bu sınıftan insanların erkekliğini ortadan kaldırdığı, kişiliklerini kadınlarınkine benzettiği çıkarımını yapamaz mıyız? Genellikle "Hanımlar" adıyla anılan kadınlara topluluk içinde karşı çıkılmaz ve kol kuvvetlerini kullanma izni verilmez; bu koşullarda insanın ancak olumsuz özellikler kazanması beklenebilir. Böyle kadınların herhangi bir erdem edinmeleri bekleniyorsa da, bunlar ancak sabır, uysallık, yumuşak başlılık ve esneklik olabilir; bu tür erdemler, zihnin keskin işleyişiyle uyuşabilecek erdemler değildir. Ayrıca kadınlar genellikle kendi hemcinsleriyle beraber vakit geçirdiklerinden, çok nadiren gerçekten tek başlarına kaldıklarından, tutkulardan ziyade, hislerin esiridirler. İstekleri tutkuyla güçlendirmek ve imgelemin hedef nesneyi büyütmesini, arzunun öncelikli olarak ona odaklanabilmesini sağlamak için yalnızlık ve tefekkür gereklidir. Kadınlar için söylediğim, servet sahipleri için de geçerlidir; servet sahipleri de derin düşünceyle ya da sükunetle yapılmış incelemeyle varılan genel fikirlerle yeterince ilgilenmezler; oysa kararlı ve sağlam bir kişilik ancak bu yolla elde edilebilir. Dikkatli bir gözlemci büyükler hakkında şunları söylüyor:

"Büyükler toplumsal yaşamda gördükleri ilgiye çok düşük bir bedel karşılığında sahip olduklarının farkında mıdırlar, yoksa ellerindekini başkaları gibi alın terleriyle kazandıklarını mı sanırlar? Soylu gençlere konumlarının saygınlığını korumak ve ataları sayesinde yurttaşlarından üstünlükleri -

nin hakkını vermek için ne gibi başarılara imza atmaları salık verilir? Bunun için arkalarına bilgiyi mi, çalışkanlığı mı, sabrı mı, özgeciliği mi yoksa bir erdemi mi alırlar? Genç soylu, tüm sözleri, tüm hareketleri hayranlık uyandırdığından, her türlü sıradan davranışa dudak bükmeye alışır ve kendi küçük, süslü görevlerini en uygun biçimde yerine getirmeye çalışır. Üzerinde ne kadar çok göz olduğunun ve insanların onun tüm yaptıklarını takdir etmeye ne denli eğilimli olduğunun bilinciyle, en basit olaylar karşısında bile kendisine doğanın sunduğunu sandığı bir özgürlük ve kendine güvenle davranır. Tüm davranışları, havası, edası, onun üstünlüğünü gösteren ve daha aşağı konumlarda doğanların taşımayı hayal bile edemeyecekleri bir zarafet ve incelik taşır. Bunlar, insanları kendi yetkesine daha kolay tabi kılmasını ve onların davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmesini sağlayan sanatlardır: Bu hedeflerini gerçekleştirmede nadiren hayal kırıklığına uğrar. Sahip olduğu konumla ve güçle desteklenen bu sanatlar bazı durumlarda dünyayı yönetmek için dahi kafidir. XVI. Louis, hükümdarlığının büyük kısmı boyunca, yalnızca Fransa'da değil, tüm Avrupa'da büyük bir prensin en iyi örneği olarak görüldü. Peki ama böylesi bir ünü borçlu olduğu yetenekler ve erdemler nelerdi? Bu ünü giriştiği her işte sergilediği titiz ve kesin adaletle mi, bu işlerin beraberinde getirdiği büyük tehlikelere ve güçlüklere göğüs germesiyle mi, yoksa bu işleri tamamına erdirirken takındığı yılgınlık bilmez ve özverili tavırla mı kazanmıştır? Derinlikli bilgileri mi, üstün yargı yeteneği mi, yoksa kahramanlık vasıfları mı etkili olmuştur?" Hayır, bu ünü kazanmasını sağlayan bunlar değildir. Ama, her şeyden önce, kendisi Avrupa'nın en güçlü prensiydi; kralların oluşturduğu hiyerarşik düzende en üst basamak onundu; tarihçisi onun için şöyle demişti: "Zarafette ve güzellikte tüm saraylıları gölgede bırakırdı; sesinin soylu ve etkileyici tınısı, gücüyle ürküttüğü kalpleri bile kazanırdı. Başka bir insanda gülünç

görünecek duruşu ve davranışları ona ve konumuna incelik ve saygınlık katardı. Kendisiyle konuşurken insanların utanç duygusuna kapılmaları, ona kendi üstünlüğünü bir kez daha hissettirir, gizli bir tatmin duymasını sağlardı." İşte, konumuyla ve kuşkusuz ortalama olmaktan öteye geçmeyen başka becerileri ve erdemleriyle desteklenen bu incir çekirdeğini doldurmayacak önemde özelliklerdir ki, bu prense kendi döneminin en büyük saygısını kazandırmış, kendisinden sonraki dönemlerde dahi onun iyi hatırlanmasını sağlamıştır. Bu prensin huzurunda, onun sahip olduğu bu özellikler karşısında başka hiçbir erdemin kıymeti olmadığı açıktır. Bilgi, çalışkanlık, cesaret ve iyi yüreklilik küçük düşmüş, prensin özellikleri karşısında tüm saygınlıklarını yitirmişlerdir.

Kadınlar da işte böyle "kendi içlerinde bütün"dürler; *incir çekirdeğini doldurmayacak* önemde pek çok işe imza atarlar ve böylelikle şeylerin doğasını değiştirirler.

– Onun yapmak ya da söylemek istediği şeyler
En bilgesi, en erdemlisi, en güzeli, en iyisi gibi görünür;
Yüce bilgilerin tümü çöker onun bulunduğu yerde
Değerini yitirir. Onunla konuşurken bilgelik
Utanır, yitirir kendini ve Aptallık gibi, kendini gösterir;
Yetke ile Akıl uşaklık ederler ona, –

Ve tüm bunlar salt onun güzelliği nedeniyle olur!

Karşılaştırmamı sürdürerek şöyle devam etmek istiyorum: Orta sınıftan erkekler gençliklerinde, ileride sahip olacakları meslek için hazırlık yaparlar; evlilik onların bu yaşantısı içinde öncelikli bir mesele değildir. Kadınlarsa tersine, tüm yetileriyle evlilik konusuna odaklanırlar. Kadınların dikkatini üzerinde toplayan başka bir iş, ileriye yönelik bir başka plan ya da hedef yoktur; hayır, düşünceleri artık bu soylu alanlara uğramaz. Bu dünyada daha yüksek bir konum

edinebilmek, bir hazdan diğerine koşabilme özgürlüğüne sahip olabilmek için uygun bir izdivaç gerçekleştirmelidirler; zamanlarını yalnızca buna harcar, çoğunlukla kişiliklerini yasal yoldan pazarlarlar. Bir erkek, mesleğine başladığında gözlerini gelecekte kazanabileceği avantajlara diker (zihinleri de tüm yetileriyle tek bir noktaya odaklandığından güç kazanır) ve aklı fikri işinde olduğundan haz yalnızca bir rahatlama aracıdır; kadınlarsa varoluşlarının temel amacı olarak haz peşinde koşarlar. Aslında toplum içinde aldıkları eğitim nedeniyle kadınlar haz sevgisinin emrindedir, ama bu ruhun cinsiyeti olduğunu kanıtlar mı? Böyle bir şeyi savunmak, kişiliklerini despot, yıkıcı bir sistem şekillendirdiği için Fransa'daki saraylıların insan olmadığını söylemeye ve bunu, aslında bir sonuç olan, özgürlüğün, erdemin ve insanlığın hazza ve yüzeyselliğe feda edilmesine bağlamaya benzer. – Bunlar ölümcül tutkulardır elbette, ama her zaman tüm insan türü üzerinde bir hâkimiyetleri olagelmiştir.

Eğitimle derinleşen bu aynı haz düşkünlüğü çoğu zaman kadınların davranışlarını yeni olumsuzluklarla süsler: Örneğin kadınlar daima ve yalnızca ikincil önemdeki konulara ilgi gösterirler ve görevlerini yerine getirmek için küçük serüvenler peşinde koşarlar.

Bir erkek bir yolculuğa çıktığında genellikle bir nihai amaca sahiptir; kadının zihniyse yolculuğun amacıyla hiç ilgisi olmayan konularla, yol boyunca gözüne çarpan tuhaf şeylerle, yol arkadaşları üzerinde bıraktığı izlenimle, her şeyden çok da gittiği yerde, Fransızların kullandığı deyişe başvuracak olursak, sansasyon yaratabilmesini sağlayacağından yanında götürdükleriyle meşgul olur. – Bu denli önemsiz konularla uğraşan zihin saygınlık kazanabilir mi?

Kısaca kadınlar genellikle, her iki cinsten servet sahiplerinde olduğu gibi, uygarlığın tüm aptallıklarını ve kötülüklerini edinmişlerdir. Kadın cinsinin genelini göz önünde bulundurarak konuştuğumu, istisnaları inceleme alanıma dahil et-

mediğimi belirtmeme gerek yok sanırım. Kadınların duyuları bilenirken, anlayış güçlerinin körelmesine göz yumulur; sonuçta da kibarca duyarlık diye adlandırılan duyulara bütünüyle teslim olurlar ve anlık duygularla oradan oraya sürüklenirler. Bu nedenle, uygar kadınlar yanlış bir incelik anlayışıyla öyle zayıf düşürülmüşlerdir ki, ahlak açısından, doğa durumuna daha yakın bir durumda kalmış olsalar içinde bulunacakları durumdan daha kötü durumdadırlar. Uçarı ve huzursuz olduklarından, aşırı uyarılan duyarlıkları hem kendilerine rahatsızlık verir, hem de –yumuşak bir biçimde söyleyecek olursak – başkalarını huzursuz eder. Tüm düşünceleri, duyularını harekete geçirebilecek nesnelere yönelir ve akıl yerine duygulara yaslandıklarından yargı güçleri güvenilmez, fikirleri gelgitlidir – burada sözü edilen gelgit yeni bilgiler edinmekten, görüşlerin olgunlaşıp gelişmesinden değil, çelişkili duygulardan kaynaklanır. Geçici heveslerle pek çok alana merak sararlar, ama bu hevesleri hiçbir zaman ciddi bir konsantrasyona dönüşmediğinden kısa sürede tükenir, kendi kendine sönüp gider ya da akıl ona sağlam bir temel vermediğinden yerini bir başka geçici hevese bırakır. Zihinsel gelişimi yalnızca geçici tutkular duymasına olanak tanıyanlara ne yazık! Geçici tutkularla akılla güçlenen tutkular arasında ayrım gözetilmesi gerekir. Yargı gücü biçimlenmemişken tutkulara yol verilirse ortaya ne çıkması beklenebilir? – Kuşkusuz, delilikle aptallık karışımı bir şey!

Bu söylediklerim yalnızca *zayıf* cins için geçerli değildir; şu anda bu savları yalnızca onlara uyarlamaktayım.

Romanlar, müzik, şiirler ve saraylıların dünyası, bunların hepsi kadınları duyularına bağlı yaratıklar olarak görürler ve özelliklerini kazandıkları yıllar boyunca kadınların karakteri aptallıkla yoğrulur; öyle ki aptallık toplumun kadınlara uygun gördüğü tek meziyet gibi görünür. Kadınların duyarlıklarının fazlaca uyarılması doğal olarak zihnin diğer güçlerini zayıf düşürür ve aklın, akılcı bir yaratığı başkaları açısın-

dan yararlı ve kendi konumundan memnun kılacak hükümdarlığını engeller: Anlayış gücünün işletilmesi, doğanın, tutkuların disipline edilmesi için önerdiği tek yöntemdir.

Tatmin duygusunun tuhaf sonuçları olabilir; insanın lanetlenmesine ilişkin olarak verilen şu tanım hep ilgimi çekmiştir: – Ruhun kirlenmiş beden çevresinde sürekli olarak beyhude bir hevesle dönmesi, duyu organları dışında hiçbir yolla zevk alamaması. Gene de kadınlar duyularına köle olacak biçimde yetiştirilirler, çünkü şu an sahip oldukları gücü ancak duyarlıkları sayesinde kazanırlar.

Peki ahlak felsefecileri şimdi, insan türünün ruhsuz bir eylemsizlik ve aptalca bir kabullenmişlik durumunda kalması gerektiğini mi söyleyecek? Değerli düşünürler! Bizler ne için yaratıldık? Masum kalmak, çocukluk durumunda kalmak demektir. – Hamurumuzu oluşturan toprağa döneceğimiz güne kadar, insanlığın akıl denen soylu ayrıcalığı, iyiyi kötüden ayırt etme gücünü kazanmasını sağlamaya çalışmayacaksak neden doğduk?

Kadınların egemen önyargı nedeniyle maruz kaldığı eksiklikleri, dertleri ve acıları tek tek saymak sonu gelmeyecek bir iş olur. Kadınların muhakeme yapmaktansa hissetmek için yaratıldıkları, sahip olabilecekleri tek gücü ancak işveleri ve zayıflıklarıyla kazanabilecekleri önyargısından söz ediyorum:

"Kusurlarıyla güzel, zayıflığıyla sevimli!"

İşveleri ve haksız nüfuzlarıyla kazandıkları güç bir yana, kadınlar bu sevimli zayıflıklarıyla yalnızca korunma açısından değil, öğüt alma açısından da erkeklere bağımlı olurlar. Yalnızca aklın gösterdiği görevleri göz ardı ederek, zihinlerini güçlendirecek deneyimlerden kaçınarak, kusurlarını saklayacak zarif bir kılıf ararlar; bu kılıf haz düşkünlerinin gözünde onları yükseltebilir, ama aslında ahlaki mükemmellik açısından onları aşağılara düşürmez mi?

Sözcüğün her anlamıyla kırılgan olduklarından, her türlü yardım için onlardan medet umarlar. En tehlikeli durumlar karşısında, erkeklerin kollarına parazitler gibi yapışır, acınacak bir halde onlardan tehlikeyi uzaklaştırmalarını beklerler; böylece bu doğal koruyucular da kollarını açar, ses tonunu yükseltir ve karşılarındaki sevimli ve titrek yaratığı tehlikeye karşı korurlar – peki ama, hangi tehlikeye? Belki yaşlı bir ineğin ters bakışına ya da birdenbire ortaya çıkan bir fareye karşı, hatta tehlikelerin en büyüğü, bir sıçana karşı. Akıl, hatta sağduyu adına konuşacaksak, ne kadar yumuşak ve sevimli olursa olsunlar, bu yaratıkların hor görülmemeleri mümkün müdür?

Bu korkular çok abartılmadıkça bazı şirin davranışları beraberinde getirebilir, ama kadınlar böyle durumlarda hiç farkında olmadan öylesine bir embesillik sergiler ki, akılcı bir yaratık olarak küçük düşmemeleri düşünülemez – aşk ve saygı birbirlerinden çok farklı şeylerdir.

Kız çocuklar tüm kasları eriyinceye ve sindirim sistemleri bozuluncaya kadar odalara kapatılmasa, zihinlerinin ve bedenlerinin yeterince çalıştırılmasına izin verilse, bu türden çocukça şeylere tanık olmayacağımıza inanıyorum. Savımızı biraz daha ilerletecek olursak, kız çocuklarda korkuyu hoşgörüyle karşılamak, hatta belki yaratmak yerine, ona da erkek çocuklarda korkuya gösterdiğimiz tavrı göstersek, kısa süre içinde kadınlara da daha fazla saygı duyabiliriz. Doğru, bu koşullarda kadınlar artık erkeklerin yollarını süsleyen tatlı çiçekler olmaktan çıkacaktır, ama toplumun daha saygın üyeleri olacaklar ve kendi akıllarının ışığında yaşamanın daha önemli görevlerini yerine getireceklerdir. "Kadınları erkekler gibi eğitirseniz," diyor Rousseau, "kadınlar erkeklere benzedikçe onlar üzerindeki güçlerini de yitireceklerdir." Benim hedeflediğim de işte tam olarak budur. Kadınların erkekler üzerinde değil, kendi üzerlerinde güç sahibi olmalarını istiyorum.

Aristokrasiyi savunan bazı insanların, yoksulların eğitilmesine de benzer savlarla karşı çıktıklarını duydum. Bu kişiler, "Yoksullara okuma yazma öğretirseniz," diyor, "onları, doğanın uygun gördüğü yerden çekip almış olursunuz." Etkileyici bir kaleme sahip olan bir Fransız bu kişilere cevap vermiş bulunuyor; onun söylediklerine başvuracağım. Bu kişiler, bir insanı barbarlığa mahkûm ettiklerinde, onun her an acımasız bir canavar olarak karşılarına çıkabileceğini de göze alıyorlar demektir. Bilgi olmadan ahlak da olamaz!

Cehalet, erdemi içine koyamayacağınız kadar dayanıksız bir kaptır! Gene de erkeklerin üstün olduğunu savunan pek çok yazar, kadınların yaşamlarını cehalet temelinde düzenlenmesi gerektiğini söyler; sözünü ettikleri üstünlük bir derece meselesi değil, bir tür meselesidir. Kendi savlarını yumuşatmak için de, büyük bir lütuf örneği sergileyerek, aslında bu iki cinsin karşılaştırılmaması gerektiğini, erkeklerin akıllarını kullanmak, kadınlarınsa hissetmek için yaratıldıklarını eklerler: Onlara göre, böylelikle kadınla erkek, et ve ruh olarak, akılla duyarlığın mutlu birlikteliğiyle mükemmel bütünü oluştururlar.

Peki ya duyarlık nedir? "Duyumda çabukluk, çabuk duygulanma; incelik." Bu Dr. Johnson'ın getirdiği tanım; bu tanım bana yalnızca fena halde cilalanmış içgüdüden başka bir şey çağrıştırmıyor. Ne duyumda, ne de maddede Tanrı'nın bir izini görmem mümkün. Yetmiş kere yedi defa arındırılmış olsa dahi madde maddedir; ne yaparsanız yapın içinde akıl bulmazsınız, tıpkı ateş üstünde ne denli tutarsanız tutun, kurşunu altın yapamayacağınız gibi!

Daha önce ortaya koyduğum savı yineliyorum; kadınların da ölümsüz bir ruha sahip olduğu kabul edilecekse, yaşamı boyunca anlayış gücünü geliştirmek zorundadır. Oysa mevcut durum, olabilecek tüm gerçekliğin yalnızca çok küçük bir kısmını oluşturmasına rağmen, kadın yapmacık övgülerle o olası görkemli kaderinden uzaklaştırılıyor; doğaya

karşı çıkılıyor ya da kadının kaderinin yalnızca doğurmak veya olduğu yerde çürümek olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Aynı mantıkla barbarlara ancak akıl yürütme yetisinden yoksun bir ruh tanıyabileceğimizden, onları yalnızca içgüdünün ve duyarlığın kılavuzluğuna terk eder ve bu yaşamda ancak bir sonraki yaşamlarında akıl sahibi olabilmek için debelenmeye mahkûm olduklarını da kabul ederiz; böylece ebediyet boyunca bunlar, insanı hep bir adım arkadan takip ederler. Ama onlara en başından akıl verilmiş olsa, böyle saçma bir duruma düşmeyecekleri açık olduğundan, Tanrı'nın neden böyle bir yol izlediği açıklanamaz kalacaktır.

Kadınlara özgü görevlerden söz ederken, herhangi bir yurttaşın ya da bir babanın görevlerinden söz ediyormuş gibi davranıyorsam, bu kadınların, en azından ekseriyetinin, aile kurumundan koparıp alınmasını önerdiğim için değil. Lord Bacon şöyle demiş: "Karısı ve çocukları olanlar talihe rehineler vermiştir; çünkü eş ve çocuk, erdem için girişilmiş olsun, kötülük için girişilmiş olsun büyük eylemlerin önünde engel oluştururlar. Kuşkusuz toplum için en yararlı ve en iyi işler, evlenmemiş ve çocuksuz erkeklerin imzasını taşır." Ben de kadınlar için aynı şeyi söyleyebilirim. Ama toplumun refahı yalnızca sıradışı gayretler üzerine kurulmaz; üstelik toplum daha akılcı bir biçimde düzenlenmiş olsaydı, büyük yeteneklere, kahramanca erdemlere sahip kişilere daha da az gereksinme duyulurdu.

Bir aile yaşantısının düzenlenmesinde, çocukların eğitiminde en genel anlamıyla anlayış gücü, bu arada sağlam bir beden ve zihin özellikle önemli ve gereklidir; gene de kadınları ev yaşantısına en iyi biçimde hazırlamak isteyen onca yazar, fazla doygunluk sonucu zor tatmin olan iştihalarının damgasını vurduğu savlarla, onlara bedenlerini zayıf düşürüp zihinlerini körleştirmeyi salık verirler. Ama bu yazarlar, bu sinsice yöntemlerle duygularını işleyerek kadınları evden çıkmamaya ve evin hanımı ve annesi olarak görevlerini yeri -

ne getirmeye *ikna etse* dahi, aklı küçük düşürmek pahasına kadınları bu önemli görevleri yaşamın en önemli ve tek işi olarak görmeye davet eden bu fikirlere bazı açılardan karşı çıkmak zorundayım. Deneyime dayanarak söylüyorum ki, kadınlar anlayış güçlerini geliştirmediklerinde, en az ciddi zihinsel işlerin peşinde koştuklarında olduğu kadar ihmal ederler ev içi görevlerini; hatta daha fazla ihmal ederler. İnsanların çoğu aslında bu tür ciddi işler peşinde koşmasa da[21] bundan şu sonucu çıkarmama izin verin: Bir kadının görevlerini layıkıyla yerine getirebilmesi için aklını devreye sokması şarttır ve tekrarlıyorum, duyarlık akıl değildir.

Servet sahipleriyle yapmış olduğum karşılaştırma geçerliliğini koruyor; erkekler insanlık görevini ihmal edince, kadınlar da onların izinden gidiyor; ortak bir akıntı ikisini de hızla sürükleyip götürüyor. Servet ve unvanlar erkeğin anlayış gücünü geliştirmesini engeller ve tüm gücünü gerçek hazzı emeğin ödülü olarak tasarlayan doğanın düzenini ters yüz ederek kazanmasını sağlar. Haz da bunu kendi emeğiyle kazanmayan kadının elinin altındadır. Ama insanlar güçlerini miras yoluyla elde ettikleri mülklerle kazandığı sürece, erkeklerin erdemleriyle gururlanmalarını nasıl bekleyebiliriz? Bu durum ortadan kalkmadıkça, kadınlar da onlara en kolay ve doğrudan yolla hükmedecek ve zamanın kanadına tünemiş hazzı yakalamak üzere sıkıcı ev içi görevlerini ihmal edecektir.

Bir yazar, "Kadınların gücü," diyor, "duyarlıktan gelir"; erkekler de sonuçlarını hiç düşünmeden, bu gücün diğer her türlü gücü bastırmasını sağlamak için ellerinden geleni yaparlar. Duyarlığı en güçlü insanlar onu en çok kullananlardır; örneğin şairler, ressamlar ve besteciler.[22] Öyleyse aklına

---

21 İnsanların çoğu tutkularından ziyade iştihalarının kölesidirler.

22 Bu betimlemeye uyan insanlar duyarlıklarını yapıtlarına dökerler, hammaddeleriyle birleştirip bunları tutkuyla kararak ölü bir bedene ruh verirler, ama kadınların imgeleminde bu uçucu ışınları üzerinde toplayabilen yalnızca aşktır.

güvenen erkekler, duyarlıkları aklın, hatta imgelemin pahasına geliştirilen kadınların oynaklığından neden şikayet ederler? Erkeklerin gösterdikleri ilgi kadınların duyarlığı üzerinde çok etkilidir; kadınlar gençliklerinden itibaren buna tepki vermeye koşullanırlar. Bir koca, duyguları canlı tutmak için gerekli olan ilgiyi uzun süre aynı tutkuyla gösteremez; yürekse canlı duygular peşinde koştuğundan, kadın ya kendine yeni bir aşık bulur ya da eyleme geçmese de yüreğini bir başkasına kaptırıverir; bu ikinci durum da erdemin ve kendine saygının altını oyar. Topluluk yaşantısında gözlemlediklerimle şu sonuca varmak zorundayım: Kadındaki bu sığlık, duyarlığından çok, eğitim biçiminden ve cinsler arası ilişkinin yukarıda bahsettiğim durumundan kaynaklanır; koketlik de fazlaca hassaslaşmış duyarlığın doğal sonucu olarak ortaya çıkan bu tutarsızlıktan ziyade, bu sığlıktan.

Çok yerinde bulduğum bir başka savın, düşünceli ve iyi yürekli olan herkesin de onayını alacağını sanıyorum. Zayıf bir eğitim alan genç kızlar bazen talihin bir cilvesiyle ana babalarını kaybettiklerinde mülksüz de kalırlar; böyle bir durumda elbette akıllarına değil, erkek kardeşlerinin lütfuna bağımlı olurlar. En iyimser şekilde, bu kardeşlerin iyi insanlar olduğunu ve aynı ana babanın çocuklarının eşit hak sahibi olduğunu kabul ettiklerini düşünelim. Uysal ve evcimen yetiştirilmiş bir kadın bu eşitlikçi, ama gene de aşağılayıcı durumda bir süre oldukça rahat bir şekilde yaşayabilir. Ama hiç de küçük olmayan bir olasılıkla, erkek kardeşi evlendiğinde bu kadın artık evin hanımı olmayacak, bir üçüncü kişi, evin sahibinin ve onun yeni eşinin iyi niyetini istismar eden gereksiz bir yük olarak görülecek, küçümseyici bakışların hedefi olacaktır.

Zihinleriyle bedenleri aynı derecede zayıf olan çok sayıdaki talihsiz varlığın böyle durumlarda – çalışması imkansızken, dilenmeye utanırken – yaşadıkları acıları kim tahayyül edebilir? Söz konusu yeni eş taş kalpli, dar kafalı bir kadın

olabilir; bu da çok uzak bir ihtimal değildir, çünkü mevcut eğitim anlayış gücünü geliştirmediği gibi yüreği de, iyi duyguları da geliştirmez. Bu eş, kocasının akrabalarına gösterdiği iyi davranışları kıskanabilir ve duyarlığı insana yakışır bir kişilik oluşturmasına izin verecek biçimde gelişmediğinden, *kendi* çocuklarının mülkünün çaresiz bir kız kardeşçe işgal edildiğini görmekten hoşlanmayabilir.

Bunlar benim tekrar tekrar gördüğüm yaşantılardır. Sonuç açıktır. Eş, açıkça karşı çıkmaktan çekindiği, alışkanlığa dayanan bu kardeş koruyup kollamasının altını oyacak kurnazca yöntemlere sahiptir; istenmedik misafir evden atılana kadar ne gözyaşlarını, ne okşayışlarını esirger. Böylece kız kardeş, güçlükleri karşısında bütünüyle hazırlıksız olduğu dünyaya atılıverir ya da şanslıysa, kardeşinin kendine göre cömertlik anlayışı veya doğru davranışa saygısı sayesinde küçük bir aylık ve geliştirilmemiş bir zihinle mutsuzluk dolu bir yalnızlığa gönderilir.

Bu iki kadın aslında, akıl ve insanlık açısından bakıldığında, aynı seviyede görülebilir; birbirlerinin durumunda olsalar, tam da birbirlerinin davrandığı gibi davranabilirler, ama farklı biçimde eğitilmiş olsalardı, çok daha faklı şeyler yaşanırdı. Eş, kendi benini merkeze koyan bir duyarlık geliştirmeyebilirdi ve aklı ona öncelikli görevlerini yerine getirmek pahasına kocasından ilgi ve şefkat beklememeyi, hatta bunu istememeyi öğretebilirdi. Kocasını, yalnızca kendisini sevdiği için değil, erdemleri için sevmek isteyebilirdi. Kız kardeş de bağımlılığın acı tadına mahkûm olmayıp kendi ayakları üstünde durmak için uğraşabilirdi.

Eğitim yoluyla yalnızca anlayış gücünün değil, yüreğin de açıldığına inanıyorum; nedeni aynı açıklıkla görülemese de organların güçlenmesinin de buna katkısı olduğunu düşünüyorum. Sözünü ettiğim gelip geçici duygusal anlar değil; gerçek ilgi ve duyarlıktan söz ediyorum. Belki de her iki cinsin eğitiminde de en zor iş, bir yandan yürek baharın enerji yük-

lü mayasıyla ısınıp onun cömert sularıyla beslenirken, anlayış gücünün kısıtlanmamasını sağlamak; öte yandan zihni yaşamdan uzak konulara odaklarken, duyguların kaynağını da kurutmamaktır.

Kadınlar dengesiz bir eğitim aldıklarında, ya son derece duyarlıklı ve bir ölçüde kaprisli, zarif hanımefendiler ya da dışarıdan bakıldığında dikkate değer hanımlar olurlar. Bu sonuncular genellikle arkadaş canlısı, dürüst yaratıklardır; gündelik işlerinde özenli, sağduyulu olurlar ve ne çok üstün zihinlere, ne çok üstün beğenilere sahip olsalar da duyarlıklı, zarif hanımefendilerle karşılaştırıldığında toplumun daha yararlı üyeleridirler. Gene de entelektüel dünyanın kapıları onlara kapalıdır; ailelerinden ya da alıştıkları çevreden farklı bir çevrede bulunduklarında öylece kalakalırlar; okudukları şeyleri takdir etmektense, sıklıkla küçük gördüklerinden, böyle durumlarda zihinlerini meşgul edecek ilginç bir şey bulamazlar. Daha iyi gelişmiş zihinlerin duyarlıkları ve beğenileri onlara saçma gelir; üstelik söz konusu zihinler, rastlantının ve ailevi bağların sonucunda sevmeyi öğrendikleri birine ait olsa dahi; hele bir de bu zihin salt bir tanışığa aitse, bu tür kadınlar gördükleri şeyin yalnızca gösterişten ibaret olduğunu düşüneceklerdir.

Sağduyuya sahip bir erkek böyle bir kadını ancak cinsiyeti nedeniyle sevebilir ve ona ancak evi işlerini çekip çeviren güvenilir biri olarak saygı duyabilir. Böyle bir eşi olan bir koca, karısını kendisi için huzurlu bir ortam sağlaması, hizmetçileri paylaması ve kiliseye giderken en iyi kumaşlardan yapılma elbiseler giymesi için serbest bırakır. Böyle bir kadınla aynı derecede anlayış gücüne sahip bir erkek, onunla geçinmekte büyük olasılıkla güçlükler çekecektir, çünkü ev içinde bazı meselelerle ilgili olarak inisiyatifi bazen kendi eline alıp, kendi başına karar vermek istediğinde sorun çıkacaktır. Aslında zihinleri doğru eğitimle geliştirilmemiş ya da duyarlığının doğal bencilliği düşünme yetisiyle artmış kadınlar bir ai-

le yaşantısını çekip çevirmeye uygun kişiler değillerdir, çünkü kendilerine tanınan, ama başa çıkmak için yeterli donanıma sahip olmadıkları güçle, aslında yalnızca o rastlantısal belirleyici servetten aldıkları üstünlüğü desteklemek üzere tiranlık etmekten kaçınmazlar. Bazen kötülük daha ciddi bir çehre kazanır: Ev işleri, insanın arada bir kendine tanıdığı masum müsamahalardan farklı olarak, bu dikkate değer kadınları komşularını kıskandıracak porselenler ve gösteriş arzusu uğruna ailenin gücünü aşacak bir şatafata sürükler. Böyle bir ev hanımı çocuklarına ilgi gösterdiğinde, bu genellikle onları pahalı giysiler içinde sergilemek içindir – bu tür bir ilgi yüzeysellikten de, çocukların üstüne fazla düşmekten de kaynaklansa, aynı derecede zararlıdır.

Bu betimlemeye uyan kadınların kaçı günlerini, en azından akşamlarını, tatminkâr bir biçimde geçirir? Kocaları onların evi çekip çevirmede başarılı olduklarını kabul edebilir ve sadık eşler olduklarından onları takdir edebilir, ama gene de daha renkli, yaygın bir Fransızca sözcük kullanmama izin verirseniz, daha *piquant** bir topluluk uğruna evlerinden uzaklaşırlar ve değirmende çalıştırılan bir at gibi, evde sabırla çalışan eşi hak ettiği ödülden olmuş olur, çünkü onun gözünde gerçek ödül kocasının ilgi ve şefkatidir ve kendi içlerinde çok zengin kaynaklar olmayan kadınlar, bu doğal haklarından olmayı pek kolay kaldıramazlar.

Zarif bir hanımefendiyse, tersine, yaşamın kaba gündelik işlerine horgörüyle bakarlar; aslında kendisi de ancak gündelik sağduyunun biraz üstünde bir akıl gerektiren işleri yapabilecek durumdadır, çünkü ne de olsa çok büyük olmayan işleri dahi iyi bir şekilde yapabilmek için, anlayış gücünün çeşitli egzersizlerle çalışmaya alışmış olması gerekir. İlkelerden oluşan bir temel olmaksızın beğeniler ve ince zevkler hep yüzeysel kalır; gerçek zarafet taklitten daha derin bir kayna -

* *piquant:* çekici (ç. n.)

ğa sahip olmalıdır. Bununla birlikte, imgelem güçleri bir kez ateşlenmiştir artık; duyguları incelmiş olmasa da seçicileşmiştir; dengeleyici yargı gücü geliştirilmedikçe yürek de incelik kazanmaz belki, ama hassaslaşır.

Böyle kadınlar genellikle çevreleri tarafından sevilen kadınlardır; ailesi için sabırla çalışan dikkate değer kadınlarınkine göre, yürekleri iyilik yapmaya, yaşamı uygarlaştıran duygulara daha açıktır. Ama bunu dengeleyecek derinlikli düşünme ve kendini yönetme yetileri eksik olduğundan, başka insanlarda kendilerine karşı ancak sevgi duygusu uyandırabilirler; kocalarının ilgileri henüz üzerlerindeyken onların sevgilileri, kocasının erkek arkadaşları ve tanıdıkları içinse platonik arkadaşlar olurlar. Doğada kadın cinsi bu kusurla yaratılmış gibi görünür: Kadınların erkeğin kafa arkadaşı olacak biçimde yaratılmadığına, asli görevlerinin erkeğin kişiliğindeki köşeli unsurları yumuşatarak ve küçük oyunları ve nazlarıyla onu kendilerine çeken iştihaya belli bir saygınlık kazandırarak, onu mutlak barbarlığa düşmekten kurtarmak olduğuna inanılır. – Tüm insan ırkını yaratan Yüce Varlık! Eserlerinde senin bilgeliğini izleyebilen ve sadece senin kendisinden üstün olduğunu hisseden kadın diye bir varlık yaratmadın mı? Yaratırken onun için yukarıdakilerden daha iyi varlık nedenleri gözetmedin mi? – Bu varlık, kendisinin eşiti olan, tıpkı kendisi gibi erdem edinmek üzere bu dünyaya gönderilmiş bir varlık olan erkeğe tabi olsun diye yaratıldığına inanabilir mi? – Sadece erkeği memnun ve tatmin etmekle, ruhu sana ulaşabilecek yetideyken sadece bu dünyayı süslemekle yetinebilir mi? – Ve bilginin zorlu merdivenlerini birlikte çıkmalıyken akıl konusunda erkeğe bağımlı olması gerektiğini kayıtsızca kabullenebilir mi? –

Eğer aşk en yüce değer ise, bırakalım kadınlar sadece bu duyguyu uyandırabilmek üzere eğitilsinler ve tüm işveleri duyuları canlandırmak üzere bilensin, ama kadınlar ahlaki varlıklarsa, bırakalım akıllı olmaları için onlara bir fırsat ta-

nınsın ve bırakalım, erkeğe duyulan aşk, insanlığı çevreleyip minnettarlığın bir ifadesi olarak Tanrı'ya doğru yükselen evrensel sevginin ışık saçan alevlerinin bir kısmını oluştursun.

Ev içi görevlerin yerine getirilmesi kararlılık, canlılık gerektirse ve doğaya uygun olsa da duygulardan daha sağlam bir destek isteyen ciddi çalışmayı gerektirir. Erdemin ruhunu oluşturan düzeni sağlayabilmek için, davranışlarda bir ölçüde çileci bir disiplin gözetilmelidir ve bu, çocukluğundan itibaren kendi duygularının rüzgârgülü olacak biçimde eğitilen bir varlıktan beklenebilecek bir özellik değildir. Aklına dayanarak yararlı olmak isteyen herkesin kendi kendine söz geçirebilmesi gerekir; en basit görevin yerine getirilişinde bile, sevecenlik ve merhamet itkimize ters düşecek eylemlerde bulunmak zorunda kalabiliriz. İlgi ve şefkatin en tartışmasız ve en yüce kanıtı ciddiyettir; duygulara kapılarak ciddiyeti ve soylu, saygın ilgiyi elden bırakma, insanı sevdiği kişinin o an tatmin edilmesini onun gelecekteki iyiliğine tercih etmeye iter. Pek çok sevgi dolu annenin çocuklarını şımartmasının ardında yatan neden budur; bu durum birini ihmal etmenin mi, yoksa ona fazla müsamaha göstermenin mi daha zararlı olduğunu sorguya açar: Ben, ikincisinin daha zararlı olduğu kanısındayım.

Erkekler, çocukların büyüyünceye kadar annelerinin yönetimine bırakılmasına yönelik yaygın kanıya katılıyormuş gibi görünüyor. İmdi, bugüne kadarki bütün gözlemlerim doğrultusunda, duyarlığına teslim olmuş kadınların bu işe en az uygun kimseler olduğunu düşünüyorum, çünkü her seferinde duygularına kapılarak çocuklarını şımartıyorlar. Çocuğun mizacının oluşturulması, eğitimin en önde gelen ve en önemli dalıdır ve aklın sağduyulu gözünü, hem tiranlıktan, hem de fazla müsamaha göstermekten uzak bir yönetim planını gerektirir; duyarlıklarına teslim olmuş insanlarsa hep bu iki uç arasında gidip gelir ve hedefi her zaman kaçırırlar. Bu akıl yürütme biçimini ilerleterek, özel olsun kamusal olsun,

eğitimle uğraşması gereken son kişinin deha sahibi insan olduğunu söyleyeceğim. Bu nadir türün zihinleri şeyleri genellemeler içinde görmeye fazla alışıktır ve ılımlı bir mizaca sahip oldukları pek, neredeyse hiç görülmemiştir. Sıcakkanlılık olarak da tanımlanan neşelilik, belki de büyük zihinsel yetilerle, güçlü duygularla olduğu kadar zor bir arada bulunur. Bir dehanın zihninin sıçrayarak ilerlemesini ilgi ve hayranlıkla izleyenler daha serinkanlı bir biçimde bu derin düşünürün kendileri için özenle hazırladığı talimatları uygularken, ilkini fazla ateşli, ikincisini fazla kasvetli bulabilirler, çünkü canlı bir hayal gücü ve iddialı bir zihin, insanı başkalarının fikirlerini ve önyargılarını sorgulamak yerine, en azından onlara eğilim göstermeye iten kentli esnekliğiyle nadiren uyuşur.

Üst sınıftan insanların zihinsel eğitiminin ve davranışlarının biçimlendirilmesinin rastlantıya bırakılabileceği düşünülmemelidir; çünkü ortalama yetileri olan çoğunluk, talimatları yerine getirmeye alışmıştır ve soludukları atmosferin rengini özümseme eğilimindedir. Üst sınıftan erkek ve kadınların oluşturduğu saygın topluluğun lüks yatağına gömülüp anlayış güçleri pahasına duyularını bilemeleri yanlıştır, çünkü anlayış gücünün dengeleyiciliği olmadan ne erdemli, ne de özgür olmaları söz konusu olabilir: Mülkiyet ya da parayla satın alınan yetenekler üzerinde yükselen bir aristokrasi kendi önüne her zaman kâh çekingen, kâh arsız duygu kölelerini katacaktır.

Konuyu başka bir açıdan ele alırsak, kadın cinsini aşağılayan ve doğadan türetildiği söylenerek akla dayandığı iddia edilen sayısız sav vardır. Bunlardan birkaç tanesini yakından incelemekte yarar görüyorum.

Kadının anlayış gücünden genellikle horgörüyle söz edilir ve kadınların erkeklerden önce olgunlaştığı söylenir. Erken yaşta ne denli akıllı, hatta Cowley, Milton ve Pope[23] gibi de-

23 Bu listeye başka adlar da eklenebilir.

ha olduğunu göstermiş adları anmaya gerek var mı, bilmiyorum; zarif insanların oluşturduğu topluluklarla erken yaşta tanışan delikanlıların, asla aynı olgunluğu yakalayamadığını deneyimin gösterdiğini anımsatmak yeterli olacaktır. Bu tatsız olgu o denli iyi bilinmektedir ki, bu olgunun salt bahsi bile, top oynamaları ya da çember çevirmeleri gereken yaşta bu toplulukların içine katıldıklarından, anlayış güçleri daralmış gururlu maymunlara benzeyen erkekleri akla getirir.

Gene doğaya yaslanarak akıl yürüttüklerini söyleyen bazı başkaları da erkeklerin otuz yaşına gelmeden gerçek olgunluklarına ve güçlerine ulaşamadıklarını, ama kadınların yirmi yaşında olgunlaştıklarını iddia etmiştir. Bunların, savlarının temelinde yatan hatalı düşünceyi anladığımı sanıyorum; erkeklere özgü önyargılara kapılmış olduklarından, güzelliği kadınların mükemmeliyeti olarak görüyorlar – tüm dünyaya hâkim olan kaba güzellik anlayışı uyarıca, kadınların güzelliğinden anladıkları, hatların ve tenin güzelliği; oysa erkek güzelliğinin, zihinle de bir ilgisi olduğu kabul ediliyor. Fransızların fizyonomi dediği, bedensel güç ve olgunluk, kadınlarda da erkeklerde olduğu gibi otuz yaşından önce oluşmaz. Çocukların o küçük masum oyunlarının özellikle sevimli ve çekici olduğu doğrudur, ama gençliğin o güzel tazeliği söndükçe, bu masum sevimlilikler de üzerinde çalışılan sahte oyunlara dönüşür ve nasıl bir beğeniye sahip olursa olsun, herkesi tiksindirir. Kız çocuklarda yalnızca canlılık ve utangaç bir alçakgönüllülük ararız, ama bahar geçince, kadının yüzünde daha dingin ve kendini bilir bir ifade, tutkularında da hayvani ruhların izleri yerine, sevginin tek garantisi olan kişilikte bireyselliği[24] ararız. Böyle bir durumda, yüreğin açılmasının yanı sıra imgelemin de açılması, birini okşamanın yanı sıra o kişiyle konuşmak da istenir.

---

24 Bir kişinin cinsiyetine özgü özellikler ne denli kişinin bireyselliği içine yedirilmişse, ona karşı duyulan duygular da o kadar güçlü olur.

Yirmi yaşında iki cinsin güzelliği eşittir; ama erkeğin ahlak duygusundan yoksun olması onu ayrım gözetmeye iter. Yaşı geçmiş koketler de onlarla aynı kamdadır; artık karşılarındakinde sevgi uyandıramadıklarından, gençliklerindeki canlılıklarının ve dinçliklerinin bedelini öderler. Güzellik anlayışlarında zihne biraz olsun yer açan Fransızlar, otuz yaşındaki kadınları daha genç olanlara tercih ederler. Kadınların en mükemmel oldukları zamanın, canlılığın yerini akla ve olgunluğu – ya da dinlenme dönemini – gösteren o görkemli ciddiyete bıraktığı zaman olduğunu söylerler. Gençlikte, yirmi yaşına kadar beden hızla gelişir; otuz yaşına kadar bu gelişim içerik kazanır: Esnek kaslar sıkılaşır, bedenin hatları yerine oturur; kaslar kaderin demirden kalemiyle zihnin çalışmalarını kazır ve yalnızca insanın içinde neler olduğunu göstermekle kalmaz, insanın sahip olduklarını nasıl işlettiğini de gösterir.

Olgunluğa erişmesi zaman alan hayvanların en uzun yaşayan ve en soylu türden hayvanlar olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, erkekler uzun yaşam konusunda bir üstünlük iddia edebilecek durumda değildir; doğa bu açıdan onları kadınlardan ayırmamıştır.

Çokeşlilik, insanın fiziksel açıdan kendini düşürdüğü uygulamalardan biridir; ev içi her türlü erdemin altını oyan bu geleneği savunmak üzere, çokeşliliğin kadınların erkeklerden sayıca fazla olduğu ülkelerde uygulanması gösterilir. Bu olguyu doğanın bir yol göstericiliği sayarlar; akılcı spekülasyonlarla doğaya bazı özellikler atfetmek elbette yanlış değildir. Ama bu noktadan bir başka sonucun çıktığı da açıktır: Çokeşlilik doğal bir zorunluluksa, kadının erkekten aşağı olması ve onun için yaratılmış olması gerekir.

Rahim içinde fetusun oluşumuna ilişkin olarak pek az şey biliyoruz, ama bu olgunun rastlantısal bir fiziksel nedeni olması, doğal bir zorunluluk olmaması bana oldukça olası geliyor. Forster'ın *Güney Denizi Adaları'ndan Aktarımlar*

başlıklı çalışmasında, ne demek istediğimi iyi açıklayan bazı gözlemler bulunuyor. Forster, hayvanlarda her iki cinsi de gözlemledikten sonra, iki cinsten en canlı ve ateşli olanın baskın geldiğini ve bu cinsten yavruların çoğaldığını kaydettiğini söylüyor ve ekliyor: "Bu kural Afrika'ya uygulandığında görülür ki, oradaki erkekler çokeşliliğe alışmıştır ve ellerinin altında çok fazla kadın olduğundan artık çok ateşli değildirler; kadınlarsa tersine, daha hassas sinirleri ve yapıları ya da daha canlı hayal güçleri nedeniyle değil, ama tekeşlilik hâkim olsa paylarına düşecek fiziksel sevgiden yoksun kaldıklarından, çok daha ateşlidirler; dolayısıyla yukarıda belirtilen nedenlerle bebeklerin cinsi genellikle kız olur.

"Avrupa'nın büyük kesimindeyse, en güvenilir ölüm oranı istatistikleri, erkek sayısının kadın sayısına oranının aşağı yukarı eşit olduğunu; az bir farklılık görüldüğü yerlerde de, doğan erkek bebek sayısının 100'e 105 oranında daha fazla olduğunu göstermektedir."

Bu nedenle çokeşliliğin bir zorunluluk olduğu söylenemez, ama bir erkek bir kadını baştan çıkardığında, bu gayrı resmi bir evlilik olarak adlandırılmalı ve erkek kadının ve çocuklarının geçimini sağlamaya yasal olarak zorlanmalıdır; elbette doğal bir boşanma gerekçesi sayılan zina bu yasayı geçersiz kılmadıkça. Kadınlar, baştan çıkarma sözünün onların kırılganlığı ve ilke yoksunluğu için bir mazeret olarak kullanılmasına neden olan zayıflıklarından kurtuluncaya kadar, geçimleri için kocalarına bağımlı olmayıp kendi kendilerine bakabilecek duruma gelinceye kadar bu yasa yürürlükte kalmalı. Ama bu kadınlar gerçek anlamıyla eş de sayılmamalı; aksi takdirde evliliğin asıl amacına ihanet edilmiş olur ve sadakatten kaynaklanan ve aşk da, arkadaşlık da kalmadığında yürekleri birleştirmeyi sürdüren bağa kutsallık kazandıran yakın paylaşım eriyerek yerini bencilliğe bırakır. Çocuklarının babasına sadık kalan kadın ondan saygı bekler; ona bir fahişe gibi davranılması düşünülemez. Şunu da

eklemek gerekir ki, çocuklarını yetiştirmek için erkekle kadının birlikte yaşaması gerektiğine göre, doğa bir erkeği birden çok karısı olsun diye yaratmış olamaz.

Evlilik kurumuna, neredeyse tüm toplumsal erdemlerin temelini oluşturması açısından saygım büyük olsa da, toplumdan kopmuş ve tek bir yanlış nedeniyle yüreği de, zihni de geliştiren her türlü sevgiden ve ilişkiden koparılmış o bahtsız kadınlara acımadan edemiyorum. Aslında söz konusu olan çoğunlukla yanlış tanımlamasını dahi hak etmez, çünkü pek çok masum genç kız samimi, şefkate aç kalplerinin oyuncağı olur ve erdemle kötülük arasındaki farkı henüz anlayıp içselleştirmeden, yaygın deyişle, *kirlenirler* – ve eğitimleri de kendilerini ahlaksızlığa hazırladığından ahlaksız olurlar. Tımarhaneler ve eski mamalar suiistimalin kurbanı olan bu genç kızlar için uygun ilaçlar değildir. Dünyada yoksunluğunu çektiğimiz şey hayırseverlik değil, adalettir!

Onurunu kaybeden bir kadın bundan daha aşağı düşemeyeceğini düşünür; içinde bulunduğu durumdan kurtulması ise mümkün değildir; hiçbir çaba üzerindeki lekeyi çıkarmaya yetmez. Her türlü dizginden kurtulmuş olduğundan ve bundan başka bir desteği bulunmadığından, sığınabileceği tek iş fahişelik olur; kişiliği de sıkça rastlanmadık ölçüde sağduyuya ve soylu bir ruha sahip olmadığı sürece değiştiremeyeceği koşullar nedeniyle hızla yozlaşır. Zorunluluk hiçbir zaman erkekleri fahişelik mesleğine itmez, ama sistematik olarak kötülüğe itilen sayısız kadın vardır. Gene de bu, büyük ölçüde kadınların eğitimle içselleştirdikleri aylaklık durumundan kaynaklanır; kadınlar geçimlerini sağlama konusunda erkeklere bağımlı olacak ve sarf ettikleri çaba karşılığında onlara kendilerini sunmayı olağan görecek biçimde eğitilirler. Böylelikle gösteriş ve tüm bir yapmacıklık bilimi, iştihadan da yüzeysellikten de daha güçlü bir uyarıcı edinmiş olur; bu durum da saflığın yitimiyle kadında saygı duyulacak hiçbir şeyin kalmadığına ilişkin yaygın gö-

rüşü güçlendirir. Yüreklerinde tek bir tutkuya – aşka – yer olsa da, kadının kişiliği tek bir erdemin gözetilmesine dayanır. Bir kadının onurlu olup olmaması dahi kendi iradesine bağlı değildir.

Richardson, Clarissa'sına Lovelace'ı onurunu çalmakla itham ettirdiğinde, oldukça tuhaf bir onur ve erdem anlayışına sahipti herhalde. Çünkü kendi rızası olmadan yozlaştırılabilen bir varlığın durumu kadar acınası halde başka bir varlık düşünülemez! Bu katı yaklaşımın yararlı bir yanlış olduğu söylenerek savunulduğunu duyuyorum. Leibniz'in sözleriyle yanıt vereceğim: "Yanlışlar sıklıkla yararlı olurlar, ama genellikle yararlı oldukları alan yalnızca başka yanlışların telafi edilmesidir."

Yaşamdaki kötülüklerin çoğu, anlık hazların gereğinden çok fazla uzatılma arzusundan kaynaklanır. Evlilikte kadınlardan istenen itaatkârlık da böyledir; otoritelere bağımlılık nedeniyle doğal olarak zayıf düşen zihin, kendi güçlerini hiç kullanamaz ve itaatkâr eş de zayıf ve tembel bir anneye dönüşür. Durumun hep bu şekilde sonuçlanmayacağını kabul dahi etsek, yalnızca olumsuz değerlerin hâkim olduğu bir ortamda kişilerin geleceğinin çok fazla hesaba katılmasını beklememek gerekir. Ahlak konusunu işleyen yazarlar, özellikle kadınlara gönderme yaparlarken, erdemi genellikle çok sınırlı bir anlamda ele alırlar ve temeline *yalnızca* pratik yararı koyarlar ya da bu muazzam kavramı çok daha kırılgan bir temele oturtarak erkeklerin gelgitli duygularını erdemin ölçütü yaparlar. Evet, erdem de din gibi, bir beğeni meselesi haline getirilir.

Kibirli saçmalıkları bizleri her yönden çarpıyor olmasa erkeklerin, yaşamlarındaki birincil haz kaynağı olan kadın cinsini yozlaştırmaya ne denli hevesli olduklarını gözlemlemek insanda horgörüyle karışık bir gülümsemeye neden olurdu. Pope'un bu konudaki yergilerine de sıklıkla yanıt vermişimdir; açıkça söylemek gerekirse, onun kadınlar hak-

kında söyledikleri bana tüm insan ırkı için geçerliymiş gibi geliyor. Haz sevgisi ve isteği insanlığı bölüyormuş gibi görünüyor; kendi hareminin hâkimi koca yalnızca kendi hazzını ya da rahatını düşünür. Taşkın bir haz sevgisi bitkin düşmüş hovardaları ya da bazen aklı başı yerinde kimi erkekleri öyle noktalara getirir ki, bunlar el altında bulundurabilecekleri bir yatak arkadaşları olsun diye evlenir, karıları olacak kadını bu nedenle baştan çıkarırlar. – Kızlık zarıyla birlikte alçakgönüllülük de ortadan kalkar ve saflık sevgisi bir daha gelmemecesine kaçar gider.

Hayvansı bir iştiha olarak alındığında aşk kendisini tüketmeden uzun süre var olamaz. Kendi ateşiyle kavrularak ortadan kaybolma aşkın dehşet verici ölümü olarak adlandırılabilir. Ama ahlaksızlığa itilmiş bir eş, kocasının ilgisini kaybetmenin bıraktığı boşluğu büyük olasılıkla doldurmaya çalışacaktır, çünkü bir tanrıça muamelesi gördükten sonra, *kıymetli bir hizmetli muamelesi görmeyi kaldıramaz.* Güzelliğini hâlâ yitirmemiştir; sevgisini çocuklarına yönlendirmek yerine, yaşamın günışığının tadını çıkarma hayalleri kurar. Ayrıca hem sağduyudan, hem de çocuk sevgisinden o denli yoksun kocalar vardır ki, bunlar şehvet duygularıyla başlarının döndüğü o ilk dönemlerde eşlerinin çocuklarını emzirmesine dahi izin vermez. Onların gözünde eşlerinin tek görevi güzel giyinip kendilerine haz vermektir: Görev duygusu müsamahaya feda edildiğinde sevgi de – masum sevgi dahi – aylaklığa gömülüp gider.

Kişisel bağlılık arkadaşlık için uygun bir temeldir, ama erdemli iki genç evlendiğinde dahi, belli koşulların onların tutkularını denetim altında tutması yerinde olacaktır. Bu koşullar, daha önceki bir bağlılığın ya da mutsuz sonlanan bir sevginin anısı olabileceği gibi, saygı da olabilir. Bu durumda çift, o anın ötesini görebilecek, yalnızca ölümün bozabileceği bir arkadaşlık kurmanın bir yolunu bularak yaşamın bütününü saygın kılabilecektir.

Arkadaşlık önemli bir sevgi türüdür; sevgilerin en yüce olanıdır, çünkü ilkeleri temel almış, zamanla güçlenmiştir. Aşk içinse bunların tam tersi söylenebilir. Aşkla arkadaşlığın aynı yürekte yaşayabildiği nadir görülür: Bu duyguları uyandıran kişiler farklı olsa bile, bu iki duygu birbirini zayıf düşürür, yok eder; bu duyguları tek bir kişi uyandırmışsa da, bu ancak sırayla olabilmiştir. Aşkın ateşini harlayan esintiler olan beyhude korkular ve kıskançlıklar, taşkın bir biçimde de yaşansa, tadında da bırakılsa, arkadaşlığın yumuşak güveniyle ve samimi saygısıyla örtüşmez.

Deha sahiplerinin pırıltılı kaleminin izlediği aşk dünyada değil, yalnızca böylesine tehlikeli resimler çizenlerin yüce ve hararetli imgelemlerinde var olur. Bu resimler tehlikelidir, çünkü kaba duyarlığını duygusal bir peçeyle gizleyen hovardaya makul bir mazeret sunmakla kalmaz, ama aynı zamanda, güzel duygular yayarken erdemin saygınlığının da altını oyar. Sözcüğün gerçek anlamıyla erdemin, onu hazzın avucundan kurtarabilmemiz için, asık suratlılık olmasa da, bir ciddiyet görüntüsü olmalıdır. Erdemi güzellik olarak sunmaya çalışmak – ki güzellik bu bağlamda hazza verilmiş bir başka addır yalnızca – onu kaygan bir zemin üzerinde yüceltmektir; bu da sahte bir saygı göstererek onun düşüşünü hızlandırma yolunda kurnazca bir çabadan ibarettir. Aslında erdem ile haz, bazı yetenekli yazarların kanıtlamaya çalıştıkları gibi, bu yaşamda son derece yakın, birbirine bağlı iki unsur değildir. Haz hızla solacak olan çiçek tacını, sarhoş edici içkiyi hazırlar. Oysa erdemin verdiği meyve emeğin ödülüdür; ancak olgunlaştıkça görünür olur ve insana dingin bir tatmin duygusu yaşatır; şeylerin doğal eğilimi göz önüne alındığında, bunu gözlemlemenin ne denli zor olduğu ortadadır. Yaşamın sıradan yiyeceği olan ekmek nadiren bir lütuf olarak görülür; oysa bünyeyi güçlendirir ve sağlığın korunmasına yardımcı olur. Sakin yenen mütevazı yemekler insanın yüreğini hafifletir; oysa içki kadehinde ya da hem ru-

hu, hem de damağı şahlandıran çok lezzetli yemeklerde ölümün gölgesi dahi kol gezer. Canlı imgelem de aşkın resmini diğer tüm resimleri yaptığı gibi, böyle bir dünyaya mahkûm edilmiş olup da ulaşılamaz mükemmelliğin, uçucu düşler olduğunu gördüğü şeylerin peşinde koşarak soylu kökenini kanıtlamaya çalışan bir zihnin yönlendirdiği cesur bir elin gökkuşağından çaldığı ışıltılı renklerle yapar. Böylesine ateşli bir hamurdan yapılmış bir imgelem cismani olmayan formlara varlık kazandırabilir; gerçeklik tatsız geldiğinde zihnin doğal olarak içine düştüğü bulanık düşlemlere netlik verebilir. Böylelikle aşkı göksel çekiciliğiyle betimleyebilir, o büyük idealin üzerine titreyebilir – "ilahi olana yaklaştıran merdiven" olarak gördüğü işlevi yitirdikten sonra sönüp gitmeyecek, ruhu arındıracak ve kendini adama duygusunda olduğu gibi, kendisi kadar soylu olmayan diğer bütün duygu ve arzuları soğuran bir karşılıklı sevgi hayal edebilir. Onların gözünde aşıklar birbirlerinin kollarında, tepesi bulutlar içinde kaybolan bir tapınak içindeymişçesine, dünyayı da, saf sevgiyi ve kalıcı erdemi beslemeyen her türlü düşünce ve dileği de dışarıda bırakırlar. – Kalıcı erdem! Heyhat! Rousseau, saygın hayalci! Cennetin çok yakında beklenmedik ziyaretçilerin istilasına uğrayacak. Tıpkı Milton'ınki gibi içinde ya melekleri ya da akılcı yaratıklar olarak dahi saygınlıklarını yitirmiş insanlar olacak. Mutluluk maddi değildir; görülemez, hissedilemez! Gene de herkesin kendi hayal ve isteklerine uydurduğu iyilik arayışı, ya insanı bu aşağı dünyanın efendisi ilan eder ya da mutluluğu başkalarından almayan, kendisi üreten ve aklı maddiyattan sıyrılabilen bir varlık yapar. Bu nedenle tutkunun sanrılarından yakınanlar, ruhun ölümsüzlüğünü gösteren güçlü bir kanıta karşı haykırdıklarının farkında değildirler.

Ama üstün zihinler zaten kendi kendilerini düzeltecek ya da deneyimlerinin bedelini ödeyeceklerdir. Benim kadın yüreğini karşısında korumak istediğimse, güçlü, kalıcı tutkular

değil, gelip geçici romantik duygulardır; bu da ancak anlayış gücünü çalıştırarak yapılabilir: Çünkü bu cenneti çağrıştıran düşlemler çoğunlukla canlı bir hayal gücünden ziyade, aylaklığın sonucudur.

Kadınlar nadiren duygularını denetim almalarını sağlayacak yeterli ciddiyette uğraşlara sahiptir; önemsiz gündelik ayrıntılar ve içi boş uğraşlar zihinlerinin ve bedenlerinin tüm gücünü aldığından, doğal olarak yalnızca duyum nesneleri haline gelirler. – Kısaca kadınlara verilen (toplumun verdiği) eğitim, en iyilerini romantik ve geçici olana meyilli, en kötüleriniyse yüzeysel ve acımasız yapar. Mevcut toplumda bu kötü durumu, korkarım biraz olsun, düzeltmek pek mümkün görünmemektedir, ama daha övgüye değer bir yaklaşım benimsenecek olursa, kadınlar da doğaya ve akla yaklaştırılabilir, daha erdemli, yararlı oldukça saygınlaşabilir.

Bununla birlikte şöyle bir iddiada bulunacağım: Erkeklerin çoğu, kadınların kendi kendilerini yönetecek kadar akıl sahibi olmalarını, dünya sahnesindeki yerlerini almalarını istemez. Zayıf insanlara yakışacak cinsten bu istek uğruna en doğal sevgilerden ve en yararlı erdemlerden vazgeçilmiştir. Genç kızlar, yaygın kaba deyişi kullanacak olursak, *daha iyi bir konuma gelebilmek* için, karşılarına servet sahibi bir erkek çıkana kadar *aşık olmama* konusunda yüreklerine söz geçirebiliyorlar. Bu konuyu ileri bir bölümde daha geniş olarak ele almak istiyorum, ama buna değinmeden geçmemek gerekiyordu, çünkü kadınların yozlaşma nedenlerinden bir olarak sıklıkla, gençlerin ateşini söndürebilmek için yaşlıların bencilce bir ihtiyatlılık benimsemelerini görüyoruz.

Genç kızların zamanlarının büyük kısmını el işine vermeleri gerektiğine ilişkin görüş de benzer bir kaynaktan besleniyor olsa gerek. Oysa bu uğraş, düşüncelerinin yalnızca kendileri üzerinde odaklanmasına neden olarak, onların yetilerini başka her türlü uğraştan daha fazla köreltir. Erkekler elbiselerini yaptırırlar ve bu konu üzerinde fazlaca konuşul-

duğu olmaz, ama kadınlar kendi elbiselerini yapıp süsledikleri gibi, bir de sürekli bunlar üzerine konuşurlar; düşünceleri ellerini izler. Aslında zihni zayıf düşüren giyinmeye ilişkin belli zorunlulukların yerine getirilmesi değil, giysilerin süslenmesidir. Alt sınıftan bir kadın kocası ile çocuklarına elbise yaparken görevini yerine getirmiş olur; bu onun aile içindeki görevlerinden biridir; ama kadınlar kafalarını, normalde karşılayabileceklerinden çok daha güzel giyinmeye takarlarsa, zaman kaybından beter kayıplar yaşanacak demektir. Yoksul insanların erdemli olabilmeleri için çalıştırılmaları gerekir; orta sınıftan kadınlar da soyluların modasını takip etmeye çalışan, ama onların ince tavırlarını içselleştiremeyen maymunlar olmayı bırakıp, özellikle giysi yapımı alanında alt sınıftan kadınları çalıştırabilir; bu arada kendileri aileleriyle, çocuklarının eğitimiyle uğraşıp zihinlerini çalıştırabilirler. Bahçeyle ilgilenme, deneysel felsefe ve edebiyat, hem anlayış güçlerini çalıştırmalarını sağlayacak, hem de onlara düşünecek ve konuşacak konu bulmada yardımcı olacaktır. Olduğu yerde oturup makrame yapmakla ve kurdeleler düğümlemekle saatler geçiren Fransız kadınlarının sohbeti genellikle yüzeyseldir, ama gene de bunların konuşmaları, bütün zamanlarını şapkalar, bereler yaparak ve başka süsler hazırlayarak, bu arada alışveriş ve pazarlık yaparak geçiren İngiliz kadınlarınınki denli boş ve boğucu sayılamaz. Üstelik bu uğraşlarla en fazla yozlaşan kadınlar, terbiyeli ve ihtiyatlı kadınlardır, çünkü tüm uğraşlarında hiçbir amaç gözetmezler. Öte yandan, bunlarla kendisini daha çekici kılmak üzere uğraşan kadınların gözettikleri başka amaçlar vardır.

Tüm bu gözlemler, daha önce de vurguladığım, ama ne kadar vurgulansa az olduğunu düşündüğüm daha genel bir gözlemle bağlantılıdır. Erkekler, kadınlar ve uğraşları üzerine konuşurken şunu söylemek gerekir: Düşüncelerin hangi uğraşlar üzerine yoğunlaştığı, hem cinslerin, hem de bireylerin karakterini belirler. Kadınların düşünceleri hep kendilerine

odaklanır; böyle bir durumda en çok değer verdikleri şeyin kendileri ve görünüşleri olmaları şaşırtıcı mıdır? Ama bir insanın oluşabilmesi için zihnin belli ölçüde özgür olması gerekir; bazı kadınların cinsiyetleri dışında çekici hiçbir özellikleri bulunmamasının nedeni de bu olabilir. Buna, boş işlerin kadınların çoğuna kolayca hastalığa yakalanan bünyeler kazandırdığını, kadının mükemmeliyetine ilişkin yanlış görüşlerin onları kırılganlıklarıyla övünür hale getirdiğini – ve bu arada dikkati yalnızca beden üzerine çekerek, zihnin etkinliğini kısıtladığını – ekleyelim.

Daha üstün nitelikli kadınlar elbiselerini kendileri yapmazlar; sonuçta da yalnızca beğenileri çalıştırılmış olur ve süsler üzerine daha az düşündüklerinden, salt güzel giyinmek için giyinen kadınlarda bulunmayan bir inceliğe sahip olurlar. Aslında insana özgü yeteneklerin en fazla orta sınıfta geliştirilme şansı bulduğu savı kadınlar için geçerli değildir, çünkü üst sınıftan kadınlar erkeklerle daha çok konuştuklarından, giydiklerini ve hatalarını taklit eden ama inceliklerini taklit edemeyen kadınlara göre, genel başlıklar üzerine daha çok bilgi sahibidirler. Erdemi en geniş anlamıyla kullandığımızda, orta sınıftan kadınların çoğunun pek erdem sahibi olmadıklarını gördüm. Yoksul kadınların çoğu çocuklarının geçimini alın teriyle kazanırlar ve babalarının kötülüklerinin parçaladığı aileyi bir arada tutmaya çalışırlar, ama kibar hanımlar etkin bir biçimde erdemli olamayacak kadar tembeldirler; uygarlık onları arındırmaktan ziyade, yumuşatmıştır. Aslında pek eğitim alma şansı bulamamış, ama yaşamı kahramanca göğüslemiş yoksul kadınlarda rastladığım sağduyu, önemsiz konularla uğraşmanın kadının önemini de azalttığı yolundaki görüşümü pekiştirdi. Bedenini erkeğin aldığı[25] kadının ruhu paslanmaya bırakılıyor; fi-

---

25 Ranger, "Bedeni benimdir," dedi. (Benjamin Hoadly, *Kuşkuya Kapılmış Koca*, 1747 – ç. n.)

ziksel aşk erkeğin en sevdiği rahatlama kaynağı olarak ona enerji ve canlılık verirken, o kadını bir yere bağlamaya, köleliğe mahkûm etmeye çalışıyor: – Kölelik düzeyine düşürülmüş kimselere özgürlükleri geri verildiğinde, onların erdemleri ve yeteneklerine yeniden canlılık kazandırmak için kaç kuşağın gerekli olduğunu kim söyleyebilir?[26]

Kadınların yozlaşmasına yol açan nedenleri aydınlatmaya çalışırken, gözlemlerimi bütün kadın cinsinin ahlakı ve davranışları üzerinde evrensel olarak etkili olan nedenlerle sınırlı tuttum; kanımca bunların hepsinin, nihayetinde anlayış gücünün eksikliğinden kaynaklandığı açıktır. Zihinsel yetilerde zayıflığın fiziksel mi, yoksa rastlantısal mı olduğunu ancak zaman gösterecektir, çünkü burada daha fazla erkeklerinkine benzer bir eğitim aldığından, cesaret ve kararlılık özelliklerini kendinde taşıyan birkaç kadın[27] üzerinde durmayacağım. Şunu söylemekle yetiniyorum: Benzer koşullarda kalan insanlar, benzer özellikler edinmişlerdir – sözünü ettiğim özellikler bedensel özelliklerdir, çünkü bazı erkeklerin sergiledikleri deha ve yetenekler, şimdiye dek hiçbir kadının tatma fırsatı bulmadığı koşullarda filizlenmiştir.

26 "Kadınların gönüllü köleler olduğunu düşünelim – köleliğin her türlüsü insanlığın mutluluğu ve iyileşmesi önünde engeldir." Knox'un *Denemeler*'inden.

27 Sappho, Eloisa, Bayan Macaulay, Rus İmparatoriçesi, Madam d'Eon vb. Bu adlar ve başka pek çokları istisna olarak görülebilirler. Peki ama tüm kahramanlar zaten birer istisna değil midir? Kadınları kahraman olarak görmek istiyor değilim; barbarlar olarak da görmek istemiyorum; onları ancak akılcı varlıklar olarak görmek isteyebilirim.

Bölüm V

Kadınlara Neredeyse Horgörüyle Yaklaşan, Onları Acınası Varlıklar Olarak Çizen Bazı Yazarların Eleştirisi

Bu bölümde, kadınların karakteri ve eğitimi üzerine kaleme alınmış yakın tarihli bazı yapıtlarda, kadın cinsi hakkında doğruluk payı varmış gibi görünen ve bu nedenle temelini bu yapıtlardakilerden almasına rağmen, onlardan daha sığ olan bazı kabullerin yaygınlaşmasına yol açan fikirleri eleştireceğim.

1. Kesim

Rousseau'dan başlayarak, onun kadınların karakterine ilişkin görüşlerini kendi sözleriyle aktaracak ve aralarda kendi yorumlarımı ve düşüncelerimi sunacağım. Yorumlarım gerçekten de hep aynı birkaç yalın ilkeden türetilmiş olacak; söyleyeceklerim daha önce söylediklerimden de çıkarılabilir, ama bu yapay sistem o denli kurnazca yüceltiliyor ki, ona mümkün olan her ayrıntı açısından yeniden saldırmak gerekiyor ve ben bu göreve talibim.

"Emile nasıl mükemmel bir erkekse," diyor Rousseau, "Sophie de öyle mükemmel bir kadın olmalıdır ve ona bu

mükemmeliyeti sunabilmek için de doğanın onun cinsine verdiği karakteri incelemek zorunludur."

Rousseau daha sonra kadınların zayıf ve edilgen olduklarını kanıtlamaya soyunuyor; bunu da fiziksel açıdan erkeklerden güçsüz olmasına dayandırıyor. Bunlardan çıkardığı sonuç, kadının erkeğe haz vermek ve ona tabi olmak için yaratıldığı ve görevinin kendisini efendisinin gözünde *hoş* bir varlık yapmak olduğu – varoluşunun nihai amacının bu olduğu.[28] Gene de kendisi, şehvete gülünç bir saygınlık kazandırmak için olsa gerek, erkeğin bu gücünü kullanmaması gerektiğini, kadından haz alabilmek için onun iradesine bağımlı olması gerektiğini ekliyor.

"Öyle ise cinsiyetlerin farklı yapılarda olmasından çıkan üçüncü bir sonuç da şudur: En güçlüsü görünüşte hâkim olan olsa da, gerçekte en zayıfa tabidir. Bu da ne kibarlığın getirdiği hafifmeşrepçe bir uygulamadan, ne de koruyucunun gururlu cömertliğinden kaynaklanır. Bu, doğanın değişmez yasası gereğidir. Doğa, kadına arzuları uyandırmak konusunda, erkeğe vermiş olduğu arzuların tatmininden daha çok kolaylık verdiğinden, erkeği kadının keyfine tabi kılar ve onu *daha güçlü kalmasına razı edebilmek için*[29] kadının hoşuna gidecek çareler aramaya zorlar. Bu durumda erkeğin kazandığı bu zaferin en ilginç yanı, zayıfın mı güçlüye yenildiği, yoksa iradenin mi kendisini teslim ettiği konusunun belirsiz kalmasıdır. Kadınlar da genellikle bu belirsizliği koruyacak kadar beceriklidirler. Bu noktada kadınların anlayış gücü tam da kendi cinslerinin yapısına uygunluk gösterir: Zayıflıklarından dolayı utanmak şöyle dursun, tersine bunlarla övünürler; nazik kasları yumuşaktır; en hafif bir yükü bile kaldıramadıklarına herkesi inandırmak isterler; güçlü görünme düşüncesi bile onları sıkar. Peki bütün bunların nedeni nedir? Bu neden,

28 Bu kesimi daha önce alıntılamıştım.

29 Ne saçmalık!

yalnızca ince görünme sevdası değildir; burada iyi düşünülmüş bir önlem söz konusudur: Önceden bir bahane geliştirerek gerekli gördüklerinde zayıf olma hakkını kazanmak."

Bu kesimi alıntıladım ki, okurlarım kendi savlarımı desteklemek üzere yazarın söylediklerini çarpıttığım sanısına kapılmasın. Daha önce de belirttiğim gibi, kadınları bu temel ilkelere göre eğitmeyi savunmanın altında tembellik damgasının kurnazlıkla vurulduğu bir sistem yatar.

Kadının yalnızca erkeğe haz vermek ve ona tabi olmak için yaratıldığını kabul edersek, onun erkeğe hoş görünebilmek için başka her şeyi feda etmesinin zorunlu olduğu sonucunu da kabul etmemiz gerektiği doğrudur: Cinslerin ahlaki açıdan olsun, fiziksel açıdan olsun ayrımlarını dikkate almadan, kadının karakterinin nasıl biçimlenmesi gerektiğine karar verenin böyle bir kader olduğu kanıtlandıysa, bırakalım, kadının tüm eylemlerini kendini korumaya yönelik barbarca arzu belirlesin. Ama bu yaşamın amaçlarının onursuz temel üzerine inşa edilen pratik kurallarla ters yüz edildiği gösterilebilirse, kadınların erkekler için yaratıldığı savının geçerliliğinden de kuşku duyabilirim. Bu tavrım nedeniyle bana din karşıtı, hatta ateist denebilir, ama göklerden bir melek inip de bana Musa'nın o güzel ve şiirsel evren tasavvurunun ve Adem'in cennetten atılışı hikayesinin alegorik hikayeler değil de, gerçeğin ta kendisi olduğunu söylese dahi, kendi aklımın bana söylediklerinin Yüce Varlık'ın karakterini alçaltacağına inanamam ve gözlerimin önündeki şeytandan hiç korkmadan, tüm zayıflığımın sorumluluğunu, cinsimi baştan çıkaran ilk erkeğin omuzlarına yüklemektense, aklımı dinlemeyi tercih ederim.

"Kadınların ve erkeklerin vücut, mizaç ve karakter itibariyle farklı yaratıldıklarını söyledikten sonra," diyor Rousseau, "erkek ve kadın için farklı terbiye yöntemleri uygulamak gerektiğini de belirtelim. Erkek ile kadının birlikte yürümeleri gerekir; ancak aynı şeyleri yapmak zorunda değildirler. Gö-

revlerinin gayesi ortaktır; fakat görevleri farklıdır. Bunun doğal sonucu olarak onları idare eden zevkler de değişir."

[...]

"Kadınlar birçok şey öğrenmelidir; fakat kendilerine faydalı olacak şeyleri öğrenmeleri daha iyi olur. Kadın ile erkek birbiri için yaratılmıştır; fakat karşılıklı ilişkileri eşit değildir. Erkekler gösterdikleri arzularla kadınlara bağlıdır. Kadınlar ise erkeklere hem arzuları hem de ihtiyaçları dolayısıyla bağlıdır. Kadınlar olmazsa biz erkekler yaşayabiliriz; ancak kadınlar aynı konumda değiller."

[...]

"İşte bu yüzden, kadın terbiyesiyle erkek terbiyesi arasında yakın bir ilişki olduğu doğrudur. Erkeklerin hoşuna gitmek, onlara faydalı olmak, kendilerini onlara sevdirmek ve saydırmak, küçükken büyütmek, büyüyünce onlara bakmak, nasihat vermek, teselli etmek, hayatı zevkli ve sevimli bir hale koymak... İşte kadınların görevleri her zaman bu olmuştur. En küçük yaştan itibaren kendilerine öğretilmesi gereken de bunlardan ibarettir. Bu esaslı kaideye doğru gidilmedikçe gayemizden ayrılmış olacağız; üstelik kendilerine verilecek diğer bütün ahlak düsturları ne onları, ne de bizi mutlu edecek."

[...]

"Bu ilk terbiye dersi kız çocuklara kim tarafından verilirse verilsin, çok faydalıdır. Denilebilir ki, vücut ruhtan doğar. O halde ilk terbiyenin beden dersi olması doğrudur. Bu yöntem hem erkek, hem de kız çocuklara uygulanabilir; fakat bu bedensel terbiyenin içeriği cinsiyete göre değişir. Erkekte maddi gücü, kadında ise zarafet gücünü ortaya çıkarmayı hedef almalıdır. Bu nitelikler de erkekle kadının tekeli altında bulunmamalıdır; ihtiyaçları oranında ikisi arasında değiştirilebilir. Kadınlara yaptıkları her şeyi zarafetle yapabilecek kadar destek vermek, erkeklere ise ağır ve zorlu işleri kolaylıkla yapabilmelerini sağlamak üzere yeteri kadar incelik kazandırmak gerek."

[...]

"Erkek ve kız çocukların ortak birçok eğlencesi vardır, böyle de olması gerekir. Büyüyünce aynı tarzda ortak eğlenceleri olmasın mı? Bununla birlikte, her birisinin kendine özel zevkleri de vardır. Erkek çocuklar hareket ve gürültü isterler; davullar, topaçlar, oyuncak arabaları beğenirler. Kızlar ise cazip görünüşlü ve süse yarayan şeyleri daha çok ararlar. Aynalar, boncuklar, kumaş parçaları ve özellikle bebekler. Bebek kadın cinsinin en özgün eğlencesidir. Kızların bu eğilimi, cinslerinin zevkini çok açık gösterir."

[...]

"İşte [kız çocukların] ilk zevkini açık bir şekilde görüyoruz. Şimdi onu takip etmekten ve ona düzen vermekten başka yapacağınız bir şey yok. Hiç şüphe yok ki, kızcağız bütün kalbiyle bebeğini daha fazla süsleme yolunu öğrenmeye meraklıdır. O, kol ilikleri, boyun atkısı, etek kırmaları, danteller hazırlamak ister; böyle bir durumda istediği giysiyi üretebilmesi için serbest kalsın. Önüne daha önceden hazırlanmış giysiler koymaktansa, her şeyi onun maharetine terk etmek daha doğru olur. İstisnasız hemen bütün küçük kızlar yazmayı ve okumayı istemeyerek öğrendikleri halde, dikişe karşı büyük bir heves ve arzu gösterirler. Çünkü büyüyüp genç olacaklarına dair hülyalar kurarlar ve şimdi öğrendiklerinin günün birinde kendilerini süslemek hususunda işe yarayacağını sevinçle tahayyül ederler."*

Burada elbette yalnızca bedensel eğitim konu alınmış, ama Rousseau, dolaylı olarak genç bir kadının zihninin değil, yalnızca kendisinin haz verici olduğunu söyleyen tek adam değil. Kadınları zayıf ve bazılarının anlayışına göre güzel kılabilmek uğruna, anlayış güçleri ihmal ediliyor ve kızlar sakin sakin oturup bebeklerle oynamaya ve aptalca konuşmalar dinlemeye zorlanıyor; – alışkanlığın sonuçları, ıs-

---

* J.J. Rousseau, *Emile*, çev. Ülkü Akagündüz, Selis Kitaplar, İstanbul, Şubat 2003, ss. 220-2. (ç. n.)

rarla doğanın kuşku duyulamayacak göstergeleri olarak gösteriliyor. Rousseau'nun, gençliğin ilk yıllarının bedenin eğitimine ayrılması gerektiği düşüncesinde olduğunu bilmiyor değilim, ama Sophie'nin eğitimi söz konusu olduğunda bu planından sapıyor. Üstelik, zihnin güçlendirilmesinin büyük ölçüde bağımlı olduğu bedenin güçlendirilmesi ile bedeni yalnızca hiç zorlanmayacağı işlerle oyalamak arasında oldukça büyük bir fark vardır.

Rousseau'nun bu gözlemlerini haz verme sanatının kötülüğün yalnızca kaba görünüşünü silme işlevi gördüğü bir ülkede yaptığını belirtmek gerekiyor. Doğanın kendisine dönmesi söz konusu değildir ya da kendisine hâkim olan iştihası aklının işleyişini bozmuştur, aksi takdirde böylesi ilkel çıkarımlar yapmazdı.

Fransa'da erkekler de, kadınlar da, özellikle kadınlar yalnızca haz vermek, dış görünüşlerini ve tavırlarını süslemek üzere eğitilirler; fazla alçakgönüllü olmalarını engellemek üzere kendilerine verilen dünyevi ve dini eğitim sonucunda zihinleri çok erken bir yaşta yozlaşır. Geçmiş zamanlardan söz edeceğim. Din adamlarının daha küçük yaştaki çocuklara öyle itiraflar yaptırdıkları, onlara öyle sorular sordukları olurdu ki, bu çocuklar kendi cinslerine biçilen sağlıksız karakterlerle daha o yaşta tanışırlardı; bunları güvenilir kaynaklardan aktarıyorum. Topluma verilen eğitim, koketliği ve yapmacıklığı yaymaya yönelikti. Kız çocuklar daha on, on bir yaşındayken, hatta bundan daha erken koketliğe ve evlilikten söz etmeye başlıyorlardı.

Kısacası, kız çocuklara neredeyse doğumlarından itibaren kadın muamelesi yapılıyordu; çocuklar eğitim yerine, kadınlara sunulacak cinsten övgüler alıyorlardı. Bunlar, zihni zayıf düşürüyordu. Doğa da bu durumda bir üvey anne olmaktan öteye geçememiş olmalı.

Rousseau kız çocuklara anlayış gücünü layık görmüyor, ama onları akıldan bağımsız bir otoriteye tabi kılmak onun

için tutarlığını koruyor. Kadınları bu tabiyete hazırlamak için Rousseau şu öğüdü veriyor:

"Kızlar uyanık ve çalışkan olmalıdırlar, ama bu yeterli değildir; erken yaşta kısıtlamalara alışmaları gerekir. Bu bir talihsizlik olarak görülebilir belki, ama kadın cinsinin özünden ayrı düşünülemez; bundan kurtulmaya çalışırlarsa, ancak daha büyük acılar çekeceklerdir. Yaşamları boyunca sürekli ve kati bir kısıtlamaya tabi tutulmalıdırlar; daha sonra daha büyük bedeller ödememeleri için buna erken yaşta alıştırılmaları ve başkalarının iradesine daha kolay boyun eğebilmeleri için kaprislerinin bastırılması gerekir. Durmadan çalışmak istedikleri zaman onları ara sıra işlerini bırakmaya zorlamak lazımdır. İsraf, havailik ve sabırsızlık kadınların ilk bozuk ve sürekli zevklerinden doğan kusurlardır. Bu suiistimali önlemek için onlara kendilerine hâkim olmayı öğretmeliyiz. Namuslu bir kadının yaşamı, hiç de akılcı bir biçimde işlemeyen kuruluşlarımızca, kendi kendisiyle sürekli bir didişmeye indirgenmiştir: Ayrıca kadınların, bizlere çektirdiklerinden kendine düşen payı da alması gerekir."

Peki ama namuslu kadınların yaşamı neden kendi kendisiyle sürekli bir didişmeden ibarettir? Buna, eğitim sistemi kendisini bu noktaya getirdiğinden, diye yanıt vermem gerekiyor. Namus, alçakgönüllülük ve özgecilik aklın dolaysız ürünüdür, ama duyarlık anlayış gücü pahasına beslenince, ortaya çıkan zayıf varlıklar sürekli olarak çelişkilere düşecektir ve keyfi araçlarla da olsa kısıtlanmalıdır. Öte yandan, zihinlerine daha geniş bir hareket alanı tanısanız, aynı kişilerin iştihalarını ve duygularını daha soylu tutkular ve güdüler yönetir.

"Anne, kızının nefretini davet edecek bir harekette bulunmaz ve gereken özeni gösterirse, herhalde kızına kendisini sevdirir. Eğitimin olmazsa olmaz şartlarından disiplin, bu sevgi bağını gevşeteceği yerde kuvvetlendirir, çünkü bağımlılık durumu kadın cinsi açısından doğal olduğundan, kadınlar kendilerini itaat etmek için yaratılmış görürler."

Bu, döngüsel nedensellikten kaynaklanan bir safsatadır, çünkü kölece itaatkârlık yalnızca bireyi düşürmekle kalmaz; ondan sonra gelecek olanlar üzerinde de etkili olur. Kadınların bağımlı kılındıkları zamanın uzunluğu düşünülecek olursa, içlerinden bazılarının ehlileştirilmiş av köpekleri gibi zincirlerine alışmasını ve onu bu zincire mahkûm edene yaltaklanmasını şaşkınlıkla mı karşılamalı? Bir doğa bilimci şu gözlemde bulunuyor: "Spanyeller başlangıçta kulaklarını hep dikili tutuyorlardı; bir süre sonra alışkanlık doğanın yerini aldı ve korkunun simgesi olan bir özellik bir güzellik göstergesine dönüştü."

"Aynı nedenle," diye ekliyor Rousseau, "kadınlara fazla özgürlük tanınmaz, tanınmaması da gerekir, çünkü onlar kendilerine müsamaha gösterilen konularda aşırıya kaçma eğilimindedirler ve dikkatleri genç erkeklerden bile daha çabuk dağılır."

Buna verilecek yanıt basittir. Köleler ve ayaktakımı, otoritenin baskısından kurtulur kurtulmaz kendilerini çeşitli aşırılıklara atarlar. Gerilen yay, kendisini tutan güçten birden ve şiddetle kurtulur; koşulların oyuncağı olan varlıklar ya otoriteye tabi tutulmalı ya da akılla ılımlılaştırılmalıdır.

Rousseau şöyle devam ediyor: "Bu kısıtlama sonucunda kadınlarda, ya tek tek erkeklere ya da genel olarak erkeklerin belirlediği yaygın fikirlere boyun eğdiklerinden bütün yaşamları boyunca muhtaç oldukları bir itaat duygusu gelişir. Bir kadının ilk ve en önemli özelliği uysallıktır; çoğunlukla kötülüklerle ve her zaman kusurlarla dolu olan erkek gibi bir varlığa itaat edecek içimde yaratılan kadın, mümkün olduğunca erken bir dönemde haksızlığa dayanmayı ve şikayet etmeden kocasının haksızlıklarına katlanmayı öğrenmelidir. Kadın erkek için değil, kendisi için uysal olmak mecburiyetindedir. Kadınların hoyratlık ve inatları acılarını ve kocalarının kendilerine karşı kötü muamelesini arttırmaktan başka şeye yaramaz. Kadınlar, üstünlük kazanmalarını sağlayacak silahların bunlar olmadığını açıkça anlamalıdırlar."

Erkek kadar kusurlu bir varlıkla yaşamak üzere yaratılmış olduğundan kadınların zihinsel yetilerini geliştirerek sabretmeyi öğrenmesi zorunludur, ama kör bir itaatte ısrarın sonucu insanlığın tüm kutsal haklarının çiğnenmesidir ya da kutsal hakların hemen hemen hepsi *yalnızca* erkeklere tanınmıştır.

Haksızlığa sabırla katlanan ve hakaretlere sessizce göğüs geren bir varlık kısa zaman içinde adil olmaktan çıkacak, doğruyu yanlıştan ayıramaz olacaktır. Ayrıca bunun bir mizacı şekillendirmenin ya da kişiyi uysallaştırmanın doğru yolu olduğuna da inanmıyorum, çünkü yüreği olduğu kadar kafayı da meşgul eden uğraşları bulunduğundan erkeklerin mizaçları kadınlarınkine göre daha sağlıklıdır; zihnin sağlıklı olması ise yüreğe sağlık verir. Fazla duyarlı insanlar nadiren uysal olur. Uysallığı belirleyen mizaç oluşumu aklın serinkanlı işleyişinin sonucudur. Sıcakkanlılık ve korkunun izini taşıyan davranışlarda ılımlılık, uysallık diye adlandırılsa da, ben hem zayıf ya da cahil, hem de uysal olan kimse tanımadım. Davranışlarda diyorum, çünkü düşünce yetisi gelişmeden gerçek uysallığın ne yüreğe, ne de zihne ulaşması söz konusu olabilir; pek çok makul erkek fazla duyarlı ve hassas kadınların oldukça sorunlu yaşam arkadaşları olduğu konusunda hemfikir olacaktır.

"Kadın ve erkek," diyor Rousseau, "cinsiyetlerinin temel özelliklerini muhafaza etmelidir: Fazla uysal bir koca karısının küstah olmasına neden olabilir; oysa kadının özenli muamelesinden etkilenmeyecek erkek ancak tabiatdışı bir mahluk olabilir." Belki özenli bir zihin böyle bir etki doğurabilir, ama kölece korku beraberinde her zaman horgörüyü getirir ve gözyaşları yalnızca dürüst yanaklardan aktığında etkileyicidir.

Hakarete uğradığında haksızlığa karşı çıkmak yerine eriyen kalp, nasıl bir hamurdan yapılmıştır? Kendisine tiranca davranmasına rağmen, erkeğini içtenlikle okşayabilen bir kadının erdeminin dar görüşler ve bencillik üzerine inşa edil-

miş olduğunu söylemek yanlış mı olur? Doğa hiçbir zaman böyle bir samimiyetsizlik emretmez; – bu türden bir ihtiyatlılık bazılarının gözünde bir erdem olabilir, ama sahteliğe dayandığında ahlaka dair her şeyin anlamı bulanıklaşır. Buna en fazla elverişli bir çare gözüyle bakılabilir, ama bu türden çareler ancak anı kurtarır.

Kocalar bu kölece itaate bu kadar fazla güvenmesin, çünkü eğer karısı kızgınken, hem de kızgın olmakta haklıyken dahi onu tatlı tatlı okşayabiliyorsa, bir aşığının yanından geldiğinde de aynı şekilde davranabilir demektir. Tüm bunlar zinaya zemin hazırlar. Hem doğanın, hem de toplumun erkeğe haz vermekten başka bir şey öğretmediği bir varlık, artık kocasına yeterince haz verememeye başlayınca bunun yerine ne koyabilir? Dünyevi korkular ya da cehennem korkusu bu kadının başka erkeklere haz verme arzusunu kısıtlayabilir mi? Bu kadın kendine, haz verme yerine nasıl bir uğraş bulabilir? Alışkanlıkları sabitlenmiş, kaotik zihni onca zamandır yüzeyselliğin hâkimiyetinde kalmışken, böyle bir arayışı başlatmasını sağlayacak zihinsel gücü nereden bulabilir?

Ama bizim kısmi ahlakçımız sistematik bir şekilde ve akla yakınmış gibi kurnazlıklar önermeye devam ediyor:

"Kızların daima itaatli olmaları gerekir; fakat anneler de her zaman sert ve anlayışsız davranmamalıdır. Genç bir kızı uysal yapalım derken aptallaştırmaya hakkımız yok. Bilakis genç bir kızın ara sıra biraz kurnazlık göstermeye çabalamasını anlayışla karşılarım. Mesele, itaati genç bir kıza katlanması güç bir yük halinde göstermemektir. Kurnazlık kadın cinsine özgü bir yetenektir. Doğal eğilimlerin kendi cevherleri içinde iyi ve doğru olduklarına inandığımdan, kurnazlık içgüdüsünün de başka hünerler gibi şekillendirilebileceği kanaatindeyim. Yalnız kötü kullanmamak şarttır."*

---

* J.J. Rousseau, *Emile*, çev. Ülkü Akagündüz, Selis Kitaplar, İstanbul, Şubat 2003, s. 225. (ç. n.)

Rousseau'nun bundan bir zafer edasıyla yaptığı çıkarım: "Var olan iyidir". Öyle diyelim; – ama belki de bu denli çelişkili anlamlara sahip başka bir aforizma daha yoktur. Tanrı açısından ele alındığında bu en ciddi hakikattir. Tanrı her şeyi aynı anda ve doğru oranında görür; ama ancak parça parça inceleme yetisine sahip olan insan, kendine göre pek çok yanlış bulacaktır. Öte yandan, insanın yanlış gördüklerini düzeltmeye çalışması da sistemin bir parçasıdır; dolayısıyla doğrudur. Demek ki insan Yaratıcı'nın bilgeliği önünde eğilirken dahi, aslında dağıtmaya çalıştığı karanlığa saygı da duyar.

Bu ilkeyi doğru kabul edecek olursak şu çıkarımı da doğru kabul etmemiz gerekir: "Doğanın kadına cinsine verdiği bu kurnazlık üstünlüğü, pek yerinde olarak onun bedensel güçsüzlüğünü telafi eder. Böyle olmasaydı, kadın erkeğin eşi değil, kölesi olurdu. Kadın bu yüksek özelliği sayesinde erkekle arasındaki eşitliği sağlar ve erkeğe itaat ederek onu sevk ve idare eder. Her şey, erkeklerin kusurları, bu arada kendi utangaçlığı ve zayıflığı, hepsi kadının aleyhinedir; inceliği ve güzelliği dışında dayanabileceği hiçbir güç yoktur. Bu yüzden en akıllıca yol kadının bu iki özelliğini geliştirmesi değil midir?" Büyük zihinlerin sinsilikle ya da kurnazlıkla işi olmaz. Sözcüklerle oynayacak değilim; önemli olan samimiyetsizliğe ve sahteliğe yapılan göndermedir. Şunu gözlemlemekle yetineceğim: Yalnızca hakikatten türetilemeyecek kurallarla eğitilmesi gereken insanlar olduğunu kabul edeceksek, erdem salt bir uzlaşma meselesi haline gelir. Rousseau tüm bu öğütleri verdikten sonra nasıl oluyor da her iki cinsin amacının nihayetinde aynı olduğunu söyleyebiliyor? Zihnin, peşinde koştuğu uğraşlarla şekillendiğini, büyük görüşler küçük olanları yuttukça geliştiğini ve yalnızca küçük fikirlerle oyalandığında kendisinin de küçüldüğünü bilmiyor mu?

Erkekler bedensel açıdan daha güçlüdür, ama insanların güzellik anlayışı bütünüyle çarpıtılmış olmasaydı, kadın da kendi yaşamını sürdürmesine elverebilecek kadar

güç sahibi olabilirdi; insanın kendi yaşamını kendi güçleriyle sürdürebilmesi, bağımsızlığın en uygun tanımıdır. Bu güç onun zihnin gelişmesi önünde de engel oluşturan bazı bedensel kusurlarını ve eksikliklerini kapamasına da yardımcı olurdu.

Öyleyse, bizlere de yalnızca çocuklukta değil, gençlikte de erkeklerle aynı egzersizleri yapma ve kendi bedensel mükemmeliyetimize erişme izni verilmesi gerekir ki, erkeğin doğal üstünlüğünün gerçek ölçüsü belirlenebilsin. Yaşamda tohumların gelişime en açık yıllarında ihmal edilen bir yaratıktan nasıl bir erdem beklenebilir? Hiç – ilahi rüzgârlar pek çok yararlı tohumu yeryüzüne rastgele serpiştirmemiş midir?

"Güzellik yalnızca giyinip süslenmekle edinilebilen bir özellik, zarafet de çabucak edinilebilen bir sanat değildir. Ama kız çocuklar nispeten erken yaşlarda, hareketlerine sevimli bir şekil, sesine hoşa giden bir tını verip hoş bir tavır takınabilir; davranışlarını içinde bulunduğu zamana, mekana ve ortama göre düzenleyebilir. İşte bu nedenle güzellik ve zarafet konularında bütün maharet dikiş iğnesi ile dikişten beklenmez. Yeni kabiliyetler kendini gösterir ve faydalarını hissettirmeye başlar."

"Benim kanaatime göre genç bir İngiliz kızı müstakbel kocasının ilgi ve sevgisini kazanabilmek için, hoşa giden özelliklerini ve davranışlarını Doğu'daki bir haremde yerini alacak Çerkez kızı kadar özenle geliştirmelidir."

Rousseau kadınları tamamıyla önemsiz bir varlığa indirgemek üzere şunları ekliyor: "Kadınlar genel itibariyle dillidirler. Erkeklerden daha çabuk, daha kolay ve daha güzel konuşurlar. Fakat kendilerini fazla konuşmakla da itham ederler. Bunun böyle olması zorunludur ve ben bu kusuru bir erdem sayarım. Kadınların dilleri, gözleri kadar güçlü ve tesirlidir. Dil ve göz onların her fırsatta aynı amaçla kullandıkları silahlardır. Erkek bildiğini, kadın ise hoşa gidecek olanı

söyler. Erkek konuşmak için bilgiye, kadın ise yüksek zevklere muhtaçtır. Her ikisinin konuşmaları yalnız hakikat hususlarında ortak çizgilere sahip olmalıdır."*

"Erkek çocuklara yapıldığı gibi, '*Nereye varmak istiyorsun?*' gibi sorularla genç kızların konuşmalarını kesmek doğru değildir. Ama onlara, yanıtlanması aynı derecede zor olan, '*Söylediklerin nasıl algılanacak?*' sorusu pekala sorulabilir. Genç kızlar henüz doğruyla yanlışı ayırt edemeyecekleri yaşlarda, bir kural olarak, konuştukları kişinin hoşuna gitmeyecek hiçbir şey söylememeye özen göstermelidir; bu kurala uygun olan, ama gene de ona uygun davranmayı iyice zorlaştıran bir nokta daha vardır ki, o da konuşurken asla yanlış ya da yalan bir şey söylenmemesi gereğidir." İnsanın dilini bu şekilde tutması gerçekten de kurnazlık gerektirir; elbette hem erkekler, hem de kadınlar bu yola sıklıkla başvurur. – Gerçekten yüreğinden geçenler söyleyebilen ne kadar az insan vardır! Bu sayı o denli azdır ki, yalınlığı seven bir insan olarak ben, ancak erdemin cilası olarak görülebilecek belirsiz bir özelliğe feda edilen erdemin çok küçük bir kısmı için dahi kibarlıktan bütünüyle vazgeçebilirim.

Ama şimdi çizilen tabloyu tamamlayalım: "Erkek çocukların gerçek bir din fikri edinebilme yeteneğinden ne kadar uzak olduğu düşünülürse, aynı fikrin kız çocukların kavrayış gücünün ne kadar üzerinde olduğu kolayca anlaşılabilir. İşte bu yüzden din konusunun kızlara erkeklere oranla daha erken yaşta açılmasının daha uygun olduğunu düşünüyorum, çünkü onların bu denli derin sorunları yöntemli bir biçimde tartışabilecekleri zaman beklenecek olursa, bu bekleyiş sonsuza dek sürebilir. Kadınlarda akıl, onlara belli bir amaca ulaşma yolunu maharetle bulduran pratik zekâdır, ama bu zekâ onların söz konusu amacın ne olması gerektiğini bulma-

* J.J. Rousseau, *Emile*, çev. Ülkü Akagündüz, Selis Kitaplar, İstanbul, Şubat 2003, s. 227. (ç. n.)

larını sağlamaz. Kadınla erkek arasındaki toplumsal ilişkiler gerçekten de hayranlık uyandırıcı niteliktedir: Birleşmelerinden ortaya ahlaklı bir insan çıkar; bu insanın gözlerini kadın oluşturur, elleriniyse erkek. Kadın görmesi gereken şeyi erkekten öğrenir; erkekse yapması gerekeni kadından. Kadın ilk ilkelere erkek derecesinde çıkabilse, erkek de *amaca ulaştıran aracı bulma* konusunda kadın kadar becerikli olabilseydi, bu ikisi ebedi bir bağımsızlık ve uyumsuzluk içinde yaşar ve asla bir birlik oluşturamazlardı. Ama aralarındaki mevcut uyum sayesinde, ikisinin farklı yetileri tek bir ortak amaca yönelir; bu uğurda hangisinin daha fazla katkı sunduğunu söylemek zordur. Bu ilişkide her biri diğerinin etkisine kapılır, her biri itaat eder ve her ikisi de hâkim durumdadır."

"Kadının tavır ve hareketleri yaygın görüşlere boyun eğdiğinden, din konularındaki inancı da otoriteye boyun eğmelidir. *Her kız annesinin, her kadın da kocasının dinini benimsemelidir: Bu din doğru bir din olmasa bile anne ile kızın bunu benimserken gösterdikleri uysallık, onların Tanrı indinde affedilmelerini sağlayacaktır.*[30] Kadınlar bu konuda kendi kendilerine karar verecek durumda olmadıklarından, babaların ve kocaların kararına kilise emri gibi boyun eğmelidirler."

"Kadınların din işlerini otorite düzenleyeceğinden, onlara inançlarının nedenlerini uzun uzun açıklamak pek gerekli değildir Yalnız inanılan şeyin kendisini açık bir şekilde anlatmak yeterli olacaktır, çünkü karanlık fikirlere bağlanan iman sofuluğun ilk kaynağıdır. Saçma görünen şeylere zorla inandırma çabası ancak kafirlik sonucu getirecektir."

---

30 Peki, ya anneyle kocanın din üzerine görüşleri *çakışmazsa* ne olacak? Cahil bir insan akıl yoluyla hatasından döndürülemez – bir önyargıdan vazgeçip diğerini benimsemeye *ikna* edilirse de aklı karışır. Hatta koca, karısına herhangi bir din öğretemeyecek durumda dahi olabilir; böyle bir durumda kadın dünyevi meselelerden de bağımsız olarak, erdem konusunda çok büyük bir destekten yoksun kalacaktır.

Kimseye hesap vermeyen mutlak otorite, öyle görünüyor ki, zorunlu bir koşul oluşturuyor: Ama bu aklın doğrudan ve koşulsuz sahiplenmesi anlamına gelmez mi? Böylece insanlığın *hakları* Adem'den başlamak üzere erkek cinsine atfediliyor. Rousseau bu erkek aristokrasisini bir adım ileri götürerek, namusunu korumak adına bütünüyle cahil bırakmaktan çekinmedikleri kadını, kendi seçimlerini dünyanın gözünde onaylatmak amacıyla, erkeklere ve insan tutkularının ürettiği adetlere ilişkin biraz bilgiyle donatmak isteyecek erkekleri suçlamayacağını ima ediyor. Demek ki kadınların evlerinde oturup hazcılıktan kaçınmasının ve bütünüyle masum kalmasının da sakıncaları var. Öte yandan Rousseau, en azından evliliğin ilk yıllarında bu anlayış gücünün Sophie gibi giyinmek üzere kullanılmasına itiraz etmiyor. "Sophie kendisine yakışanı pek güzel tanır. Elbisesinin en küçük bir parçası bile rastgele konmuş olmadığı gibi zoraki bir yakıştırma çabası da göze çarpmaz. Sophie güzelliklerini yaymaya yeltenmez; bilakis onları örtmeye çalışır; fakat örterken bile onları tahayyül ettirmeyi çok güzel bilir. İnsan onu görünce; 'İşte utangaç ve uslu bir kız' der. Fakat yanında kalındığı sürece gözler onun üzerinden ayrılamaz."* Bu utangaçlık ve alçakgönüllülük müdür? Bu ölümsüzlük için hazırlık mıdır? – Kadın kahramanı için, "yaptığı işi iyi yapmak *ikincil derecede* önemlidir; birinci mesele onu *temiz* yapmaktır."** diyen bir yazarın savunduğu eğitim sistemi hakkında ne düşünmeliyiz?

Kadının erdemleri ve özellikleri gerçekten de ikincildir, çünkü din konusunda, boyun eğmeye son derece alışık biçimde, ana babasının kendisine söylediği şu sözleri sorgulamadan kabul eder: "*Zamanı gelince* kocan sana bunların hepsini öğretecek."

---

* J.J. Rousseau, *Emile*, çev. Ülkü Akagündüz, Selis Kitaplar, İstanbul, Şubat 2003, s. 229. (ç. n.)

** J.J. Rousseau, *Emile*, çev. Ülkü Akagündüz, Selis Kitaplar, İstanbul, Şubat 2003, s. 230. (ç. n.)

Rousseau, önce kadının zihnini iflah olmamacasına körelttikten sonra, onu tam olarak da boş bırakmamak istiyor ve kadına, yanındaki erkek onu okşamaktan yorulduğunda bu birliktelikten sıkılıp esnemeye başlamasın diye, düşünmesini öğütlüyor. – Salt itaat eden biri ne düşünebilir? Ayrıca kadının zihnini yalnızca bu noktada açıp kaderinin karanlığını ve sefaletini *görünür* kılmak acımasızlık değil mi? Gene de işte Rousseau'nun önerdiği budur; konuyu adil bir biçimde ele alabilmek için alıntılamak zorunda kaldığım kesimlerle ne ölçüde tutarlı olduğuna karar vermeyi okura bırakıyorum.

"Sırf yaşamak için hayatının tümünü çalışmakla geçiren insanlar kendi işlerine ait düşünceden ya da faydadan başka bir şey düşünmezler; anlayış güçleri kollarında toplanmış gibidir. Bu bilgisizlik onların kişilik bütünlüğüne de, ahlaklı bir yapıya da sahip olmalarını engellemez; hatta çoğu zaman bunların oluşumuna yardımcı olur. Bazen düşünce bizlerin görevlerimizi yerine getirmemizi güçleştirir ya da bazen gerçek eşyaların yerine sözcükleri koyarız. Kendi vicdanımız filozofların en aydınlanmış olanıdır. İyi bir insan olmak için Cicero'nun *De officiis*'ini okumuş olmak gerekmez: Belki de dünyanın en erdemli kadını, erdemin tanımı üzerine en az okumuş olanıdır. Ama şu da hiç kuşkusuz doğrudur: Bir topluluğu eğlenceli ve hoş kılan, içindeki insanların anlayış güçlerinin gelişmiş olmasıdır; evine düşkün bir aile reisinin duygu ve düşüncelerini paylaşabileceği kimseyi bulamayıp yalnız başına kalması gerçek bir üzüntü kaynağıdır."

"Ayrıca, düşünme yetisi gelişmemiş bir kadın çocuklarını eğitmeyi nasıl başarabilir? Onlara nelerin uygun olduğuna nasıl karar verecek? Kendisinin tanımadığı erdemleri, hiçbir fikri olmayan becerileri onlara nasıl öğretecek? Böyle bir kadın onları şımartmaktan ya da korkutmaktan başka bir şey bilemeyecek, çocuklarını sevgi ve saygıya değer insanlar olarak değil, küstah ya da cahil insanlar olarak yetiştirecektir." Gerçekten de kocası kendisine akıl vermek üzere her an ya-

nında olamayacağına göre, kadın bu işin altından nasıl kalkacak? Özellikle de ikisinin ancak bir aradayken bir ahlaklı insan oluşturdukları düşünülürse. Kör bir irade, "gözsüz eller" fazla iş yapamaz belki, ama kadının pratik zekâ kırıntılarını toplayıp onlara çeki düzen verecek ve ufuk sunacak soyutlamacı erkek aklını çekip alırsanız, geriye ancak şarabın tadı konusunda yargıya varmak, yemeğe en uygun sosa ya da masanın nasıl düzenleneceğine karar vermek kalacaktır. Bu arada erkek de eğitimin tüm *ayrıntılarını* eşine, ya da şansa bırakırken, soyutlama ve genelleme yetisini servetini riske attığı kumar masasında kullanabilir.

Kadından daha çekici ve haz verici bir eş olabilmesi için güzel, masum ve aptal olması bekleniyor; kadının anlayış gücü de bunlara feda ediliyor. Üstelik Rousseau'nun kendisi, kadının ancak çok kısa bir süre kocasının aşığı olabileceğini söylerken, tüm bu hazırlık neden gerekli görülüyor? Rousseau, aşkın doğası gereği geçici olduğu konusunda en fazla ısrar eden düşünürlerden biri olarak karşımıza çıkıyor; şöyle diyor: "Duyusal hazlar geçicidir. İlgi ve sevgi alışkanlık haline geldikçe sönmeye mahkûmdur. Arzularımızın nesnesini bir anlamda inşa eden imgelem, bu nesnenin kendisi elde edildiğinde arzusunu yitirir. Varoluşu kendisinden başka bir şeye dayanmayan Yüce Varlık dışında, ideal nesnelerden daha güzel bir şey yoktur."

Öte yandan Rousseau, Sophie'ye seslendiği bölümlerde yeniden anlaşılmaz çelişkiler ortaya koymaya başlar: "Sizin kocanız olmakla Emile sizin reisiniz olmuştur; ona itaat etmelisiniz. Doğanın düzeni böyle emreder. Ama bir erkek, Sophie gibi bir eşle evlenince, yönetimi ona bırakmalıdır: Bu da doğanın düzenine uygundur. Onun cinsiyeti, ona sizin kişiliğiniz üzerinde nasıl güç veriyorsa, siz de onun yüreği üzerinde güç ve söz sahibi olacaksınız. Bu ilişki sonucunda kendinizi bazı zevklerinizden mahrum etmeniz gerekebilir, ama evlilik hayatınız sizin imparatorluğunuz olacak – bu zorlu

görevin altından başarıyla kalkmanızı sağlayacak cesarete sahip olduğunuzu görebiliyorum."

"Kocanızı daima dizinin dibinde görmek mi istiyorsunuz? O zaman ona biraz mesafeli durun. Lütuflarınız nadir ve değerli olursa, aşkta otoriteyi daha kolay elinizde tutarsınız. Erdemin hizmetinde koketlik, aklın hizmetinde aşk sanatları pekâlâ kullanılabilir."

Son olarak huzurlu bir çiftin tasvirine ilişkin şu alıntıyı yapmak istiyorum. "Bununla birlikte bu maharetin her zaman işe yarayacağını sanmayın. Ne kadar ihtiyatlı davranılırsa davranılsın, alınan zevk tutkuyu köreltir. Ama aşk mümkün olan uzun ömrünü doldurduktan sonra, yerini insana haz veren bir alışkanlık hissi alır; karşılıklı güvenin getirdiği bağlılık, tutku patlamalarından çok daha kalıcıdır. Kendilerine hayat vermiş kimseler arasında çocuklar aşktan daha tatlı bir bağ oluştururlar. Emile'in sevgilisi olmaktan çıksanız da onun karısı ve arkadaşı ve çocuklarının annesi olmayı sürdüreceksiniz."[31]

Çocuklar gerçekten de evli insanlar arasında aşktan daha güçlü bir bağ oluşturur. Rousseau, çift altı ay birlikte yaşadıktan sonra, güzelliğin çekiciliğini yitireceğini, yapmacık sevimliliklerin ve koketliğin de duygular üzerindeki etkisinin silineceğini söylüyor: Öyleyse neden kız çocuklar müstakbel kocaları için bir Doğu haremine hazırlanır gibi hazırlanmak zorunda olsun?

Şimdi düşlemlerden ve incelikli hazcılık savunusundan sıyrılıp insanın sağduyusuna seslenmek istiyorum. Amacımız kadınları namuslu eşler ve makul anneler olarak yetiştirmekse, yukarıda ana hatları verilen ve son derece akla yakın bir şey olarak sunulan yöntem uygun mudur? Bir eşi namuslu kılmanın en emin yolunun ona, içtenliğin sanatsız çekiciliğini takdir etmeyi, kuşkuya yer olmayan ve aklın il-

31 Rousseau'nun *Emile*'i.

ginç kıldığı bir yakınlıktan haz almayı unutmuş hazcı tarafından erdemli koketlik diye tabir edilen, metreslere özgü o ahlaksız sanatları uygulamayı öğretmek olduğunu mu kabul etmeliyiz?

Sevimli ve yararlı ama akılsız bir eşle yaşamaktan şikayeti olmayacak bir erkek, daha ince zevklerin tadını şehvet içinde yitirmiş demektir; cennetten düşen bir çiy tanesi gibi susuz kalmış yürekleri serinleten – ancak sevdiğini anlayan bir kadının sunabileceği – o sakin tatmin duygusunu hiç yaşamamış demektir. – Bu adam, karısının arkadaş topluluğu içinde yalnız kalmaya mahkûmdur, elbette kendisi de bütünüyle ilkel değilse. Aklı başında bir düşünür şöyle diyor: "Bu yaşamda insana en çekici gelen şey duygudaşlıktır; hiçbir şey bize bir başkasının da bizim duygularımızı paylaştığını görmekten daha fazla mutluluk vermez."

Ama kadınları bilgi ağacından uzak tutan muhakemeye göre, gençliğin en önemli ve yararlı yılları, geleceğe yönelik akılcı umutlar, tüm bunlar, kadınların kısa bir süre için bir arzu nesnesi olması için feda edilir. Ayrıca, Rousseau nasıl oluyor da ne erdemlerinin temelinde aklın yatmasına, ne de sorgulamalarının amacının hakikat olmasına izin verilirken kadınların erdemli ve sadık olmasını bekleyebiliyor?

Rousseau'nun tüm hataları onun haz açlığından, üstelik de kadınların hoş görmeye hazır olduğu haz açlığından kaynaklanıyor. Yazarımız aklını kullanması gerekirken, tutkularına esir düşmüş; düşünme etkinliği anlayış gücünü aydınlatması gerekirken, imgelemini ateşlemiş. Erdemleri dahi onun bu yanlış yola sürüklenmesine katkıda bulunmuş. Duyarlı ve canlı bir hayal gücüyle dünyaya gelmiş biri olduğundan, doğa onu diğer cinsin çekimine karşı savunmasız bırakmış. Ro - usseau kendini bu arzulara kaptırsaydı, arzuların ateşi doğal bir biçimde kendi kendine yanıp tükenirdi, ama erdem ve romantik bir düşüncelilik onu kendi arzularını yadsımaya götürmüş. Gene de korku, düşüncelilik ve erdem onu kısıtlar-

ken, o imgelemini serbest bırakmış, hayal gücünün canlandırdığı duyumlar üzerinde düşünerek onları en parlak renklere boyamış ve ruhunun derinliklerine kazımış.

Böylelikle Rousseau yalnızlık peşinde koştu, ama öyle görünüyor ki, bunu doğal insanlarla sakin bir yaşam sürmek ya da Sir Isaac Newton'ın izinde şeylerin nedenlerini araştırmak içi değil, salt duygularına kapılıp gitmek için yapmış. Hissettiklerini o denli canlı renklere boyuyor ki, okurlarının yüreğine sesleniyor, onların imgelemini kamçılıyor. Hayal güçlerinin genişliğiyle orantılı olarak okurları da şiirsel dili kullanan yazarla aynı duyguları paylaştığını düşünmek istiyorlar ve böylelikle okurlar yazarla birlikte şehvet ve duyu nesnelerini bir incelik örtüsüyle süslenmiş biçimde algılıyorlar – Böylelikle biz akıl yürüttüğümüz hayaline kapılırken, zihnimizde son derece yanlış sonuçlar kalıyor.

Rousseau'nun yaşamı neden esrime ile acı arasında gidip gelmiş? Buna, imgeleminin canlılığının her ikisini de ürettiğinden başka bir yanıt verilebilir mi? Hayal gücü biraz dinginleşebilseydi, zihni de daha sağlıklı ve güçlü olurdu kuşkusuz. Yaşamın amacının insanın zihinsel yetilerinin gelişmesi olduğunu kabul ediyorsak, şunu söyleyebiliriz: Eğer ölüm kapısını çalmasaydı, Rousseau da ilerde, bu dünyada daha dingin bir mutluluğu tadabilir, uygar insanın yaşamını huzursuzluklarla dolduran tutkuları doyurmaya çalışmak yerine, doğal insanın dinginliğine ulaşabilirdi.

Ama Rousseau'nun hayaletini rahat bırakalım! Benim savaşmak istediğim şey onun külleri değil, fikirleri. Ben yalnızca, kadını bir aşk kölesi durumuna düşüren duyarlıkla savaşmak istiyorum.

"Ah bu kulluk,
Aşkın ateşi sönünceye dek yüceltiliriz önce,
Sonra köle oluruz kur yapanlara bize."

Dryden

Yazarların kendi çekici özellikleriyle böbürlenirken karşı cinsi kurnazca aşağıladığı bu tür kitapların zararları ne kadar afişe edilse azdır.

Sevgili çağdaşlarım, bu türden önyargıları bir yana bırakalım! Eğer akıl kendi başına istenir bir şeyse, eğer adını hak eden erdemin bilgi üzerine kurulması zorunluysa, aklımız yüreğimizle makul bir denge kuruncaya kadar, zihinlerimizi tefekkürle güçlendirelim. Tüm düşüncelerimizi önemsiz gündelik olaylarla ya da sevgililerimizin ve kocalarımızın yüreğinden geçenlerle sınırlandırmayalım. Tüm görevlerimiz içinde zihnimizi geliştirmek öncelikli olsun; böylece diğer görevlerimiz de buna bağlı olsun ve duygularımız da daha yüce durumlara hazırlansın!

Öyleyse dostlarım, her türlü önemsiz olayın sizi duygusal olarak etkilemesine izin vermeyin: Irmağın kıyısındaki sazlar her küçük esintiden etkilenirler ve her yıl ölürler; meşe ise sağlam durur ve yıllarca her türlü fırtınaya göğüs gerebilir!

Bizler gerçekten kısa yaşamımızı titreşerek geçirip ölmek için mi yaratılmışız? – Öyleyse duyularımıza teslim olalım ve aklın ciddiyetine gülüp geçelim. – Ama heyhat! Böyle bir durumda ne bedensel, ne de zihinsel açıdan güçlü olabiliriz ve yaşamımız hastalıklı hazlar ya da tüketici bir bitkinlik içinde yitip gider.

Kaldırılmasını samimiyetle istediğim eğitim sistemi, hiçbir zaman garantiye alınamayacak olan bazı şeyleri önceden varsayıyor; erdemin bizleri yaşamın getirdiklerine karşı koruyacağı ya da talihin iyi eğitim almış kadına gülümseyerek onun eline bir Emile ya da Telemaque vereceği varsayımları gibi. Öte yandan erdemin, kendisinin izinden gidenlere verdiği vaatler sınırlıdır, bunlar da dünyevi bazı hazlarla, sorunlarla rekabet etmek durumunda kalırlar ve insanlar dostları olmasa dahi tanıdıklarının kötülüklerinden, mizaçlarından izler taşırlar.

Bu dünyaya babalarının, erkek kardeşlerinin aklı ve erdemleriyle desteklenmek yerine, kötülüklere, saçmalıklara

karşı savaşım vererek kendi zihinlerini güçlendiren pek çok kadın gelmiştir; gene de karşılarına kocaları olacak, insanlığa olan borçlarını ödemelerini, güçlerini kötüye kullanarak yaygın görüşlerin, erkeklerin görüşlerinin üstüne çıkmaya cesaret etme durumundan doğal bağımlı durumlarına dönmelerini sağlayacak bir babayiğit çıkmış değildir.

2. Kesim

Dr. Fordyce'in vaazları uzun süredir genç kadınların kütüphanelerinde kendilerine ayrılan yeri dolduruyor; okul çağındaki kızların bunları okumasına izin veriliyor. Bense kendi öğrencilerimi çok geç olmadan buna karşı uyarmam gerektiğini hissediyorum; elbette amacım sağlam ilkeler temelinde anlayış gücünü geliştirmelerini sağlamak olduğundan. Yoksa amacım yalnızca onların beğenilerini ve duyularını geliştirmek olsaydı, o zaman bu vaazlarda işlerine yaracak pek çok şey bulabileceklerini söylerdim.

Dr. Fordyce'in görünüşte son derece soylu bir amacı var; ama bu vaazlar o denli süslü bir dille yazılmış ki, tatlı dille süslenmiş içeriğine itirazım olmasa da, salt dili nedeniyle kız çocukların bu vaazlar üzerinde çalışmasına izin vermezdim, özellikle de bünyelerindeki son doğallık kırıntılarının dahi yitip gitmesini, insana ilişkin her özelliğin kadınlara layık görülen uysallığa ve yapay zarafete feda edilmesini istemiyorsam. Burada yapay sözcüğünü kullanıyorum, çünkü gerçek zarafet ancak zihnin özgür olmasıyla mümkündür.

Başkalarına haz verme gibi bir dertleri olmayan ve yalnızca kendilerini eğlendirmekle ilgilenen çocuklar çoğunlukla pek zariftirler. Yaşamlarının büyük çoğunluğunda kendilerinden aşağı konumda bulunan insanlarla birlikte yaşayan ve emirlerinde her daim para bulunan soylular da işlerini belli bir zarafetle yaparlar; elbette bu zarafet, zihinsel işleyişin gerçek bir yansıması olan o yüce zarafet değil, alışkanlığın bedene kazandırdığı ehilliktir. Kaba gözlere görünmeyen

ve pek de ince olmayan bir beden üzerinde çakar çakmaz o bedenin tüm hatlarını aydınlatan yüce zihinsel zarafetse, yalınlığın ve zihnin bağımsızlığının çocuğudur. – İşte ancak o zaman insanın gözünde ölümsüzlüğün izlerini görürüz; bu zarafeti taşıyan kişilerde, hareket etmezken hiçbir çarpıcı güzellik taşımayan yüz ve uzuvlar harekete geçince kişilik ve ruh kazanır. Öte yandan, sıradan insanlar kitlesi genellikle daha *dokunulabilir* güzellik peşindedirler. Aslında insanlar neye hayran olduklarını her zaman bilmeseler de yalınlık hep hayranlık uyandırır. Peki, samimiyet olmadan yalınlık olabilir mi? Ama konunun bizi sürüklediği bu düzensiz ve amaçsız görünen düşünceleri şimdilik bir yana bırakalım. –

Dr. Fordyce kendi resmi dilinde, incelik bakımından Rousseau'dan aşağı kalmıyor ve son derece duygusal bir havayla kadın karakterine ve onu sevimli kılacak davranış biçimlerine ilişkin görüşlerini sunmaya koyuluyor.

Kendi ağzından daha sonra konuşacak; ilk sözü Doğa'ya veriyor ve onun kaleminden Doğa erkeklere sesleniyor: "Şu gülümseyen masum yaratıklara bakın! Onları en güzel armağanlarla donattım ve sizin korumanıza verdim. Onları sevgi ve saygı ile besleyin; onlara karşı yumuşak ve onurlu olun. Onlar çekingendir, savunulmak isterler. Kırılgandırlar; zayıflıklarından faydalanmayın! Bırakın, korkuları ve yüzlerinin kızarması onları sevimli kılsın. Sizlere duydukları güveni asla boşa çıkarmayın. – Ama zaten bu güveni boşa çıkaracak denli barbar, o denli kötü olabilir misiniz? Sizlere güvenle bağlanan bu güzel yaratıkların en değerli hazinelerini çalabilir misiniz ya da onların doğal giysileri olan erdemlerini yırtıp alabilir misiniz? Bunu yapabilir misiniz?[32] Namus'un bu en saf biçimini kirletmeye çalışan kafir eller lanetlensin! Seni kafir! Seni rezil! Sakın! Cennet'in intikam ateşini üzerine çekme!" Bu tuhaf pasaj üzerine söyleyecek ciddi

32 "Bunu yapabilir misiniz? – Bunu yapabilir misiniz?" Bunları sızlanarak söylese, Dr. Fordyce kadınlarla tam bir empati kurmuş olmaz mıydı?

bir söz bulamıyorum. Bunun gibi pek çok pasaj bulup çıkarabilirim; bunların bazıları o denli duygusal yazılmıştır ki, akılcı adamların bunları okurken "toplum töresine aykırı" sözlerini tiksintiyle söylediklerini duymuşluğum vardır.

Bu vaazlar başından sonuna soğuk, yapay duygularla, erkek ve kız çocukların yüzeysel bir zihnin göstergesi olarak görüp küçümsemeyi öğrenmeleri gereken duyarlık gösterileriyle doludur. Göklere ve dünyada göklerin en güzel imgelerini oluşturan masum kadınlara cafcaflı çağrılarda bulunulurken, sağduyu bütünüyle bir yana bırakılır. – Bu, yüreğin dili değildir ve asla yüreğe ulaşamayacaktır; ama elbette kulakları bir ölçüde gıdıklayabilir.

Halkın bu vaazları sevdiği söylenebilir. – Doğrudur – Hervey'in *Düşünceler*'i de hâlâ okunur, ama gene de bu yapıt hem akla, hem de beğeniye karşı işlenmiş bir suçtur.

Bu vaazlarda özellikle karşı çıktığım şey, oraya buraya serpiştirilmiş, aşıklara özgü, şişirilmiş tutku cümleleridir. Kadınların dizginleri erkeklerin elindeyse, neden sanatlı dille ve süslü iltifatlarla onları erdem yoluna çekmeye çalışıyorlar? – Kadınlara aklın ve sağduyunun diliyle seslenilmeli; o zaman yazarımızın aşağılayıcı sevimlilikler sergilemesine de gerek kalmaz! Kadınlara kendi yavan kişiliklerine hayran olmamaları, kendilerine yalnızca akılcı yaratıklar olarak saygı duymaları öğretilsin. Bir papazı giyim ve süslenme üzerine konuşurken dinlemek, dahası, tek sahip oldukları şey duygularıymış gibi *duygulu İngiliz kadını*'ndan, *kadınların en incesi*'nden söz edip durduğunu duymak midemi kaldırıyor.

Dr. Fordyce dindarlığı överken bile şu savları kullanıyor: "Güzel bir kadın hiçbir zaman, din konularını düşünürken olduğu denli çarpıcı görünemez; bu soylu tefekkürde kadın, bilincinde olmaksızın çok yüce bir saygınlık ve incelik havasına bürünür; kutsallığın verdiği bir güzellik saçar ve çevresindekiler bir melek görmüşçesine ona huşu içinde bakakalır!" Kadınlar neden hep bir fetih arzusuyla yetiştirilmelidir? Bu

sözcük bu bağlamda kullanıldığında midemi bulandırıyor! Dinin ve erdemin kadına verebileceği daha uygun bir güdü, daha parlak bir ödül yok mu? Sürekli yanlarındaki kimselerin cinsiyetini düşünmek zorunda bırakılarak aşağılanmak zorundalar mı? Kendilerine yalnızca her zaman hoş görünmek mi öğretilmelidir? Erkeğin kalbini hedef aldıklarında, onlara karşılarındaki üzerinde bir etki bırakmak için az bir aklın yeterli olduğu mu söylenmelidir? "Az bir bilgi birikimi kadına, erkeklerde olduğundan başka bir nedenle de olsa, hoş bir incelik katar; özellikle de söz konusu kadın güzelse!" Benim ortada başka bir neden görebilmem oldukça zor.

Genç kızlara neden meleklere benzedikleri söylenir de, kadınlardan bile fazla yarım akıllı muamelesi gösterilir? Ya da neden onlara sevimli masum bir genç kız, imgelemimizde yarattığımız melek hayaline en çok yaklaşan varlıktır deriz de, bunun ancak onlar gençken ve güzelken geçerli olduğunu da ekleriz? Onlara bu saygının gösterilmesinin nedeni onların kişiliği ya da erdemleri değildir de ondan.

Bunların hepsi boş sözlerdir! Böylesine aldatıcı övgüler bir insanda yüzeysellik ve aptallıktan başka ne yaratabilir? Bir aşığın sevgilisini ölçüsüzce yüceltmesi anlaşılır bir şeydir; bu gencin aklı tutkunun tesiri altındadır ve hayranlığın diliyle konuştuğunda yalan söylüyor değildir. İmgelemi yüreğinin idolünü insanlığın üzerine çıkaracak, yüceltecektir; kendisi suçsuzdur. Kendilerini seven erkeklerce yüceltilmek kadınlar için de ancak bir mutluluk kaynağı olabilir; elbette erkek o kadını salt cinsiyeti için değil, kişiliği için de seviyorsa. Ama ciddi bir din adamı kendi konuşmalarını bu tür boş sözlerle mi doldurmalıdır?

Bu tür sözler vaazlarda ya da romanlarda karşımıza çıkıyorsa, şehveti gösterir. Ahlak üzerine düşünenler, erkeklerin Doğa'nın onlara emrettiği yolda farklı özellikler sergileyebileceğini kabul ederler; aynı tutkular her bireyde neredeyse sonsuz dönüşüm geçirerek birbirinden farklı kişiliklere yol

açar. Erdemli bir adanı sinirli olabileceği gibi, iyimser bir kişiliğe de sahip olabilir; güler yüzlü olabilir, karamsar ya da sivri dilli olabilir; son derece dediğim dedik ya da zayıf, hatta iradesiz olabilir. Ama kadınlardan yalnızca uysal, itaatkâr ve yumuşak olmaları beklenir.

Vaizimizin kendi sözlerine başvuracağım: "Şunu bilin ki, sizin cinsinizde erkeklere özgü hiçbir davranış hoş durmaz; davranışlarınızda hiçbir erkeksi hava, hiçbir erkeksi eda bulunmamalıdır. Aklı başında her erkek kadında yumuşaklık, alçak bir ses, ince bir beden ve itaatkâr bir duruş arar."

Yukarıda çizilen resim – bir ev kölesinin resmi değil midir? "Kocaları kendisini yalnız bırakıyor, başkalarıyla birlikte olmayı kendisiyle birlikte olmaya tercih ediyor, kendisine kayıtsızlıkla davranıyor diye onlara mesafeli davranan kadınların aptallığı beni şaşırtıyor – doğruyu söylemek gerekirse, tüm bunlarda kadının suçu vardır. Yanlış yapan erkekleri savunuyor değilim. Ama onlara daha saygılı davranıp onları daha iyi gözlemleseydiniz, mizaçlarını inceleyerek daha ılımlı yaklaşsaydınız, onların bazı hatalarını hoş görüp düşüncelerine boyun eğseydiniz, bazı kaprislerini ve tutkularını anlayışla karşılasaydınız, sert çıkışlarına yumuşak karşılıklar verseydiniz, mümkün olduğunca az yakınsaydınız, kaygılarını giderip isteklerini yerine getirmek için çabalasaydınız, sıkıntılı anlarında onları neşelendirseydiniz, onların saygılarını kazanır ve kaybetme korkusu yaşamazdınız; böylelikle hem onların erdemlerine, hem de karşılıklı doyumunuza katkıda bulunmuş olurdunuz ve eviniz bugün bir mutluluk yuvasından başka bir şey olmazdı." Böyle bir kadın gerçekten bir melek – ya da yük taşıyan bir eşek – olmalıdır, çünkü bu betimlemede insana dair bir özellik görmek mümkün değildir; akıl da, tutku da bir tiranın yönetimi altına soğurulmuştur.

Üstelik Dr. Fordyce böylesi bir davranışın tazeliği başka yerlerde arayan bir sevgiyi geri getirmesini bekliyor, tersine sadece küçümseme getireceğini kestiremiyorsa, insan duygu-

ları üzerine de hiç bilgi sahibi değildir. Güzellik, yumuşaklık vb. vb. kalp kazanabilir, ama kalıcı tek duygu olan saygı yalnızca akılla desteklenen erdemle kazanılabilir. Bir kişiye karşı beslenen güzel duyguları canlı tutan tek şey, o kişinin anlayış gücüne duyulan saygıdır.

Bu vaazlar sıklıkla gençlerin eline tutuşturulduğundan, onlara hak ettiklerinden fazla ilgi göstermek zorunda kaldım, ama bu vaazlar hemcinslerimin pek çoğunun beğenisini yozlaştırdığından ve anlayış güçlerini zayıflattığından sessiz kalamazdım.

3. Kesim

Kızlarıma Mirasım adlı yapıtına Dr. Gregory'nin kızları için duyduğu kaygı o denli sinmiştir ki, eleştiri işine başlarken ona bir ölçüde anlayış ve saygı göstermeden edemiyorum; ama bu küçük kitapçık saygın kadınların dikkatinin çekilmesini gerektiren öyle bölümlere sahip ki, buralardaki savları görmezden gelmek mümkün değil. Sözünü ettiğim savlar, kadınların dünyası ve ahlakı üzerinde son derece yıkıcı etkilere sahip görünüyor.

Dr. Gregory'nin yalın ve samimi üslubu ele aldığı konu ile uygunluk içinde ve çok sevdiği karısının anısına duyduğu saygıdan kaynaklanan melankolik bir yumuşaklık yapıtın bütününe işlemiş olduğundan, ortaya son derece ilginç bir kitap çıkıyor. Gene de bazı pasajlardaki kısa ve küçük süslemeler, yapıta duyduğum yakınlığı bir ölçüde sarsıyor; karşımızda bir baba bulmayı beklerken, yazarla karşılaştığımız anlar bunlar.

Bunlara ek olarak Dr. Gregory'nin amaçladığı iki şey varmış gibi görünse de, kendisi bunların ikisi üzerine de gereken şekilde gidemiyor, çünkü bir yandan kızlarının sevgiyi hak edecek yaratıklar olmasını isterken, diğer yandan gerekli bağımsızlığı ve saygınlığı kazandırmadan onları sıradan yaşamın dışına çıkarmanın mutsuzluğa neden olacağından korkuyor; dolayısıyla düşüncelerini hiçbir zaman

doğal akışına bırakamıyor ve ne bir yönde, ne de diğer yönde net bir öğüt verebiliyor.

Dr. Gregory kitabının başında kızlarına acı bir hakikati açıklıyor: "Yaşamınızda en az bir kez, sizi kandırma niyeti gütmeyen bir erkeğe karşı samimi duygular besleyeceksiniz."

Ah bahtsız kadın! Aklına ve desteğine doğal olarak bağımlı olacağının söylendiği varlıkların niyetleri seni kandırmakken, senin ne yapman beklenebilir? Tüm erdemlerini küfle saran ve gelişmeye açık tüm yetilerini budayarak seni şu anda olduğun zayıf yaratığı dönüştüren kötülüğün kaynağı işte burada! Ahlakın altını oyan ve insanları iki kampa ayıran, işte bu kötü niyet – bu sinsi savaş!

Aşk bazı kadınları sefil durumlara sürüklemiş olsa dahi – bundan çok daha fazla sayıda kadın o soğuk ve sahte kibarlıkla yüzeyselliğe ve yararsızlığa itilmemiş midir? Gene de kadın cinsine gösterilen bu kalpsiz ilgi, öylesine erkekçe, öylesine kibar bir davranış olarak kabul görür ki, toplum bambaşka bir biçimde örgütleninceye kadar, korkarım ki, bu ortaçağa özgü tavırlar yerini daha akılcı ve samimi davranışla - ra bırakmayacak. Ayrıca, saygın görünüşünün sahteliğini ortaya koyabilmek için, uygarlaşmamış çoğu Avrupa ülkesinde kibar övgülerin bol keseden harcandığı ve buna ahlakta aşırı boyutlarda bir çözülmenin eşlik ettiğini belirtmeliyim. Özellikle gönderme yaptığım ülke olan Portekiz'de en ciddi ahlaki görevlerin yerini bunlar almış durumda, çünkü erkeklerin yanlarında bir kadın varken öldürüldüğü çok nadir görülen bir şey. Bu yiğitçe davranışın saldırganı durdurmadığı durumlar da yok değil; böyle bir durumda hanımefendiden bu kabalık için af dileniyor ve kadının herhangi bir zarar görmeden oradan ayrılmasına izin veriliyor, üzerine erkek kardeşinin ya da eşinin kanı sıçramış da olsa.

Dr. Gregory'nin din üzerine düşünceleri üzerinde durmayacağım, çünkü bu konuyu ayrı bir bölümde ele almak istiyorum.

Davranışa ilişkin görüşlerine gelince, pek çoğu akla yakın görünse de, karşı tavır almamı zorunlu kılıyor, çünkü yazarımız bana işin yanlış ucundan başlamış gibi görünüyor. Gelişmiş bir anlayış gücü ve sıcak bir kalp hiçbir zaman adabın kısıtlayıcı kuralları içine hapsedilmeyi kabullenmeyecektir – bunun sonucunda, görünüşe oynamaktan ziyade, öze önem verilir ve bu davranış biçimini anlamaması kişinin salt vitrine düşkün olduğunu gösterir. "Adap gerçekten de çok önemlidir!" – Adap yalnızca doğayı tahtından eder ve her türlü yalınlıkla kişilik çeşitliliğini kadınların dünyasından dışarı atar. Peki ama bu yüzeysel öğütlerin nedeni nedir? Çünkü bir kişinin aklını işletmeye çalışmaktansa, ona şu ya da bu davranışta bulunması gerektiğini söylemek daha kolaydır, ama zihin bir kez yararlı bilgilerle doldurulursa ve kullanmakla güç kazanırsa, davranışların düzenlenmesi de güvenle onun kılavuzluğuna bırakılabilir.

Örneğin, her türlü sahtelik zihni kirletirken, neden aşağıdaki uyarıda bulunuluyor? Neden aklın ve dinin bir arada desteklediği eylemin büyük güdüleri, boş boş bakan zevksiz aptalların hayranlığını kazanabilmek uğruna, acınası dünyevi kaygılara ve oyunlara feda ediliyor? "Sağduyunuzu sergilerken dikkatli olun.[33] İnsanlar, topluluk içinde üstünlük iddiasında bulunduğunuz kanısına kapılabilir – Eğitim yoluyla bazı bilgiler edindiyseniz, bunu bir sır gibi saklayın, özellikle de alımlı ve akıllı kadınlara karşı genellikle kıskançlık besleyen ve onlara kötü gözle bakan erkeklerden." Eğer gerçekten yetenekli erkekler, gerçekten de Dr. Gregory'nin dediği gibi bu tür küçük hesaplardan ve komplekslerden uzaksa, tüm bir kadın cinsinin üyelerinin davranışı neden aptalları ya da birey olarak saygı uyandıramadıkları için falankslarından*

---

33 Kadınların sağduyu kazanmalarına izin verin – eğer bu sağduyu, ismini hak ediyorsa, kendisinin nasıl kullanılması gerektiğini öğretecektir. Yoksa ne işe yarar?

* Antik Yunan'da orduların saldırı kolu düzeni. Yan yana dizilmiş ve herbiri diğerine kalkan tutarak ilerleyen sekiz askerden oluşurdu. (ç. n.)

uzaklaşmayan erkekleri memnun etmek üzere değiştirilmek zorunda olsun? Erkekleri diğer cinslerinden ayıran özellik bu ise, kadınlardan genellikle üstün oldukları iddiasında bulunmaları mazur görülebilir.

Davranışları belirleyen, topluluğun genel kabulleri olacaksa, bu kuralların bir hedefi olması da düşünülemez. Çünkü her yeni toplulukla ton da değişeceğinden, bir yerdeki *bemol* bir diğer anahtarda bir *düz* nota yerine geçecektir.

Elbette kadınlara yüzeyselliğin üzerine çıkıncaya dek kendilerini geliştirmelerini salık vermek ve toplumdaki yaygın fikirlerin de bundan sonra değişmesini beklemek daha yerinde olurdu. Hakikat ve erdemin oluşturduğu dar yol ne sağa, ne de sola sapar – düz bir yoldur; bu yolu samimi bir biçimde izleyenler yollarına çıkan pek çok önyargıya takılmadan onların üzerinden atlarlar ve bunu yaparken alçakgönüllülüklerinden ödün vermezler. Yüreğinizi temiz tutun ve zihninizi uğraşmaya layık işlere verin; davranışlarınızda da nahoş hiçbir şey olmayacaktır.

Pek çok gencin aynı havalı ve son moda görünüşe sahip olmak istemesi, antik eserleri kölece bir beğeniyle taklit eden bazı modern resimlere benzerliği açısından beni her zaman çarpmıştır – bu resimleri incelediğimiz zaman içlerinde ruh olmadığını görürüz; resmin çeşitli parçaları asla kişilik olarak adlandıracağımız şeyi oluşturacak biçimde bir araya getirilmemiştir. Nadiren akılcı olan moda cilası da zayıf insanların gözlerini kamaştırabilir; öte yandan doğal olanın kendisinin, bozulmadan bırakıldığında bilge insanları tiksindirdiği hiç görülmemiştir. Ayrıca, bir kadın en azından bir ölçüde anlamadığı hiçbir şey olmaya çalışmayacak kadar sağduyu sahibiyse, cilalaması gereken bir yanı da olmayacaktır. Şeyleri kendi doğal akışlarına bırakırsak, her şey yolunda gidecektir.

Kitap boyunca bende horgörü uyandıran şey işte bu, kişiye kendini olmadığı bir şeymiş gibi gösterme çağrısıdır. Kadınlar hep şu ya da bu imişler gibi görünürler – oysa erdem

onlara Hamlet'in sözleriyle ulaşmaya çalışmaktadır – "Görünen mi dediniz? Olan deyiniz, sayın bayan." – "Bütün bunlar görünüş gerçekten!"* –

Dr. Gregory, neyi kastettiğini yeterince belirtmemesine rağmen, incelikli olmayı öğütlediği bir bölümde gene aynı biçimde şunları söylüyor: "Erkekler içine kapanıklığınızdan yakınabilir. Açık davranmanın daha sevimli kılacağı konusunda sizi temin edebilirler. Ama bana güvenin, bunları söylerken samimi değildirler. – Açıklığın bazı durumlarda sizleri daha çekici arkadaşlar kılacağı doğrudur, ama aynı şey sizi bir kadın olarak daha az çekici de kılacaktır: Bu, kadın cinsinin farkında dahi olmadığı önemli bir ayrımdır." –

Her zaman kadınsı olmak arzusu, kadın cinsini yozlaşmaya götüren temel nedenlerden biridir. Daha önce de belirttiğim gibi, aşık olduğu ve aşığıyla birlikte olduğu zamanlar dışında kadının yalnızca makul ya da akılcı arkadaşlar olmalarında hiçbir sakınca olamaz. Ayrıca Dr. Gregory'nin bu öğüdü, samimiyetle paylaştığım şu görüşleriyle dahi tutarsızlık oluşturuyor.

"Bir kadının erdemini koruduğu sürece her türlü masum özgürlüğe sahip olabileceği fikri büyük ölçüde yanlış ve tehlikeli bir fikirdir. Bu fikrin benimsenmesi, cinsinizin pek çok üyesi açısından ölümcül sonuçlar doğurmuştur." Bu görüşe bütünüyle katılıyorum. Kadın olsun, erkek olsun, herkes sevdiği kişinin haz veren okşayışlarının şehvetten değil, sevgiden kaynaklandığından, duyulardan ziyade, yüreğin açıldığından emin olmayı istemelidir. Bu doğal incelik olmazsa, aşk kısa sürede kişiliği yozlaştıran bencilce bir kişisel tatmin aracına dönüşür.

Bu fikri biraz daha ayrıntılandırmak istiyorum. Aşk yitip gittiğinde de ilgi ve şefkat, masum bir yürekten doğal olarak

---

* W. Shakespeare, *Hamlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 18. (ç. n.)

akan pek çok sevgi gösterişini meşru kılar, ama iştihayı, sahte kibarlığı ve yüzeyselliği temel alan bir ilişki küçümsenmeyi hak eder. Bir erkek tanımadığı hoş bir kadının arabaya binmesine yardımcı olurken, onun elini hafifçe sıkıyorsa ve söz konusu olan, gerçek inceliği tanıyan bir kadınsa, güzelliğine gösterilen bu kaba saygıyla övünmek yerine, bu küçük özgürlüğü bir saygısızlık, bir hakaret olarak görmelidir. Bu tür davranışlar ancak arkadaşlar arasında ya da kendini birden gösteren erdem karşısında duyulan hayranlık sonucunda yaşanabilen ayrıcalıklar olmalıdır – salt hayvansı ruhlar, aslında ilgi ve şefkatten kaynaklanması gereken türden kibarlıklar yapma hakkına sahip değildir!

Duyular yüzeyselliğin besini olan şeylerle beslenirken, ben hemcinslerime davranışlarını bundan daha yalın ilkelere göre düzenlemelerini öneriyorum. Yalnızca gerçek aşkı el üstünde tutsunlar; o zaman onu bulabilirler. Kadınlara söylenmese de şu doğrudur: "İncelikli bir kadının saygın erkeklerin yüreğini bağlayan gücü, kendisinin dahi düşünebileceğinden fazladır."

Dr. Gregory'nin ikiyüzlülükle, kadınların yumuşaklığı ve inceliğiyle ilgili görüşlerini ele almış oldum. Yazarımızın Rousseau'dan daha ağırbaşlı ve uygun bir dil kullandığı doğru, ama sonuçta ikisinin de söyledikleri aynı kapıya çıkıyor. Dr. Gregory'nin yapıtını inceleme zahmetine katlanmak zorunda olanlar da fark edecektir ki, yapıtın temelinde yatan ilkeler üstyapı kadar incelikli değil.

Kadınlara ne tür eğlencelerin uygun düşeceği konusu da aynı ruhla, ama daha da yüzeysel biçimde geçilmiş.

Arkadaşlık, aşk ve evlilik konularında Dr. Gregory ile farklı düşüncelere sahibiz, ama bu önemli konular üzerinde daha sonra duracağımdan şu kadarını söylemekle yetineceğim: Yüreği ve zihni acılardan korumak ümidiyle, haz alıp verme ve samimi bir ilişki kurma şansını büsbütün öldürerek aile yaşantısını kuşkularla örmek, yüreğin ve zihnin tüm

enerjisini de alıp götürür. – Hiç güvenmemek aldatılmaktan, aşkta hayal kırıklığına uğramak hiç aşık olmamaktan, bir eşin saygısını hiçbir zaman kazanamamak onun sevgisini yitirmekten iyidir.

Böylesine dar ufuklu planlarla dünyevi mutluluğa ulaşmaya dair beyhude heves yerini anlayış gücünü geliştirme arzusuna bıraksa, hem tüm dünya, hem de tek tek bireyler çok daha mutlu olur. – "En önemli şey bilgeliktir: *bu nedenle* bilgeliği arayın; anlayış gücünüzü geliştirmek için elinizden geleni yapın." – "Ey basit insanlar daha ne kadar zaman basitliğe sığınıp, bilgiden nefret edeceksiniz?" diyor Aziz Bilgelik insanlığın kızlarına.

4. Kesim

Kadınların nasıl davranması gerektiği üzerine kalem oynatan tüm yazarları ele almak istemiyorum – bu tür yapıtlar genellikle benzer olduğundan, böyle bir şey aynı sözleri durmadan yinelememizi gerektirir; ama erkeklerin övündükleri ayrıcalıklarına – tiranlığın bu asasına, tiranların bu ilk günahına – saldırmak, ne denli köklü olurlarsa olsunlar, her türlü önyargıya karşı verilmesi gereken savaşın bir parçasıdır.

Kadınlardan talep edilen itaatkârlık adalet temeline oturtulsaydı, bundan daha yüce bir güç bulunmayacağından, önünde eğilirdik; ne de olsa, Tanrı adaletin ta kendisidir. Öyleyse aynı babanın çocukları olarak – daha geç doğan çocuk olarak görüldüğümüzden piç sayılmıyorsak – birlikte akıl yürütelim; aklın yetkesine birlikte boyun eğelim, özellikle de onun sesini net bir biçimde duyduğumuz alanlarda. Ama eğer bu ayrıcalığın oturtulduğu tahtın, aslında tutarlılıktan yoksun bir dizi bulanık önyargının üzerinde, hatta belki bir filin, bir kaplumbağanın ya da Tanrı'nın bir oğlunun omuzları üzerinde yükseldiği kanıtlanırsa, bu tahta beklenen saygıyı göstermeyen kadınlar da şeylerin düzenini bozma suçlamasından kurtulabilirler.

Akıl, erkeği vahşi sürülerin üzerine çıkarırken, kadınlara büyük vaatlerde bulunan yalnız ölümdür, çünkü kadınlar bu dünyada onların güçsüz olduklarını savunan kör otoriteye tabidirler. "Özgür olacak olanlar – özgürdür!" –[34]

Kendi kendisini yönetebilen kişinin bu dünyada korkmasını gerektirecek hiçbir şey yoktur; ama insanın gözünde kendine saygıdan daha değerli bir şey olursa, bunun bedeli son kuruşuna dek ödenecektir. Her değerli şey gibi erdem de yalnız kendisi için sevilmelidir, yoksa yaşamlarımızda yer almayacaktır. İkiyüzlülerce salt gösteriş için kullanıldığında, "her anlayışın çok üstünde olan" o huzuru getirmeyecektir, "çünkü her durumda en iyi yol dürüstlüktür."

Bir başka dünyaya bilgi ve erdem taşıyabilmemizi sağlayacak tek yaşam planının, bu dünyada bunları edinmek olduğu yadsınamaz; evrensel olarak tartışmasız kabul edilen bir gerçek olsa da, pek az insan bu ilkeye uygun olarak davranır. Anlık haz, anlık güç sevdası bu ilkeyi unutturur; insan mutlulukla pazarlığını tüm yaşamını göz önüne alarak değil, günbegün yapar. Daha sonra daha büyük ve gerçek bir kazanç sağlamak uğruna o anlık bir güçlüğe göğüs germeye karar verecek kadar ileri görüşlülüğe sahip insan ne kadar azdır!

Erdemi[35] her yeni modayla değişebilecek önyargılar üzerine kurulu olan kadınsa, bu türden bir zihinsel gelişmişliğe pek nadiren ulaşır. Kadın kendi duygularının kölesi olduğundan, başkalarınınkilere de boyun eğer. Kadının sisli aklı işte böyle yozlaşır ve bu akıl kadının zincirlerini kırmaya çalışmak yerine, onları cilalayıp parlatmaya çalışmasında kullanılır.

Nice kadının cehaletin verdiği bütün inatçılıkla, erkeklerle aynı çizgide, kendilerini insanlıktan çıkaran fikirleri savunduğuna tanık olmuşumdur.

---

34 "Ancak hakikatin kendisini özgür kıldığı insan özgürdür!" Cowper

35 Bu sözcüğü, cinsellik alanındaki erdem olan namustan fazlasını kastedecek biçimde kullanıyorum.

Bu söylediğimi birkaç örnekle somutlaştırmam gerekiyor. Genellikle bir şeyden anlamayan ve her zaman ezberden konuşan Bayan Piozzi, Johnson'ınkilere benzer dersler vermek üzere ortaya çıkıyor.

"Sakın bekârlıkta mutluluk aramayın ve kadında bilgelikten delilikten kaçındığınız gibi kaçının." İşte Bayan Piozzi en dogmatik tavrıyla yeni evli bir adama böyle sesleniyor; bu iddialı girişini açıklayabilmek için şöyle devam ediyor: "Eşinizin kişiliği sizin gözünüzde gün geçtikçe çekiciliğini yitirecektir, ama onun bunun farkına varmaması için dua edin, çünkü bir kadın anlayış gücünün hor görülmesini affedebilir, ama kişiliğinin çekici bulunmaması onun için bir felakettir; bu söylediğime hiçbir kadın karşı çıkmayacaktır. Tüm becerilerimiz, tüm çabalarımız erkeğin yüreğini kazanıp onu elimizde tutma amacıyla şekillenmiştir; bu amaca ulaşamadığımızda yaşayacağımız hayal kırıklığından daha büyük bir hayal kırıklığı tanımayız. Duyarlı bir kadının ihmal edilmeye tercih etmeyeceği bir ceza, bir aşağılama yoktur. Eğer kocasının ihmali karşısında sesini çıkarmıyorsa, bu ancak kocasının ilgisi yerine başkalarının ilgisini hedeflediği içindir!"

Bunlar gerçekten de erkeklerin benimsediği türden görüşlerdir. – "Tüm becerilerimiz, tüm çabalarımız erkeğin yüreğini kazanıp onu elimizde tutma amacıyla şekillenmiştir": – Bu durumda nasıl bir çıkarımda bulunacakmışız? – Kadının kişiliği, elbette bir kişiliği varsa, ihmal edildiğinde, kadın başka erkeklere haz vermeye koyulurmuş. Ah soylu ahlak! İşte tüm bir kadın cinsinin anlayış gücü böyle hor görülür, erdemlerinin temeline böyle dinamit konur. Bir kadın, kişiliğinin kocasından ziyade, sevgilisine çekici geleceğini bilmeliymiş; kocası son derece doğal bir davranış olarak görülen ihmalkârlığıyla onu üzerse, kadın da kocasının sevgisini kaybettiği için, başka herhangi bir aptalca şeyini kaybettiğinde verdiği tepkiyi verip sızlanırmış. – Erkeğin eşine duyduğu sevginin, onun erdemlerine hayranlığa ya da anlayış gücüne saygıya dönüşememesinin nedeni, işte bu akıl yoksunluğudur.

Kadınlar böyle fikirleri benimseyip uygulamaya koyarken, *kişiliklerini* asla aşağılamayan erkeklerin, anlayış güçlerine getirdiği suçlamaları ve kötülemeleri hak ederler. Kadınların zihinlerinin kendilerine ayak bağı olmasından çekinen bu kibar beylerin fikirlerini benimserler. Oysa bilmeleri gerekir ki, bir kocanın karışık bir alaşım olarak görülebilecek duygularını saflaştırabilmenin yolu, kadının kendi *kutsal* rezervine, erdeme ulaşmasından geçer; bu da ancak işte o önemsiz gördüğü aklını kullanmasıyla mümkün olur.

Barones de Stael de yukarıda adı geçen hanımla aynı dilden konuşur, ama ondan daha heyecanlıdır. Barones'in Rousseau'ya düzdüğü özgüler rastlantıyla elime geçti; hemcinslerimin pek çoğunun paylaştığı duygu ve düşünceleri, üzerine birkaç yorum yapmak isteyeceğim bir metin oluşturuyor. Barones şöyle diyor: "Rousseau kadınların kamusal alana karışmalarını ve siyaset sahnesine çıkmalarını engellemek istese de, aslında kendisi bu işleri onlar adına ne denli tatmin edici bir biçimde yapar! Kadınlara, zaten kendi cinslerine yakışmayan bazı hakları tanımamış olabilir, ama kendi yaptıklarıyla gene de onlara bu hakları tanımış kadar olmuş sayılmaz mı? Kadınların erkeklerin düşünceleri üzerindeki etkisini azaltma çabası içinde, gene kadınların mutluluğunu sağlayacak imparatorluğu nasıl da kuruyor! Rousseau kadınları haksız yere çıktıkları tahttan indirirken, doğanın onlar için uygun gördüğü yere oturtuyor; erkeklere benzemeye çalıştıklarında kadınları küçümsese de, karşısına cinslerine özgü o *alımlılıkla, kusur ve erdemlerle* çıktıklarında, kişiliklerine olan saygısı hayranlık boyutuna varıyor." Doğru! – Çünkü güzellik mabedine bu denli esrimeyle tapınan bir hazcı daha görülmemiştir. Rousseau gerçekten de kadının kişiliğine tapınmada öylesine sofudur ki, onu alımlılıkla ve kusurlarla, bir de – anlaşılabilir nedenlerle – namus erdemiyle donatılmış olarak görmek istiyor. Akıl ağırbaşlılığının aşkın o oyuncu yumuşaklığını bozacağından korkuyor. Efendi kendi ak-

lına ve lütuflarına bağımlı, istediği gibi oynayabileceği cafcaflı bir köle istiyor; saygı duymak zorunda kalacağı bir dost, babalarını kaybetme talihsizliğini yaşarlarsa, çocuklarının eğitiminde güvenebileceği bir arkadaş değil. Rousseau, kadınların akıl sahibi olmadığını savunuyor, onlara bilginin ve hakikatin kapısını kapatır, çünkü "aşkın tutkusunu tanıyor". Aşkın tanınmasının kadınlar açısından neden böyle kısıtlamalar ve yükümlülükler getirdiğini açıklayabilmek kıvrak bir zekâ gerektirir, ama durum kısa süre içinde açıklığa kavuşuyor: Rousseau, aşkı yalnızca erkekleri rahatlatan ve türün devamını sağlayan bir şey olarak tanıyor, ama tutkuyla koşuyor ve kaside düzmeye meraklı gençlerin duyarlıklarını büyülüyor. Bu tutkulu hatip, "Kadınlar erkeklerle bu dünyanın hangi cinsin imparatorluğu olduğunu tartışırlarken," diye devam ediyor, "erkeklerin kalpleri zaten bütünüyle onların elindedir." Kadınların uğruna savaş vermesi gereken imparatorluk değil, eşitliktir. Ama egemenlik alanlarını genişletmek istiyorlarsa da, yalnızca görünüşlerine güvenmemeliler, çünkü güzellik bir kalbi ele geçirmede işe yarayabilir, ama altın çağındayken bile onu elinde uzun süre tutamaz, zihin onu en azından bazı yetilerle donatmamışsa.

Kadınlar bir kez uzun vadede gerçek çıkarlarını görecek kadar aydınlandıklarında, arkadaşlığın sağladığı dingin tatmin duygusu ve karşılıklı saygıdan kaynaklanan güven karşılığında, karşılıklı olmayan her türlü aşk ayrıcalığından vazgeçmeye, eminim ikna olacaklardır. Evlenmeden önce kibirli ve gösterişçi tavırlar takınmayacak, evlendikten sonra kölece itaat etmeyeceklerdir; ama her iki durumda da akılcı varlıklar olarak davrandıklarında başlarına gelen, tahttan inip bir tabureye oturmak olmayacaktır.

Madam Genlis birkaç eğlenceli çocuk kitabı yazmıştır; *Eğitim Üzerine Mektuplar*'ı duyarlı ana babalar için pek çok yararlı ipucu içerir, ama görüşleri dardır, önyargıları da yalnızca akılcı olmamakla kalmaz, bir de güçlüdür.

İnsanları gelecekte bekleyen cezaları savunusu o denli şiddetli ve tutkuludur ki, bunların üstünde durmaya utanıyorum; bir insanın böyle bir şeyi bu denli tutkuyla savunabildiğini düşünmek yüzümü kızartıyor. Bu nedenle, yalnızca aklın yerinin ana baba yetkesine bırakılmasını savunan birkaç görüşe dikkat çekmekle yetineceğim. Çünkü Madam Genlis sürekli olarak ana babalara *kör* itaati savunmakla kalmıyor, yaygın görüşlere itaati de aynı ölçüde zorunlu görüyor.[36]

Madam Genlis, babasının ısrarları üzerine servet sahibi bir genç kızla nişanlanan genç bir adamın öyküsünü anlatıyor. Evlilik gerçekleşmeden, kız servetinden oluyor ve tek bir arkadaşı dahi olmaksızın acımasız dünyaya atılıveriyor. Baba, oğlunu kızdan ayırabilmek için elinden geleni ardına koymuyor; oğlu babasının dolaplarını öğreniyor ve şerefin gereklerini yerine getirerek kızla evleniyor. Ama tüm bu işin sonu yalnızca acı ve üzüntü oluyor, hem de salt delikanlı babasının izni *olmadan* kızla evlenmiş olduğundan. Din ve ahlak hangi temelde adaletin karşısına çıkarılabilir? Madam Genlis benzer bir bakış açısıyla, *anneciğinin* önereceği herhangi biriyle evlenmeye hazır, okumuş, başarılı bir genç kız örneği veriyor. Bu kız sonunda evlenmek için, aslında hiç de tutkuyla bağlı olmadığı birini kendi başına seçiyor; bu kez de neden olarak, okumuş bir kızın aşık olmaya vakti olmaması gösteriliyor. Akla ve doğaya böyle hakaret eden bir eğitim sistemine saygı duymak mümkün müdür?

---

36 "Kişi, doğru olduğuna inansa da, şu ya da bu davranışta bulunmaya hemen karar vermemelidir, çünkü çeşitli nedenlerle dünya bu davranışın altında farklı güdüler yattığını *düşünebilir.*" – İşte bu bir gölge uğruna özü feda etmektir. İnsanlar kendi yüreklerinin gözüyle değerlendirebilmeli ve kendi yargılarına göre hareket edebilmelidir; dünyanın düşüncesi zaman içinde değişecektir. Tek bir yalın güdünün, adaletin kılavuzluğunu benimsemek iyidir – adalet çok defa görgü kurallarına uyma adına gözden çıkarılmıştır. Görgü kurallarına uyma, bu bağlamda insanın yalnızca kendi çıkarını gözetmesi olarak da tanımlanabilir.

Madam Genlis'in yazdıklarında bunlara benzer fikirlerle, onun kafasına ve yüreğine bir ölçüde saygı duymamızı sağlayan görüşler bir arada bulunuyor. Ama din anlayışına o kadar batıl inanç, ahlak anlayışına o kadar dünyevi hesap karışmıştır ki, bir gencin onun eserlerini okumasına izin veremem, onunla daha sonra oturup bu konular üzerine konuşma ve Madam Genlis'in düştüğü çelişkilere dikkat çekme fırsatım olmayacaksa.

Bayan Chapone'nin *Mektuplar*'ı öylesine sağduyuyla, öylesine yalın bir alçakgönüllülükle bezenmiştir ve öylesine yararlı bilgiler içerir ki, onun yazdıklarını ancak saygıyla anabilirim. Her görüşüne katılmayabilirim, ama ona her zaman saygı duyarım.

Saygı sözcüğü deyince aklıma bir de Bayan Macaulay geliyor. Kendisi, hiç kuşkusuz bu ülkenin yetiştirdiği en büyük isimlerdendir. – Ama bu saygın kadının anısına yeterli saygı gösterildiğini söylemek mümkün değil.

Bununla birlikte, gelecek kuşakların daha hak bilir olacağına inanıyorum. Catherine Macaulay, zihinsel becerilerin geliştirilmesinin kadın cinsine atfedilen zayıflıkla uyuşmaz olduğunun bir örneği olarak anımsanmalıdır. Onun yazma biçeminde, cinsiyetini anlamanızı sağlayacak hiçbir şey yoktur; cümleleri de taşıdıkları anlamlar gibi açık ve vurucudur.

Onun anlayış gücüne erkeksi bir anlayış gücü demeyeceğim, çünkü böyle demek aklı gene yalnızca erkeğe atfetmek olacak; ama Bayan Macaulay'in sağlıklı ve gelişmiş bir anlayış gücü vardı ve derinlikli düşüncelerle olgunlaşan yargı gücü, yargı sözcüğünün anlamının hakkını veriyordu. Bilmişten ziyade, bilgili; hayalciden ziyade, imgelemi kuvvetliydi. Yazdıkları heyecan verici ve ateşli, öte yandan savlarını ateşleyen iyi niyetliliği okurları bunları tartmaya da zorluyor.[37]

---

37 Bayan Macaulay'in eğitimin pek çok dalına ilişkin olarak sunduğu görüşlere katılıyorum, ama kendi söylediklerimi desteklemek için ondan alıntılar yapmak yerine, onun yapıtına dikkat çekmekle yetineceğim.

Bu eleştirileri kaleme almaya karar verdiğimde, yaşamım boyunca biraz sınırlamaya çalıştığım büyük bir iyimserlik ve umutla onun onayını alma hevesine kapılmıştım, ama çok kısa bir süre sonra artık hayatta olmadığını duyarak büyük bir hayal kırıklığı ve acı yaşadım.

V. Kesim

Eğitim üzerine yazılmış farklı yapıtları incelerken, Lord Chesterfield'ın yapıtlarını ele almamak olmaz. Onun insana yakışmayan, ahlakdışı sistemini çözümlemek ya da uzun mektuplarında yer yer görülen yararlı ya da zekice görüşlerini geri kalan zararlı görüşlerinden ayırmak gibi bir görev üstleniyor değilim. – Hayır, tek amacım Lord Chesterfield'ın hedefi olduğunu söylediği şey üzerinde düşüncelerimi bildirmek – Lord Chesterfield, gençlere erken yaşlarda dünyaya ilişkin bilgi edinme sanatını göstermeyi hedeflediğini söylüyor. Bu, bir tomurcuğun içine gizlenmiş kurtçuk gibi, gelişen yetileri gizlice kemiren bir sanattır; genç bedeni canlı kılan, ona sıcak duygular ve azim veren o sağlıklı suları zehre dönüştürür.[38]

Bilge biri, her şeyin bir mevsimi vardır, demiş; – o taze ilkbahar aylarında güzün meyvelerini toplamaya kim kalkar? Bu yalnızca bir benzetmedir elbette, ama ben gençlerin yargı güçlerini geliştirmek yerine, onların yüreklerine önyargılar işleyen eğitimcilere seslenmek istiyorum. Böylesi bir yaklaşım, gençken sıcak olan ve normalde yaşantıların birikmesiyle yatışacak yüreği birden katılaştırır, onu soğutur. Gençleri insanlığın kötü yüzüyle ya da yaygın deyişle, dünyevi işlerin bilgisiyle erken yaşta tanıştırmak, kanımca gençliğin getirdiği ve büyük yeteneklerle büyük erdemlerin doğmasında rol

38 Çocukların bu dünyanın kötülükleri ve tehlikelerine karşı her an korunması gerektiği fikri, bana yanlış bir fikirmiş gibi geliyor. Çünkü zengin deneyimim şunu gösterdi ki, böyle kuruntularla beslenen ve erken yaşta yalnızca tereddüde alıştırılan gençler ileride bencil olurlar.

oynayan doğal sıcaklığı öldürmenin en emin yoludur. Çünkü olgunlaşmayan bir meyveyi koparmaya çalışmak, onun güçlenmesini ve doğal biçimini almasını önler, tıpkı kohezyon kuvveti kırıldığında yeniden dinginliğe ulaşmaya çalışan metallerin biçiminden ve gücünden kaybetmesi gibi.

İnsan zihni üzerine çalışıp düşünenlere sormak istiyorum: Gençlere insanların nadiren ilkeli davrandığını öğretmek, onların yaşantısını ilkeli kılmak için uygun bir yöntem midir? Önlerine hep yanlış örnekler çıkarılırsa, ilkelilik bir alışkanlığa nasıl dönüştürülebilir? Gençliğin ateşi neden tez elden inançsızlıkla söndürülüyor? Bu önlemin gençliğe, dünyanın onları uğratacağı hayal kırıklıklarına karşı donanım kazandırdığı doğru olabilir, ama aynı zamanda erdemde ve bilgide mükemmelleşme olasılığını büsbütün ortadan kaldırdığı da doğru değil midir?[39] Deha sahibi ve iyi yürekli olma yolunda, her adımda tökezlememize neden olabilecek şüphe ve tereddütlerin bulunması, insanı yıldırır ve yaşam, insanın rahat ve huzur içinde kendini tefekküre verebileceği o akşam vakti gelmeden çok önce, renklerini ve çekiciliğini yitirir.

Cana yakın arkadaşlarla büyüyen ve büyürken zihnini okumayla ve gençliğe özgü coşku dolu düşüncelerle, mümkün olduğu kadar spekülatif bilgiyle doldurmasına fırsat tanınmış bir delikanlı, dünya işlerine atılırken sıcak ve yanılgılı beklentilere sahip olacaktır. İşte doğanın yolu budur ve bizler beğeni konularında olduğu gibi, ahlak konusunda da kendimize kılavuz olmaya değil, onun izinden gitmeye çalışmalıyız.

Bu dünyada pek az kimse ilkeli davranır; bunun temelinde hem anlık duygular, hem de erken yaşlarda edinilen alışkanlıklar yatar: Peki ama, insana ilişkin olsun, kendi yüreklerine ilişkin olsun, hiçbir bilgiyi yavaş yavaş, deneyim yoluy-

---

39 Dünyanın işleyişine ilişkin erken yaşta bilgi edinmenin de, doğal yolla, dünyaya erken yaşta karışma yoluyla edilenin de aynı etkiyi yarattığını gözlemlemeden edemiyorum: Subayları ve bazı kadınları buna örnek olarak düşünebilirsiniz.

la kazanmamış, dolayısıyla bu bilgiyle birlikte ona dayanma ve onu değiştirme gücünü de kazanmamış gençlere dünya olduğu gibi gösterilirse, anlık duyguların olumsuz etkileri öldürülüp olumlu alışkanlıklar nasıl kalıcı kılınabilir? Bu bilgiye erken ve aniden erişen gençler, insanı ve kendilerini kusurlarıyla mücadele içinde olan; kişilikleri bazen ışık saçan, bazen karanlığı yayan; onu izleyenlerde bazen sevgi, bazen iğrenme duyguları uyandıran kırılgan yaratıklar olarak değil, her an avlanmayı bekleyen kurbanlar olarak görürler; gözlerinde tüm toplumsal duygular, tüm insani değerler silinir.

Yaşamın doğal akışı içindeyse, tersine, doğanın bize verdiği kusurlarla ve erdemlerle yavaş yavaş tanışırız; farklı topluluklara girdikçe, bu topluluklar içindeki insanlarla ortak amaçlar güttükçe, dünyaya ilişkin hızla ve doğal olmayan bir bilgi sahibi olduğumuzda asla edinemeyeceğimiz türden bilgiler ediniriz. Zaman içinde kötülüğün altında aptallık yattığını gözlemleriz; birini suçladığımızda aslında ona acıdığımızı anlarız; ama bu duyguları yönelttiğimiz nesneler karşımıza apansız çıkacak olsa, korku ve iğrenme duyguları bizi sonuçta olduğumuzdan daha katı birine dönüştürür. Böyle bir durumda insanların zihinlerini okuma yetimiz olmadığını, bizleri dehşete düşüren bu kötülüklerin tohumlarının aslında her insan gibi bizde de bulunduğunu unuturuz.

Büyüklerden aldığımız talimatlardan, onların verebileceğinden fazlasını beklediğimizi daha önce de vurgulamıştım, sanıyorum: gençleri yaşamın kötülükleriyle karşılaştıklarında başlarını dik tutmaya hazırlamak, kendi yetilerini kullanarak bilgeliklerini ve anlayış güçlerini geliştirmeye teşvik etmek yerine, onlara talimat üstüne talimat verilir ve onlardan kör bir itaat beklenir.

Örneğin, bir gencin ilk arkadaşlığının heyecanı içinde sevdiği kişiyi ilahlaştırdığını düşünelim – aşırı sevgi ve heyecandan kaynaklanan böyle bir yanlışın nasıl bir zararı olabilir? Belki de genç yürekleri etkileyebilmek için erdemin önce

insan biçiminde görünmesi gereklidir; daha olgun ve gelişmiş bir zihnin hayran olduğu ve kendisine örnek aldığı ideal model gençlerin görebileceği kadar somut değildir. İnsanların en bilgesi, "Kardeşini görüp de onu sevemeyen Tanrı'yı sevebilir mi?" diye sormaz mı?

Gençlerin ilk sevdikleri kişiye her türlü iyi özelliği yükleyip onu yüceltmeleri doğaldır; cehaletin, daha doğru bir deyişle deneyimsizliğin sonucu olan bu yüceltme gene de sevmeyi bilen zihinler üretir ve zaman geçip de kişi mükemmelliğin ölümlülerin erişebileceği sınırlar içinde bulunmadığını anlayınca, bu kez soyut bir kavram olarak erdemin güzelliğini ve bilgeliğin yüceliğini kavrar. Böylelikle hayranlık yerini arkadaşlığa bırakır; arkadaşlık bu bağlamda doğru bir adlandırmadır, çünkü bu ilişkinin temelinde saygı yatar. Kişi de soylu zihninde kendisi için bir örnek oluşturarak daima parıldayacak olan o mükemmellik idealiyle, yalnızca ilahi göklere bağımlı olur. Ama insan bu bilgiyi kendi zihinsel yetilerini kullanarak edinmelidir; işte hayal kırıklığının kutsal meyvelerinden biri! Kendisini bilebilmek için anlayış güçlerini geliştirmeye çalışan zayıf yaratıklara mutluluğu gösteren ve onları esirgeyen Tanrı, hiçbir özelliği onlara işkence etmek için vermemiştir.

İşte şimdi meyvelerimiz dilediğince gelişip olgunlaşabilir; genç fidanlardan ona ancak zamanın verebileceği bir güç beklemeyeceğiz, kökleri toprağın derinliklerine ininceye, gövdesi fırtınalara göğüs germeyi öğreninceye kadar. – Bu durumda zihin mükemmelliğe, kendisine gösterilen saygıdan daha geç eriyorsa, aslında daha az saygı mı hak ediyor demektir? Bir benzetmeye başvurarak şöyle diyebiliriz: Çevremizdeki her şey ilerleme eğilimi gösterir. Ama eğer yaşama dair vaktinden önce gelen ve istenmeyen bir bilgi sahibi olursak, bu yaşama karşı bir doymuşluk yaratır; güneşin altındaki her şeyin sahte ve boş olduğu düşüncesine kapılırsak, oyunun trajik sonuna yaklaşmışız demektir. – Yaşamın saçma

yanlarının bulunduğu bilgisi deneyim yoluyla öğrenilirse, bu çok yararlıdır, çünkü doğaldır; ama kırılgan bir varlığa insanlığın saçmalıkları ve kötülükleri gösterilir de, bunlara karşı kendini ancak yüreğinden vazgeçerse koruyabileceği söylenirse – buna ancak, Tanrı'ya inancın ve deneyimin soylu meyvesi olan hakiki bilgeliğin tersi olan dünyevi bilgelik demek gerekir.

İnsanlar yalnızca yaşam ve ölümden oluşan bir kısırdöngü içine doğmuş olsalardı, yaşamı mutlu kılabilmek için elden gelen her şeyi yapmak bilgece olurdu. Her alanda ılımlılık en büyük bilgeliği oluştururdu; ne anlayış gücünü, ne de yüreğini saf tutmuş olsa bile, ölçülü bir hazcı da bu dünyada bir ölçüde tatmin elde edebilirdi. Ölümlü olduğumuzu kabul edecek olsak, ölçülülük en hakiki bilgelik olurdu ya da daha açık biçimde söyleyelim, yaşamın bütününde en büyük mutluluk payını getiren tutum ölçülülük olurdu. Öte yandan, yaşamın hazları ve rahatlıklarının ötesinde bilgi bir lanete dönüşürdü.

Peki, insan neden derinlikli incelemelerle sağlığını tehlikeye atar? Zihinsel uğraşların getirdiği yüce hazlar, ardından gelen ve saatlerce süren bitkinliğe değer mi? Özellikle de araştırmalarımıza gölge düşüren kuşkuları ve hayal kırıklıklarını hesaba katarsak. Beyhudelik ve umutsuzluk her türlü incelemenin sonunu getirir, çünkü ulaşmak istediğimiz neden biz ona doğru ilerledikçe bizden uzaklaşır. Cahillerse tersine, çocuklara benzerler; dümdüz yürümeye devam ederlerse, toprakla göğün kesiştiği yere varabileceklerine inanırlar. Bazen hayal kırıklıklarına uğrasak da, bu tür araştırmalar sonucunda zihin güçlenir, böylelikle bir sonraki varoluş aşamasında belki de, altında yatan gizli nedeni bulabilmek için görünen sonuçların çevresinde kırılgan kanatlarını hızla çırpıştıran anlayış gücü, sorduğu soruların yanıtlarını bulabilir.

Tutkularımız da zararlı olmasalar, temelde hiçbir işe yaramazlar; bizleri düşünen varlıklar yapan öz, bizleri yalnızca

çıkmaz sokaklara götürebilecek olsa, ancak bitkisel bir hayata, örneğin bir lahanaya canlılık, ancak bir güle renk vermede işe yarayabilir. Böyle bir durumda, her türlü dünyevi ihtiyacı iştiha karşılar; ılımlı ve kalıcı bir mutluluk sağlar, diye düşünebiliriz. Tutkularımızın hiçbir zararı olmasa ruhun güçleri hiç devreye girmez. Oysa gerçekte, onur anlayışımız ve saygınlık peşindeki bilincimizle, sahip olmaktan gurur duyduğumuz bu güçler hayvansı hazlarımızdan alabileceğimiz tatmini bozar. Bu güçler sürekli olarak, yaşamın bir eğitim sürecinden ibaret olduğunu, eğitim olmazsa insanın çocukluk durumundan çıkamayacağını ve insanın gelişmeye dair umutlarının bu çocukluk durumuna feda edilemeyeceğini kamtlar. Öyleyse, eğitim yoluyla neye ulaşmak istediğimize dair kesin bir fikre sahip olmalıyız, çünkü ruhun ölümsüzlüğü öğretisine, bizzat bu öğretiye inananların eylemleriyle karşı çıkıldığını görüyoruz.

Bu dünyada öncelikli hedefiniz gelecek kuşaklar değil de rahatlık ve gönençse, çocuğunuza insan doğasının zayıflığını erken yaşlarda öğretmeniz ölçülü bir davranış olarak görülebilir. Doğru, çocuğunuz bir Inkle[40] olmayacaktır, ama insan doğasına güvenmeyen birinden yasalara uygun bir yaşam sürmekten fazlasını bekleyemezsiniz; böyle birinin ortalama standardın üstüne çıkmak gibi bir isteği olmayacaktır. Büyük kötülükler işlemeyeceği doğrudur, çünkü ne de olsa dürüstlük en doğru yoldur, ama aynı zamanda büyük erdemler edinmeye de çalışmayacaktır. Pek çok yazar ve sanatçı bu duruma örnek oluşturur.

Bu nedenle, ahlak alanında aksiyom olduğu düşünülen bir kuralın, insanoğlunu yalnızca kitaplar aracılığıyla tanıyanların dogmatik bir kabulü olabileceğini söyleyeceğim. Bu kurala karşıt olarak şunu savunuyorum: Tutkuların düzenlenip bastırılması her zaman bilgece bir iş değildir. – Tersine,

---

40 Thomas Inkle (ç. n.)

erkeklerin daha üstün bir yargı gücüne ve daha büyük metanete sahip olmalarının nedeni, kuşkusuz, tutkularını daha serbest bırakabilmeleri ve sıkça yoldan çıkarak zihinlerini geliştirme fırsatı bulmalarıdır. Böylece kendi[41] akıllarını kullanarak bazı sağlam ve kalıcı ilkelere vardıklarında, yaşama dair *yanlış* görüşlerden güç alan ve güvenli görülen sınırları aşmalarını sağlayan tutkularının gücüne teşekkür etmelidirler. Ama yaşamın şafağında, tüm sahneleri ve tüm gerçek renkleri en açık biçimde görebilseydik, tutkular zihinsel yetilerin gelişmesini sağlayacak gücü nasıl kazanabilirdi?

Böyle yüksek bir yerden baktığımı ve dünyanın gözünüzde tüm o çekiciliğini yitirdiğini düşünüyorum. Açık hava her nesneyi olduğu gibi görmeme olanak tanıyor; yüreğimde hiçbir heyecan yok. Pusun yavaşça dağılıp yerini doğanın güzelliklerine bıraktığı sabahın en erken saatleri denli sessiz ve sakinim.

Ama dünya bana nasıl görünecek? Gözlerimi ovuşturuyorum; son derece gerçekçi görünen bir rüyadan uyanıyor gibiyim.

İnsanların, gölgeler peşinde koşan, makul bir amacı olmayan bir koşuşturma içinde enerjilerini boşa harcayan oğullarını ve kızlarını görüyorum. Yalanlarla beslenen bu kör itkilerin kılavuzluğundaki imgelemleri onları uzağı göremeyen ölümlüler haline getirmiş; her biri hayali bir anlık çıkar peşinde sürükleniyor.

Her şeyi bu biçimde gördükten sonra, bu dünyanın daha yüce varlıkları eğlendirmek için her gün sahneye konan aptalca bir oyun olduğunu düşünmek hayalcilik olmaz. Hırslı bir adamın bir hayalet, "topun ağzındaki ün hayali" peşinde kendi kendini tüketmesini izlemek eğlenceli olabilir. Öte yandan bu yüce varlıklar insana acır da, ona yüce ve önemli şeylere giden dikenli yolu, bu yolda ilerlerken karşılaşaca-

41 Sidney, "Deneyime dayanmayan her bilgi laf kalabalığından ibarettir." der.

ğı zorlukları ve tam ulaşacakken amacının nasıl da elinden kayıp gideceğini gösterirlerse, o insan da bu yüce varlıkları eğlendirme işini başkalarına bırakıp anın tadını çıkarmaya çalışmaz mı? Bizler hep umut ve korkunun köleleriyiz!

Ün bu dünyada insanın gözlerini en fazla kamaştıran ve sonunda mahvına dahi yol açabilen en parlak yıldızdır. – Ama her şeyin anlamını yitirdiği bir dünyada ünün ne anlamı kalır? İnsan ölümlü olsun, ölümsüz olsun, bu soylu tutkuyla türdeşlerinin üzerine çıkamayacaksa, neden ün uğruna savaşımlar versin? –

Ya aşk! Aşk da insanları izleyen yüce varlıkları eğlendirecek durumlara düşürmez mi bizleri? – Pantaloon'un oyunları delilik gibi görünüyor olmalı. Bir ölümlünün başka birini önce hayali özelliklerle süsleyip, sonra kendi yaratmış olduğu bu idole tapması – ne saçmadır! Peki insandan bu küçük mutluluk çekip alınsa, insan cinsel arzudan başka bir şey hissetmese, diğer bütün işlerini daha tatminkâr biçimde yapmaz mı? Sevgi nesnesi o hayali süslerinden arındırılınca, aşk da salt iştihaya indirgenmez mi? Öte yandan, insanları diğer canlılardan ayıran soylu akıl, insanı gündelik koşuşturmanın üstüne, tam da bu tutkuyu, aşkı güçlendirerek çıkarır. Akıl insana tüm mükemmeliyetin kaynağı olan merkezi sevmeyi öğretir. İnsan, aklı geliştiği, düşüncesi derinleştiği oranda ve bu arada tutkudan kaynaklanan savaşımları onda bir düzen sevgisi uyandırdığı oranda, doğada kendini gösteren o yüce bilgeliği daha açık görür.

Nesneleri ne denli yanıltıcı olursa olsun, düşünme alışkanlığıyla, herhangi bir tutkunun sonucunda ortaya çıkan bilginin aynı derecede yararlı olduğu gösterilebilir, çünkü tüm iyilikleri Yaradan bireylerin yetilerini güçlendirmek için vermiştir. İnsan çocuklar gibi belli şeyleri yapar, ama bunları niye yaptığını tam olarak bilmez.

Çıktığım yüksek yerden aşağıya inip diğer insanların arasına karışıyor, onlarla paylaştığım yaşamın akıntısına kapılı-

yorum: Aklımız bize onların tüm vaatlerinin birer yalandan ibaret olduğunu söylese de, hırs, aşk, umut ve korku o alışılmış güçleriyle hüküm sürüyorlar. Ama sakınganlığın soğuk eli bu bereketli duyguları üzerimizde hiçbir kalıcı iz ya da alışkanlık bırakmadan budasaydı, geriye içgüdüden biraz fazlası olan bencil bir sağduyudan başka ne kalırdı? Jonathan Swift'in çirkin Yahoolar'ını ve sıkıcı Houyhnhnm'i betimleyişini okuyup da felsefi açıdan değerlendirenler, tutkulara gereken önemi vermemenin ya da tutkularından arınmış sakin bir insan idealinin ne denli beyhude olduğunu anlayacaktır.

Gençler *eyleme geçmelidir*, çünkü kır saçlıların deneyimine sahip olsalardı, yaşamdan çok ölüme uygun olurlardı. Doğru, erdemleri yüreklerinden ziyade, kafalarında olurdu, ama büyük hiçbir şey üretemezlerdi; bu dünya için hazırlanmış olan anlayış güçleri, daha iyi bir dünyada kendileri için bir yer bulma iddiası da taşıyamazdı.

Ayrıca, bir gence yaşama ilişkin olarak doğruluğundan kuşku duyulmayacak bir fikir vermek de mümkün değildir. Bu gencin, kardeşini kötülüğe sürükleyen şeylerin ne denli baştan çıkarıcı olabileceklerini görebilmesi için, kendi başına tutkularıyla savaşması gerekir. Bu yaşama adım atanlarla bu yaşamdan çekilmeye hazırlananlar, dünyaya çok farklı açılardan bakarlar; bunların ilkinin genç aklı henüz kendi başına bir savaşıma girmiş değilse, bu ikisinin benzer düşüncelere sahip olması imkansız gibidir.

Cüretkâr bir suç işlendiğini duyduğumuzda – bu ahlaksızlık bizde tiksinti uyandırır, ama bu karanlığı izleyen gözün daha müsamahalı olması gerekir. Dünya kayıtsızlıkla izlenemez; bizler de kalabalığa karışmalı ve duygularını yargılamaya soyunduğumuz insanları önce anlamaya, onlar gibi hissetmeye çalışmalıyız. Kısaca, bu dünyada daha bilge ve daha iyi olabilmek için yaşıyorsak, tek amacımız yaşamdaki iyi şeylerin tadını çıkarmak değilse, kendimizi tanırken başkalarını da tanımalıyız – başka yollarla edinilen her türlü bilgi yüreği katılaştırır, anlayış gücünü çarpıtır.

Bu yolla edinilen bilginin bedelinin fazla ağır olduğu söylenilebilir. Buna verilecek yanıt, her türlü bilginin ancak emek ve üzüntü sonucu edinilebileceğidir; çocuklarını bu ikisinden korumak isteyenler, çocukları büyüdüğünde ne bilge, ne de erdemli olurlarsa, yakınmamalıdır. Çocuklarını ölçülü insanlar olarak yetiştirmek isteyen onlardı; erken yaşta edinilen ölçülülük de ancak cahilce bir kendini beğenmişlik getirebilir.

Eğitimlerine özel bir özen gösterilen gençlerin genellikle yüzeysel ve kibirli olduklarına, gençliğin sıcaklığına da, yaşın getirdiği sükunete de sahip olmadıklarından, çekici hiçbir yanları bulunmadığına tanık oldum. Hiç de doğal olmayan bu sonuçtan, hazır olmayan gençlere verilen erken eğitimi sorumlu tutuyorum. Bu tür eğitim, genci pek çok temelsiz savı altı boş bir güvenle yineleyip durmaya, dolayısıyla da yaşamları boyunca önyargıların kölesi olmaya itiyor.

Bedensel güç harcamak gibi zihinsel güç harcamak da yorucudur; öyle ki pek çokları kendileri için çalışma ve düşünme işini seve seve başkalarına bırakırlar. Sıkça aktardığım bir gözlem, söylediklerimi daha açık kılacaktır. Ortalama yetenekleri olan bir insan, yabancılardan ya da tanıdıklarından oluşan bir topluluk içinde bir önyargıyı büyük bir hararetle savunabilir. Bu önyargı, kişinin bir yakınından ya da arkadaşından duyduğu ve tam olarak anlamadan yinelediği bir önyargıdır, ama bunu ilk söyleyen kişi, söylediklerinin ne denli büyük bir inat ve ısrarla savunulduğunu duysa, herhalde önce kendisi şaşırırdı.

Günümüzde önyargılara ilişkin olarak yeni bir modanın hâkim olduğunu görebiliyorum. Biri, insanlığı ve aklı da arkasına alarak da olsa, önyargılara karşı çıkmaya kalktığında, kendisine atalarının aptal olduğuna mı inandığı soruluyor. Buna, hayır, diye yanıt vermeliyim; başlangıçta her türlü fikrin bir biçimde akla dayalı olduğuna inanıyorum, ama pek çok zaman yerel ve geçici bir fikir, daima makul olma id-

diası taşıyan temel bir ilke haline getiriliveriyor. Ama işte temel aldıkları akıl artık akıl olmaktan çıkmış olan bazı küflü fikirler, salt uzun zamandır var olmalarının onlara kazandırdığı saygınlık nedeniyle önyargıya dönüşüyor. Neden önyargıları salt önyargılar oldukları için seviyoruz?[42] Önyargı dediğimiz, akılla kanıtlayamadığımız ama gene de ikna olduğumuz bir fikirdir; akılla temellendirebildiğimiz anda bu fikir, hatalı dahi olsa önyargı olmaktan çıkar: Öyleyse aklın muhalefet ettiği fikirleri el üstünde tutmamızın öğütlenmesi doğru mu? Bu tür savlama, elbette buna savlama denebilirse, bana kadınlara özgü muhakeme denen şeyi anımsatıyor. Kadınlar bazen bir şeyi sevme nedenleri olarak gene yalnızca o şeyi sevmelerini gösterirler.

Söyleneni yalnızca olumlayan ya da olumsuzlayan insanlarla konuşmak imkansızdır. Böyle insanlarla en basit bir konuşma yapabilmek için bile, gücün kafasına kaktığı önyargıların temelinde yatan ilkeleri sorgulamak gerekir, ama çok büyük bir olasılıkla tez elden, bazı ilkelerin uygulamada yanlış olsalar dahi soyut düzlemde doğru olduğu yolundaki pek felsefi önermeyle durdurulursunuz.[43] Elbette varılması gereken çıkarım şudur: İnsanlar bir fikri hararetle savunurken yalpalamaya, ikna edici savlar ortaya koyamamaya, rakiplerinin söyledikleri kendi fikirlerine karşı kuşkular uyandırmaya başladığında, içlerini kemiren kuşkular onları sinirlendirir.

Sorun şu ki, insanlar eğitimden, eğitimin veremeyeceği şeyleri bekliyorlar. Zeki bir ebeveyn ya da öğretmen, çocuğun bedeninin güçlenmesine ve bilgi edinmesinde kendisine yardımcı olacak araçların bilenmesine yardımcı olabilir, ama çocuğun ödülü onun kendi emeğinin ürünü olmalıdır. Ayrıca, bir genci başka birinin deneyimleriyle bilge kılmaya çalış-

42 Bkz. Bay Burke.

43 Kendisi istemeden ikna ettiyseniz birini,
Temelde hep aynı kalacaktır fikri.

mak, bir bedenin başkalarının yaptığı egzersizle güçlenmesini beklemek kadar saçmadır.[44] Eğitimi fazla yakından takip edilen pek çok çocuk büyüyünce zayıf insanlar olur, çünkü eğitmenleri onların zihinlerini, kendi otoritelerinden başka bir temeli olmayan fikirlerle doldurmuştur; bu eğitmenler bir de sevilen ya da saygı duyulan eğitmenler olursa, çocuğun zihni daha erken yaşta sakatlanır. Çocuğun kendi yargı gücünü geliştirmesine izin vermeden, talimat üzerine talimat yığan ana babalar onun bu ödünç fikirlerin ışığında, kendi kendine aydınlanmışçasına davranabilmesini beklerler. İnsan bedenine benzetilebilecek ağaçların da tam olgunluğuna erişmeden, odun borularının güçlenmediğini düşünmüyorlar.

Zihinde de benzer bir durum söz konusudur. Duyular ve imgelem, çocukluk ve gençlik boyunca kişiliğe biçim verir, yaşam ilerledikçe anlayış gücü, erdemin yüreğin içgüdülerinden değil de aklın kanaatlerinden kaynaklanmasını, ahlakın fırtınalara hiç yılmadan göğüs geren bir kaya temeline oturmasını sağlar.

Dinin de aklı temel almadığı sürece, bu türden bir güçlendirici etkisi olmadığını söylediğimde yanlış anlaşılmayacağımı umarım. İnsanın kendisine ilişkin bilgisine ve Tanrı'nın niteliklerine ilişkin akılcı bir fikre dayanmadıkça, yalnızca zayıf insanların ve sofuların sığınağı olarak kaldıkça, dinin ne üretmesi beklenebilir? İnsanın duygularını ve hayal gücünü harekete geçiren din yalnızca şiirseldir; bireye bazı hazlar yaşatabilir, ama onu ahlaklı kılamaz. Dünyevi hazlar peşinde koşmanın yerine geçebilir, ama yüreği genişletmekten ziyade, darlaştırır: Erdemde mükemmeliyete ulaşmak isteyen insan, onu kendisini kötülüklerden uzak tuttuğu için değil, kendi yüceliği için sevmelidir. İnsanlar görevlerini bir yana

---

44 "Bir insan yalnızca düşünmeyle sınırlı kaldığında hiçbir şey göremez; birinin eyleme geçebilmesi için önce başkalarını eylem halinde görebilmesi gerekir." Rousseau.

bırakıp kendilerini dine verdiler diye, bu dünyada yaşadığı hayal kırıklıklarını, gelecek bir dünyada hayali şatolar inşa ederek telafi etmeye çalışıyorlar diye ahlaklı olmazlar.

Yaşamda pek çok başarı olanağı, hem Tanrı'ya, hem de maddi servete tapınabileceğini sanan insanların bu çelişkili şeyleri bir arada götürmeye çalışmaları nedeniyle yitip gider. – Oğlunuzun zengin olmasını istiyorsanız, izlemeniz gereken bir yol vardır – onun erdemli olmasını istiyorsanız, o zaman başka bir yol izlemeniz gerekir, ama bir yoldan diğerine geçebileceğinizi sanıyorsanız, bunu yolunuzu kaybetmeden yapabileceğinizi sanmamalısınız.[45]

---

45 Bu konuda harika bir deneme için bkz. Bayan Barbauld, *Çeşitli Düzyazı Parçalar* içinde.

Bölüm VI

Fikirlerin Erken Yaşta Bağdaştırılmasının Kişilik Üzerindeki Etkisi

Eleştirmekte olduğum yazarların salık verdikleri zayıf bırakıcı tarzda eğitilmiş olduklarından ve toplum içindeki alt konumlarından dolayı kaybettikleri alanı yeniden kazanma fırsatı yakalayamadıklarından, her yerdeki kadınların doğada bir kusurmuş gibi görünmeleri şaşırtıcı mıdır? Fikirlerin erken yaşta bağdaştırılmasının belirleyici bir etkisi olduğunu göz önüne alacak olursak, kadınların anlayış yetilerini ihmal etmeleri ve bütün dikkatlerini kendilerine yöneltmeleri şaşırtıcı mıdır?

Zihni bilgiyle doldurmanın doğal sonucu olarak ortaya çıkan büyük ayrıcalıklar aşağıdaki düşüncelerde açıkça görülür. Fikirlerin bağdaştırılması ya alışkanlıkla kazanılır ya da anında olur; bunların ikincisi, iradeden çok zihnin başlangıçtaki yapısına bağlı gibi görünmektedir. Fikirler ve gerçekle ilgili konular bir kere zihne kaydedildikten sonra, kullanılmak üzere bir kenarda beklerler; rastlantıyla ortaya çıkan bir durum, yaşamlarımızın çok farklı dönemlerinde edinilmiş olan bilginin çarpıcı bir güçle zihinde hızla belirmesini sağlayıncaya kadar. Pek çok anımsama şimşeğin çakması gibidir; bir fikir başka bir fikri şaşırtıcı bir hızla içine alır ve

açıklar. Ben burada gerçeğin şu hızlı algılanışına gönderme yapmıyorum: Bu tür algılayış öylesine sezgiseldir ki, araştırmaya gelemez ve karanlık bulutu yaran hızı nedeniyle gözden kaçırıldığından, bizi anımsama mı, yoksa uslamlama mı olduğu konusunda karar veremez durumda bırakır. Bu anlık fikir bağlantıları üzerinde hemen hemen hiç denetleme gücümüz yoktur. Çünkü zihin, bir kere geniş bir alanda dolaşarak ya da derin düşünceye dalarak açıldığında, ham malzemeler bir ölçüde kendi kendilerini düzene sokacaklardır. Doğru, düşüncelerimizi gruplandırdığımızda ya da hayalimizdeki canlı eskizleri aktardığımızda, anlayış gücü çizim yapmaktan ötesine geçmemize izin vermez; renk veren, canlı ruhlar, bireysel kişiliktir. Bu ince, elektrikli sıvı üzerinde[46] ne kadar az denetleme gücümüz vardır ve akıl ne kadar az güç uygulayabilir! Bu incelikli, izi sürülemez ruhlar dehanın özü gibi görünür ve onun kartal gözünde parlayarak, insanı en üstün derecede şaşırtan, sevindiren ve bilgilendiren düşünceleri bağlantılandırmanın mutlu enerjisini üretir. Bunlar, kendilerine benzeyen yaratıklar için yoğun resimler oluşturan ışıklı zihinlerdir; onları doğada, üstünden geçtikleri, tutkulu imgelemlerinde yansıyan nesneleri ilgiyle gözden geçirmeye zorlarlar.

Söylediklerimi açıklamama izin verin. Genellikle insanlar şiirsel olarak göremez ya da hissedemezler; hayal gücünden yoksundurlar. Bu nedenle de yalnızlıklarından kaçarak ussal nesneler arayışına girerler; ama yazar onlara görüş gücünü ödünç verdiğinde onun gibi görmeye başlar, gözlerinin önünde dursa da daha önce seçemedikleri imgelerden zevk alırlar.

---

46 Bazen materyalistlere gülerek şöyle düşündüğüm olur: Doğadaki en güçlü etkiler, örneğin manyetizma etkisi, bazı sıvılarca üretildiğine göre, tutkuların da insanlığı çevreleyen uçucu bir sıvı – ya da daha uyuşuk maddelerin içine sızarak onlara yaşam ve sıcaklık veren bir sıvı ateş olduğu düşünülemez mi?

Böylelikle eğitim, deha sahibi insanı yalnızca kurduğu bağlantılara çeşitlilik ve karşıtlık katacak bir bilgiyle donatır, ama "bizim büyümemiz"le birlikte gelişen, alışılmış bir fikirler bağlantısı vardır ki, insanlığın ahlaksal kişiliği üzerinde çok büyük bir etki yapar; bu bağlantı aracılığıyla, zihinde genellikle ömür boyu kalıcı olan bir dönüşüm yaratılır. Anlayış gücü öylesine esnek, gene de öylesine inatçıdır ki, bedenin olgunluğa erişmesi için gereken dönem boyunca, rastlantısal koşullara bağlı olan bağlantılar pek ender olarak akıl yoluyla birbirinden ayrılabilir. Bir fikir ötekini, eski bağlantılı fikri çağrıştırır; bellek de özellikle duyumlarımızın ateşini yatıştırmak için zihinsel güçlerimiz kullanılmadığı zaman ilk izlenimlere sıkı sıkıya bağlı olduğundan, bunları mekanik bir birebirlikle geriye doğru izler.

Alışkanlığın getirdiği bu ilk izlenimlere köle gibi bağlanışın, erkek kişiliğine göre kadın kişiliği üzerinde daha yıkıcı bir etkisi vardır, çünkü iş yaşamı ve anlayış gücüne dayanan daha başka kuru işler, duyguları köreltme ve akla zarar veren bağlantıları koparma eğilimindedir. Ama daha çocukken kadın yapılan ve çocuk arabasından sonsuza dek inmeleri gereken zamanda çocukluğa geri götürülen dişi tür, kültürün, doğayı boğmuş olan dayatmalarını silecek yeterli zihin gücüne sahip değildir.

Kadınların gördükleri ya da duydukları her şey, izlenimleri dondurmaya, coşkuları öne çıkarmaya ve zihne cinsel bir nitelik kazandıran fikirleri bağlantılandırmaya hizmet eder. Sahte güzellik ve narinlik kavramları organlarının büyümesini engeller, uzuvlarına narinlik kazandırmaktan çok, hastalıklı bir rahatsızlık yaratır; böylelikle çevrelerindeki her bir nesne tarafından kendilerine dayatılan ilk bağlantılarını incelemeden geçirmek yerine, sergilemekle uğraşmaktan zayıf düştüklerinden, kadınlar o sahte kişiliği üstlerinden atmalarını sağlayacak gerekli canlılığa nasıl kavuşabilirler? – Akla başvuracak ve ilkbaharın güzel umutlarını yerle bir eden bir

baskı düzenini alt edecek gücü nereden bulabilirler? Fikirlerin bu acımasız bağlantılandırılışı – her şeyin kadınların düşünme alışkanlıklarını, daha kesin söyleyecek olursak, hissetme alışkanlıklarını çarpıtmak için el ele verdiği bu bağlantılandırılış – kadınlar biraz kendileri adına hareket etmeye başladıklarında yeni bir güç kazanır, çünkü o zaman şunu algılarlar ki, zevke ve güce ancak erkeklerde heyecan yaratmak için kullandıkları zaman ulaşabiliyorlar. Üstelik, kadınların eğitimi için yazıldığı iddia edilen ve zihinlerindeki ilk izlenimleri yaratan kitapların hepsi aynı fikirleri işler durur. Öyleyse, Mısır'a özgü kölelikten daha kötü koşullarda eğitildiklerinden, kadınları insanlar arasında çok az kişiye nasip olan, doğuştan getirilmiş üst derecede bir canlılığa sahip olmadıkları sürece kaçınamayacakları hatalarla suçlayarak eleştirmek hem akla aykırı, hem de haince bir şeydir.

Örneğin, bu cinse karşı en şiddetli aşağılamalar yöneltilmiştir; kadınlar ezberleyerek öğrendikleri "bir dizi deyiş"i yineleyip durdukları için alaya alınmışlardır. Oysa aldıkları eğitim ve "en övülesi yanlarının" – erkeklerin istemine – "tartışmasız boyun eğmek" olduğu göz önüne alınacak olursa, bundan daha doğal bir şey olamaz. Eğer kadınların kendi davranışlarını yönetmeye yetecek akla sahip olmalarına izin verilmemişse – o zaman bütün öğrendikleri – ister istemez mekanik olarak öğrenilmiş olmak zorundadır! Giyimlerini düzenlemek üzere bütün yaratıcılıkları göreve çağırıldığında, kıpkırmızı bir manto tutkusu o kadar doğaldır ki, bu beni hiçbir zaman şaşırtmamıştır. Pope'un kadınların kişiliğini özetlerken kullandığı, "her kadının yüreğinde bir sahtekâr yatar," sözünün haklı olduğunu kabul edecek olursak, kadınlar neden kendilerine yakın bir zihin peşinde koştukları, aklı başında bir adama bir sahtekârı tercih ettikleri için acımasızca eleştirilsinler?

Sahtekârlar, duyarlıkları üzerinde nasıl çalışacaklarını bilirler; oysa makul ya da aklı başında erkeklerin alçakgönül-

lü değerliliğinin elbette duyguları üzerinde az etkisi vardır ve bu gibi insanlar yüreğe anlama ya da kavrama yoluyla ulaşamazlar, çünkü hemen hemen hiç ortak duyguları yoktur.

Kadınlardan, *hoşlandıkları şeyler açısından* erkeklere göre daha makul olmalarını beklemek, gene de onlardan aklın denetimsiz kullanımını esirgemek biraz saçma görünüyor. Erkeklerin sağduyuya *aşık oldukları* ne zaman görülmüştür? Erkekler üstün güçleri ve ayrıcalıklarıyla kişiyi bırakıp da zihne ya da akla ne zaman dönmüşlerdir? Sonra da erkekler, yalnızca davranışlarını gözetlemenin ve ahlaktan çok alımlı davranışlar edinmenin öğretildiği kadınlardan ömürleri boyunca edinmeye çalıştıkları her şeyi hor görmelerini nasıl bekleyebilirler? Kadınlar, kaba, erdemli bir adamın sağduyusunu tartmaya yetecek değerlendirme gücünü birdenbire nasıl bulabilirler, özellikle de o adamın kadınların eleştirel yargıcı kılındığı davranışları iticiyken ve güzel, zekice yanıtlardan ya da iyi düşünülmüş iltifatlardan oluşmayan konuşmaları soğuk ve sıkıcıyken? Bir şeye sürekli olarak hayranlık ya da saygı duymak için, hayranlık duyduğumuz şeyi en azından bir süre, bir ölçüde tanıyarak merakımızın uyandırılmış olması gerekir, çünkü anlayış gücümüzün ötesinde kalan niteliklerin ve erdemlerin değerini ölçemeyiz. Böylesi bir saygı, duyulduğu zaman çok yüce olabilir; zayıf durumda olan kişinin karışmış bilinci, bağımlı olduğu yaratığı bazı görüş açılarına göre ilginç bir nesne durumuna getirebilir; oysa insan sevgisinin çok daha büyük boyutlu içerikleri olmalıdır ve o kişi çok doğal olarak, bunlardan payını almak için gelecektir – ve bu pay çoğu zaman çok büyüktür.

Sevgi, büyük ölçüde rastlantısal bir tutkudur ve başıboş dolaşan bazı başka kötülükler ve yaramazlıklar gibi, akla önem vermeden kendi yetkesiyle sürdürecektir egemenliğini; ayrıca sevgi, dostluğun temelini oluşturan saygıdan kolaylıkla ayrımlanabilir, çünkü sevgi gelip geçici güzelliklerin ve zarafetin yarattığı heyecanla ortaya çıkar; her ne kadar duygu-

lara enerji yükleyebilmek için daha somut bir şeyin bu güzellikler ve zarafetin yarattığı etkiyi derinleştirmesi ve imgelem gücünü harekete geçirmesi gerekse de.

Sıradan tutkuları sıradan nitelikler uyandırır. – Erkekler, güzellik ve iyi huylu yumuşak başlılığın aptal gülümsemesini ararlar: Kadınlar rahat davranışlara kolay kapılırlar; beyefendi görünüşlü bir adamın onların hoşuna gitmediği hiç olmaz. Kadınların aç kulakları da nezaketin art niyetli boş sözlerini hevesle yalayıp yutar; aynı kadınlar aklın getirdiği çekiciliğin sesleriniyse, anlaşılmaz bulup bunlara arkalarını dönerler – erkekte akıl kadar bilgece çekici olan ne olabilir? Yüzeysel başarılar açısından bakıldığında yapmacıklı erkek kesinlikle ayrıcalıklı durumdadır; bu gibi erkekler hakkında da kadınlar bir kanı oluşturabilirler, çünkü burası onların kendi alanlarıdır. Yaşamlarını baştan sona kaplayan o hava aracılığıyla neşeli ve hoppa duruma getirilmiş olduklarından, bilgeliğin kendisi ya da erdemin ağırlıklı güzellikleri ister istemez onlara kasvetli görünecektir; bu görüntü de kendilerinin ve o diri çocuk sevginin doğal olarak başkaldıracağı bir tür kısıtlama yaratacaktır. Hafif olan türünü dışta bırakacak olursak, beğeni olmaksızın – çünkü beğeni değerlendirmenin çocuğudur – nasıl olur da kadınlar gerçek güzelliğin ve zarafetin, zihnin oyunlarından doğup geldiğini keşfedebilirler? Sonra, aşıklarında kendilerinde bulunmayan ya da yetersiz bir biçimde bulunan bir şeyi görüp sevmeleri nasıl beklenebilir kadınlardan? Kalpleri birleştiren ve güveni davet eden eşduyum onlarda o kadar zayıftır ki, alevlenemez, bu nedenle de artarak tutkuya dönüşemez. Hayır, bakın yineliyorum, bu gibi zihinlerin değerli bulduğu sevginin çok daha kötü bir yakıtı vardır!

Buradan yapılacak çıkarım açıktır: Anlayış güçlerini kullanmaya yönlendirilecekleri zamana kadar, kadınlar yapmacık övgüler düzen sahtekâr erkeklere bağlandıkları için alaya alınmamalıdır. Hatta söz konusu erkek, eğitiminin kaçınılmaz sonucu olarak sahtekâr olmuş gibi görünmesine rağ-

men, özünde sahtekâr olsa bile. Başkalarına haz vermek için yaşayanlar – ister istemez kendi eğlencelerini, kendi mutluluklarını da hazda bulacaklardır! Şu bayatlamış, ama gene de doğru bir gözlemdir: Bir şeyi kendisi olduğu için sevmedikçe, hiçbir şeyi hiçbir zaman iyi yapamayız.

Gene de bir an varsayalım ki, gelecekteki bir zamanda kadınlar benim onları içtenlikle istediğim duruma geldiler; o zaman sevgi bile daha ciddi bir onura kavuşacak ve kendi ateşlerinde yanarak arıtılacaktır. Erdem onların duygularına gerçek bir incelik kazandıracağından, kadınlar da sahtekâr bir erkekten iğrenerek kaçacaklardır. O zaman kadınlar şu anda tek alanları olan duyguları kadar akıllarına da yaslanarak, kendilerini dıştaki zarafete karşı kolayca koruyacaklardır ve böylece işleri kötülük, çekicilik ve işve satmak olanların kışkırtmış ve kullanmış oldukları yollarla yaratılan duyarlılığı aşağılamayı hemen öğreneceklerdir. Edinilmiş deyişleri kullanarak söyleyecek olursak, geçmişte yakmayı istedikleri ateşin alevlerini, şehvetin içinde söndürdüklerini ve böyle bir durumda saf ve yalın zevklere duyulan özlem yitirildiğinden, doyurulmuş iştihanın ancak sapkın sevişme sanatları ya da çeşitlilikle uyandırılabileceğini anımsayacaklardır. Zarafeti benimsemiş bir kadın, sevgisinin yapmacıksızlığını yavan görecek bir adamla birleşmekten ne gibi bir doyum bekleyebilir? Dryden bu durumu şöyle betimliyor:

"Sevginin kadın için görev olduğu yerde,
Salt şehvetli patlamalar düşer payına ve asık suratlı bir gururla teslim olunur buna."

Ama tek bir büyük gerçek vardır ki, kadınların bunu hâlâ öğrenmeleri gerekiyor; her ne kadar bu onlara uymaları gereken çok şey getirecek olsa da. Koca seçerken kadınlar bir aşığın niteliklerine kapılıp yollarını şaşırmamalıdırlar. Bir aşık, bilge ve erdemli olduğunu varsayacak olsak bile, uzun süre koca olarak kalamaz.

Kadınlar daha akılcı eğitilmiş olsalar, her şeyi daha kapsayıcı bir biçimde görebilirler, ömürlerinde bir kere aşık olmakla yetinebilirlerdi. Evlendikten sonra da tutkunun yatışarak dostluğa – endişelerden kaçınıp sığınılacak en iyi yer olan o şefkat dolu yakınlığa – dönüşmesine sakin bir biçimde izin verebilirlerdi; gene de bu dostluk öylesine saf, dingin duygular üzerine inşa edilmiş olurdu ki, başıboş kıskançlıkların yaşamın ciddi görevlerinin yerine getirilmesini engellemesine ya da başka şekilde kullanılması doğru olacak aklın boş yere meşgul edilmesine izin verilmezdi. Pek çok erkeğin içinde yaşadığı durum budur, ama çok az sayıda kadın bu durumdadır. Aradaki fark da cins özelliğine başvurmadan kolayca açıklanabilir. Kadınların kendileri için yaratıldığını söyleyen erkekler, düşüncelerimizi gerektiğinden fazla işgal etmiştir ve bu düşünce biçimi, kadınları eyleme götüren bütün güdülerle sevgiyi fazlasıyla iç içe geçirmiştir. Eski bir deyişi yineleyerek söyleyecek olursak, yalnızca kendilerini sevgiyi kışkırtmaya hazırlamakla ya da bu alanda aldıkları dersleri uygulamaya koymakla uğraşmış olduklarından, kadınlar sevgisiz yaşayamazlar. Ama haz verme yolundaki taşkın arzularını, görev duygusu ya da utanma korkusuyla kısıtlamak zorunda kaldıklarında, doğrudur ki, her ne kadar bu suç olmasa da sevmeye, burada tutkudan söz ediyorum, kocalarını sonuna kadar sevmeye inatla karar verirler – sonra da aşıklarından aptalca öğrendikleri rolü oynayarak umutsuzluk içinde hayıflanan, ama kendilerini efendilerine hayranlık duymaktan da alamayan kölelere dönüşürler.

Zeki ve gösterişçi erkekler çoğunlukla sahtekârdırlar ve gösteriş aşkı besler. Böyle erkekler tutkuları uyandırır. Bugünkü çocuksu durumu içinde kadın cinsinin yarısı Lovelace'in kalbine sahip olabilmek için pek çok şeyden vazgeçerdi; böyle nüktedan, böyle zarif, böyle cüretkâr erkekler kadınların hayallerini süsler: Kadınlar kendilerine sürekli telkin edilen ilkelere göre davranıyorlar diye suçlanmayı hak eder-

ler mi? Kendileri için bir sevgili ve koruyucu isterler; böyle erkekleri önlerinde diz çökmüş gördüklerinde, cesaretin güzellik önünde diz çöktüğüne inanıp kendilerinden geçerler! Böylece iyi bir kocaya özgü erdemler yatağın altına süpürülüverir; aşkın büyüsü ortadan kalkıncaya kadar yüreği mutluluk, umut ve canlı duygular doldurur. Ama aşkın büyüsünün kaybolduğu gün gelecek ve o etkileyici sevgilisi, daha önce onu göklere taşıyan zayıflıkları artık hor görerek asık suratlı bir tirana dönüşecektir. Ya da diyelim ki, sahtekârınız ıslah oldu; eski alışkanlıklarından kolayca kurtulabileceğini sanmayın. Yetenekli bir adam kendini ilk kez tutkularına bıraktığında, duyarlığının ve beğenisinin kötülükleri süsleyip cilalaması, kaba düşkünlükleri çekici göstermesi gerekir; ama bu cila yıprandığında haz duyuları yormaya, şehvetin çirkinliği kendini ele vermeye başlar; eğlence yalnızca zayıflığın kendi şeytanlarından kaçıp sığındığı umarsız bir uğraşa dönüşür. Ah! Erdem, ismin ne denli ayaklar altına alınmış! Yaşamın verebileceği her şey sende aslında!

Islah olmuş, üstün yetenekli bir sahtekârın arkadaşlığından bile rahatlık ve huzur beklenemezse, ilkeleri de, anlayışı da kıt olan bir sahtekârla birlikte olmanın sonuçları neler olacaktır? En büyük çirkinliklerden, acılardan başka ne sonuç çıkabilir? Zayıf insanların alışkanlıkları zamanla pekişirse, ıslah neredeyse imkansızlaşır; masum hazlarla tatmin olamayan varlıklar acı çeker. Örneğin, emekli olan bir tüccar işinin getirdiği koşuşturmayı ardında bıraktığında, doğa ona ancak sonsuz bir boşluk sunar; böyle bir durumda sıkıntılı ruhlar huzursuz düşünceler üretirler.[47] İnsanın böyle du-

47 Buna benzer bir şeyi güzelliğini yitiren kadınlarda sıklıkla gözlemlemişimdir. Gürültülü sefahat sahnelerini artık artlarında bırakmışlardır, ama metodist olmadıkları sürece ailelerinin ve yakın tanıdıklarının oluşturduğu seçkin topluluğun ıssızlığı onlara korkutucu bir boşluk gibi gelir; sonuçta huzursuz yakınmalar ve aylaklık onları yıpratır, o havai kalabalığın içinde olduklarından daha mutsuz kılar.

rumlarda ıslahı ve emekliliği onları daha önce olduklarından daha kötü hale sokar, çünkü tüm uğraşları ellerinden alınmış, umutsuzluğun damgasını vurduğu aylak zihinleri korkular üretmede serbest bırakılmış olur.

Alışkanlığın, akılsızlığın bağının ne denli güçlü olabileceğini gördüğümüzde, zihnimizi kötü bağlantılar kurmaya karşı ne denli dikkatle korumamız gerektiğini de açıkça görürüz; zayıf insanları kendi başına zararsızmış gibi görünen cehaletin getirdiği bağımlılık durumundan korumak için, anlayış gücünü geliştirme konusunda da aynı derecede dikkatli olmalıyız. Nihayetinde, bizleri her şey karşısında bağımsız kılan tek şey aklın doğru kullanılmasıdır – "Akla hizmet özgürlüklerin en eksiksizini getirir."

Bölüm VII

Alçakgönüllülük - Yalnızca Cinsellik Alanında Değil, Genel Bir Erdem Olarak Alçakgönüllülük

Alçakgönüllülük! Duyarlık ve aklın kutsal çocuğu! – Zihinde gerçek incelik! – Senin doğanı incelemek; kişiliğin tüm köşeli yönlerini yumuşatan, soğuk bir hayranlıkla izlemekle yetineceğimiz şeyleri sevmemizi sağlayan o gizemli büyünü anlamak istemem büyük bir cüretkârlık mı sayılmalı? Bilgeliğin kırışıklıklarını düzeltiyor, en yüce erdemleri yumuşatıyorsun ki, eriyerek insanların yüreklerine ulaşabilsin – sevgiyi çevreleyen o uçucu sisi yayarak her şeyi daha güzel yapıyorsun; bu sis, içine çekenlerin yüreğine sızıyor, duyularını büyülüyor – Yaşamlarını çiçeklerle bezenmiş yataklarında uyuyarak geçiren hemcinslerimi uyandırabileyim diye, aklın o ikna edici dilini de yumuşat benim için!

Fikirlerin bağlantılandırılması üzerine konuşurken bir ayrım gözetmiştim. Alçakgönüllülüğü tanımlarken de, ikisi de yüzeysellikten ve kibirlilikten aynı derecede uzak olsa da, kendimize ilişkin mütevazı bir fikre sahip olmakla, insanın kendine duyduğu saygıyı da içeren zihnin saflığını ayırmakta yarar vardır. İlk anlamıyla alçakgönüllülük, insana kendisine olduğundan fazla değer vermemesini öğretir, ama teva-

zudan farklı bir şeydir, çünkü tevazu kendini olduğundan küçük görmeyi de içerir.

Alçakgönüllü bir insan çoğunlukla büyük planlar oluşturur ve onları kararlılıkla izler. Kendi gücünün bilincindedir ve başarıları da onu onaylar. Milton, ileride ne denli ünlü olabileceğini ima ederken kibirlilik yapıyor değildi; General Washington da Amerikan kuvvetlerinin başına geçmeyi kabul ettiğinde. General Washington genellikle alçakgönüllü biri olarak tanınır; fazla mütevazı olsaydı, geri adım atar ve pek çok şeyin bağlı olduğu bu önemli görevi almaktan imtina ederdi.

Alçakgönüllü bir insan kararlıdır; fazla mütevazı bir insan çekingendir, yüzeysel bir insan yapmacıklıdır: Pek çok kişiliği gözlemledikten sonra bu yargıya varabiliyorum. İsa alçakgönüllüydü, Musa fazla mütevazı, Petrus'sa yüzeyseldi.

Bu arada, alçakgönüllülük ile fazla mütevazılık arasında ayrım gözetirken, diğer yanda alçakgönüllülükle utangaçlığı da karıştırmamak gerekir. Aslında utangaçlık o denli farklı bir şeydir ki, en utangaç kır çocukları genellikle en arsız ve kaba adamlar olup çıkar, çünkü utangaçlıkları yalnızca cehaletin sonucu olan içgüdüsel bir çekingenlikten kaynaklanıyordur; çevrelerini tanıdıkça güvenleri yerine gelir.[48]

Bu büyük kentin sokaklarını kaplayan ve insanda bazen acıma, bazen de tiksinti uyandıran fahişelerin arsız davranış - ları bu görüşümü örneklendirmeme yardımcı olabilir. Fahişeler, bakirelere özgü utangaçlığı cüretkârlıkla ayaklar altına

---

48 "Köylü kızın korkusu öyle büyüktür ki,
Gördüğünde ilk kırmızı ceketi;
Gizler yüzünü kapının arkasına;
Sonra uzaktan bakar kordonlara:
Ne de o sıkıştırdığında eli geri çekilir,
Onun kollarına bırakır rahatça kendini,
Her askerin vardır bazı çekici yönleri;
Çadırdan çadıra gezerek yayar ateşini;
Çünkü alışkanlık yenmiştir korkusunu ve çekingenliğini."

Gay

alırlar; utangaçlığın kendilerine özgü bir nitelik olduğu düşünülmeyen erkeklerden çok daha ağzı bozuk, çok daha müstehcen olurlar. Ama aslında bu zavallı cahiller, alçaklık dünyasına girmeden önce de alçakgönüllü değillerdir, çünkü alçakgönüllülük bir nitelik değil, bir erdemdir. Hayır onlar bu dünyaya girmeden önce yalnızca utangaç yaratıklardı; masumiyetlerini kaybettiklerinde bunu da unutuverdiler; erdem sahibi olsalardı, tutkuya teslim olduklarında dahi bu erdem zihinlerinde izler bırakır; bu mahvolmuş varlığa bir biçimde saygı duymamızı sağlardı.

Zihin saflığı, başka deyişle namusun tek erdemli dayanağı olan o hakiki incelik, yalnızca anlayış güçleri gelişmiş olanlarda bulunan insanlığın arındırılmasına denk düşer. Masumiyetten daha soylu bir şeydir; cehaletin getirdiği utangaçlık değil, düşünmenin getirdiği inceliktir. Temizliğin alışkanlık haline getirilmesi gibi, nadiren ve ancak ruhu aktif olanlarda büyük ölçüde görülen aklın arınmışlığı, köylüce utangaçlıktan ve ahlaka dayanmayan çekingenlikten kolaylıkla ayırt edilebilir; bilgisizliğin değil, bilginin meyvesidir. Şunları kaleme alan yazar alçakgönüllüğe ilişkin ne yanlış bir fikir sahibidir: "Kadınların hem kendi cinslerine özgü zarafeti korumaları, hem de modern botanik sistemini öğrenmelerinin mümkün olup olmadığını soran bir bayanın fazla alçakgönüllü olmakla suçlandığını görüyorum. Bu bayan aynı soruyu bana sormuş olsaydı, ona kesinlikle, mümkün değildir, yanıtını verirdim."* İşte bilginin o güzel kitabı kadınlara böyle kapatılıp mühürleniyor! Buna benzer başka pasajlar da okuyunca göğe bakıp, orada sonsuza dek yaşayacak Yaradan'a şöyle dedim: "Babacığım, kız çocuğuna senin yolunu asla arayamayacak bir doğa mı verdin? Onu sana yaklaştıran bilginin peşinde koşması onun ruhunu mu kirletir?"

---

* John Berkenhout, *Üniversite'deki Oğula Mektuplar*, 1790 (ç. n.)

Bu düşünceleri izleyerek en alçakgönüllü kadınların, akıllarını en fazla geliştiren kadınlar olduğu sonucuna vardım – elbette bu durumda gençliğin cazibeli utangaçlığının yerini saygın bir dinginlik alacaktır.[49]

Tüm yalınlığıyla alçakgönüllülüğü getirecek erdeme ulaşabilmek için, dikkat yalnızca duyarlığı çalıştıran uğraşlardan uzaklaşmalı, yürek aşk yerine insanlık için atmaya başlamalıdır. Zamanının büyük kısmını salt entelektüel uğraşlara ayıran ve yüreği insanlığa yararlı işler yapmak için çarpan bir kadın, zamanını da, düşüncelerini de yalnızca hazza ya da başka yürekleri fethetmeye ayıran cahil varlıklardan daha saf bir zihne sahip olacaktır.[50] Görgü kurallarını iyi bilen kadınlar genellikle alçakgönüllü olarak tanımlansa da, davranışların düzenlenmesi alçakgönüllülük değildir. Yüreğinizi temiz tutun, onu insanca olan her şeyi hissedecek şekilde açın, zihni anlayış gücünü geliştirecek konularla meşgul tutun: İşte o zaman en yapmacıksız alçakgönüllülük bu resmi tamamlayacaktır.

Cehaletin karanlık gecesinde, açık bir günün müjdecisi olan ölümsüzlük şafağının ilk ışınlarını görmeyi bilen kişi, kendini iyileştirme ve geliştirme gücünü elinde tutan ruha ev sahipliği yapan bedene de saygı duyacaktır. Gerçek aşk da benzer şekilde sevgilinin çevresini gizemli bir kutsal ışıkla sa-

---

49 Alçakgönüllülük olgunlukla gelen dingin bir erdemdir, utangaçlıksa yerinde duramayan gençliğe özgüdür.

50 Tıp alanında çalışan erkeklerle anatomi üzerine, sanatçı erkeklerle insan bedeninde oranlar üzerine konuşma fırsatı buldum. Ama bu erkekler o denli alçakgönüllüydüler ki, onlarla konuşurken bana ne sözleriyle, ne de bakışlarıyla kadın olduğumu hissettirdiler. Bilgi peşinde olan kadınların aklı başında erkekler tarafından asla hor görülmeyeceğine ikna oldum. Bunu ancak Portekizli kadınlarla benzer ruha sahip erkekler yapabilir. Portekizli kadınlar bir erkekle yalnız kaldıklarında, o erkek kendisiyle bunaltacak ölçüde haşır neşir olmazsa, kendilerini hor görülmüş sayar. Oysa erkekler, kadınlarla birlikteyken her an erkek olmak zorunda değillerdir; kadınlar da anlayış güçlerini geliştirme fırsatı bulurlarsa, her an kadın olduklarının hatırlatılmasına maruz kalmazlar.

rar; bu ışıkla çevrelenen sevgili[51] alçakgönüllü olur. Oysa hazzı temel alan sevgide, övgüler ve sevgi sözcükleri insanların gözlerini kamaştırırken, bu ışınların en parlak olanlarını dahi karanlık, koyu bulutlarla örtecektir. Bu türden ilgi ve sevgi erdem alanına dahil edilmemelidir; böyle duygular ilahi bir hisse eşlik eden ve bir an durup yaşananların değerini takdir etmemize olanak tanıyan o yüce melankoliyi yaşamamıza izin vermez – oysa bu melankoli mutluluğun besinlerinden olmalıdır!

Toplumda yaygın olarak kabul gören tüm geleneklerin doğadaki kökenlerini aramaya oldum olası meraklı olduğumdan, şunu da düşünmeden edemiyorum: Bencil din adamlarının son derece kötüye kullanageldiği kutsal emanetlere bu denli saygı duyulması da, temelde artık bizimle olmayan bir arkadaşımıza ait olan eşyalara duyduğumuz sevgiye benzer. Kendini bir başkasına adama ya da aşk, kişinin yanı sıra onun giydiği ya da kullandığı şeyleri de kutsal görmeyi beraberinde getirebilir; aşık, sevdiği kadının eldivenine ya da ayakkabısına bile kutsal bir saygıyla yaklaşır. Bu nesneleri sıradan nesneler olarak görmez. Bu hoş hissiyat felsefeci tarafından incelenmez belki – ama esrime hali işte bu gibi durumlar sonucunda ortaya çıkar! Gözlerimizin önünde bir hayal oluşur ve bu hayal diğer tüm nesneleri gölgeler, ama bu hayali dağıtacak olsak, geriye havadan başka bir şey kalmaz. Geride kalan bu boşluk, belleğin sevgiyle sarıldığı çiçeğin kokusuna da benzetilebilir. Ama gerçekte güz hüküm sürerken, insanın hâlâ bahar olduğunu sanması kendisine zarar verir.

Kadınlar, cinsiyetleri genel olarak ele alındığında, erkeklerden daha namuslu olurlar; alçakgönüllülük de namuslu olmakla bağlantılı görülür. Dolayısıyla alçakgönüllülüğün de daha çok kadınlara özgü bir erdem olarak kabullenilme-

---

51 Bu sevgili erkek de olabilir, kadın da; dünyada pek çok alçakgönüllü erkek de vardır.

si beklenebilir, ama benim bu konuda tereddütlerim var: – Davranışlarda ölçülülük sağlasa da, namusluluğun alçakgönüllülüğü beraberinde getireceğinden kuşkuluyum, çünkü namusun korunmasına bu denli özen gösterilmesinin öncelikli nedeni diğer insanların kınama ve suçlamalarına maruz kalma korkusudur[52]; namus korunsa da koketlikle ve şehvet öyküleriyle dolu romanlarla ilgilenen kadınlar alçakgönüllülükle hiç bağdaşmayan fikirler benimsemiş durumdadırlar. Hayır, deneyim ve akıl bana şunu gösteriyor ki, alçakgönüllü erkekler sayıca alçakgönüllü kadınlardan fazladır, çünkü onlar anlayış güçlerini kadınlardan daha çok kullanır.

Bununla birlikte, davranışlarda ölçülülük söz konusu olduğunda, kadınlar açıkça daha avantajlıdır. Erkeklere özgü olarak görülen hovardalık, karşı cinsin her karşısına çıkan üyesine utanmazca gözlerini dikme alışkanlığından daha tiksindirici ne olabilir? Bu davranışı karşı cinse saygı duymakla bağdaştırabilir miyiz? Hayır, bu lakayt davranış o denli yerleşmiş bir yozlaşmanın, zihinde o denli bir zayıflığın göstergesidir ki, erkekler kadın cinsine kösnül düşkünlüklerini törpülemeden; küstahlığı bırakıp kadın olsun, erkek olsun, başkalarına saygı göstermeden; her iki cins de daha alçakgönüllü olmadan, bu davranışın hâkim olduğu bir toplumda kamusal olsun, özel olsun, herhangi bir erdemin yeşermesini beklemek beyhudedir. Elbette burada genel olarak insanlara gösterilen türde saygıdan söz ediyorum – kadınların gözlerine girmek için yapılan sahte kibarlıktan ya da o küstah, korumacı horgörüden değil.

Alçakgönüllülük aynı zamanda, bir erkeği başkalarının yanındayken yüzü hiç kızarmadan ahlaksız benzetmeler, açık saçık şakalar yapmaya iten fesatlıktan kaçınmayı gerektirir; bu tür davranışların çevrede bir kadın varken yapılma-

52 Kocalarından başkasının yatağına girmeseler de, hiç de alçakgönüllü ve terbiyeli davranmayan pek çok evli kadın buna örnek oluşturur.

sından söz etmiyorum, bu duruma ilkellik deniyor çünkü. İnsana insan olarak saygı göstermek en soylu davranışlardan biridir. Yüksek sesle açık saçık konuşarak bir yemek davetinin tadını kaçıran adamın, iştihasına ve arzularına yenilen bir zamparadan daha alçakgönüllü olduğu söylenebilir mi?

Alçakgönüllülüğün değerlendirilmesinde cinsiyet ayrımına gitmek, erdem anlayışına ve mutluluğa ölümcül darbeler indirmek anlamına gelir. Ama çevremize baktığımızda bununla da yetinilmediğini görürüz; eğitim yoluyla duyarlığa köle edilmiş kadından, o zayıf kadından(!) çoğu durumda aynı duyarlığa direnmesi beklenir. Knox şöyle diyor: "Kadını hem sürekli bir cehalet içinde tutmak, hem de kendisini baştan çıkarabilecek şeylere direnmesi konusunda ısrar etmek kadar saçma bir şey daha olabilir mi?" – Tutkuları dizginlemek sorumluluğunun kadınların omuzlarına yüklenmesi akla da, gerçek alçakgönüllülüğe de aykırıdır, çünkü bırakalım cesaretin getirdiği yükümlülük altına girmekten çekinmeme özelliğinin erkeklere özgü bir erdem olarak kabul edilmesini, akıl bu sorumluluğu her iki cinsin paylaşmasını öngörür.

Rousseau ile Dr. Gregory'nin alçakgönüllülük üzerine görüşleri de yukarıda eleştirdiğim görüşlerle paralellik arz eder ve aynı derecede hatalıdır, çünkü her ikisi de kadınların, kocalarını seçme nedenlerinin sevgileri mi, yoksa zayıflıkları mı olduğu konusunu belirsiz bırakır. – Kocasının zihnini bu kuşkunun zehirlemesine bir an için dahi göz yuman kadın, alçakgönüllülükten hiç anlamıyor demektir.

Meseleye bir başka açıdan daha bakmak faydalı olabilir. – Alçakgönüllü olmamak temelde ahlaklılıktan bir sapmadır; oysa şehvet düşkünü erkekler sıklıkla kadınları fethetmenin erkekler için bir içgüdü olduğunu ve alçakgönüllülük sorunuyla ilgili olmadığını savunurlar. Temelde, bu onların aşkın masum hazlarından zevk alabilecek denli erdemli olmamalarından kaynaklanır. İncelikli bir adam, alçakgönüllülüğün içine zayıflıkla da, duyarlıkla da tatmin olmamayı, ilişkilerinde samimi duygular aramayı da katacaktır.

Evet, erkekler kadınları fethetmekle övünürler. Gerçekte bunda övünülecek ne vardır? Duyarlığına köle kılınan kadın, bu duyarlık onu akılsızlığa – kötülüğe, iffetsizliğe sürüklediğinde[53] şaşırıp kalır; aklı uyandığında ödeyeceği bedelin ağırlığı altında ezilir. Ah seni terk edilmiş, zavallı çocuk, huzuru nerede bulabilirsin? Tutkudan başının döndüğü bir zayıflık anında, hayallerinin peşinde, çiçekli bir çayırda yürümeye razı oldun, ama kılavuzun seni korumak yerine, gözlerini bağlayıp seni bir uçurumun eşiğine getirdi. Hayallerinden uyandığında acımasız bir dünyayla karşı karşıya kalıyorsun; kullanılıp atılmışsın, yapayalnızsın; senin zayıflığından yararlanan şimdi yeni fetihler peşinde; ama senin için bu dünyada bir arınma yolu yok artık! – Üstelik zihnin acılı kalbini sarabilecek donanımdan da yoksun!

Eğer iki cins arasında fetihle sonuçlanması beklenen bir savaş varsa gerçekten, bunu ateşleyen doğanın kendisiyse, en azından iki taraf da bu savaşta soylu davransın ya da onur her ikisinin de kulağına yalnızca duyarlığın fethinin gerçek bir fetih olmadığını fısıldasın. Duyguların fethine dayanan gerçek fetihler de şaşkınlık söz konusu olmaz – Heloise, aşk için tüm dünyadan vazgeçerken bütünüyle bilinçlidir. Böylesi bir fedakârlığın erdemli ya da bilgece olup olmadığını tartışmıyorum; sadece bunun duyarlık için değil, gerçek duygular adına yapılmış bir fedakârlık olduğunu söylüyorum. – Ve konuyu kapatmadan önce onun alçakgönüllü bir kadın olduğunu düşündüğümü de ekliyorum. Erkekler daha namuslu davranmadıkları sürece, kadınlar da daha alçakgönüllü olmayacaklardır. Alçakgönüllü kadınlar, mevcut koşullar altında tiksinti duymayacakları kocaları nereden bulacaklar? Alçakgönüllülük her iki cinste de aynı derecede aranan bir erdem olmalıdır; aksi takdirde bu erdem yalnızca bir sera bitkisi olarak

53 Bir mumun çevresinde uçup duran pervaneler, sonunda kanatlarını yakmaya mahkûmdurlar.

kalır ve bu seradan bir incir yaprağı ödünç alınırsa, bu ancak kösnül hazza biraz daha heyecan katmaya yarar.

Erkekler büyük olasılıkla gene de kadınların erkeklerden daha alçakgönüllü olması gerektiğinde ısrar edecektir, ama aklı temel alan tarafsız okurların düşüncelerime karşı çıkacağını sanmıyorum. Hayır, dışarıdan kadınlara saygı duyuyormuş gibi görünen, ama içten içe onları zayıf yaratıklar olarak hor gören erkekler, ikiyüzlü erkeklerdir. Bunlar erdemin Epikürcülüğü olan özgeciliğin tadını alamadıkları gibi, en yüksek duyusal tatmine de arkalarını dönemezler.

Konuyu bir de yalnızca kadınlarla sınırlı tutmak üzere ele alacağım.

Bütünüyle yanlış bir namus ve masumiyet anlayışı, çocuklara erken yaşlarda saçma sapan şeyler anlatılmasına neden olur[54]; bunlar yalnızca çocukların hayal güçlerini kamçılar ve o küçük zihinlerinin başka saçmalıklar üretmesine neden olur. Bedenin olgunluğa erişmeye, tutkuların duyusal hazların yerini almaya, anlayış gücünün gelişip kişinin ahlakını kurmaya başladığı döneme gelinceye dek, doğanın düşünsün diye insana sunmadığı konular üzerinedir bunlar.

Korkarım kız çocuklar daha çok erkenden çocuk odalarında ve yatılı okullarda yozlaşmaya başlıyor. Pek çok kız çocuğu aynı odada kalıyor, birlikte yıkanıyor. Bedenlerinden utanmalarını sağlayarak masum varlıkların zihinlerini inceliğe iliş-

---

54 Çocuklar çok erken yaşlarda kedileri kedi yavrularıyla, kuşları gene kendi yavrularıyla görmeye alışırlar. Öyleyse kendi annelerinin de onları aynı şekilde taşıyıp beslediği neden anlatılamasın onlara? Bu konunun artık gizemli bir yanı kalmayacağından, onlar da merak etmeyi bırakırlar. Cid - di bir şekilde olduğu sürece her türlü hakikat çocuklara anlatılabilir; çocuğun ahlakını ancak sahtelik bozar: Bu duman bazı nesnelerin açıkça görülmesini engellerken, çocuğun imgelemini de ısıtır. Çocukların uygunsuz ortamlara girip çıkmalarını bütünüyle engelleyebilseydik, bu konuların onların yanında açılmasından endişelenmemize gerek kalmazdı belki, ama bu imkansızdır. En uygun yol onlara doğruyu söylemek olacaktır; özellikle de kendilerini ilgilendirmeyen konular imgelemlerinde bir iz bırakmayacağından.

kin yanlış fikirlerle kirletmek istemesem de, onların hiç de uygun olmayan, edepsiz alışkanlıklar edinmelerini de hoş karşılayamıyorum ve pek çok kız çocuğu cahil hizmetlilerinden son derece edepsiz numaralar öğrendiklerinden, bütün bu kız çocukları bir araya getirmek istenmeyen sonuçlar verebiliyor.

Doğruyu söylemek gerekirse, kadınlar genellikle birbirleriyle fazla içli dışlı oluyorlar, öyle ki evlilikleri dahi bundan olumsuz etkileniyor. Kız kardeşler, kadın arkadaşlar ya da hanımlarla kadın hizmetliler, neden bir insanın diğerine göstermesi gereken asgari saygı düzeyini dahi unutacak denli içli dışlı oluyorlar? Birine duyduğumuz sevgi[55], gönül borcu ya da insanlık görevi, kişiyi bir hasta yatağının başında beklemeye sürüklediğinde o pek övülen inceliğin hemen yüzünü buruşturması, evet, rezil bir şeydir. Ama sağlıklı kadınların, üstelik de incelikleriyle övünürken, neden erkeklerin birbirleriyle olduğundan daha sıkı fıkı ilişkiler kurduklarını anlamak mümkün görünmüyor.

Sağlığı ve güzelliği korumak için sık sık yıkanmayı elbette öneriyorum, ama kız çocuklar hangi sınıftan ya da gelenekten olurlarsa olsunlar, kendi başlarına yıkanıp giyinmeyi öğrenmelidirler ve gelenek onları bu konuda illa yardım almaya zorluyorsa, bu yardımı en azından bir başkasının önünde yapılmaması gereken şeyler tamamlandıktan sonra almalılar, çünkü bu anları bir yabancıyla paylaşmak insan doğasının yüceliğine bir hakaret sayılmalıdır. Burada söz konusu olan alçakgönüllülük değil, terbiyedir, çünkü alçakgönüllü olarak görülen bazı kadınların kendi bedenleri söz konusu olduğunda gösterdiği abartılı titizlik, örneğin bacaklarının dahi asla görünmemesi için gösterdikleri saplantılı özen, aslında bedenlerinin kafalarını gereğinden fazla meşgul ettiğini gösterir ve çocukça olduğu kadar utanmazcadır da.

55 Sevginin harekete geçirdiği insan, hastabakıcılığını gönüllü olarak yapar ve bu görevi yerine getirirken hasta da inceliğini ve kendine saygısını bütünüyle yitirmesin diye davranışlarına özen gösterir.

Erkeklerin asla benimsemedikleri başka kötü alışkanlıklar da gösterebilirim. Sessiz kalınması gerektiği yerde – sırların hiç düşünülmeden paylaşıldığı çok olur. Bazı mezhepler, özellikle de Yahudiler arasında Esseneler, yalnızca insanlığa hakaret olan kirliliği Tanrı'ya hakaret olarak görürler. Bu belki biraz abartılı bir yaklaşımdır, ama kadınlar da bu kuralı sıkça ihlal ederler. *İncelikli* bir kadın nasıl pis hayvanlar gibi davranabilir? Kadınların kendi cinslerinin insani yönüne saygı duymayı öğrenmediklerinde, kocalarının bu yönüne de uzun süre saygı duyamayacakları sonucuna varmak yanlış mıdır? Sonuçta, bakirelere özgü utangaçlıklarını yitirdiklerinde, kadınlar eski alışkanlıklarına dönerek kocalarına da kız kardeşlerine ya da kadın arkadaşlarına davrandıkları gibi davranmaya başlarlar.

Kadınlar, zihinleri pek gelişmemiş olduğundan, sıklıkla işveye başvurmak zorunda kalırlar ve başkalarıyla bu yolla yakınlık kurarlar. Kısaca hem zihinsel, hem de bedensel açıdan başkalarıyla fazla içli dışlı olurlar. Kadınlar arasındaki ilişkilerde saygınlığın temelini oluşturan mesafelilik korunmazsa, zihinleri de ne güç, ne de alçakgönüllülük kazanabilir.

Genç kızlar birlikte odalara, okullara, manastırlara kapanmamalıdırlar. Gençken bir taşra çocuğu olarak birden kendimi içinde bulduğum bu ortamda yapılan şakaları ve edepsizlikleri sinirlenmeden hatırlayamıyorum. Benim gittiğim yerde kızların çift anlamlı ayıp şakalar yapmada erkeklerden aşağı kalır yanları yoktu; kadehlerin serbestçe dolaştığı masa kaba kahkahalarla sarsılırdı. Ama elbette zihin fikirlerle dolu olmadıkça, yargıya ulaşmak için bu fikirleri karşılaştırmadıkça, yalın fikirleri genellemedikçe ve alçakgönüllülük anlayış gücünün duyarlığı törpülemesini sağlamadıkça, yüreğin saf tutulmaya çalışılması da boş bir çaba olacaktır.

Mesafeli durmaya fazla önem verdiğim düşünülebilir, ama bu, alçakgönüllülüğün en başta gelen hizmetkârıdır.

Öyle ki, güzelliği süslemesi gereken en önemli üç özelliği saymam istense, hemen temizlik, yalınlık ve mesafeli durma derim. Burada söz konusu ettiğim mesafeliliği herhangi bir cinse özgü olması gereken bir özellik olarak görmüyorum elbette; bu özelliğin bulunması her iki cins açısından da *eşit* önemdedir. Aslında bu özellik öylesine önemlidir ki, aynı çatı altında iki ya da üç kadın yaşıyorsa, ailenin erkek üyeleri en fazla içlerinden en temiz olana ve mesafeli durana saygı gösterecektir; bunları söylerken aşkı bütünüyle konudışı bırakıyorum.

Birbirleriyle arkadaş olan kadınlar sabahleyin buluştuklarında, özellikle de her biri gün içindeki görevlerini yerine getirmeye hazır durumdaysa, görüşmelerine diri bir ciddiyet hâkim olacaktır. Bunu söylediğimde gösterişe fazla önem verdiğim düşünülebilir, ama sabahın o tatlı ve diriltici serinliğinde arkadaşlarımda da aynı tazeliği görmek hep hoşuma gitmiştir; güneşle birlikte günlük hareketlerine başlamaya hazır oluşları beni de diriltir. Sabahları bu koşullar altında yapılan kısa ve tatlı bir görüşme benim gözümde akşam sohbetlerini sıklıkla uzatan o samimiyetten daha saygındır. Hayır, bir önceki akşam son derece bakımlı olarak gördüğüm arkadaşlarımdan biri sabahleyin son ana kadar yataktan kalkamadı diye karşıma darmadağınık bir halde çıkarsa, çoğunlukla kendimi kötü hissederim; bu benim için hor görülecek bir şeydir.

Ev içinde insanların birbirlerine duydukları sevgi ve saygı ancak böyle şeylere özen göstererek korunabilir; erkekler de, kadınlar da süslenmeye, daha doğrusu çirkinleşmeye gösterdikleri özeni düzgün ve temiz giyinmeye gösterselerdi, zihinsel saflığa ulaşmak da daha kolay olurdu. Kadınlar erkeklerin sahte övgülerini duyabilmek için giyinirler, ama aslında aşıklar beden oturan sade giysileri daha çok severler. Fazla süslenme sevgiyi uzaklaştırır, çünkü sevgi, doğası gereği her zaman insana yuvasında olduğu hissini yaşatmalıdır.

Kadınlar, genel olarak kadın cinsi, genellikle daha uyuşuk ve üşengeçtir; her şey de onları böyle olmaya iter. Duyarlığın harekete geçirdiği o nadir etkinlik anlarını unutuyor değilim, ama bu geçici hisler yalnızca kötülüğü arttırmaya yarar, çünkü temellerinde aklın yavaş ve düzenli işleyişi yoktur. Hem zihinsel, hem de bedensel açıdan o denli uyuşuklardır ki, bedenleri güçlenip anlayış güçleri aktif çalışmalarla harekete geçirilmedikçe, utangaçlığın yerini alçakgönüllülüğün almasını beklemek beyhudedir. Bu iki özelliğin dışarıdan bakanlar açısından benzer olması durumu bir süre kurtarabilir, ama gündelik yaşamın genelinde gerçek açığa çıkacaktır.

Alçakgönüllülük kadar, başka erdemlerle karıştığında bu denli iyi etki bırakan bir erdem daha yoktur. – Alçakgönüllülük, ufku gümüş renginin görkemine boyayan, üzerine düştüğü her erdemi yumuşatıp güzelleştiren ay ışığı gibidir. Alnındaki gümüş rengi hilalle, namus tanrıçası da olan Artemis'in öyküsü ne denli şiirseldir. Issız yeşil çayırlarda sessiz yürüyüşlere çıktığımda, bazen eski çağlarda bir kadının da böyle yürüyüşlere çıktığını ve kız kardeşi Artemis'in gümüşi hilalinin ışıklarının göğsüne düştüğünü hissederek gururlandığını düşlerim.

Hıristiyan kadınların namuslarını korumak ve alçakgönüllü olmak için daha soylu nedenleri vardır, çünkü bedenlerini yaşayan Tanrı'nın tapınağı olarak görürler ve Tanrı görünüşte değil, hakiki erdem ister. O'nun gözleri yüreğin içini görür. O'nun takdirini kazanmak isteyen bir kadın namusunu alçakgönüllülükle temellendirmelidir; amacı dünyevi çıkarlar sağlamak olamaz, çünkü bu durumda en fazla iyi bir ün kazanabilir. Oysa Yaradan'ıyla erdem yoluyla kutsal bir bağ kurmak istiyorsa, O'nun gibi saf olmayı yürekten istemelidir!

Tüm bunları belirttikten sonra şunu söylemek gereksiz olabilir: Utangaçlığın yerine geçen, ama uğruna doğruluğun

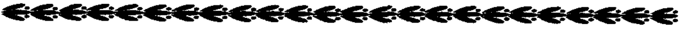
feda edildiği sahte olgunluk havalarını alçakgönüllülüğe aykırı buluyorum; bu sahte havaların nedeni, doğa belli bir süre sonra kocanın aşkının yerine sağlam bir arkadaşlık koyacakken kadının, onu hâlâ bir aşık olarak saklamak istemesidir. Oysa erkeğin çocuklarının annesine karşı hissedeceği sıcaklık, durmadan tatmin arayan tutkudan daha hoş, daha kalıcıdır; bu tutkunun ömrünü doğal olmayan yollarla ve beyhude yere uzatmaya çalışmaksa, sakin, ağırbaşlı, alçakgönüllü birine yakışmaz. Kadınlar da erkekler gibi iştihaya ve tutkulara sahiptir elbette, ama bunlar akılla denetlenmediği sürece vahşileşir. Öte yandan tutkuların denetlenmesi tek bir cinsin değil, tüm insanlığın sorumluluğudur. Bu açıdan doğa bütünüyle kendi haline bırakılsa yeridir: Bırakın kadınlar bilgi ve insanlık öğrensinler; o zaman sevgi de onlara alçakgönüllü olmayı öğretecektir.[56] Salt yüzeysel gözlemcilerin gözlerini boyamak için, beyhude olduğu kadar sevimsiz de olan yapmacık tavırlar takınmaya hiç gerek yoktur; akıllı bir erkek kısa zamanda davranışların içten olup olmadığını anlar ve yapmacıklı davranışları horgörüyle karşılar.

Eğitimde öğretilmesi gereken son şey, genç insanların, kadınlar ve erkekler olarak birbirleriyle nasıl ilişki kuracakları olmalıdır. Aslında mevcut durumda bu konuya o denli kafa yorulmaktadır ki, insanlarda yalınlığa rastlamak zorlaşmıştır: Ama insanlar gerçekten de erdemlerin geliştirmesini, zihinlere kök salmasını isteseler, bu erdemler kısa süre içinde her türlü yapmacıklığın maskesini düşürecektir, çünkü yapmacık görgü kuralları doğruluktan yoksun olduğu kadar, tutarlılık ve kararlılıktan da yoksundur!

---

56 Pek çok yeni evli kadının davranış biçimi bende tiksinti uyandırır. Bazı kadınlar kocalarının evlilik bağıyla kutsandıklarını bir an bile unutmamalarını, bir aşık gibi davranmadıkları sürece hiçbir şeyden haz alamamalarını isterler. Sağlıklı ve kalıcı bir yakıtı olmadığı sürece bu denli harlanan bir aşk alevi canlılığını uzun süre koruyamaz.

Kız kardeşlerim, eğer gerçekten alçakgönüllü olmak istiyorsanız, hangi türden olursa olsun, erdem sahibi olmak, cehalet ve yüzeysellikle mümkün değildir! Yalnızca görevlerin yerine getirilmesinin ve bilgi peşinde koşmanın getireceği zihinsel açıklığı edinmelisiniz, yoksa içinde bulunduğunuz bağımlılık durumundan çıkamazsınız ve yalnızca güzelliğinizi koruyabildiğiniz sürece sevgi görürsünüz! Önlerine bakan gözler, utangaç kızarmalar, çekingen tavırlar kendi mevsimlerinde çekici olabilir, ama aklın çocuğu olan alçakgönüllülük düşüncenin denetlemediği duyarlıkla birlikte yaşayamaz. Ayrıca yaşamınızdaki tek uğraş aşk olursa, bu masum bir aşk dahi olsa, yüreğiniz asla alçakgönüllülüğü taşıyabilecek denli güç kazanamayacak, alçakgönüllülüğün insanlıkla paylaştığı yuva olan o sessiz köşeyi sunamayacaktır.

Bölüm VIII

İyi Bir Ün Kazanmak Uğruna Ahlakın Göz Ardı Edilmesi

Kadınların dünyasının zorla en önemli parçalarından biri haline getirilen iyi bir ünü koruma saplantısının ve bu uğurda verilen çeşitli önerilerin zehirleyici etkileri olduğunu, ahlakın kabuk bağlamasına ve özünün kurutulmasına neden olduğunu düşünegelmişimdir. Kanımca bu gölge ölçmeye benzer ve yanlış bir hesap ortaya koyar, çünkü gölgelerin uzunluğu güneşin yüksekliğine ve başka etkenlere fazlaca bağımlıdır.

Saraylıya özgü, o yanlış ama kolaylıkla uygulanan davranış biçimi nereden kaynaklanır? Hiç kuşkusuz içinde bulunduğu durumdan: Karşısına ondan medet uman insanlar çıkar; saraylı da onların alınmasına neden olmadan isteklerini geri çevirmek zorundadır; bu arada umutsuzluğa kapılmalarını da istemediğinden onları oyalamanın yollarını bulur. Böylece sahte kibarlık hakikati alaya alır, içtenliği, doğallığı, insanlığı yiyip bitirir. İşte bir beyefendiyi beyefendi yapan budur.

Kadınlar da benzer bir biçimde, varsaydıkları bir zorunluluk uyarınca aynı derecede yapmacık bir davranış biçimi benimserler. Ama hakikati alaya almanın bedeli vardır; ikiyüzlü olmaya alışan insanlar sonunda kendi oyunlarının

oyuncağı olurlar ve kendi başlarına keşfetmeye yetecek enerjileri de, anlayış güçleri de olmadığından, kendilerine daha önceden genel kanıların sağladığı sağduyuyu kolaylıkla yitirebilirler. Çoğu insan fikirler benimserken kendi zihinlerini çalıştırmak zahmetinden kaçınmaya çalışır; bu uyuşuk varlıklar, söz konusu olan ilahi yasalar olsun, pozitif yasalar olsun, yasaların ruhuyla değil, biçimiyle ilgilenirler. Adını anımsayamadığım bir yazar şöyle demişti: "Kadınlar göklerden nasıl göründüklerine aldırmazlar." Gerçekten de neden aldırsınlar? Onları ilgilendiren hep insanların görüşleridir, davranışlarını buna göre düzenlerler. – Bu yüz gözlü canavarın tepkisini kendi üzerlerine çekmedikleri sürece ne göklerle, ne de kendileriyle ilgilenirler, çünkü ünleri tehlike altında değildir; lekelenmemesi için ellerinden geleni yaptıkları namusları değil, ünleridir. Amaçları erdem kazanmak değildir, bu dünyadaki konumlarını korumaktır.

Bu gözlemimin doğruluğunu gösterebilmek için sosyetede ya da taşrada ailelerinin uygun gördükleri eşlerle evlendirilen kadınların entrikalarından söz edeceğim. Masum bir kız aşka av olursa, adı sonsuza dek lekelenir. Oysa zihni evli kadınların evliliklerinin ardına sığınarak çevirdikleri oyunlarla kirlenmiş değildir; kendine saygı duyma görevinden başka bir görevi de ihmal etmiş değildir. Evli kadınsa tersine, kutsal bir anlaşmayı bozar, gerçek bir eş olmaktan çıktığında acımasız da bir anne olur. Kocası hâlâ kendisine ilgi duyuyorsa, onu kandırmak üzere oynaması gereken oyunlar onu horgörüyü en fazla hak eden insanlardan biri yapacaktır; her halükârda görünüşü kurtarmak üzere çevirmesi gereken dolaplar, zihnini her türlü enerjiyi tüketen o çocuksu ya da kötücül karmaşa içinde tutacaktır. Ayrıca zaman içinde kendilerini iyi hissetmek için likör içmeyi alışkanlık haline getiren insanlar gibi, bu kadın da umut ya da korkunun tatlandırmadığı hazlarla tatmin olma yetisini yitirdiğinden, düşüncelerini canlandırabilmek için daima entrikalar arayacaktır.

Evli kadınların bundan daha cüretkâr davrandıkları da olur; bir örnek vereceğim.

Hâlâ kocasıyla birlikte yaşamasına rağmen maceralarıyla ün salmış, ama kimsenin ahlaksızlıkla suçlamadığı zengin bir kadın, komşuları olan bir beyefendinin önce baştan çıkarıp sonra evlendiği zavallı, utangaç bir yaratığa en büyük horgörüyle davranıyordu. Bu kadın aslında erdemle ünü birbirine karıştırıyordu; sanıyorum, kutsal evlilik çatısı altında kendisi de, kocası da aynı derecede sadakatsiz davransa bile, hâlâ evlenmeden önceki namuslu davranışıyla gurur duyuyordu – bu ahlaksız çiftin sadakatsizlikleri o boyuttaydı ki, görkemli servetlerinin varisinin, aslında kimin çocuğu olduğunu kimse bilmiyordu!

Şimdi konuyu başka bir açıdan ele alalım.

Öyle kadınlar tanıdım ki, kocalarını da, başka erkekleri de sevmiyorlardı; böylece ev içindeki her türlü görevlerini de ihmal ederek kendilerini bütünüyle yüzeyselliğe ve rehavete bırakıyorlar, yaşamlarını küçük çocukları için biriktirmeleri gereken paranın hepsini etrafa saçmakla geçiriyorlardı. Gene de lekesiz ünleriyle gururlanıyorlardı, sanki birer eş ve anne olarak tek görevleri bu ünü korumakmış gibi. Salt bu ünü koruduğu için pek çok kadın her türlü görevi ihmal etse de kendilerini kocalarının ilgi ve sevgisine layık görür.

Zayıf zihinler her zaman üstlerine düşen görevlerin seremonisine takılıp kalır, ama ahlak aslında insana çok daha yalın bilgiler sunar. Ahlak üzerine yazan kişiler, keşke erdemin bilgiyi temel alması gereğini daha fazla vurgulasalar ve davranışlar söz konusu olduğunda başkalarının düşüncelerini bu kadar önemli ölçütler olarak sunmasalardı. Ne yazık ki başkalarının görüşüne saygı, kadınların öncelikli görevi olarak görülür. Rousseau şöyle der: "İyi ün, en az namus kadar önemlidir. Bir erkek davranışlarını belirlerken yalnızca kendisini ölçüt olarak görür ve başkalarının olumsuz düşüncelerine göğüs gerebilir, ama bir kadın doğru davranmakla görevinin yalnızca yarısını yerine getirmiş olur, çünkü onun hak-

kında ne düşünüldüğü, en az onun ne olduğu kadar önemlidir. Bundan şu sonuç çıkar ki, kadınların eğitim sistemi bu açıdan bizimkinin tam tersi olmalıdır. Başkalarının kendisi hakkında iyi şeyler düşünmesi, erkeklerin erdemlerinden sadece biridir, ama kadınlar söz konusu olduğunda bu, erdemlerin en üstünüdür." Başkalarının görüşlerini temel alan erdemin yalnızca dünyevi bir erdem olduğu sonucuna varmamak imkansızdır ve ancak gerçekten de akıl sahibi olmayan bir varlığa özgü olabilir. Ama kanımca bu gibi düşünürlerin, başkalarının bu şekilde davranan kadınlar hakkında iyi düşüncelere sahip olacağı yolundaki fikirleri dahi yanılgılıdır.

Aslında iyi ün gerçek erdemin doğal ödüllerinden biridir. Ama mevcut durumda iyi üne gösterilen bu saplantılı saygının temelinde, kadınların yozlaşmasının en önemli nedeni, onların erdem sahibi olmak yoluyla saygı kazanmasının imkansızlığı yatar. Öte yandan erkekler haz peşinde koşarlarken dahi kendi saygınlıklarını koruyabilirler. Kadınların kaybettikleri saygınlığı bir biçimde geri kazanmaya çabalamaları doğaldır. Sorun, üstelik de yanlış bir temel üzerine inşa edilmiş bir iyi ün kazanma uğruna, diğer tüm sorumluklarını unutmaları, bu iyi ünün namusun yerini alması ve kadın cinsinin ihtiyaç duyduğu tek şey haline gelmesidir. Ama cehaletten kaynaklanan bu titizlik beyhudedir, çünkü din de, erdem de gerçekten yürekten geldiklerinde, seremonilerle ilgilenmezler. Davranış ancak saf bir güdüyü temel aldığında gerçekten düzgün ve saygın olur.

Bu görüşlerimi desteklemek için saygın bir otoriteye baş - vuracağım. Aklına ve muhakemesine güvendiğimiz bir otoritenin duygularımızı değil, düşüncelerimizi etkilemesi gerektiğini hatırlatmak istiyorum. Dr. Smith, ahlakın genel yasaları üzerine konuşurken şunları söylüyor: "Sıradışı ve talihsiz bazı koşullar, iyi bir insanın yapması mümkün olmayan bir şeyle suçlanmasına yol açabilir, bu nedenle hayatının kalan kısmında haksız yere diğer insanların kötü muamelesine

ve dışlamasına maruz kalabilir. Böyle bir talihsizlik sonucunda her şeyini kaybedebilir, tıpkı bir deprem ya da bir sel sonucunda her şeyini kaybeden bir insan gibi. Bununla birlikte, ilk türden talihsizlikler daha nadir gerçekleşir ve eşyanın tabii akışına daha aykırıdır. Birlikte yaşadığımız insanların güvenini ve sevgisini kazanmamızın en kesin yolu doğru, adil, insanca yaşamaktır; hiçbir talihsizlik bunu değiştirmez; nitekim bu erdemlerin öncelikli hedefi de budur. Kişinin tek bir eylemi, onu yanlış temsil edebilir, ama davranışlarının geneli bu türden yanlış anlaşılmalara mahal vermeyecektir. Bir insanın masum olduğu halde bir suçu işlediğine inanılabilir, ama böyle şeyler nadiren olur. Tersine, genellikle doğru davranan bir adam, kötü bir şey yapmakla suçlandığında daha önceki davranışları büyük olasılıkla bizi onun suçsuz olduğuna inandıracaktır."

Bu yazarla bütünüyle aynı görüşteyim, çünkü hangi cinsten olursa olsun, çok az insanın bir ölçüde hak etmeden hor görüldüğüne inanıyorum. Burada sözünü ettiğim, anlık, sıradışı davranışlar değildir, çünkü bu tür davranışlar kasım sabahlarında bu kentin üzerinde toplanan yoğun bulutlara benzerler: Görüş alanını bir süre kısıtlasalar da sonunda günün ışığı bu bulutları dağıtır. Masum bir insana atılan çamur da bu bulut güneşli gökyüzünü nasıl kapatıyorsa, saf bir insanın iyi ününü kısa bir süre için lekeleyebilir, ama bu durum geçicidir.

Hiç kuşkusuz, pek çok insan tam olarak hak ettiğinden daha iyi üne sahiptir, çünkü dur durak bilmeyen çabalar, hangi alanda olursa olsun, genellikle amaca ulaşılmasını sağlar. Bu değersiz ödülün peşinde koşanlar, istediklerini elde edebilirler. Ne de olsa insan insanın yüreğini okuyamaz! Gene de başkalarının ne düşündüğüne önem vermeden doğruyu yapan insanların doğal yolla edindikleri haklı ün, genellikle yalnızca daha hakiki olmakla kalmaz, aynı zamanda daha da kalıcıdır.

Doğru, iyi insanların haksızlığa uğrayarak Tanrı'ya yakınmak zorunda kaldığı olur. Böyle durumlarda kişinin haksız söylentiler dağılana kadar kulaklarını kıskançlıktan kaynaklanan suçlamalara tıkaması gerekir. Elbette haksız suçlamaların okları masum göğüslerde yaralar açacaktır, ama bunlar genel yasalarla karşılaştırıldığında istisnai durumlardır. İnsanların davranışlarınınsa genel yasalara göre düzenlenmesi gerekir. Bir kuyrukluyıldızın yörüngesinden sapması, güneş sistemini oluşturan temel kütlelerin hareketi üzerine kurulan değişmez düzene ilişkin astronomi hesaplarını etkilemeyecektir.

İstisnaları bir yana bırakırsak, olgunluk çağına geldiğinde bir insanın kişiliğinin ana hatlarının ortaya çıkacağına ve insanlar üzerinde doğru bir izlenim bırakacağına inanıyorum. Yalnızca kime erdemlere ve olumsuz özelliklere sahip açıkgöz bir adam, kendisinden çok daha bilge ya da ahlaklı birinden daha iyi bir üne sahip olamaz demiyorum. Tersine, deneyimim bana şunu gösteriyor ki, iki insan erdem açısından aşağı yukarı eşitse, daha olumsuz özellikler taşıyanı daha fazla takdir görecektir. Bunun karşılığında diğeri özel hayatında daha çok dosta sahip olacaktır. Büyük insanların erdemlerinde saklı olan inişler ve çıkışlar, bulutlar ve gün ışıkları birbirlerini etkilerler; saygı duyulacak erdemler, temelinde zayıflık olan kıskançlığı harekete geçirebilir, ama gerçek erdemler önlerine çıkan tüm engellere rağmen aydınlığa giden yolu bulacaktır.[57]

Zeki insanların alın terleriyle kazandıkları iyi ünlerini korumada gösterdikleri özeni anlıyorum, ama kadınların dünyasında dikkatin öz yerine gösterişe yöneldiğini, ahlakın göz ardı edildiğini kaygıyla gözlemliyorum. Son derece yalın bir şey tuhaf bir biçimde karmaşıklaştırılıyor; erdemle gölgesi

---

57 Bunları söylerken, pek çok yaşamöyküsünü, özellikle de Boswell'in *Johnson'ın Yaşamı* adlı yapıtını temel alıyorum.

birbirinin yerine konuyor. Belki de Lucretia iyi ünü yerine namusu için ölseydi, onun adını hiç duymayacaktık. Kendimize dair, haklı olarak iyi bir görüşümüz varsa, diğer insanlar tarafından da saygı görürüz, ama daha büyük başarılar peşinde koşuyorsak, başkalarının gözünde iyi olmakla yetinemeyiz. Oysa pek çok zeki adam bunu ahlaki duygularımızın temeli olarak görmüşlerdir.[58] Çünkü, nasıl ki çağların ve ülkelerin kendilerine özgü önyargıları vardır, dışarıdan gözleyen insanlar da öznel yargılara sahiptirler. Bizler kendimizi her düşüncemizin nasıl eyleme geçtiğini gören ve yargıda bulunurken hakikatin ebedi yasasından hiç sapmayan Varlık'ın gözleriyle değerlendirmeye çalışmalıyız. O, yargılarında hoşgörülü olduğu denli adildir de!

Onun gözünde iyi olmaya çalışan ve kendi davranışlarını değerlendirirken O'na yaslanan alçakgönüllü zihin, kendi erdemlerine ilişkin olarak nadiren yanlış görüşlere varacaktır. İnsanın kendisini değerlendirdiği o dingin saatlerde, çiğnenen adalete duyulan öfke büyük ölçüde yatışacak ya da Tanrı'yla insan arasında kurulan bu saf bağ yüreği heyecanlı duygulardan arındıracaktır. Bu kutsal anlarda insan, çevresine Cava ağacı gibi hastalık salan kötülük tohumlarını keşfeder. Ama bu keşif onda nefret uyandırmaz, çünkü kişi böyle anlarda kendini türdeşlerine sevgiyle bağlanmış hisseder. Ve türdeşlerinin aptallıklarının kökenini doğada – kendisinde – arar. Şöyle düşünür: Anlayış gücünü geliştirmeme ve yaşam boyu karşılaştığım güçlüklerle kendimi arındırmama karşın, yüreğimin derinliklerinde bir yerde gene de yılanın yumurtasını bulabiliyorsam ve bulduğumda onu ezmekte güçlük çekiyorsam, kararlılığı benden daha az olanlara ya da zehrini tüm sistemine katıncaya dek bu sürüngeni pervasızca besleyenlere öfkelenmeli miyim, yoksa acımalı mıyım? Kendi gizli günahlarımın farkındayken, onları tek suçlu olarak mı görme-

58 Smith.

liyim? Sakince onları almayı bekleyen cehennemin ateşinde kavrulmalarını kayıtsızlıkla izlemeli miyim? – Hayır! Hayır! Acı içindeki yürek, sabırsızlıkla haykırır – ben de bir insanım! Benim içimde de kötülük var! Derinliklere gizlenmiş olabilirler, çıplak gözle görünmüyor olabilirler, ama bana şunu söylüyorlar: Tüm insanlar aynı topraktan yaratılmışlardır ve aynı elementi içlerine çekerler. Böylelikle, mütevazılıktan doğan insanlık, yüreği saran sevgi bağlarını güçlendirir.

Bu düşünceler, insanı bir aydınlık anında başkalarının yoldan çıkmasına neden olan şeylerin algılanmasına götürür. Böylece, daha önce güçlü olanın her yaptığı yanına kalırmış gibi görülürken, insanların tüm yanlışlarının altında belli bir akıl keşfedilir. Bu keşif, artık bir ayağı bu dünyada, diğeri ise göklerde olan insana tarifsiz bir mutluluk yaşatır. İnsanın o güne dek göremediği erdemler bu serin ve taze saatte sakinleştirici kokularını salarlar ve kurak topraklar birden fışkıran saf huzur derecikleriyle gülümseyen yeşilliklere dönüşür; bu yeşillik üzerinde çevresine bakan insan öyle bir tatmin duygusu yaşar ki, bu dünyanın hiçbir adaletsizliği artık çözümsüz görünmez!

Tüm tartışmalarım boyunca ortaya koyduğum temel ilkeler, aslında bu konu üzerinde fazlaca durmamı gereksiz kılmalıydı. Ama başkalarının gözünde iyi bir üne sahip olmak, kadınların tek görevi olarak kabul ediliyor ve davranışların bu ünü korumak üzere düzenlenmesi çoğunlukla ahlaki zorunluluklardan üstün tutuluyor. Öte yandan, kadınlarda iyi ün tek bir erdemle – namusla – bağlantılı görülüyor. Bir kadının onuru, kullanılagelen saçma deyişle, güvendeyse, kadın her türlü toplumsal görevini ihmal edebiliyor. Salt gösteriş peşinde koşarak ailesinin mahvına yol açabiliyor ve gene de kendisini lekesiz bir kadın olarak kabul ettirebiliyor – gerçekten de onurlu bir kadın olarak görülüyor!

Bayan Macaulay, çok yerinde olarak şu gözlemde bulunuyor: "Onurlu bir kadının, bedelini ödemeden kurtulamayacağı tek bir günah vardır. Bu, kadının namusunu zedeleyebilecek ilk hatasının onun kişiliğini bütünüyle yozlaştıracak radi-

kal bir gücü olduğuna yönelik aptalca bir görüşün benimsenmesine yol açmıştır. Ama doğanın elinden böylesine kırılgan varlıklar çıkmaz. İnsan zihni daha soylu malzemeden yapılmıştır ve bu denli kolay yozlaşmaz. İçinde bulundukları konum ve aldıkları eğitim nedeniyle dezavantajlı olsalar da, kadınlar hemcinslerinin zehirli nefretiyle tam bir çaresizlik içinde bırakılmadıkça, nadiren bütünüyle yoldan çıkarlar."

Kadınlar namusa ne kadar önem veriyorlarsa, erkekler de onu o denli hor görür: Bu iki uç da ahlak açısından eşit derecede zararlıdır.

Erkekler iştihalarının etkisi altında kuşkusuz kadınlardan daha fazla kalırlar; iştihaları daha denetimsiz, daha zor tatmin edilir türdendir. Lüks onlara bünyelerine zarar verecek türden bir yeme alışkanlığı kazandırmıştır. Başkalarının yanında sınırsızca yeme utanmazlığını gösterebildikleri gibi, ardından da bu oburluğun doğal olarak yarattığı rahatsızlıktan şikayet ederler. Bazı kadınların da, özellikle Fransız kadınlarının da benzer davranışlar sergilediği görülmemiş şey değildir; bunlar son derece sakin bir şekilde hazımsızlık sorunundan bahsetmekte bir sakınca görmezler. Zenginliğin çamurlu toprağı yaz sineklerine benzetebileceğimiz aylaklığı üretmese, bizler de böylesine ilkel aşırılıklar karşısında tiksinmek zorunda kalmayız.

Davranışların düzenlenmesine ilişkin tek bir kuralın diğer her türlü kuralı belirlemesi gerektiğine inanıyorum. Sözünü ettiğim kural, insana saygının alışkanlık haline getirilmesidir; böylelikle bir insan anlık bir müsamaha uğruna bir türdeşini iğrendirmekten kaçınır. Örneğin evli kadınların pek çoğunun tembelliği, onları sıklıkla inceliğe karşı günah işlemeye götürür. İki cinsin birlikteliğini sağlayanın kadınların cazibesi olduğu düşünülürken, şehvet ne denli sıklıkla insanda tiksinti uyandırır!

Cinsleri bir araya getirenin iştihanın yozlaşması olması, beraberinde son derece kötü sonuçlar getirir. Doğa beğeninin ölçütü, iştihanın sınırı olmalıdır – oysa şehvet düşkünlüğü do-

ğanın isteklerini ayaklar altına alır. Gerçek aşkın tüm güzel inceliklerini bir yana bırakalım. Doğa iştihanın tatmininde türün sürdürülmesini amaçlar, duyusal hazza bir de akıl ve sevgi katar. Ebeveynlerin sıcak duygularını katarak, hayvanlara özgü türün sürdürülmesi içgüdüsüne saygınlık kazandırır. Kadınla erkek bir çocuk dünyaya getirdiklerinde, ortak bir amacı ve duyguyu paylaşırlar. Böylece yerine getirmeleri gereken bir görev kazanan kadınlar, salt görünüşleriyle ilgilenmekten daha soylu bir uğraş bulmuş olurlar ve amaçsız şehvetin kölesi olmaktan kurtulurlar. Oysa mevcut durumda çok sayıda kadın, kelimenin tam anlamıyla her türlü iştiha sahibinin el uzatabileceği canlı avlardır.

Bu hastalıklı durumun kadın cinsinin yalnızca bir kısmını etkisi altına aldığı söylenebilir – hatta bu az sayıdaki kadının birer kötü örnek olarak daha genel bir iyiliğe hizmet ettiği de söylenebilir. Ama daha büyük bir iyiliğe ulaşmak uğruna, küçük kötülüklere göz yumulmasını öngören her türlü görüş gibi, bu görüşün de yanlışlığı kolaylıkla kanıtlanabilir. Çünkü sözü edilen hastalıklı durumun etkisi, salt yukarıda sözü edilen kadınlarla sınırlı kalmaz. Kadın cinsinin daha namuslu üyelerinin ahlakı ve huzuru da, sonu gelmeyen suçlamalarından kaçacak yer bırakmadıkları kadınların davranışından etkilenir: Sonunda onlar da kocalarını kendilerinden uzaklaştıran, oğullarını baştan çıkaran bu kadınların sanatlarını bir ölçüde benimsemek zorunda kalırlar. Nihayetinde tüm kadın zayıflıklarının, bu arada yozlaşmışlığının en temelinde erkeklerdeki namus yoksunluğu yatar.

İştiha, haz peşinde koşmaya o denli alışmıştır ki, tatmin duygusu gittikçe daha aşırı uyaranlar arar. Şehvet düşkünü hovarda, öyle bir noktaya gelir ki, kadının yumuşaklığıyla da yetinemez; böylece İtalya'da ve Portekiz'de erkekler, salon toplantılarında başka genç erkekler ararlar.

Ahlak yolundan çıkmış erkekleri tatmin etmek için kadınlar da sistematik olarak şehvet düşkünlerine dönüşürler, çapkınlığı aynı dereceye vardıramasalar da. Kadınların karşı

cinsle kurduğu bu duygusuz ilişki, her iki cinsi birden çürütür, çünkü erkeğin beğenisi yozlaşır ve kadınlar da bu yoz beğeniye uymak için ellerinden geleni yaparlar: Böyle davranmak onlara hem haz verir, hem de onların güç kazanmalarını sağlar. Sonuçta kadınlar hem zihinsel, hem de bedensel açıdan zayıf düşerler; doğanın sağlıklı olacaklarını düşünerek onlara verdiği çocuk yapma ve yetiştirme görevini yerine getiremeyecek duruma gelirler. Birer anne olarak duymaları gereken sevgiyi şehvete feda ettiklerinden, çocuklarına ya rahimde zarar verirler ya da doğduktan sonra onları bütünüyle kendi hallerine bırakırlar. Doğa insanlardan saygı talep eder; onun yasalarını çiğnemenin her zaman bir bedeli vardır. Hovardaların ilgisini çeken bu zayıf kadınlar hamile kalsalar da, hiçbir zaman anne olmaya uygun olmazlar; öyle ki, bu hazcı erkekler pek çok kadını yozlaşmışlığa ve acıya sürükledikten sonra, soylarını sürdürmek istediklerinde karıları onlara ancak hem babalarının, hem de annelerinin zayıflıklarını taşıyan hastalıklı varlıklar sunabilir.

İnsanlığın bugünkü haliyle antik dönemlerdeki barbarlığı karşılaştıran bazıları, barbar ebeveynlerin bakamayacaklarına karar verdikleri çocukları başkalarına vermelerini şiddetle eleştiregelmişlerdir. Oysa bu uygulamadan yakınan modern duyarlıklı insan, içi boş aşk maceralarıyla hem davranışların yozlaşmasına, hem de sağlıksız çocukların doğmasına neden olur. Doğa, iştihanın tatminiyle türün sürdürülmesini amaçlar, kısırlaştırılmasını değil.

Erkeklerin baştan çıkardıkları kadınlarla evlenmeleri gerektiğini düşünüyorum; bu, kadınların davranışlarını düzeltmede ve hem nüfus, hem de ahlak üzerinde aynı derecede ölümcül etkisi olan istismarları ortadan kaldırmada bir ölçüde çözüm sunabilir. Kuşkusuz, tutulması gereken bir başka yol da kadınların dikkatini gerçek namus erdemine çevirmektir, çünkü ahlaksız tekliflerini reddetse de hovardalara gülümsemeyi sürdüren bir kadının ününe hiçbir leke düşmemiş olabilir, ama hiçbir alçakgönüllülük iddiası olamaz.

Ayrıca kadının kendisinde de aynı ahlaksızlık tohumları vardır. Yalnızca erkeklerin takdirini kazanmak ve onların boş övgülerini alabilmek için süslenen bir kadına ahlaklı denebilir mi? Kadınlar erdeme salt erdem olduğu için saygı duysalardı, ünlerini korumak için şehvetten ve aşırı hazdan uzak durduklarında bundan öte, içi boş bir ödül beklemezler, erkeklerle iyi ünlerinin sorgulanmasını getirecek türden ilişkilere girmezlerdi.

İki cins karşılıklı olarak birbirini yozlaştırır ve iyileştirir. Bu tartışmasız hakikatin her türlü erdemde geçerli olacağına inanıyorum. Namus, alçakgönüllülük, toplumun yararını düşünme ve bunun gibi başka soylu erdemler, toplumsal mutluluğun temelini oluştururlar ve tüm insanlık tarafından anlaşılıp geliştirilmedikçe gerçek bir etki gösteremezler. Kadınlar kötücüllüğe ya da aylaklığa yaslanarak bu kutsal görevleri ihlal ettiklerinde, bunu onların cinslerinden beklenen şeylere bağlamamalıyız. Doğa bu konuda bir cins ayrımı yapmamıştır. Namuslu olmayan erkekler doğanın amaçlarını iki kez ihlal etmiş olurlar; bu erkekler hem kadınları kısırlaştırır, hem de kendi bedenlerine zarar verirler. Ama bu suçu işleyen kadının kaçınılmaz olarak duyacağı utancı duymak zorunda kalmazlar. Bunlar nihayetinde sadece fiziksel sonuçlardır. Ahlaki sonuçlar çok daha yıkıcıdır; yurttaşlar, kocalar, karılar, babaları, anneleri ve aile reisleri görevleri yerine getirmek yerine bencilce yaşarlarsa, erdem diye bir şeyden söz etmek de mümkün olmaz.

Bu durumda filozofların toplumun yararının nasıl sağlanabileceğini düşünmeleri beyhude olacaktır. Toplumun yararı kişisel erdemle yakından bağlantılıdır. Erdem olmayınca, geriye yalnızca kadınların iyi ünlerini, erkeklerinse başkalarının gözündeki saygınlıklarını korumak için başvurduğu yapmacıklıklar kalır. Görevleri ihmal etmenin alışkanlık haline getirilmesi, ahlaki yasanın bütününün de çiğnenmesi anlamına gelir.

Bölüm IX

Doğal Olmayan Yerleşik Ayrımlardan Kaynaklanan Zararlı Etkiler Üzerine

Düşünen zihin açısından bu dünyayı trajik bir sahne haline getiren kötülüklerin çoğunun kaynağı, mülke gösterilen saygıdır. Toplumsal arazlar, zehirli bir pınardan akar gibi bu saygıdan akar gelir. Çoğu uygar toplumda zararlı sürüngenler ve zehirli yılanlar, soylulara özgü ayrıcalıkların oluşturduğu çalıların gölgesi altında saklanır. Bu ortama hâkim olan sıcak ve hareketsiz havada şehvet gelişirken, her türlü saygın özellik olgunlaşıp erdeme dönüşmeden önce canlılığını yitirir.

Saygınlık mülkiyete göre gösterildiğinden, bir sınıf diğerini ezer; mülk de bir kez edinildiğinde, yetenekleri ve erdemi ezer. Zorunlu görevlerini ihmal eden insanlara yarı-tanrılar gibi davranıldığı görülür. Din, gösterişli törenlerle ahlaktan ayrılır. Tüm bunlar olurken, dünyanın değersiz insanların ve zalimlerin inine dönüşmesine şaşırmamak gerekir.

Aklı temel alan yaygın bir deyiş vardır: Şeytan, aylak bulduğunu kendi hizmetine alır. Peki miras yoluyla kalan servet ve ayrıcalıklar sürekli bir aylaklık durumundan başka ne doğurabilir? İnsan öyle yaratılmıştır ki, yetilerini ancak onları doğru bir şekilde kullanarak geliştirebilir ve eğer bu yetiler

herhangi bir zorunluluk nedeniyle harekete geçirilmezlerse, hiçbir zaman gelişemez. Erdem de benzer şekilde bazı görevlerin yerine getirilmesi yoluyla edinilir, ama dalkavukların övgüleriyle insanlıktan çıkarılan bir varlık bu kutsal görevlerin önemini anlamayacaktır. Toplumda belli bir eşitlik sağlanmadıkça, ahlakın hüküm sürmesi de beklenemez: Erdem bir kaya dahi olsa, bazı insanlar cehaletlerinden ya da içi boş gururlarından sürekli olarak onun altını kazdıkları sürece sağlam bir temele oturamayacaktır.

Erkeklerden bir ölçüde bağımsız olana dek, kadınların erdem sahibi olması beklenemez; bağımsızlaşmadıkça, onları iyi eşler ve anneler yapacak gücü kendilerinde bulamazlar. Mutlak olarak kocalarına bağımlı oldukları sürece kurnaz, ikiyüzlü ve bencil olacaklardır. Hiçbir sözünün dışına çıkmayan, köylüce bir itaat gösteren varlıklarla tatmin olabilen erkek de inceliğe sahip değildir, çünkü aşk hiçbir şey karşılığında *satın alınamaz; kendi türünden olmayan herhangi bir şey* karşılığında alınmak istendiğinde, o ipeksi kanatları büzüşüverir. Ama erkekler yaşamlarını zenginlik üzerine, kadınlarsa cazibeleri üzerine kurdukları sürece her ikisinin de görevlerini layıkıyla yerine getirmelerini sağlayacak soyluluğa erişmelerini nasıl bekleyebiliriz? Babadan kalan servet insanın zihnini bulandırır; böyle bir servetin kurbanları doğuştan lanetlenmişlerdir ve bedensel ya da zihinsel yetilerini nadiren geliştirebilirler. Her şeyi tek bir açıdan, üstelik yanlış bir açıdan değerlendirdiklerinden, gerçek başarının ve mutluluğun nerede yattığını da bilemezler. Böyle bir durumda insan bir maskeli balodaymışçasına aylakça dolaşır; güçsüz bacaklarını bir sefahat sahnesinden bir diğerine bön bir kayıtsızlık içinde sürükler; boş bakan gözleri bizlere onun hiç akıl sahibi olmadığını gösterir. Buradan şu sonuca varabiliriz: Erkeğe de, kadına da ancak üstlerine düşen görevi yerine getirdiklerinde saygı gösterilmelidir; insan sorumluluk sahibi olmaya bu şekilde zorlanmadıkça, toplumun da doğru şekilde düzenlenmiş ol-

duğu söylenemez. Servete ve cazibeye gösterilen saygı, her türlü gerçek duygu ve erdemi kurutan poyraz gibidir. Doğa büyük bir bilgelikle, görevlere tatmin duygusunu eklemiştir. Böylece, işler külfet olmaktan çıkar ve ancak yüreğin onlara verebileceği bir canlılık kazanır. Kişinin kendisine ait olmayan, miras yoluyla edindiği özelliklerse, kendi başlarına asla gerçek bir tatmin duygusu getirmezler. Görevlerini ihmal etmesine rağmen, bu türden ayrıcalıklara sahip olan kişilere getirilen tüm övgülerin içi boştur; doğa kandırılamaz.

Bu düşüncemi desteklemek üzere şu gözlemi öne süreceğim: Bir kadına salt güzelliği nedeniyle hayranlık duyulduğunda ve bu hayranlık onun başını annelik görevini dahi yerine getirmesini engelleyecek ölçüde döndürdüğünde, gerçek tatmin duygusunu tadamaz, kendini yararlı ya da mutlu hissedemez. Bu durumun imkansız kıldığı, gerçek mutluluk ve erdeme dayanan tatmin, ancak görevlerin layıkıyla yerine getirilmesinden doğar. Erkekler kadınlardan yalnızca haz vermelerini beklerlerken ve bu uğurda tüm kötülüklerin kaynağı olan zayıflığı yüceltirken, neden oldukları sefaletin farkında değillerdir; kadının yaşamındaki huzur ve saygınlığı şehvete dayalı güzellik nosyonları uğruna feda ederek doğal görevlerle yapay görevleri karşı karşıya getirdiklerini düşünmezler.

Daha erken yaşlarda zamparalıkla doğal yolundan çıkarılmadıysa, çocuğunu emziren anneyi gördüğünde şehvetin uyandırdığından daha güçlü bir duygu hissetmeyen bir kocanın yüreğinin taştan olduğu sonucuna varmak gerekir. Ama kadınlar da kısa süreli çıkarlar uğruna, evlilik bağının bu en doğal yoldan güçlendirilmesine, gerçek değerlerin getirdiği saygıya sırtlarını dönerler. Erkekler üzerinde kısa bir süre hüküm sürebilmek ümidiyle güzelliklerini korumak ve günün çiçekli tacını giyebilmek adına kocalarının kalplerinde kalıcı izler bırakmayı ihmal ederler. Oysa saçlara ak düştüğünde bu izler gençliğin cazibelerinden daha etkili olur. Akıllı bir kadının annelikte gösterdiği özen ve hem kendisi-

ne, hem çocuklarına karşı görevlerini yerine getiren bir babanın okşayışlarına namuslu bir saygınlıkla karşılık verişi, insanda yalnızca saygı değil, aynı zamanda hayranlık da uyandırır. Tatsız gösterişlerin ve kölece törenlerin, ev içindeki gerçek duyguların yerine geçişini izlemek bazen beni o denli yorar ki, gözlerimi doğanın pek çok köşeyi süslediği taze yeşilliklere çevirerek dinlenmeye çalışırım. İşte o zaman çocuğunu emziren bir anneyi, görevlerini belki bir ev çevirmede gerekli olan daha düşük işlerde kendisine yardımcı olacak tek bir hizmetliyle birlikte yerine getiren bir kadını düşleyerek rahatlarım. İçinde bulunduğum topluluğun gürültüsünden uzaklaşarak, akşamleyin evine dönecek eşini karşılamaya hazırlanırken kendini de, çocuklarını da yalnızca temizlikle süsleyen, yorulmuş eşine gülümseyen çocuklar ve temiz bir yuva sunan bir kadın düşlerim.

Bu yapmacıksız resim ruhumu okşuyor, birbirine eşit derecede bağımlı olan bu çiftin yaşamın sunabileceği her şeye sahip olduğunu düşünmeden edemiyorum. – Bununla birlikte bu çiftin bu mutluluk tablosunu tamamlamak için bütünüyle yoksul olmamaları da gerekiyor, çünkü harcanan her kuruşun hesabını yapmak zorunda kalmak, yüreği de, zihni de daraltır. Dolayısıyla tablomu bu çiftin konuşmalarına biraz çeşitlilik, bir ilginçlik katmak üzere bir edebiyat merakıyla ve darda olanlara yardımcı olmalarını ve kitap alabilmelerini sağlayacak biraz fazladan parayla tamamlıyorum. Para konusundaki bu ısrarım, biraz yüzeysel bulunabilir, ama yürek gerçek duygularla, zihin de yararlı tasarılarla açıldığında, elini cebine sokarken yaşadığı tereddüt insanın canını sıkar.

Evet, servet ve miras yoluyla geçen ayrıcalıklar, insanın kişiliğini bozar. Bununla birlikte, kadınların bu yolla yozlaşmaya ve sakatlanmaya erkeklerden daha açık olduğunu söylemek gerekir, çünkü erkekler, örneğin askerlik ya da devlet adamlığı gibi işleri yerine getirirken, yetilerini daha fazla kullanma imkanı bulurlar.

Askerler genellikle yüzeysel bir şan şeref peşinde koşarlar. Avrupalılara özgü hayatı sürdürmek ister ve kendi kurdukları dünya içine kuzeyden gelen hiçbir rüzgârın ya da sesin girmemesini sağlamaya çalışırlar. Ama gerçek kahramanlık günleri sona erince, bir asker vatanı için bir Fabricius ya da bir Washington gibi savaştıktan sonra, daha ağırbaşlı ama daha az saygın olmayan çiftliğine dönmelidir. Ama bizim Britanyalı kahramanlarımız saban başına değil de kumar masalarının başına geçer ve tarih sayfasında aldıkları yerden ziyade, koydukları paradan fazlasını kazanıp kazanmayacaklarıyla ilgilenirler.

Doğru, devlet adamı zamanını askerin yaptığı gibi kumar masasının başında kağıt oyunlarıyla geçirmez, çünkü onun bu zaman içinde nice dolaplar çevirmesi gereklidir. Britanya'nın bütün siyaset sistemi, elbette buna bir sistem denebilirse, yoksulları ezip zenginleri daha da zengin kılmak adına vergi üstüne vergi koymaktan ibarettir. Dolayısıyla bir savaş ya da herhangi bir vahşi kaz avı onun gözünde yalnızca kendi yerini sağlamlaştırabilmesi ve kazançlarını arttırabilmesi açısından bir anlam taşır. Savaş dönemlerinden özellikle memnundur, çünkü bu dönemlerde yoksulların yakınmalarını dinlemek ve onlara görünüşte dahi olsa destek vermek zorunda kalmaz. Öte yandan, nereden kaynaklandığı bilinmeyen bir ihtiyaçla, bütün İngilizlerin doğuştan hakkına bir saygı duyuyormuş gibi yaparak içi boş bir gösteri de sahneye koyabilir. Bu türden gösterilere genellikle insanların haklarını çiğnediği suçlamasıyla karşı karşıya kaldığında, Serberus'u susturmak için, kendisinden intikam alınacağı korkusuyla başvurur. Ama çevresine sahte gülücükler saçarken, aynı anda bir yandan da halkın vurulduğu zinciri sağlamlaştırmakla meşgul olabilir. Bir bakan kendi çıkarlarını gözetmediği sürece bakan sayılmaz. – Her an cesur bir darbeyle yerinden edilebileceğinden, kendisini bir insan gibi hissetme zorunluluğu da duymaz.

Şimdi izin verin, bu gözlemleri bir yana bırakıp cehalet yoluyla kadınların ruhuna zincir vuran kölelik konusuna döneyim.

Dünyayı çıkar ve haz peşindeki tiranlarla kıskanç ve kurnaz hizmetliler arasında bölen saçma sınıf ayrımı uygarlığı bir lanete dönüştürür. Bu düzende saygı, yaşamın görevlerini yerine getirmeye değil, altı boş konumlara gösterilir. İnsan üzerine düşen görevleri yerine getirmediği sürece, erdemlerini de güçlendiremez. İnsanı insan olmaktan çıkaran bu düzende erkekler zaman zaman kendi adlarına düşünüp eyleme geçebilecekleri bazı boşluklar bulabilirler, ama bu bir kadın için imkansızdır, çünkü kadın salt kadın olmasından kaynaklanan engelleri de aşmalıdır ve bu insanüstü bir güç gerektirir.

Gerçekten toplumun yararını gözeten bir yönetici, bireylerin erdemli bir yaşam sürmelerinin kendi çıkarlarına olmasını sağlamaya çalışır. Özel erdem kamusal mutluluğun temelini oluşturunca, düzenin tüm öğeleri tek bir doğrultuya kavuşmuş olur. Ama kadın açısından, özel olsun kamusal olsun, erdem konusu sorunludur, çünkü Rousseau ve başka pek çok erkek yazar, kadınların tüm yaşamlarının yalnızca görgü kurallarınca düzenlenmesi gerektiğinde ısrar eder. Ölümsüzlük özelliğini erkekle paylaşıyorsa, daha soylu bir kaynaktan hareket edebilecekken, kadın neden yalnızca görgü kurallarına – kör görgü kurallarına – tabi olsun? Şeker her zaman insana can veren kanla mı üretilmelidir? İnsan türünün yarısı zavallı Afrikalı köleler gibi kendilerini ilkel konumda bırakan önyargılara mı tabi olmalıdır? Ahlak ilkelerinin kendisi, insanın içeceğini kendi başına tatlandırmaz mı? Kadınların yalnızca görgü kurallarına tabi olması gerektiğini söylemek, dolaylı yoldan kadınların akıl sahibi olmadıklarını da söylemek değil midir? Yararlı bir iş için kullanılamadığında, Tanrı'nın her türlü armağanı bir alay konusu olmaya mahkûmdur.

Kadınlar da erkekler gibi servetin sağladığı lüks ve hazlarla zayıf düşer, ama buna ek olarak kendi güzelliklerinin de kölesi olurlar. Kadınlar kendi cazibelerinden başka hiçbir şeyle ilgilenmemelidir ki, yalpalayan adımlarını düzeltebilsinler diye, erkekler onlara akıllarını ödünç verebilsin. Ya da kadın hırslı ise, kurnazca oyunlarla kendi tiranlarını yönetmeye soyunabilir, çünkü hakkın olmadığı yerde görev de yoktur. Kadınlara ilişkin yasaları daha sonraki bir bölümde ele almayı düşünüyorum, ama şu kadarını söyleyebilirim: Mevcut yasalar son derece saçma bir şekilde bir erkekle karısını tek bir birim olarak tanımlar; bu birimde yalnızca erkeği sorumluluk sahibi görür ve yanındaki kadın sadece bir eke indirgenir.

Kendi konumunun gerektirdiği görevleri yerine getiren varlık bağımsızdır. Genel olarak alındığında, kadınların ilk ve öncelikli görevi akılcı varlıklar olarak kendilerine karşıdır. Önem bakımından bundan hemen sonra gelen ikinci görev yurttaş olarak görevleridir; bunların içine annelik görevi de girer. Kadınların toplum içindeki yerleri mevcut düzende büyük ölçüde sadece bu son görevin yerine getirilmesine bağlı olarak belirlenir; bu nedenle de kadınlar birer oyuncak bebekmişçesine hor görülürler. Çocuklarını giydirip süslemekten daha önemli şeylerle uğraşmak istediklerindeyse, zihinleri ancak platonik aşklarla ya da sadakatsizliklerini gizleyecek oyunlarla meşgul olmaya yeter, çünkü ev içi görevlerini ihmal ettiklerinde ne alanlarda yürüyen askerler, ne de senatoda tartışan devlet adamları gibi yetilerini geliştirme fırsatı bulamazlar.

Rousseau'nun kadın cinsinin erkek cinsine oranla daha aşağı olduğunun bir kanıtı olarak şöyle haykırdığını biliyorum: "Kadınlar asla çocuk odalarını bırakıp kışlalara gidemezler!" – Ahlak üzerine yazan bazı düşünürler, kışlayı en kahramanca erdemlerin yeşerdiği okul olarak tanımlamıştır, ama ben, son zamanlarda yaşanan onca savaşın kahraman

olarak ilan ettiği zavallıları göz önüne aldığında, dikkatli ve dürüst bir incelemecinin bu görüşü destekleyeceğinden kuşkuluyum. Savaşların hepsini kötülüyor değilim, çünkü saldırganlık uygarlığın ilk doğal biçimiydi. Toprakların ele geçirilmesi, ormanların yangınlarla ve kılıçla ortadan kaldırılması gerekiyordu. Bunları yararsız göremem, ama mevcut savaş sisteminin erdemin hiçbir türüyle bir ilgisi bulunmadığından da kuşku duyamam: Bu sistem cesaretten ziyade, *sahte bir incelik* ve efeminelik üretmektedir.

Erdem ancak, bugünün gelişmiş toplumunda meşru görülebilecek tek savaş olan savunma amaçlı savaşta ortaya çı - kabilir ve gelişebilir. Antik dönemlere özgü gerçek kahramanlık duygusunun kadınları da harekete geçirdiği görülmüştür. – Ama kadın olsun, erkek olsun, okurlarımın yok yere endişelenmesini istemem: Daha önce modern bir askerin kişiliğini uygar bir kadınınkine benzettim diye, kadınların iğnelerini bırakıp birer silah almasını önermeyeceğim. Öte yandan süngünün yerini orağın almasını samimiyetle isterim. Doğallığın saf derelerini çamura boğan hastalıklı servetin doğurduğu kötülükler ve aptallıklar üzerine düşünmek beni bitkin düşürdüğünden hep şu hayali kuruyorum: Bir gün toplum öyle düzenlenecek ki, erkekler yurttaşlık görevlerini layıkıyla yerine getirmediklerinde hor görülecek, eşi sivil yaşamda üstüne düşen uğraşı verirken, karısı da aktif bir yurttaş olacak ve ailenin yönetilmesinde, çocukların eğitiminde ve çevresini düzeltmede eşit sorumluluk alacak.

Ama kadını gerçekten erdemli ve yararlı kılmak istiyorsak, onu özellikle de yurttaşlık görevlerini yerine getirdiği sürece yasaların koruması altına almalıyız. Kadın kocası hayattayken onun vereceği harçlığa ya da o öldükten sonra kendisine bağlanacak aylığa bağımlı olmamalıdır. – Kendine ait hiçbir şeyi olmayan bir varlık nasıl cömert olabilir? Özgür olmayan bir varlık nasıl erdemli olabilir? Mevcut durumda, çocuklarına ne bakan, ne de onları eğiten bir kadı-

nın, kocasına sadık kalsa da eş adını hak etmediğini, dolayısıyla yurttaş olmaya da hakkı bulunmadığını kabul ediyorum. Ama tüm doğal hakları kaldırırsanız, görevler de geçerliliğini yitirir.

Kadınlar yüzeysel bir haz ya da önemsiz bir moda peşinde koşmadan kendilerine heyecan veremeyecek kadar zayıf olan erkeklerin gözünde pek de değeri bulunmayan birer teselliden ibaret olmalı. Sabahın erken saatlerinde bu büyük kentin sokaklarında kendilerinden kaçmaya çalıştıkları her hallerinden belli soluk yüzlü yaratıkların oluşturduğu manzaradan daha üzücü bir manzara düşünülebilir mi? Pek çok kez, Dr. Johnson'la birlikte şunu dilediğim olmuştur: Bu adamlardan bazılarını yardıma muhtaç beş-altı çocukla dolu bir küçük dükkana kapamalı. Kısa süre içinde bu adamların isteksiz ve soluk çehrelerine renk, bakışlarına sağlık ve ruh gelecektir; daha önce yalnızca gamzelerin süslediği yanaklarında, aklın kullanılmasıyla oluşan çizgiler ortaya çıkacaktır. Tüm bunlar kişiye kaybettiği saygınlığını geri verecek ya da daha doğru bir deyişle, doğasından kaynaklanan gerçek saygınlığa ulaşmasını sağlayacaktır. Erdem boş düşüncelerle edinilemez. Servetin doğal olarak ürettiği miskinlikleyse, hiç edinilemez.

Ayrıca yoksulluğun kötülükten daha fazla utanç veren bir özellik olduğu bir toplumda ahlak diye bir şeyden söz edilebilir mi?

Yanlış anlaşılmak istemiyorum: Ortalama kadınların dinin ve aklın kendilerine çizdiği yolda birer eş ve anne olarak görevlerini yerine getirmelerini çok önemli buluyorum. Ama diğer yandan, daha üstün nitelikli kadınların daha yararlı ve bağımsız planlar peşinde koşabileceklerine inanıyorum. Bunlardan kastettiğim şeyi açıkça söylediğimde insanlar bana gülebilir, ama kanımca gelecekte, şu an keyfi olarak yönetilen ve hiçbir söz hakkı bulunmayan kadınların kendi temsilcileri olması gerekir.

Bugün bu ülkedeki bütün bir temsilcilik sistemi, temelde despotizmi gizleyen bir kılıftan ibarettir. Kadınların temsil edilmedikleri doğrudur, ama yakınmaları yersiz olabilir, çünkü çocuklarının ağzına ekmek bile verememelerine rağmen, gene de soyluları destekleyen çalışkan işçiler de temsil edilmemektedir. Alın terleri damızlık bir soylunun sevgilisinin arabasını süslemek için kullanılırken, onların temsil edildiği nasıl söylenebilir? Yaşamı sürdürmek için en gerekli maddelere konulan vergiler, sonu gelmeyecekmiş gibi görünen bir sürü aylak prens ve prensesin art arda dizildiği aptalca geçitler düzenlemeye harcanır; daha da kötüsü kalabalık da bu geçitleri hayranlıkla, ağzı açık izlerler. Whitehall'da at üzerindeki nöbetçilerin ilkel geçitlerine benzeyen bu tür gösterileri hiçbir zaman horgörü ve küçümseme duygularına kapılmadan izleyemem.

Böyle aptalca gösteriler karşısında hayranlık duyan zihin ne tuhaf bir şeydir! Ama bu gibi aptallık anıtları erdemle yerle bir edilmedikçe, kitleler de benzer aptallıklar sergilemekten kurtulamayacaklardır. Çünkü toplumun bütününde, farklı derecelerle olmakla birlikte aynı karakter gözlemlenebilir: Lüksün aptalca aşırılıklarıyla yoksulluğun kıskançlığından kaynaklanan kötücül yakınmalar, erdemi eşit derecede uzaklaştırır.

Üst düzeylerde her görev vekillerce yerine getirilir. Vekilleri sayesinde sürekli aylaklık lüksüne sahip olan zenginlerin uğraşı olan yüzeysel hazlar peşinde koşma, bir alt sınıfa çok çekici ve uğruna pek çok şeyi feda etmeye değer görünür. En kutsal güvenler bile maaşlı işlere dönüşür, çünkü yalnızca çıkar üzerine kurulmuşlardır. Kadınlar özellikle hep saygın hanımefendiler olmak isterler, oysa hanımefendilik insanın yapacak hiçbir şeyi olmaması ve neden gitmek zorunda olduklarını anlamadıkları yerlere gitmek üzere giyinip süslenmekten başka bir şey değildir.

Peki kadınlar toplum içinde hangi görevleri yerine getirebilir? Kadınların çocukları beslemekten başka bir işe yara-

mayacağını düşünmüyorsunuzdur umarım! Hayır. Kadınlar iyileştirme sanatında kendilerini geliştirebilirler; doktor ya da ebe olabilirler. Hemşirelik kadınların özellikle başarılı oldukları bir meslek sayılır, ama korkarım yakın zamanda hemşire sözcüğünün *hemşir* sözcüğüyle değiştirilmesi söz konusu; bu yolla kadınların bu alandaki çalışmalarını belgeleyen bir örnek daha dilden silinmiş olacak.

Kadınlar siyaset alanında da çalışabilir. Bunu yaparken incelemelerini genel bir temele oturtmalıdırlar. Çünkü tarih yalnızca yaşam öyküleri gibi okunursa, romanlardan daha faydalı değildir. Tarih üzerine çalışırken incelenen dönemin kendine özgü niteliği, siyasal gelişmeler, sanatların durumu gözetilmelidir. Kısaca tarih tek tek insanların değil, insanlığın tarihi olarak ele alınmalıdır. Tek tek insanlar ün tapınağında küçük birer oyuktan ibarettir; ebediyet denilen o şekilsiz boşluk zamanın akışı içinde tüm tikel kişileri yutar.

Kadınlar daha düzenli bir eğitim alsalar çok çeşitli işlerle uğraşabilir, böylelikle aile kurumu çatısı altında yasal olarak kendilerini satmaktan kurtulabilirlerdi. Durum böyle olsaydı kadınlar, bazı işleri salt para için kabul eden erkekler gibi, para için evlenmezler ve böylece üstlerine düşen görevleri külfet olarak görmez, ihmal etmezlerdi. Çalışmak zorunda kalan kadınlar neredeyse fahişelik yapıyorlarmışçasına hor görülmezdi. Bugünkü toplumda şapka ve sabahlık yapan kadınlar fahişelerden az daha fazla kabul görmezler mi? Kadınlara açık olan az sayıdaki iş kolu zihinsel olmaktan ziyade el işine dayalıdır. Daha iyi eğitim almış kadınlar özel öğretmen olarak başka insanların çocuklarını eğitebilirler. Ama bu işte öğretmenlere gereken değer verilmez; din konusunda eğitim veren özel öğretmenler dahi öğrencilerinin gözünde hak ettikleri saygınlığa sahip değildir. Öte yandan eğitim gören kadınlar zarif hanımlar olmak üzere yetiştirilmiştir ve bu tarz aşağılayıcı durumlarla kolaylıkla başa çıkamazlar; hayatta hiçbir şey duyarlığı keskin bir düşüşten daha fazla bileyemez.

Ruhsal açıdan güçlü ya da gerçek bir incelik sahibi bazı kadınlar evlenmemeyi seçebilir; başka bazıları bu acınası kölelik durumundan kaçamayabilir. Üyelerinin yarısının mutluluğunu hiç hesaba katmayan, onlara saygın konumlar sunarak dürüst, bağımsız kadınlar yaratmaya çalışmayan bir toplum yönetiminin kusurlu olduğunu söylemek gerekmez mi? Kadınların özel erdemlerinin kamusal bir yarar haline gelebilmesi için, evli olsunlar bekâr olsunlar, yurttaş olarak tanınmaları zorunludur; aksi takdirde sürekli olarak değerli kadınların haksız horgörü karşısında solup gittiğini görürüz.

Pek çok saygın kadının bu kadere layık görüldüğü acı ama gerçektir! Bir kadın her iki cinsin sahip olduğu ortalama zekâdan daha gelişmiş bir zekâya sahip değilse, kendisine horgörüyle davranıldıkça, gerçekten hor görülecek bir kişiye dönüşmeye başlar. Doktorluk yapabilecek, bir çiftliği ya da bir dükkanı yönetebilecek, kendi emeği ile ayakta durabilecek kaç kadın huzursuzluğun ve mutsuzluğun kurbanı olmuştur. Hayır, acıma ile sevgi şairlerin söylediği kadar yakın kardeşler değildir.

Kendi ekmeğini emeği ile kazanan bir kadın, ne denli gerçek olursa olsun, güzelliğine bağımlı bir kadından çok daha saygındır. Aslında bu karşılaştırmayı yaparken tereddüt ediyorum, yüzüm kızarıyor, çünkü ahlaki doğruluktan ve iyi işleyen bir zihnin yumuşattığı tutkularla çok yerinde bir uyum kurmasından kaynaklanan gerçek güzelliğe saygım büyüktür. Ama işte bu denli önemli olan bu saygınlığa ulaşabilmek için baş döndürücü hazlardan ve insanı aptallaştıran uyuşukluktan vazgeçecek ne denli az sayıda kadın olduğunu düşünüyorum ve çok üzülüyorum.

Zayıflıklarıyla gurur duyduklarında kadınların zihni saygınlaştıran zorlu işlerden korunmaları gerekir. – Eğer bu kaderin buyruğuysa, kadınlar kendilerini önemsiz ve horgörüye layık kılacaklarsa, "yaşamlarını hoşça boşa harcayacak - larsa", güzelliklerini yitirdiklerinde de kendilerine değer ve-

rilmesini beklememelidirler, çünkü en güzel çiçeklerin kaderi kendisini görenlerin hayranlığını kazanmak ve kendisini koparanın elinde parçalanmaktır. En saf iyilik olan Tanrı'dan dileğim, hemcinslerimin gözünü bu hakikate açmasıdır, ama onların pek çok huzursuz yüreği doğru yola getirdiği görülen bu hakikati dinleyeceğini de, servetin ve cinsiyetin getirdiği ayrıcalıkları insani değerler uğruna gözden çıkaracağını da sanmıyorum.

İnsana diğer insanlara toplumsal konumlarından ya da gösterişten bağımsız olarak saygı duymayı öğreten yazarları özellikle yararlı buluyorum. Bunları okuyan makul insanların söylediklerimi anlayabileceklerini ve gözlemlerimi tarafsızca ölçebileceklerini düşünüyorum – onların anlayış güçlerine sesleniyorum ve bir insan olarak onlardan hemcinslerinin durumuyla ilgilenmelerini istiyorum. Onlara yaşam arkadaşlarının kurtuluşlarına, kendilerine yetişmelerine yardım etmeleri için yalvarıyorum.

Erkekler kölece itaatimiz yerine, akılcı arkadaşlığımızı tercih edip zincirlerimizi kırmamıza cömertçe yardım etselerdi, bizlerin daha dikkatli kız çocuklara, daha duyarlı kız kardeşlere, daha sadık eşlere, daha akılcı annelere – kısaca daha iyi yurttaşlara – dönüşeceğimizi görürlerdi. O zaman onları daha gerçek bir sevgiyle severdik, çünkü kendimize saygı duymayı öğrenirdik. Değerli bir adamın akılcı huzuru da eşinin aylakça yüzeyselliğiyle bozulup durmaz, bebekler annelerinin kucaklarında gerçek bir yuva bulamadıklarından yabancıların kucaklarında yetişmek zorunda kalmazdı.

Bölüm X

Ana Baba Sevgisi

Ana baba sevgisi belki de insanın kendisine duyduğu sapkın sevginin en kör çeşitlemelerinden biridir. Fransızların tersine[59], doğal ve akılcı arzu ile zayıflığın cahil hesaplarını birbirinden ayıracak iki ayrı sözcüğe sahip değiliz. Ana babalar genellikle çocuklarının en ilkel şekilde severler; onların bu dünyada iyi konumlara gelebilmesi için her şeyi feda edebilirler. – Sağlam ilkelerden yoksun olduklarından, gelecekte refahını sağlamak için didindikleri varlıkların yaşamını en despotça güç kullanımıyla karartırlar. Güç aslında her zaman şu temel ilke üzerine kuruludur: Hangi şekilde karşımıza çıkarsa çıksın, denetime ya da sorgulamaya gelmez. Gücün tahtı araştırıcı hiçbir bakışın değemeyeceği karanlık bir boşluğa kurulmuştur, çünkü bu temelsiz doku araştırmaya tabi tutulduğunda yıkılmaya mahkûmdur. Hangi türden olursa olsun, tüm tiranların anahtar sözcüğü itaat, koşulsuz itaattir; koşulsuzluk onlara bir despotizmi bir başkasıyla güçlendirme imkanı verir. Akıl yaşamın herhangi bir alanında ilke olsa tiranlar korkuyla titrerlerdi, çünkü ışık, müm-

59 L'amour propre. L'amour de soi même. (Özsaygı. Özsevgi - ç. n.)

kün olan en güneşli günü doğuruncaya kadar yayılabilirdi. Bu gün doğduğunda insanlar cehaletin karanlığında kendilerine hâkim olan irrasyonel korkulara gülüp geçerlerdi.

Pek çok zihinde ana baba sevgisi, bir bedel ödemeyi gerektirmeyen bir tiranlık anlamına gelir. Eleştiriye açık olan ve bunu saygıyla karşılayan yalnızca iyi ve bilge insanlardır. Bu insanlar akıldan ve doğal adaleti getirecek eleştiriden korkmazlar, çünkü insan zihni ne kadar aydınlanırsa, adil ve yalın ilkelerin de o denli derinlere kök salacağına inanırlar. Mazeret aramazlar; metafizik açısından doğru olan bir şeyin uygulamada yanlış olabileceğini söylemezler; her zaman yeniliği onaylayan zamanın, bencilliği ya da kıskançlığı susturmasını beklerler.

Bir yandan geçmiş üzerine düşünürken, öte yandan geleceği de göz önünde bulundurmak insanların büyük ayrıcalığıysa, bazı insanların bu güçlerini çok sınırlı bir ölçüde kullandıklarını söylemek gerekir. Böyle insanlara yeni olan her şey yanlışmış gibi gelir; olası olanı canavarca olandan ayıramadıklarından, korkuya yer olmayan yerden korkarlar; aklın meşalesinden yanacakları korkusuyla uzak dururlar. Neyse ki olası olanın sınırları hiçbir zaman kaşifin elini durdurmaz.

Her alanda önyargıların kölesi olan kadın nadiren aydınlanmış bir analık sevgisi sergiler; çocuklarını ya ihmal eder ya da onları anlamsızca şımartır. Ayrıca, bazı kadınların çocuklarına besledikleri sevgi, daha önce kullandığım terimi kullanacak olursam, son derece ilkeldir: Çocuktaki her türlü insanlık pırıltısını siler. Bu Rebekalar* *kendi* çocukları uğruna adaleti, hakikati, her şeyi feda eder, aileyi bir arada tutan ilişkileri unutarak en kutsal görevlerini ihlal ederler. Oysa akıl şunu söyler: Bir görevin ya da duygunun ihlal edilmesi diğerlerinin de ihlal edilmesini getirir, çünkü böyle

* Rebeka: Esav ile Yakup'un annesi (ç. n.)

davrananlar ne görev bilincine, ne de iyi bir yüreğe sahiptirler. Çocuk yetiştirme görevinin bu şekilde yerine getirilmesi onun görev duygusuna ve sevgiye değil, kaprise dayandığını gösterir.

Çocukların bakımı doğa tarafından kadın cinsine verilen bir görev olduğundan, bu görevin layıkıyla yerine getirilmesi, kadınların anlayış güçlerinin geliştirilmesi gerektiği savını güçlendirecek bir örnek oluşturur. Zihnin oluşumu çok erken yaşlarda başlar ve özellikle mizacın oluşumu sürecinde en büyük özenin gösterilmesi gerekir – çocuklarını yalnızca kendi çocukları olduğu için seven ve görevleri için başka bir temel aramayan kadınların bu türden bir özeni göstermesi mümkün değildir. Bu tür kadınlardaki muhakeme eksikliği onların aşırıya kaçmalarına, ya çocuklarının üzerlerine fazla düşmelerine ya da çok dikkatsiz ve doğallıktan uzak anneler olmalarına neden olur.

İyi bir anne olmak için bir kadının akıllı ve bağımsız olması gerekir; çoğu bütünüyle kocalarına bağımlı olacak şekilde yetiştirildiğinden pek az kadın bu özelliklere sahiptir. Çekingen eşler genellikle aptal anneler olurlar; çocuklarının en çok kendilerini sevmesini istediklerinden, onları salt korku duyulması gereken bir otorite olarak gösterdikleri babaya karşı gizlice kışkırtırlar. Çocuğun ahlak eğitimi söz konusu olduğunda, anne buna onay vermese bile, baba çocuğu cezalandırabilmelidir. Baba tüm tartışma konularında son sözü söyleyen yargıç olmalıdır. Bu konuyu özel eğitimi ele aldığımda daha derinlikli bir biçimde işleyeceğim. Şimdilik yalnızca şunu söylemek istiyorum: Kadınların anlayış güçleri geliştirilmedikçe, kadınlar kendi kendileri yönetecek o güçlü kişiliğe sahip olmadıkça, çocuklarının mizacının geliştirilmesinde son derece önemli olan akla asla sahip olamayacaktır. Aslında kadının bir anne olarak çocuğuna duyduğu sevgi, onun çocuğunu emzirmesini sağlamıyorsa, o kadın annelik sıfatını hak etmez, çünkü annelik görevinin layıkıyla

yerine getirilip getirilmediğinin ölçütü, annenin çocuğunu sevdiği gibi, çocuğun da annesini sevmesidir: Çocuğu kötülüğe karşı korumanın en emin yolu olan duyguların yeşertilmesi erkeğin de, kadının da öncelikli sorumluluklarındandır. Kendiliğinden var olan sevginin son derece zayıf bir bağ olduğunu düşünmeden edemiyorum; gerçek sevgi karşılıklı bir düşkünlüğün alışkanlık haline gelmesiyle mümkün olur. Çocuğunu doğar doğmaz bir dadıya teslim eden ve yıllar sonra onu bu kez de yatılı okula göndermek için geri alan bir annenin bir düşkünlük hissetmesi nasıl söz konusu olabilir?

Annelik görevlerinin yerine getirilmesinde, Tanrı kadına aşkın yerine koyabileceği çok güzel bir duygu sunar; sevgili, sevgili olmaktan çıkıp da bir arkadaşa dönüşünce karşılıklı güven hayranlığın yerini alır – böylece çocuk, annesiyle babası arasındaki gevşeyen bağı yeniden güçlendirir, çünkü ilgi alanlarının paylaşılması beraberinde duygudaşlık getirir. – Ama anne de, baba da çocuk yetiştirme görevini hizmetlilere bırakırsa, çocuk da çiftler arasındaki ilişkinin canlanmasını sağlayamaz. Görevlerini vekilleri aracılığıyla yerine getirenler, görevin yerine getirilmesinin ödülü olan tatmin duygusunu da yaşayamaz – ana baba sevgisinin ödülü ise çocuğun sevgisidir.

Bölüm XI

Ana Babaya Karşı Görevler

İnsanda daima aklın yerine başka insanların buyruklarını dinleme, her görevi keyfi bir nedenle temellendirme eğilimi varmış gibi görünüyor. Kralların hükümranlık hakkı kralların soyundan gelmeye, ana babaların hükümranlık hakkı da daha önceki ana babaların haklarına dayandırılıyor.

Neden hep aynı temele dayanan ve bin yıl öncekiyle aynı ağırlığa – ama asla daha fazlasına değil – sahip olan ilkelere dönüp duruyoruz? Ana babalar görevlerini layıkıyla yerine getirdilerse, o zaman çocuklarından minnettarlık bekleyebilirler. Ama pek az ana baba bu hakka bu koşullar altında sahip olmayı kabul eder. Çoğu, çocuklarından kör bir itaat bekler, çünkü aslında çocuklarına en iyi biçimde bakmış değillerdir. Zayıflıktan ve cehaletten kaynaklanan bu taleplerini daha da bağlayıcı kılabilmek için de, en keyfi ilkeye gizemli bir kutsallık atfederler. Kötücül ve zayıf varlıklara, salt son derece güçlü bir içgüdüye boyun eğdiler diye kör bir itaatle bağlanmak, keyfi bir ilke değil de nedir?

Ana baba ile çocuk arasında karşılıklı ve doğal olarak kurulan ilişki şöyle tanımlanmalıdır: Çocuğuna başkalarının yardımına muhtaç olduğu bebeklik döneminde doğru bir bi-

çimde bakan ana babalar, kendileri de yardıma muhtaç oldukları yaşlılık dönemine geldiklerinde benzer bir ilgi ve bakım bekleme hakkına sahiptirler. Ama toplum karşısında kendi davranışlarının hesabını verebilecek yaşa geldikten sonra, akılcı bir varlığı bir başkasının iradesine tabi kılmak, gücün acımasızca kötüye kullanılmasıdır ve belki de ahlaka, en az doğru ile yanlışa Tanrı'nın iradesi dışında hiçbir varlık alanı tanımayan din sistemleri denli zarar verir.

Çocuklarının yetiştirilmesine özen önem gösterip de onların takdirini kazanmayan bir ebeveyn hiç görmedim;[60] tersine, çocukluk yıllarına damgasını vuran, saygı duyulan bir ebeveynin sözlerini neredeyse hiç sorgulamadan doğru kabul etme alışkanlığı, olgunlaşan akıl kişiye babasının dünyadaki en bilge insanlardan olmadığını söylese de kolaylıkla silinip atılamaz. Bu genellikle takdir gören bir zayıflık da olsa – kuşkusuz, bir zayıflıktır bu – makul bir insan kendisini bundan arındırmayı bilmelidir, çünkü ebeveyne salt ebeveyn olduğu için itaat etme alışkanlığı, çoğu zaman telkin yoluyla yerleştirilen bu saçma görev, zihni bağlar ve onu akıl dışında her türlü güce boyun eğmeye koşullandırır.

Ebeveynlere ilişkin görevleri doğal ve keyfi olarak ikiye ayırıyorum.

Sürekli olarak çocuğunun yüreğini ve anlayış gücünü geliştirmek için çabalamış ebeveyn, tüm hayvanlar alemiyle paylaştığımız bir göreve yalnızca aklın verebileceği bir saygınlık kazandırmıştır. Bu, bütünüyle insanlara özgü bir ana baba sevgisidir ve içgüdüsel sevgiden çok farklıdır. Böyle bir ebeveyn en kutsal arkadaşlık ilişkisinde geçerli olan tüm haklara sahiptir; bu ebeveynin öğütleri artık büyümüş de olsa çocuğu tarafından daima ciddiye alınmalıdır.

Evlilik konusunda, çocuk yirmi bir yaşına bastıktan sonra ebeveynlerin hiçbir söz hakkı olmasa da, yirmi yıllık ba-

60 Dr. Johnson da aynı gözlemde bulunuyor.

kım bütünüyle değersiz sayılamaz: İlk arkadaşının onayını alamadıysa, oğul seçtiği kızla evlenmeden önce en azından iki ya da üç yıl beklemelidir.

Bununla birlikte, genel olarak ana babaya saygı ilkesi yoz bir ilkedir; yalnızca mülke bencilce bir saygıya dayanır. Babaya körlemesine itaat edilmesinin nedeni ancak zayıflık ya da insanı alçaltan başka güdüler olabilir.

Bu dünyada çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan acıların büyük kısmı ana babaların ihmalkârlığından kaynaklanır; bunlar insanın doğuştan gelen hakkı olan kendi aklını temel alarak davranma hakkına, bu en doğal hakka en fazla direnen kişilerdir.

Kötücül ya da üşengeç insanların her zaman keyfi ayrıcalıklardan kazanç sağlamaya meraklı olduklarını gözlemleyegelmişimdir; bunlar genellikle ayrıcalıkları haklı ve akla yakın kılabilecek yegane görevlerden ne kadar kaçınırlarsa, o denli kof ayrıcalık peşinde koşarlar. Cahil ve zayıf olanlara özgü bir savunma mekanizmasıdır bu; onların kendilerine özgü sağduyusudur. Düşmanının elinden kurtulabilmek için çamurlu sularda gezen balıklara benzerler; düşmanlarıyla berrak suda yüzleşecek cesaretleri yoktur.

Başkalarının otoritesini kabul ederek yaşamayı savunanların hepsi fikir tartışmasının berrak sularından kaçarlar; yüce şiir dilinde her şeye Kadir Olan'ın tahtını çevrelediği söylenen karanlığa sığınarak, yalnızca Tanrı'ya ve O'nun açıklanamaz yollarına gösterilen saygıdan utanmazca pay talep ederler. Küstahlık ettiğim sanılmasın: Tanrı'mızı bizlerin gözünden gizleyen karanlık, insanın aklı yoluyla ulaştığı hakikati yadsımaz – ahlaki doğrulara gölge düşürmez. Tanrı ışıktır ve gözlerimizi açtığımızda akılcılığının parladığını görmediğimiz hiçbir görevi yerine getirmemizi beklemez.

Üst sınıflara mensup tembel ana babalar çocuklarından gösterişten ibaret bir saygı bekleyebilirler. Buna ek olarak, bu kıtadaki kadınların büyük ölçüde ailelerinin görüşlerine

tabi yaşamlar sürdüğü söylenebilir; bu aileler gururlarının kurbanı olan kızlarından itaat beklerken asla onların isteklerini dikkate almaz. Sonuç son derece kötüdür: Bu görevbilir kızlar büyüyünce kendi çocuklarının eğitimini ihmal ederler ve sonunda çocukları büyüdüğünde, onlara ana babalarının kendilerine davrandığı gibi davranırlar, onlardan aynı itaati beklerler.

Kadınların tüm ülkelerde ana babalarının egemenliği altında olduğu doğrudur; çok az sayıda ebeveyn kız çocuklara Tanrı'nın insan türü için uygun gördüğü şu akılcı yolda eğitim vermeyi düşünür: Yüce Babamız bana, aklının geliştiği süre boyunca sana bakmam için güzel duygular verdiğinden, kendi kendine yargıda bulunabilinceye dek benim sözümü dinlemen senin çıkarınadır, ama zihnin olgunluğa ulaştığında benim fikirlerimi ancak senin aklınla temellendirdiğin fikirlerinle çakıştıkları oranda dinlemelisin.

Ana babalara kölece itaat zihnin her türlü yetisini köreltir. Bay Locke son derece yerinde olarak şu gözlemde bulunur: "Zihinleri fazlaca ezilir ve baskı altında tutulursa, ruhları fazla sert bir elin altında aşağılanır ve kırılırsa, çocuklar da tüm canlılıklarını ve becerilerini yitirirler." Sert bir elle yetiştirilmeleri, kadınların zayıflığını bir ölçüde açıklayabilir, çünkü kız çocuklar çeşitli nedenlerle ebeveynlerince erkek çocuklara göre daha fazla baskı altında tutularak yetiştirilirler. Kız çocuklaran beklenen görevler, temelde kadınlardan beklenen tüm görevler gibi, akıldan ziyade, görgü kurallarına, sahte görünüşe dayanır; böylelikle ana babalarına kölece itaat etmeye alışarak evliliklerinde düşecekleri kölelik durumuna hazırlanırlar. Bana bazı kadınların evliliklerinde bu durumda olmadıkları söylenebilir. Doğru, ama o zaman da bunlar tiran olurlar, çünkü ellerindeki, akılcı bir özgürlük değildir, mutlak kralların çürümüş yöntemlerle elde ettikleri otoriteye benzeyen yasa tanımaz bir güçtür. Söylemeye çalıştığım, erkek çocukların ya da kız çocukların daima köleler

oldukları değildir; yalnızca şunun üzerinde ısrarla duruyorum: Çocuklar bir otoriteye körlemesine itaat etmeye zorlandıklarında yetileri zayıflar ve ileride buyurgan ve güvensiz mizaçları olur. Buna ek olarak, bu haksız ayrıcalığa sahip olmayı bekleyen ana babalar aynı zamanda çocuklarındaki ilk akıl pırıltısını da söndürmüş olurlar. Böylelikle görev de içi boş bir sözcükten ibaret kalır, çünkü görevbilirlik duygusu akla dayanmadıkça, hiçbir zaman tutkunun cazibeli çağrısına ve insanın kendine duyduğu sevginin pohpohlamalarına direnecek güce erişemez. Ama kendi iradelerine salt kendi iradeleri olduğu için boyun eğilmesini bekleyen ana babalar zaten çocuklarına karşı gerçek ve saf duygular beslediğini kanıtlayan, başka deyişle görevlerini layıkıyla yerine getirerek yüreklerini doğal ana babalık sevgisine açan ana babalar değildir. Doğal ana babalık sevgisi de bencilce bir gururun mızmız çocuğu değil, duygudaşlığın ve aklın çocuğudur. Başka ana babalar için de iyi bir örnek teşkil eden ana babalar, bırakırlar, ortaya koydukları eser kendi kendine işlesin; bunun istenen ve doğal sonucu – çocukların sevgisini – vermediği pek nadirdir.

Akla boyun eğmek çocuklara çok erken yaşlarda öğretilmemelidir. Rousseau'nun da ısrarla savunduğu bu görüşün altında şu yatar: Akla boyun eğmek şeylerin doğal akışına ve bu akışı bizim iyiliğimiz için bu şekilde yaratan Tanrı'ya boyun eğmektir.

Çocukların zihinleri tam da gelişmeye başlarken, doğanın öngördüğü bedeli ödemek istemeden haksız bir ayrıcalık talep eden ana babalar uğruna sakatlanmalı mıdır? Bir hak her zaman bir görevi içerir; bundan yapılacak çıkarım, görevin yerine getirilmediği yerde haktan da söz edilemeyeceği olmalıdır.

Çocukları akla göre yetiştirmektense, onlara buyruklar vermenin daha kolay olduğunu kabul ediyorum, ama bundan çocukların bazı şeyleri neden yapmaları gerektiğini akıl

yoluyla anlayamayacakları sonucu çıkmaz. Ana babalar temelde birkaç yalın ilkeye dayanarak çocuklarının zihni üstünde sağlıklı bir güç kazanabilirler. Gerçekten samimi duygularla birleştiğinde bu gücün etkisi çok daha büyüktür. Genel bir kural olarak, çocuklarımızı hangi duygularla yetiştirdiysek, büyüdüklerinde onların da bize aynı duygularla yaklaşacaklarına inanıyorum. Bu, akıldan neredeyse bağımsız olarak görülen doğal ana babalık sevgisinin yargı gücüyle sanıldığından daha yakın bir ilişki içinde olduğunu gösterir. Öte yandan, kadınların anlayış gücünün geliştirilmesinin zorunluluğu, yalnızca yürekten kaynaklandıkları sürece duyguların hayvanca nitelikler olarak kaldığı gerçeğiyle de desteklenir.

Zihnin gelişimine ilk zarar veren şey ana babalık otoritesinin yanlış kullanılmasıdır; kız çocuklar buna erkek çocuklardan daha fazla maruz kalır. Keyifleri yerinde olmadıkça hiçbir eleştiriyi ya da tartışmayı kaldıramayan insanların iradesi, neredeyse hiçbir zaman aklı temel almaz. Kız çocuklar bu keyfi otoriteden kalabilmek için daha çok erken yaşlarda, sonradan kocaları üzerinde uygulayacakları kurnazlık geliştirirler: Nice küçük hanımın koca bir aileyi parmağında oynattığını görmüşümdür. Bu küçük hanımın egemenliği arada bir annesinin öfke patlamalarıyla bölünür – ya saçı istediği gibi yapılmamıştır[61] ya da akşam kumar masasında düşündüğünden daha fazla para kaybetmiştir.

Bu düşünceler beni üzüyor, çünkü bunlardan, bu şekilde yetiştirilen ve yalnızca kaprislere ve saçma geleneklere göre davranması öğretilen kız çocuklardan büyüdüklerinde de pek az şey beklenebileceği sonucu çıkıyor. Böyle kız çocuk-

---

61 Bir keresinde küçük bir kızın evin hizmetçisine şöyle dediğini duymuştum: "Annemden bu sabah sağlam bir papara yedim, çünkü saçları istediği gibi olmamış." Bu şımarıkça bir serzeniş olsa da, kız çocuğu temelde haklıydı. Bu çocuk aklın ilkelerini çiğnemeden, annesine nasıl saygı duyabilir?

ların aklı başında özel eğitmenleri olsa dahi bu durum nasıl düzeltilebilir? Onlara gerçek ilkelere dayanan gerçek bir erdem kazandırmaya çalışmak, ana babalarını hor görmeleri gerektiğini öğretmek olacaktır. Çocukların ana babalarının hatalarını hoşgörüyle karşılamalarına izin verilemez, çünkü böylesi bir müsamaha kendi zihinlerinin zayıflamasına, kendilerinin de yeri geldiğinde kolaya kaçmasına neden olacaktır. Kendimizi ciddi eleştiriye tabi tutarken, başkalarına karşı daha affedici olmak olgunlukla gelen yüce erdemlerden biridir, ama çocuklara yalnızca en temel erdemler öğretilmelidir, çünkü insan tutkularına ve zayıflıklarına müsamaha göstermeyi çok erken yaşlarda öğrenirlerse, kendi davranışlarını düzenlemedeki ölçütü de yitirecekler ve bunu yitirdikleri ölçüde de kolaycı olacaklardır.

Çocukların ve zayıf insanların duyguları her zaman bencillikten beslenir; çocuklar akrabalarını severler, çünkü akrabaları onları sever. Bu sevgide erdeme yer yoktur. Gene de çocukların kurduğu bu ilk sevgi ilişkisinde saygı ile sevgi bir araya getirilmez, temele akıl yerleştirilemezse, ahlaki değerler de yerine oturmayacaktır. Ama korkarım, toplum şimdikinden çok daha farklı bir biçimde düzenlenmedikçe, ana babalar salt kendilerine itaat edilmesi gerektiğine inandıkları için itaat bekleyecek, aklın her türlü eleştirisinden kaçınarak bunu kendilerinin ilahi bir hakkı gibi göreceklerdir.

Bölüm XII

Ulusal Eğitim

Özenli de olsa, özel eğitimin sonuçları daima sınırlı kalacaktır; bu işe girişen ebeveyn, eğitim en önemli ulusal sorunlardan biri haline gelmedikçe, hep hayal kırıklığına uğrayacaktır. İnsan çocuğunu alıp çöllere çekilemez; zamanda geriye dönüp kendisi çocuk olmadıkça da çocuğunun uygun oyun arkadaşı olamaz. Çocuklar yetişkinlerden oluşan topluluklar içinde büyütüldüklerinde kısa süre içinde zihinlerinin de, bedenlerinin de gelişmesine olumsuz etki eden bir sahte büyümüşlük benimserler. Yetilerinin açılıp gelişebilmesi için kendi adlarına düşünebilmeleri gerekir. Bunu da ancak başka çocuklarla bir araya getirildiklerinde ve onlarla aynı amaç doğrultusunda ilerlediklerinde başarabilirler.

Bir çocuk bir sorunun yanıtını kendisi aramayıp da salt başkalarının verdiği yanıtları sorgulamadan kabul etmeye alışırsa, zihinsel açıdan uyuşuklaşır. Oysa kendi yaşıtlarıyla bir arada olduğunda büyüklerin söylediklerinden etkilenseler de, hiçbir zaman yalnızca onların söyledikleriyle sınırlı kalmazlar. Çocukların ilgilenecekleri konular konusunda belli ölçüde değil de bütünüyle etkili olduklarında, büyükler çocukların zihinlerine daha hazır değilken müdahale ederek onun gelişimini boğmuş olur. Bu, çocuklar büyüklerden olu-

şan topluluklar içinde yetiştiğinde, söz konusu olan büyükler bilge de olsalar kaçınılmaz durumdur.

Ayrıca, gençlik her türlü duygunun tohumunun atılması gereken dönemdir. Ana babalara karşı duyulan saygıysa, yaşama mutluluk katan diğer duygulardan ve sezgilerden çok farklıdır. Bu diğer duyguların içinde en önemli olanı eşitlik duygusudur; ana babalarla kurulan ilişkiye ise, tabiyet olmasa da eşit bir tartışmayı engelleyen bir ciddiyet hâkimdir. Çocuklar böyle bir ilişkiyle tatmin olduğunda, yaşıtlarıyla oynamayı ve çene çalmayı ihmal eder; ana babalara duyulan saygının içinde her zaman bir parça korku da bulunduğundan çocuk kurnazlığa başvurmasa dahi, arkadaşlarına açmaktan çekinmeyeceği küçük sırlarını ailesiyle paylaşmaya çekinecektir. Bu güven eksikliği çocuğun ileride daha genel iyilik duyguları geliştirmesini de engelleyecektir. Gençler açıklık ve dürüstlüğü ancak alaya alınacak ya da suçlanacakları korkusuyla konuşmaktan çekinmedikleri topluluklar içinde bulunarak kazanabilirler.

Okulların bugünkü yönetilişini düşünerek daha önce doğallıkla özel eğitimi savundum, ama yeni deneyimler ve gözlemler bu konuya farklı bir şekilde bakmamı sağladı. Gene de okulların bugünkü düzeni içinde birer kötülük, aptallık, kurnazlık ve bencillik yuvası olduğunu düşünmeden edemiyorum.

Erkek çocuklar okullarda insana yaraşır duygular geliştirmek yerine, oburluğu ve pasaklılığı öğrenirler; orada bulundukları zaman içinde edindikleri sefahat düşkünlüğü henüz tam olarak gelişmeden yüreği taşlaştırır, anlayış gücünü ise zayıf düşürür.

Başka hiçbir nedenim olmasa, salt tatil beklentisinden kaynaklanan huzursuzluk nedeniyle, gene de yatılı okullara karşı çıkardım. Çocuklar tüm fikirlerini ve dikkatlerini tatile odaklarlar, büyük beklentiler içine girerler ve sonunda tatil geldiğinde bu zamanı aylaklıkla geçirirler.

Bir çocuk evde eğitildiğinde daha düzenli bir çalışma planı izleyebilir; yılın dörtte birini aylaklık içinde, geri kalanını da bu aylak zamanlarını özleyerek geçirmez. Ama bu kez şımarıp kendilerini olduğundan çok daha önemli görebilirler; hizmetlilere tiranlık ederler. Çocuklarını evlerinde eğiten pek çok annenin onları birer beyefendi olarak yetiştirmeye çalışırken, salt yüzeysel ve efemine hale getirdiği de görülmemiş şey değildir.

Ahlaka eşit derecede zarar veren bu iki aşırı uçtan kaçınmanın tek yolu, bir biçimde kamusal ve özel eğitimi birleştirmektir. Böylece çocuklar bu iki doğal adımla iyi yurttaşlar olarak yetiştirilebilir: Bir yandan yaşama damgasını vuran değerlerin temeli atılırken, öte yandan çocukların zamanlarının büyük bir kısmını başka çocuklarla geçirmesi sağlanabilir.

Gündüzleri okuluna gidip akşamları evine dönen bir çocuğu gülümseyerek anımsıyorum: Bu çocuk her sabah, hava güneşli olsun yağmurlu olsun, kitaplarını ve okulu biraz uzakta olduğundan yemeğini yanına alıp yola koyuluyordu. Ceket ve külot pantolon giymeye başladığı andan itibaren çocuğun kendi başının çaresine bakabileceği kabul edildiğinden, okula uşağın elinden tutarak değil, kendi başına gidiyordu. Akşamları da aynı şekilde eve, ana babasının yanına dönüyor, onlara gün boyunca başından geçenleri anlatıyordu. Bu çocuk büyüdükten sonra da bu yuvayı hep sevgiyle hatırladı. Bu şekilde eğitim görmüş pek çok üstün nitelikli insan, yeni bir şeyler öğrendikleri gölgeli bir korunun ya da oturup uçurtmalarını onardıkları bir merdivenin anısıyla ülkelerine daha da bağlanmışlardır.

Peki ya hangi delikanlı Londra yakınlarındaki okulunda geçirdiği yılları gülümseyerek hatırlar? Eski okulunu düşünürken gülümseyebiliyorsa, bu ancak zavallı bekçiye işkence edişini, aşçının mutfağından pastaları çalışını, bu pastaları tıpkı bir kedi gibi bencilce mideye indirişini hatırladığı için-

dir. Hangi türden olursa olsun, tüm yatılı okullarda birinci sınıf çocukları haylazlığı, ikinci sınıf çocukları kötülüğü öğrenir. Yatılı okullardaki erkek çocuklar arasında kurulan tiranlık ve kölelik sistemi ahlak değerlerini temel alan bir kişiliğin gelişmesine nasıl izin verebilir? Bu türden bir kölelik, dini de bir farsa çeviren, içi boş biçimlere kölelik değil midir? Kutsal ayine (sacramentum) salt on şilin kaybetmemek için katılan bir gençten ne beklenebilir? Üstelik bu genç o on şilini daha sonra salt kendisine haz veren değersiz bir şey için harcayacaktır. Gençler zamanlarının yarısını toplu ibadetlerden ve törenlerden kaçınmaya harcarlar; haklıdırlar da, çünkü aynı şeyin sürekli yinelenmesi doğal bir canlılığa sahip olan gençler için çok sinir bozucudur. Böyle törenler onların ahlaklarına yalnızca olumsuz etkide bulunduğundan ve yürekle zihin hazır bulunmadığında bu törenlerde dudak kıpırdatmanın araftaki zavallı ruhlara bir yararı olmayacağından, *bunların kaldırılması neden düşünülemesin?*

Bu ülkede yenilik korkusu her yere sinmiş gibi görünmektedir. – Aslında bu, temelde kendilerine miras yoluyla kalan kabuklarından dışarı çıkmaktan korkan uyuşuk sümüklüböceklerin korkusudur; bunlar gerçek görevlerini yerine getirmek yerine, sadece yiyip içmek, eğlenmek isterler; boş sözlerden oluşan dinsel törenler de onların yalnızca bir şey yapıyormuş gibi görünmelerini sağlar. Bu insanlar her türlü reformu adaletin ihlal edilmesi olarak görür. Protestan üyelerimiz yerleşik kiliseye pek büyük bir saygıyla bağlıymış gibi görünürler; öte yandan onların bu kendini adamışlıkları batıl inançlı rahiplerin toplayıp durduğu kutsal emanetlere tapınmalarını da engellemez. Böylece içi boş törenlerde kendileri adına kutsal ekmek, günahlarından arınmış olur. Roma döneminden kalma tüm bu gelenekler din adamlarımızın ahlakını en olumsuz biçimde etkiler. Böylesi saçma törenlere günde iki üç kez katılmak zorunda kalan aylak haşarat kısa süre içinde tüm görev duygusunu kaybeder. Üniversitede bu tö-

renlere katılmaya ya da onlardan kaçmaya zorlanan kişiler, aslında kendilerinin aylaklık içinde yaşayabilmelerini sağlayan koşullardan birini oluştursa da, bu törenlere ancak horgörü duyabilirler. Üniversite öğrencisi bunları en kısa zamanda atlatılması gereken bir külfet olarak görür; burada görev yapan vaiz de kürsüden iner inmez söylediklerini unutur.

Bu ülkedeki kilise törenleri saygıyı hak etmekten ne denli uzaksa, bu törenlere katılan insanlar da o denli zayıftır. İnsanı etkileyen o eski görkemli törenlerden geriye yalnızca tatsız bir iskelet kalmıştır; yüreği daha saf yapmasa da imgelemi canlandıran tüm o ciddiyet yitip gitmiştir. Gerçek kilise törenleri zihinleri etkilemeli, insanda bir tür hayranlık ve hüznü aynı anda uyandırmalıdır. Bu tür duyguların ahlaktan ziyade beğeniye seslendiğini kabul ediyorum, ama duyularımızı okşayan etkileyici sahnelerin her zaman, anlayış gücüne hakaret eden, bu arada yüreğe de asla ulaşamayan içi boş gösterilere tercih edilmesi gerektiğine inanıyorum.

Yerleşik dini kurumların savunucularının çocukça davranışlar sergilemelerine rağmen, din konusunda otorite kabul edildikleri bu eğitim sistemi üzerine konuşurken, amacım dini kötülemek değildir. – Din, gözyaşları vadisinde insana huzur verebilecek tek kaynaktır. Ey kutsal din! Berrak akıntını nasıl da çamura buladılar, varlığın yüce okyanusu olan Tanrı'ya akan o canlı sularını nasıl da dar bir kanala sıkıştırmaya çalıştırlar! Yalnızca, insan sevgisi temelinde yükselen Tanrı sevgisinin sunabileceği o huzur olmasa yaşamlarımız nice olurdu? Dünyevi her duygu eninde sonunda sahibine geri döner; en derin iyilik duyguları da bütünüyle özgür bir iradeyle, parlak imgesini en soluk biçimde yansıttığımız Tanrı'ya sunulmalıdır.

Bununla birlikte, yatılı okullarda tuhaf seremoniler ve mantıksız kısıtlamalarla karıştırılan din, korkunun yanında saygı da uyandıran bir ağırbaşlılık değil, alayı hak eden bir saçmalık tablosu oluşturur.

Tüm Britanya Krallığı'nda üniversitelerde ve yatılı okullarda tiranlık yapan yöneticiler ve öğretmenler kadar dogmatik, lüks düşkünü biri daha yoktur. Tatiller öğrencilerin ahlakına zararlı olduğu kadar, öğretmenlerin ahlakına da zarar verir. Ayrıca öğretmenler okullarında sahte bir aile havası yaratmaya çalışırlar; oysa bu ortamda öğrenciler asla ailesine bağlı, uslu çocuklara dönüştürülemez, çünkü öğretmenleriyle birlikte yedikleri sessiz bir akşam yemeğinden sonra, akşam içkilerini hızla yudumlarken akıllarından geçen yalnızca karşılarına ana babalarının temsilcisi olarak çıkarılan bu otorite figürlerini alaya almalarını sağlayacak kurnazlıklardır.

Yatılı okullara kapatılarak toplumsal ilişkilerden soyutlanan öğrencilerin büyüdüklerinde bencil ve kötücül insanlar olmaları şaşırtıcı mıdır? Bu çocuklar büyüyüp de öğretmen ya da din adamı olduklarında, öğretmenlik kıyafeti ya da piskopos başlığı onları saygın kılar mı?

Tüm insanlar kendilerinin üstündeki sınıfın yaşam tarzına sahip olmak isterler; bu hırs beraberinde yalnızca kötülük getirebilir. Özellikle insanların bir üst basamağa çıkabilmek için kendisini o basamağın sorumlusuna sevdirmek zorunda kaldığı meslekler kişiliği hızla yozlaştırır. Gençler arasından öğretmenler de bu şekilde seçilir. Ama bu görevi salt kendisi de saygın olmayan hocasının gözüne girebildiği için alan, terfi ümidiyle kendi davranışlarını hep sıkı bir denetimden geçiren bir öğretmen öğrencilerine bağımsız düşünmeyi öğretebilir mi?

Mevcut okullarda öğretmenler öğrencilerin ahlakıyla ilgilenmemektedirler. Bazı hocaların yalnızca Latince ve Grekçe öğretmekle görevlerini yerine getirdiklerine inandıkları ve öğrencileri içinden birkaç tanesini başka iyi okullara öğretmen olarak göndermekle böbürlendiklerini duymuşumdur.

Disiplinin ve hocaları taklidin, tek tük birkaç iyi öğretmen çıkarabileceğini kabul edebilirim, ama bu akıllı çocukları iyi öğretmenler yapan bu sistem aynı zamanda geri ka -

lan tüm öğrencilerin sağlığını ve ahlakını bozar. Bu tür okullarda öğrenim görenler genellikle kibar takımımızın ve zengin iş adamlarının oğullarıdırlar. Eğitim uğruna feda edebilecek pek çok şeyleri olmasına rağmen, bu çocukların çoğunluğunun, bırakın iyiyi, kabul edilebilir öğretmenler ya da öğrenciler olduğunu kim iddia edebilir?

Birkaç parlak insanın çoğunluk pahasına öne çıkması toplumun yararına değildir. Büyük devrim dönemlerinde düzeni sağlamak ve hakikati gizleyen bulutları dağıtmak üzere büyük insanların sahneye çıktığı doğrudur. Ama akıl ve erdem topluma egemen olsa, bu şiddetli rüzgârlara da ihtiyacımız kalmaz. Kamusal eğitimin her türlüsü iyi yurttaşlar yetiştirmeyi hedeflemelidir, ama bunun için önce tüm öğrencilerin iyi oğullar ve iyi kardeşler olmaları zorunludur. Bu, yüreği açıp geliştirmenin tek yoludur. Kamusal erdemler, özel erdemler temelinde yükselmedikleri sürece yalnızca karanlık bir gökyüzünde parlayıp herkesin hayranlığını kazandıktan sonra parlaklığını yitiren meteorlara benzerler.

Önce ana babasını, kardeşlerini, hatta evcil hayvanlarını sevmeyen bir insana pek az kişi saygı duyabilir. Gençlik döneminde canlılık kazanan duygular, mizacın oluşumunda etkili olur; yaşamın daha sonraki evrelerinde akılla güçlenen duyguların ve hislerin temelinde de hep bu ilk duygulanımlar yatar. En sağlam arkadaşlıkların kurulduğu dönem gençliktir ve samimi arkadaşlık duygusunu tadan yürek daha sonra da, salt iştihaya seslenen ilişkilerden daha derin ilişkiler arayacaktır.

Yuva ve akraba sevgisi kazandırabilmek için çocukların evde eğitilmesi gerekir. Çılgınlıklarla geçirilen tatiller çocuğun evi salt ev olduğu için özlemesini sağlar. Ama ev sevgisini arttırmayan tatiller çalışma dönemlerini de sürekli olarak olumsuz etkiler; çocuğu ölçülülükten uzaklaştırır. Gene de tatiller bütünüyle kaldırılacak olsa, çocuklar da ailelerinden bütünüyle kopar. Bunun daha iyi yurttaşlar yetiştirmeyi im-

kansız hale getireceğine inanıyorum. Böyle bir durumda aile çocuğa onu ilerideki yaşamına hazırlayacak iyi duygular da kazandıramayacağından, bir kurum olarak zorunluluğunu da kaybeder. Ama eğer özel eğitimde çocuk kendini beğenmiş biri olup çıkıyorsa ya da ailesinin içine kapanarak toplumdan bütünüyle yalıtılıyorsa, kötülük ortadan kaldırılamamış, yalnızca yer değiştirmiş demektir.

Bu düşünceler beni üzerinde durmak istediğim bir başka konuya, gün boyunca eğitim veren ve doğru dürüst işleyen okullar kurulmasının zorunluluğu konusuna getiriyor.

Sözünü ettiğim okullar ulusal okullar olmalıdır, çünkü okul yöneticileri ana babaların kaprislerine bağlı oldukları sürece, onlardan bir avuç cahil insanın gönlünü hoş tutmaktan fazlası beklenemez. Tersine, yöneticinin ana babalara tatil boyunca tüm ziyaretçilere gösterebilsinler diye, oğullarının edindiği yeni yetilerden örnekler sunması zorunluluğu[62], düşünüldüğünden daha fazla kötü sonucu beraberinde getirir. Çocuğa ana babasına sergilemesi için öğretilen numaralar genellikle onun gerçek yetilerini yansıtmaz; yönetici olduğundan iyi görünmek hevesiyle zavallı makineyi kapasitesinin üstünde zorlamaktan çekinmez; bu uğurda tekerleklere zarar vermeyi, aletin düzgün çalışmasını engellemeyi göze alır. Çocuğun zihni o güne dek hiç duymadığı, anlamlarını da anlamadığı sözcüklerle doldurulur; bu dağarcıkla net bir düşünce oluşturması imkansızdır. Zihnin geliştirilmesi adını hak eden tek eğitim, gençlere düşünce oluşturmayı öğreten eğitimdir. Anlayış gücü belli bir sağlamlık kazanana dek imgelem onu baştan çıkarmaya çalışmamalıdır; aksi takdirde ortaya ancak kötülüğün ilk aşaması olan yüzeysellik çıkabilir. Çocuğun öğrendiklerini bir gösteriye dönüştürmesini istemek, onun ahlakını her zaman olumsuz etkiler.

---

62 Burada, Londra'nın içinde ve çevresinde bulunan çeşitli okullardan ve bu kentin daha çok ticaretle uğraşan kesiminden söz ediyorum.

Çocuklara anlamadıkları bir şeyi ezberletmek için ne denli zaman yitirilir! Giyinip süslenmiş bir sürü cahil ve aptal insanın dizi dizi oturup bir papağan misali ezberini okuyan zavallı bir çocuğu izlemeleri ne denli acınası bir manzaradır! Bu türden gösteriler yalnızca tüm zihni yüzeysellikle doldurmaya yarar, çünkü çocuklar bunlar yoluyla ne akıcı konuşmayı, ne de incelikli davranmayı öğrenirler. Tersine, tüm bu önemsiz koşuşturma ancak yapmacıklı ve gösterişçi davranışlara temel oluşturabilir. Nitekim artık yaşlarına son derece uygun düşen o yabanlık ve utangaçlık yerine, erkek çocuklarda kurnazca bir gülümsemeye rastlıyoruz.

Peki ama, okul yöneticileri maddi açıdan yalnızca ana babalara bağlıyken, bir sürü rakip okul, çocuklarını komşularına sergilemekten başka bir şeye önem vermeyen ana babaların aklını çelecek türlü numara peşinde koşarken bu durum nasıl değişebilir?

Çok şanslı olmadıkça, akıl ve vicdan sahibi biri, bu sığ ana babaların gözlerini boyamakla vakit kaybetmeyip salt mesleğinin gereklerini yerine getirerek bir okul yürütmeye kalksa, büyük olasılıkla açlıktan ölür.

En iyi yönetildiğine inanılan okullarda öğrenciler kötü alışkanlıklar edilir. Öte yandan, devlet okullarında da beden, yürek ve anlayış gücü aynı şekilde sakatlanır, çünkü ana babalar bu okulların en ucuzunu aralar; okulun yöneticisi de geçimini sağlayabilmek için okulu idare edebileceğinden fazla öğrenciyle doldurur. Buna ek olarak, binanın içi ve bahçe nasıl düzenlenmiş olursa olsun, çocuklar her adımlarında çeşitli yasaklarla sınırlandırıldıklarından asla kendilerini evlerindeymiş gibi rahat hissedemezler. Toplantı odaları, bahçe vb. gelen velilerin gözlerini boyamak üzere her zaman düzenli ve bakımlı tutulur. Böylece ana babalar bir pazar günü okula geldiklerinde, çocuklarının rahatsızlığına neden olduğunu akıllarına dahi getirmeden bu düzenlilikten memnun kalırlar.

Nice aklı başında kadının okul yıllarında çektiklerini – kız çocuklar genellikle erkek çocuklardan daha fazla baskı altında tutulurlar – hâlâ nefret duygularıyla anlattığını duyarım. Çocukların o geniş, güzel bahçede özgürce gezinmelerine izin verilmez; çimlere basamamalarını, kendilerine ayrılan yolda, doğanın onlar için uygun gördüğü hareket olan koşup sıçramayı akıllarına dahi getirmeden, omuzları ve başları dik yürümelerini isterler.[63] O yaşta hem bedeni, hem de zihni canlandıran, yürekleri umutla dolduran saf hayvansı ruhlar, anlamsız buyruklar ve beklentilerle ya öldürülür ya da gidebilecekleri başka yer bırakılmadığından beyne toplanarak, yeterince olgunlaşmamış olan anlayış gücünü zamanından önce bileyerek kurnazlık alışkanlığının gelişmesine neden olur – İşte kadınların zihnini karakterize eden – ve kadınlar güce köle oldukları sürece korkarım hep karakterize edecek olan – alışkanlıklardan biri böylece oluşmuş olur!

İnsanoğluna işkence eden fiziksel ve ahlaki kötülüklerin, bu arada kadınları yozlaştıran ve yıkan ahlaksızlıkların kaynağında, erkek dünyasında namusa yeterince saygı duyulmamasının bulunduğuna inanıyorum. Okullarda erkek çocuklar daha sonra evlerine döndüklerinde alçakgönüllülüğe dönüşebilecek o terbiyeli utangaçlığı bütünüyle yitiriyorlar.

Okulda aynı yatakhaneye kapatılan erkek çocuklar birbirlerine oldukça terbiyesiz numaralar, bu arada bedeni zayıf düşüren ve zihnin incelik kazanmasını engelleyen kötü-

---

63 Gözlemlediğim ve bende nefret uyandıran bir olayı aktaracağım. Çocukları bir sonraki okula hazırlayan bir okula, küçük bir erkek çocuğunu görmeye gitmiştim. Yönetici beni içeriye alırken çakıl taşlarıyla kaplı bir yoldan geçtim. Yolun her iki yanındaki çim alan gözüme çarptı. Daha sonra çocuğa bazı sorular sorduğumda, öğrencilerin çimenlerde yürümelerinin yasak olduğunu, ama koyunların zaman zaman bu çimlerde otlamasına izin verildiğini öğrendim. Okulun yöneticisi olan tiranın odası işte bu hapishane avlusuna bakıyordu; çocukların özgürce koşup oynamaları gereken alanın bir kısmı kapatılmış, patates ekimine ayrılmıştı. Adamın karısı da çocukların elbiselerini kirletmelerini ya da yırtmalarını engellemek için elinden geleni ardına koymuyordu.

lükler öğretirler. Erkekler arasında alçakgönüllülüğe pek önem verilmemesi toplumdaki tüm ilişkilere bir yozlaşmışlık getirir; yalnızca sevgi – yüreği saflaştıran ve insanın daha sonraki hayatında da iyiliksever olmasını sağlayan gençlik duyguları temelinde yükselen sevgi – şehvete feda edilmiş olmaz, ama aynı zamanda her türlü toplumsal duygu da zihni erken yaşta kirleten ve yüreğin yaşam suyunu kurutan bencilce hazlarla öldürülür. Masumiyet yapmacıklıkla bozulur; bireye özgü kötülüklerin toplumsal bir musibete dönüşmesi nice kötü sonuçlar doğurur. Ahlak üzerinde sanıldığından daha fazla etkisi olan mesafelilik alışkanlığı ancak evde, aşinalığın hiçbir zaman beraberinde çirkin bir yakınlık getirmediği ev yaşamında geliştirilebilir.

Kadınların bir araya kapatıldıklarında benimsedikleri kötü alışkanlıklardan daha önce bahsetmiştim; bu konuya ilişkin gözlemlerimin erkek cinsi için de geçerli olduğunu söyleyebilirim. Bu durum, erkeklerle kadınlar yalnızca özel aile yaşantısında değil, kamu okullarında da birlikte eğitilmedikleri sürece değişmeyecektir. Evliliğin toplumun yapıtaşı olduğunu kabul ediyorsak, tüm insanların aynı modele göre eğitilmesi gerektiğini de kabul etmeliyiz. Aksi takdirde cinsler arasında kurulan ilişki hiçbir zaman arkadaşlık adını almaya uygun olmayacaktır. Ayrıca kadınlar aydınlanmış yurttaşlar olmadıkları, kendi geçimlerini sağlayacak konuma gelerek özgürleşmedikleri, erkeklerden bağımsızlaşmadıkları sürece kendi cinslerine düşen görevleri dahi layıkıyla yerine getiremeyeceklerdir. Hayır, kadınlar erkeklerle birlikte eğitilmedikleri, onların sevgilileri yerine arkadaşları olmaya hazırlanmadıkları sürece evlilik de kutsal olmayacaktır, çünkü kurnazlık kadınların değerini düşürür, baskıysa onları çekingen yapar. Bu söylediklerimin doğruluğundan o kadar eminim ki, şu öngörüde bulunmaya cüret edeceğim: Her iki cinsin erdemleri de aklı temel alana kadar, erdem topluma egemen olamayacaktır.

Erkek çocuklarla kız çocuklar aynı alanlarda eğitim görselerdi zihni kirleten cinsiyet ayrımı ortadan kalkar, alçakgönüllülüğü doğuran terbiye her iki cinse de erken yaşlarda kazandırılabilirdi. Terbiyeli davranma bir alışkanlık haline getirilirse, sahte kibarlık derslerine de gerek kalmaz; sadece ziyaretçiler karşısına çıkarken giyilen kibarlık giysisinin yerini temiz bir zihnin ölçülülüğü alır. Samimiyetin getirdiği bu yalın zarafet, salon yaşantısındaki sahte övgülerden daha değerli bir ödül değil midir? Ama toplum anlayış gücüne gereken saygıyı göstermedikçe, fahişenin ruju erdemin verdiği o göksel tazeliğe tercih edilecektir. Sahte kibarlık ve adına haksız yere aşk denen şey, yalınlık ve doğallık olmadan da ayakta kalabilir, ama dostluğun temeli daima saygı ve güvendir – saygı hiçbir zaman yapmacıklık üstüne kurulamaz!

Güzel sanatlar alanında beğeni ancak zihinsel hazzı mümkün kılan iyi bir eğitimle geliştirilir, ama erdem alanında da aynı şey geçerlidir. İnsanlar neden gürültülü sahnelere, kalabalıklara çekilirler? Çünkü zihinleri kendi başına üretken değildir, çünkü yüreğin erdemlerine saygı duymayı öğrenmemişlerdir. Bu nedenle ancak ilkel olanı görebilir ve hissedebilirler; yalın olan her şeyi sıkıcı bularak sürekli çeşitlilik peşinde koşarlar.

Bu sav filozofların düşünebileceğinden daha ileri noktalara da taşınabilir: Eğer doğa, kadını özellikle ev içindeki görevleri yerine getirmek üzere biçimlendirdiyse, aynı zamanda onu ev içindeki yaşantının en temel öğeleri olan yalınlık ve samimiyeti takdir edebilecek şekilde tasarlamıştır. Mevcut durumdaysa kadınlar hazza fazla düşkündür; benim getirdiğim tanımlara göre bu son derece doğaldır, çünkü beğeniyi belirleyen yargı güçleri gelişmediğinden ev içi yaşama özgü değerleri de içselleştiremezler. Bir türlü tatmin olamayan hazcıların görüşlerinin tersine, anlayış gücü yüreğin saf sevincini açığa çıkarabilecek tek güçtür.

Gerçek beğeni sahibi insanların hayranlık duyduğu ve tekrar tekrar okuduğu bir şiiri dinlerken esneyen nice insan görmüşümdür. Bir keresinde çalan müzik, dinleyenlerin nefesini keserken, bir hanım dönüp bana elbisemi nereden aldığımı sormuştu. Ustalıklı bir resme boş boş bakarken, kaba bir karikatür karşısında gözleri parlayan insanlar vardır. İnsan doğasına ilişkin derin düşüncelere dalmışken, birlikte yolculuk etmek zorunda kaldığım bir bayanın bana süs köpeğinin küçük ve anlamsız numaralarını göstermek istediğini anımsıyorum. Beğenisi böylesine ilkel kalmış birinin çocuklarından ziyade köpeğini okşaması şaşırtıcı mıdır? Böyle bir kadın samimiyeti sahte övgülere tercih edebilir mi?

Düşüncelerimi açıklayabilmek için şunu söylemek istiyorum: Deha sahibi ve zihinsel açıdan gelişmiş insanlar doğanın en yalın güzelliklerine en yüksek hayranlığı duyarlar. Doğallığın cazibesini, yalın ve samimi duyguların insanı yücelttişini bu denli iyi betimleyebildiklerine göre, bu hisleri kendileri de yaşamış olmalı. Şairin her tutkuyu somutlaştırabilmesini, ressamın ateşten bir kalemle çizmesini sağlayan işte bu, yüreğin içini görebilme ve oradaki her duyguyla birlikte titreşebilme gücüdür.

Gerçek beğeni anlayış gücünün doğal olan şeyleri gözlemleyebilmesinin ürünüdür. Anlayış güçlerini geliştirmedikçe kadınlardan ne yalınlığı, ne de samimiyeti takdir etmeleri beklenebilir. Düzgün bir eğitim zihinlerini bilgiyle doldurmadıkça, aklın olgunlaştırmadığı duyarlıkları yüreklerini taşlaştıracak tüm hislerinin yüzeysel ve geçici olmasına neden olacaktır.

Kadınları ailelerinden uzaklaştıran, besleyip bakmaları gereken bebekleri göğüslerinden koparan, onların bilgi edinmesi değil, yalınlık ve samimiyetten uzaklaşmalarıdır. Kadınlar yıllarca, yüzyıllarca cehalete mahkûm edilmiştir; hâlâ onların hazza düşkünlüklerini, hovardalar ve askerler peşinde koştuklarını, oyuncaklara çocukça bir bağlılık duyduklarını ve erdemlerden ziyade, geçici başarılar karşısında etkilendiklerini duyuyor, yazıyoruz.

Tarih karşımıza kadınların kurnazlığının, zayıf köleler olmalarına rağmen, efendilerini parmaklarının ucunda oynatmalarının sonucu olan ürkütücü bir suçlar listesi çıkarıyor. Fransa'da ve başka pek çok ülkede erkekler lüks düşkünü despotlar, kadınlarsa sahnenin arkasında onları yöneten kurnaz kuklacılar rolünü oynuyor. – Cehaletin ve bağımlılığın kadınları kurnazlık yapmaktan alıkoyduğunu söyleyebilir miyiz? Aptallıkları topluluk içindeki hovardalığın bir yan ürünü değil midir? Aklı başında insanlar sürekli olarak, kıyafet ve haz düşkünlüğünün anneleri evlerinden uzaklaştırdığından yakınmazlar mı? Kadınların yürekleri bilgiyle kirlenmiş değildir; zihinleri bilimsel araştırmalar peşinde yoldan çıkmamıştır; gene de doğanın onlar için uygun gördüğü görevleri yerine getirmezler. Tersine, cinsler arasında süre giden savaş durumu, açıkça güç savaşımına girmeye çekindiklerinden kadınların işte bu kurnazlıklara başvurmalarına neden olur.

Kadınlara köle derken, bu sözcüğü siyasal ve sivil anlamda kullanıyorum. Kadınlar dolaylı yoldan haksız bir güç kazanmak uğruna kendilerini satıyorlar.

Aydınlanmış bir ulus[64] kadınları doğa durumuna geri döndürmeye çalışmalıdır. Erkeklerle aynı eğitim ve siyasal hakları tanırsa, onların daha iyi, daha bilge, daha özgür olup olmayacaklarını tartma fırsatı bulacaktır. Böyle bir deneye tabi tutarak kadınlara zarar veremeyiz, çünkü onları bulundukları durumdan daha kötü bir duruma düşürmek insanın gücü dahilinde değildir.

Bu tasarıyı hayata geçirebilmek amacıyla devlet her yaş için, gündüzleri eğitim veren, erkeklerle kızların birlikte eğitileceği okullar kurmalıdır. Beş ila dokuz yaş arası çocuklara eğitim veren okullar ücretsiz ve her sınıfa açık olmalıdır.[65]

---

64 Fransa

65 Bu konuda, eski Autun papazının kamu eğitimi üzerine yazdığı son derece akılcı broşürden yararlandım.

Okullarda eğitim verecek öğretmenler seçkin bir komite tarafından seçilmeli ve haklarında altı çocuğun ebeveynleri tarafından imzalanmış bir şikayet olursa görevden alınmalıdırlar.

Bu koşullar altında müstahdemlere de gerek kalmayacaktır, çünkü kendisi tabi olan bir otoritenin gençlerin ahlakını olumsuz yönde etkilediği deneyimle ispatlanmıştır. Dışarıdan tabiyet gösterilen, içten içe ise hor görülen biri nasıl saygı uyandırabilir? Öğretmenler onlara birer hizmetli gibi davranırken, müstahdemlerin öğrencilerden saygı görmesini beklemek mantıklı mıdır?

Erkeklerle kızların, zenginlerle yoksulların birlikte gittiği bir ilkokulda böyle şeyler yaşanmayacaktır. Her türlü yüzeysel ayrımın önüne geçebilmek için çocukların hepsi aynı şeyi giymeli, aynı kurallar tabi olmalı ya da okuldan ayrılmalıdır. Okul binasının çevresinde çocukların rahatlıkla koşup oynayabilecekleri geniş bir alan olmalıdır, çünkü bu yaştaki çocuklar bir buçuk saatten fazla masa başında tutulamazlar. Bahçede geçirilen zamanlar da ilköğretimin bir parçası haline getirilebilir; kuru bir şekilde anlatıldığında çocukların kulak tıkadığı pek çok konu onların ilgisini çekecek ve duyularına hitap edecek şekilde işlenebilir. Örneğin botanik, mekanik ve astronomi. Gün boyunca okuma, yazma, aritmetik, doğa tarihi ve doğa felsefesi çalışılabilir, ama bunlara ayrılan saatler açık havada yapılacak bedensel egzersizlere engel olmamalıdır. Din, tarih, insanlık tarihi ve siyaset diyaloglar yoluyla, Sokratik yöntemle öğretilebilir.

Kadınlar ev işlerine, erkeklerse mekanik işlere yatkın olduklarından, dokuz yaşına geldiklerinde kız çocuklarla erkek çocuklar farklı okullara gitmeye başlayabilir. Ama iki cins sabahları birlikte eğitim görecekleri, öğleden sonraysa kendi cinslerine uygun düşen yetileri geliştirecekleri dersleri görmelidirler. Kız çocuklar ev işlerine, şapka ve manto yapımına ilişkin dersler alabilirler.

Üstün yetenek ya da servet sahibi çocuklar ayrı okullarda ve ölü diller üzerine, bilimler, tarih ya da siyaset üzerine daha ayrıntılı bir eğitim alabilirler; edebiyat bunların dışında tutulmamalıdır.

Bazı okurlarımın, "Kızlarla erkekler bu eğitimi de birlikte mi alacaklar?" diye sorduklarını duyar gibiyim. Evet. Bunun, zamanından önce yakın ilişkiler kurulması dışında kötü sonuçları olacağına inanmıyorum. Bu tür ilişkilerin erken kurulmasının gençlerin ahlakını olumlu yönde etkileyeceğini düşünsem de, ailelerin bu konuda benimle hemfikir olacağını sanmıyorum. Korkarım, çocuklarının yaşam arkadaşlarını kendilerinin seçmesine ailelerin izin vermesi uzun zaman alacaktır.

Gençlerin erken yaşta yakın ilişkiler kurması erken evlilikleri beraberinde getirecektir; bu tür evliliklerin hem fiziksel, hem de ahlaki yararları vardır. İlerlemiş yaşına rağmen sadece kendisi için yaşayan ve alışık olduğu yaşamı sürdürememekten korktuğu için evlenmekten çekinen bencil bir adamla, evli bir yurttaş arasında ne büyük bir fark vardır. Eşitliği temel alan bir toplumda nadiren görülebilecek sıradışı durumlar dışında, kişi kamusal yaşamın görevlerine ancak, insanı oluşturan daha küçük görevleri yerine getirme alışkanlığını kazandığında hazır olur.

Böyle bir eğitim sistemi benimsenirse, erkek çocuklar erken yaşta yozlaşarak bencil insanlara dönüşmez, kız çocuklar da önemsiz işler peşinde koşan zayıf ve yüzeysel yaratıklar olmazlar. Böylelikle iki cins arasında sahte kibarlığa ve koketliğe yer bırakmayacak, tersine, yüreği yüce görevleri yerine getirmek üzere yumuşatan dostluğa ve sevgiye yer açacak bir eşitlik sağlanacaktır.

Kadınları tüm siyasal ve sivil alanların dışında bırakarak dikiş odalarına kapatmanın ne denli yanlış olduğunu daha önce belirtmiştim. Kadınların zihinlerini dar tutmak demek, onların üzerlerine düşen görevleri layıkıyla yapabilmelerini engellemek demektir.

Salt günün küçük olaylarıyla uğraştıklarından, kadınlar zorunlu olarak çeşitli kurnazlıklar geliştirirler. Kafalarını taktıkları aptalca bir şeyi kazanabilmek için kadınların nice sinsi dolap çevirdiklerini görmüşümdür. Paranın kontrolü kendilerinde olmadığından, hiçbir şeye kendi başlarına sahip olamayacaklarından, çeşitli ihtiyaçlar için kocasının kendisine verdiği parayı artırır, kocasını rahat bırakmayan Juno* gibi naz yapar – ama o istediği giysiyi ya da incik boncuğu alır. Ama kadınlar kendilerine saygı duyabilselerdi, siyasal ve ahlaki konular onlara kapalı tutulmasaydı, böylesine ufak tefek meselelerle uğraşıp kendilerini küçük düşürmezlerdi. Hatta onların ev içindeki görevlerini dahi özenle yerine getirmelerini sağlayabilecek tek yol budur. – Aktif bir zihin tüm görevlerini kucaklar; istediği her şey için zaman yaratır. Kadınların erkeklere özgü erdemleri benimsemesi tehlikeli değildir; kadınları görevlerinden uzaklaştıran hiçbir zaman edebiyata düşkünlükleri ya da bilimsel konulara ilgileri olmamıştır. Hayır, boş bir zihne damgasını vuran özellikler, uyuşukluk, yüzeysellik, haz merakıdır. Boş sözcüğünün kullanmamın nedeni, kadınlara şu an verilen eğitimin, eğitim adlandırmasını hak etmemesidir. Gençlik yıllarında edinme şansı buldukları tüm bilgiler, ileriki yaşamlarında yapmak zorunda oldukları bazı işlere ilişkin bilgilerle sınırlıdır; akılla desteklenmeyen her iş monoton ve sıkıcıdır. Böylesine yetersiz bir donanıma sahip olduklarından, kadınlar makyajlı bir yüz gibi, ancak kalabalık içinde ışıldarlar; evlerine döndüklerindeyse çeşitlilik ararlar. Sonuç ortadadır: Yapay zihinleri ve yüzleriyle sürekli olarak sefahat ortamlarında boy gösterirler, çünkü yalnızlıktan korkanlar, yalnızlıkla birlikte ev yaşamından da kaçarlar; eğlenecek ya da uğraşacak hiçbir şey bulamadıklarında kendi değersizlikleriyle yüzleşmek zorunda kalırlar.

---

* Juno: Jüpiter'in karısı (ç. n.)

Ayrıca bir genç kızın *topluluk hayatına katılması* denli incelikten yoksun az şey vardır. Bu, piyasaya evlenilebilecek, bir toplantıdan diğerine sürüklenebilecek bir süslü genç bayanın daha sürüldüğü anlamına gelir. Ama bu kelebekler, bu eğlenceli topluluklara boynunda prangalarla sokulurlar, çünkü yaşam için hazırlanmaları gereken dönemlerde tüm dikkat ve ilgileri kendileri üzerine yoğunlaştırmıştır. Gençlerin kaderi bu aylakça rutini izlemek, bu çirkin gösterilerde sıkıntıyla iç geçirmek olmamalıdır; okullarda zihinlerini geliştirebilecek konularda eğitim almalarının yanı sıra, gençler ilerleyen dönemlerde dans, müzik ve resim gibi dersler de alabilirler; böylece servet sahibi gençler saygınlıklarını erken yaşta kaybetmeden eğlenme fırsatı da bulacaklardır. Belirli meslekler için yetiştirilen öğrenciler haftanın üç ya da dört sabahında bu özel meslek okullarında derslere girebilir.

Tüm bu söylediklerim, oturmuş bir eğitim planından ziyade, bir plan taslağı olarak görülmeli, ama şunu eklemeliyim ki, söz konusu broşürde en fazla onayladığım düzenleme, çocukların ve gençlerin öğretmenler tarafından cezalandırılmasının yasaklanmasıdır. Öğrenciler yaşıtlarınca yargılanmalıdır; bu, adalet ilkelerinin zihne erken yaşta oturmasını sağlar ve tiranlık altında hızla yozlaşan, fırsatını bulduğunda kendisi de despotlaşan ya da kurnazlık yoluna giden mizacı korur.

Düşüncelerim, hayalini kurduğum bu iyi eğitimli, iyi yürekli ve saygın gruptan, bütün kendini beğenmişlikleriyle romantizmin korunması gerektiğini haykıran taş kalpli insanlara kayıveriyor. Bu insanların ağzına sakız olan bu eleştiriye, ahlak üzerine yazan incelikli bir yazarın sözlerini anarak karşı çıkacağım. – "Coşkusu her şeyi kolay gösteren, gerçekten insanca bir yürek, kamunun yararına olan her şey karşısında kayıtsız kalan ve salt bu yüzden bu yararın önündeki ilk engeli oluşturan o kaba ve itici akla her zaman tercih edilmemeli midir?"

Hovardaların da bu taslağa, bedenleri ve zihinleri güç kazandığında kadınların güzelliklerini, o yumuşak, büyüleyici güzelliklerini kaybedeceğini haykırarak karşı çıkacağını biliyorum! Ben bunun tam tersi fikirdeyim; gerçek saygın güzelliği ve hakiki zarafeti ancak bu yolla görebileceğimize inanıyorum. – Evet, sözünü ettiğim, gereksizce süslenmiş bir güzellik ya da çaresizlikten kaynaklanan bir incelik değildir; tersine, soylu bir ruha ev sahipliği yapacak insan bedenine, antik dönemlerden kalan görkemli bir miras olarak saygı duymamızı sağlayacak bir güzellik ve zarafettir.

Antik Yunan heykellerinin doğayı olduğu gibi örnek almadığına yönelik yaygın görüşü unutuyor değilim. Bu heykellerin tek bir insanın gerçek, oranlı parçalarından oluşmadığı, çeşitli uzuvların farklı nedenlerle alındığı söylenir. Bu, bir dereceye kadar doğru olabilir. Gelişmiş bir hayal gücünün tasarladığı ideal, doğada bulunan materyallerden üstün olabilir; dolayısıyla bu heykellerin de insandan ziyade, insanlığı model aldığı söylenebilir. Bununla birlikte, bunlar çeşitli uzuvların seçilip mekanik bir şekilde bir araya getirilmesinden oluşmamıştır. Tek tek malzemeleri seçen ateşli bir imgelem, bunların birliğine bir ruh da vermiştir.

Bu heykellerin hiçbir açıdan mekanik olduğu söylenemez, çünkü bir bütün oluştururlar. – Dikkatimizi çeken ve saygımızı uyandıran büyük bir yalınlık sergilerler. Ne de olsa, doğadaki en güzel şeyin bile kölece taklidi, ancak cansız bir güzellik ortaya koyabilir. Ama bu gözlemler bir yana, insan biçiminin eskiden, şimdi olduğundan çok daha güzel olduğuna inanıyorum; aşırı uyuşukluk, sefahat ve lükse düşkünlüğümüzün sonucu olan pek çok etken, bu bedenin gelişimini durdurmuş, onun biçimini bozmuş olmalıdır. Egzersiz ve temizlik yalnızca sağlığı değil, güzelliği de korumanın en emin yoludur, ama bunlar yeterli değildir; ahlak devreye girmedikçe, güzelliğin en üst sınırı, taşrada yaşayan masum, dürüst ama cahil insanlarınki olabilir. İnsanların mükemmel

hale gelebilmesi için, fiziksel ve ahlaki güzelliğin aynı zaman içinde edinilmesi gerekir; bu iki özellik birbirlerine güç verirler. Yargı gücü ifadeyi, iyi duygular ve akıl da gözleri güzelleştirir, insancıllık hatları yumuşatır; bunlar olmadığı sürece en güzel gözler boş boş bakacak, en mükemmel oran gene de ifadesizlik doğuracaktır. Öte yandan, uzuvların ve eklemlerin her hareketine zarafet ve alçakgönüllülük hâkim olmalıdır. Ama tüm bu seçkin özellikler tesadüfen bir araya gelmezler: Yargı gücü düşünmeden geliştirilemez; iyi duygular ve akıl görev bilinci olmadan gelişemez ve insancıllık, yaşayan her canlıya saygı duyulmadıkça yeşeremez.

Ulusal eğitim dahilinde öğrencilere hayvanlara da insanca davranmak öğretilmelidir; halihazırda bunun ulusal değerlerimizden biri olmadığı açıktır. Alt sınıfların hayvanlarla kurduğu ilişki, uygar bir devletin üyesinden ziyade, bir vahşiye uygun düşmektedir. Çünkü uygarlık ilkel barınaklarda, mağaralarda, hayvanlarla kurulan yakın ilişkiyi ortadan kaldırır ve toplumdaki çarpık değerlerle yozlaşan gelişmemiş zihinler, gün boyunca üstlerinden gördükleri kötü muamelenin acısını hayvanlardan çıkarır.

Bu acımasızlık daha erken yaşlarda okullarda edinilir; yollarına çıkan hayvanlara eziyet etmek, erkek öğrencilerin gözde eğlencelerinden biridir. Bu çocuklar büyüyünce aynı acımasızlığı eşleri, çocukları ve hizmetlileri üzerinde tiranlık kurarak sürdürürler. Adalet, hatta iyi yüreklilik, yaratılan tüm varlıkları kapsamadığında, doğru eylemlere kılavuzluk yapacak bir güç olamaz; acının karşısında kayıtsız kalan insanların kısa süre içinde acı vermeyi de öğreneceği, bir aksiyom olarak kabul edilebilir.

Gelişmemiş insanlar, anlık hislerle ve rastlantısal olarak edindikleri alışkanlıklarla davranırlar; ama bu tür güdüler bazen doğruyu da gösterseler, yaşamın genelinde temel alınamaz, çünkü davranışlar düşünceyle canlandırılmadıkça, gelenek ve alışkanlık onları her zaman güçsüz düşürür. Doğa-

nın bize verdiği duygular düşünceyle güçlenir, düşüncesizce kullanımla ölür. Macbeth en büyük vicdan azabını ilk cinayetinde çekmişti; bundan sonra kendisini içine düştüğü durumdan kurtarmak için işlemek zorunda kaldığı diğer cinayetler onda hiçbir zaman aynı etkiyi uyandırmadı. Gelişmemiş insanlar derken, yalnızca yoksulları kastettiğim düşünülmesin, çünkü anlık duygu ve düşüncelere dayanarak hareket eden, insancıllığı her alanda sergileyemeyen insanlar, yoksullardan ziyade zenginler arasında bulunur.

Kapana yakalanan kuş için gözyaşı döken bir soylu hanım, zavallı öküzleri gücünün üstünde yük taşımak zorunda bırakan, sabırlı eşeği insafsızca kamçılayan insan kılıklı şeytanlardan nefret ederken, pekâlâ atlarını ve sürücüsünü en soğuk havalarda saatlerce dışarıda bekletebilir. Köpeklerini kendi elleriyle yatırırken ve onları beslerken, kendi çocuklarının çocuk odalarında ya da yatılı okullarda son derece sağlıksız bir eğitim almasına göz yumabilir. Burada sözünü ettiğim, gerçekten var olan bir hanımdır. Karşılarında dolgun ve sevimli bir yüz gördüğünde gelişmiş bir zihin aramayan insanlarca pek güzel bulunan bir hanımdı bu, ama bu hanımın ne anlayış gücü edebiyatla yoldan çıkmış, ne de masumiyeti bilgiyle kirlenmişti. Hayır, erkek dünyasında sözcüğe yüklenen anlamla son derece kadınsıydı. Çocuklarının koşup oynaması gereken alanlarda koşturan hayvanlarını sevdiği zamanların dışında, çevresine toplanan erkekleri memnun edebilmek için Fransızca'yla İngilizce'yi karıştırıp sevimli ve saçma birkaç laf ederdi. Uygunsuz bir eğitimin ve güzellikten kaynaklanan bencilce yüzeyselliğin oluşturduğu bu yapmacık karakter, ne gerçek bir eş, ne gerçek bir anne, ne de gerçek bir insan olmayı başarabilmiştir.

Kucağında çocuğu yerine süs köpeğini gezdiren hanımefendi ile atını insafsızca döven ve yaptığının yanlış olduğunu bilmesine rağmen bir Hıristiyan olmakla övünen gaddar bir adam arasında ayrım gözetmek pek mümkün değildir; her ikisinin yaptığı da insanda tiksinti uyandırır.

Kadınların haremlerden dışarı çıkmalarına izin verilse bile, yüreklerinde erdemler yeşerebilmesi için anlayış güçlerinin güdük kalması gerekliliğini savunan aptalların ne denli yanılgıya düştükleri açıktır: Durum böyle olsa, bugünkü toplumda kadınlar ailelerine sadık olur, evlerindeki her canlıyı, kocalarından köpeklerine kadar sever ve bu arada bir hayvana hizmetlisinden daha fazla ilgi göstererek insanlığı aşağılamazdı.

Ulusal eğitim üzerine bu gözlemlerim yalnızca birer başlangıç noktası niteliğindedir, ama her iki cinsi de mükemmelleştirebilmek için onların bir arada eğitim alması zorunluluğunu, çocukların evlerini sevmeyi öğrenmeleri için akşamlarını evde geçirme zorunluluğunu ve evde eğitimin kamusal duyguları boğmak yerine destekleyebilmesi için çocukların okulda kendi yaşıtları ve eşitleriyle zaman geçirmesi zorunluluğunu özellikle vurgulamak istiyorum.

*İnsanlığın daha erdemli ve elbette daha mutlu olabil*mesi için iki cins de davranışlarını aynı ilkelere göre düzenlenmelidir. Ama bu ilkelerin yararlılığını yalnızca bir cins anlayabilirken böyle bir şey mümkün olabilir mi? Eşitlikçi bir toplum oluşturabilmek, insanın kaderini iyileştirebilecek tek şey olan aydınlatıcı ilkeleri yayabilmek için kadınların erdemlerinin bilgi temeli üzerine kurulmasına izin verilmelidir; bu da kadınlar erkeklerle aynı biçimde eğitilmedikleri sürece olanaklı değildir. Kadınlar cehaletle ve bayağı arzularla o denli küçük düşmüşlerdir ki, erkeklerle aynı sınıfta anılmayı hak etmezler. Bilgi ağacına yılanlar gibi tırmanmayı başarsalar da, edindikleri bilgi ancak erkekleri yoldan çıkarmaya hizmet edebilecek düzeyde kalır.

Tüm ulusların tarihi bize kadınların yalnızca ev içi uğraşlarla sınırlandırılamayacağını, zihinleri daha geniş bir alana ilgi duymadıkça, aile içindeki görevlerini dahi yerine getiremeyeceklerini gösterir; cahil bırakıldıkları sürece kadınlar er-

keklerin kölesi oldukları kadar hazzın da kölesi olurlar. Ayrıca genellikle anlayamadıkları şeyleri lekeleme eğiliminde olmalarına rağmen, boylarını aşan işlere burunlarını sokmaları da engellenemez.

Üstün nitelikli erkeklerin çapkınlıkları, hatta erdemleri, kadınlara her zaman onlar üzerinde büyük güç kazandırır; çocukça tutkuların ve bencilce bir yüzeyselliğin etkisi altında olan bu zayıf kadınlar, erkeklerin gözlerini bağlamayı başarırlar. İnsan ilişkilerini düzenleyen araçları elinde tutan imgelemi geniş bu erkekler, genellikle kadınların yanında gevşerler; tarihte kadınların entrikaların neden olduğu kötülükleri ya da aptalca bir iyi niyetle verilen zararları hatırlatmama gerek olduğunu sanmıyorum. İş ilişkilerinde de kötü niyetli bir insanla uğraşmak her zaman bir aptalla uğraşmaktan daha tercih edilir bir şeydir, çünkü kötü niyetli kişinin aklında bir plan vardır ve bu plan ortaya çıkarılabilir, ama aptallık tutarsız olduğu ölçüde daha fazla zarar verecektir. Kötücül ve aptal kadınların bilge erkekler üzerindeki gücü ünlüdür; buna tek bir örnek vermekle yetineceğim.

Kim kadını Rousseau'dan daha fazla yüceltmiştir? Kim kadını ondan daha fazla aşağılamıştır? Rousseau'nun derdi neydi? Rousseau temelde zayıflığı ve erdemi nedeniyle o aptal Theresa'ya beslediği duyguları gerekçelendirmek istiyordu. Eşini toplum içerisindeki gelişmiş bir kadın seviyesine yükseltemiyordu; bu nedenle kadınları onun seviyesine indirmeye çalıştı. Karısı onun için, sorun çıkarmayacak, itaatkâr bir varlıktı. Rousseau'nun onuru, onu bu kadınla yaşamını paylaşma seçimini meşrulaştırmaya, karısına bazı yüce erdemler atfetmeye itti. Rousseau onun masumiyetini göksel olmakla övse de, kadının Rousseau'nun ölümünden sonra yaptıkları onun ne denli yanılmış olduğunu gösterir. Hayır, Rousseau'nun kendisi çeşitli hastalıklar kocalık görevini yerine getirmesini engellediğinde, karısının da ona olan sevgisini yitirmesinden yakınır. Ama ortak hiçbir ilgi alanı paylaş-

mayan bu iki insanın cinsel bağları koptuğunda, ilişkilerini sürdürebilmeleri mümkün müdür? Pek çok kadının zihni, bir kadını ya da bir erkeği arkadaş olarak sevebilmesini sağlayacak kadar gelişmemiştir. Ama geçimlerini kocaları sağladığından, kadınlar kocalarına kediler gibi sokulabilirler; bu onların kendilerini besleyen ve okşayan herhangi bir erkeğe gösterecekleri tepkidir.

Bununla birlikte, bu tür sevgi gösterileri erkekleri tatmin eder. Oysa daha erdemli olsalardı, sevgililerini okşadıktan sonra şöminenin yanında onlarla arkadaşça sohbetler etmek isterlerdi.

Ayrıca, duyusal hazlara çeşitlilik ve ilginçlik katmak için anlayış gücüne ihtiyaç vardır; erdemin de, aklın da hayvansı iştihaya insanlık katmadığı durumda dahi sevmeye devam edebilen zihin, düşük bir zihindir. Ama akıl her zaman galip gelecektir; kadınlar erkeklerle aynı seviyeye çıkarılmazsa, Antik Yunan'daki fahişeler gibi daha üstün nitelikli kadınlar yetenekli erkekleri çevrelerinde toplar, karıları daha akıllı olsa evlerinde kalacak pek çok yurttaşı ailelerinden uzaklaştırırlar. Yetenekli bir kadın, eğer büsbütün çirkin değilse, zayıf hemcinsleri arasında öne çıkacak ve büyük güç sahibi olacaktır; erkekler akıllarını kullanarak erdem ve incelik kazandığı ölçüde bu iki özelliği kadında da arayacaktır, ama kadınlar bunları ancak erkeklerle aynı şekilde eğitildikleri zaman edinebilirler.

Fransa ya da İtalya'da kadınlar kendilerini ev yaşamına mı adamışlardır? Siyasal hayat onları resmi olarak tanımasa da, sahne arkasında büyük güce sahip değiller midir? Bu kadınlar kendilerini de, tutkularıyla oynadıkları erkekleri de yozlaştırır. Kısaca, konuyu hangi açıdan ele alırsam alayım, akıl ve deneyim bana yalnızca şunu gösteriyor: Kadınlar görevlerini ancak tüm zincirlerinden kurtulduklarında ve insanlığın doğal haklarını erkeklerle paylaştıklarında layıkıyla yerine getirebileceklerdir.

Kadınları özgür bırakın, kısa zamanda bilge ve erdemli olacaklardır. Erkekler için de aynı şey geçerlidir, çünkü iyileşme iki taraflı olmalıdır; aksi takdirde insanlığın tabi kılınan yarısı kendilerini ezenlere zarar verir: Erkeğin erdemi, ayaklarının altında tuttuğu böceklerce kemirilecektir.

Bırakalım erkekler seçimlerini yapsınlar. Erkekler ve kadınlar birbirleri için yaratılmışlardır, ama bu onların tek bir varlık oluşturacağı anlamına gelmez; erkekler kadınların durumunun iyileşmesi için çalışmazsa, kadınlar onları da yozlaştıracaktır!

Sözünü ettiğim, tüm bir kadın cinsinin iyileşmesi ve kurtuluşudur. Hemcinslerinden daha fazla bilgi edinme şansına sahip olup da, rastlantı sonucu ya da mizaçları nedeniyle küstahlaşan kadınlar tanımıyor değilim. Ama bilgi sahibi olmalarına rağmen alçakgönüllülüğü elden bırakmayan, kendi zihinlerinden kovmak için onca emek verdikleri cehaleti her yerde hor gören kadınların sayısı daha fazladır. Kadınların kendini geliştirmelerine getirilen itirazlar özellikle de güzel kadınlardan geliyorsa, kıskançlıktan kaynaklanır. Göz süzüşlerinin, hatta en incelikli koketliklerinin ilgileri bütün bir akşam boyunca kendi üzerlerinde tutmayı sağlayamadığını görünce paniğe kapılırlar. Anlayış gücü daha gelişmiş bir kadının konuşmalara akıl kattığını, dolayısıyla ilgiyi üzerine çektiğini gördüklerinde, genellikle kendilerini, bu kadınların nadiren evlendiklerini söylerken bulurlar. Topluluk içindeki konuşmalar akılcı bir yöne doğru gittiğinde, güzel kadınların bunu flört ederek kesmeye çalışmalarına pek çok kez tanık olmuşumdur.

Topluluğun genelinde bulunmayan yetenekler edinmek erkekler için doğal olabilir. Bir de küçücük bir bilgi sahibi oldu diye böbürlenen bir kadının yetilerinin ne denli paslanmış olduğunu düşünün. Bu kadının ne kadar bilgi sahibi olduğu söylenebilir? – Ancak kendisine sahip olan erkeği bir ölçüde gururlandıracak, hemcinslerini ve karşı cinsten birkaç kişiyi

heyecanlandıracak ve kıskandıracak kadar. Oysa biraz olsun akıllı bir kadın, yeterli olmayan bilgisini her alanda konuşturmaya çalışmaktan çekinecektir. Burada, yaşanan olaylara gönderme yapıyorum. Salt tıp alanında bilgili birini dinleyerek çocuklarının bakımında o güne dek alışılmadık bir yol izleyen bir kadının nasıl alaya alındığına tanık olmuştum. Tıp uzmanının kendisine verdiği öğütler doğrultusunda, çocuklarının sağlığına özel önem gösteren kadına doğal bir anne olmadığı suçlaması yapılıyordu. Talihsiz kadın özenli bakımına rağmen, çocuklarından birini hiçbir özenin engelleyemeyeceği bir hastalık nedeniyle kaybetti. Çevresindekiler bunu hemen kadının benimsediği yeni ve abartılı temizlik anlayışına bağladı. Önyargılardan başka bir şeye dayanmamalarına rağmen, deneyime dayandıkları iddiasına sahip olmalarını sağladığından, bu durumu neredeyse mutlulukla karşıladılar!

Böyle önyargılar nedeniyle insanlığın ne denli çok şeyi feda etmek zorunda kaldığı düşünülünce, ortada başka bir neden olmasa dahi kadınların ulusal eğitiminin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar. İnsanların şehvet düşkünlüğü kaç tane çocuğu yıkıma sürüklemiştir? Kadınların cehalet ya da erkeklerin kendilerine gösterdiği hayranlık nedeniyle görevlerinden uzaklaşması, insanoğlunun çocukluk dönemini vahşilerinkinden daha tehlikeli bir dönem yapmıştır; gene de insanlar kadınların çocuklarını nasıl büyütmeleri gerektiğini kavrayacak denli anlayış gücüne sahip olmalarını istemiyor.

Annelik o denli önemli bir görevdir ki, tüm muhakememi bu görevin yerine getirilmesini aksatan etkenlerin açığa çıkarılmasına ve bunların nasıl ortadan kaldırılabileceğine ilişkin düşüncelere odaklamak istiyorum.

Bugünkü zayıf anneler ırkının, babalarının günahları yüzünden acı çekmek zorunda olduğunu kabul etmediğim çocukların bedenlerine gereken özeni gösterebilmesini de, çocuklarının mizacını kendi sahip oldukları kusurlardan muaf

tutarak biçimlendirebileceğini de düşünmek yanlış olur. Çocuğun büyüyünce, ilk eğitmeni olan annesinin dolaylı ya da dolaysız yoldan öğrettiklerini bir kenara atabilmesini beklemek beyhudedir; çocuk sıradışı bir zihinsel gelişmişliğe sahip olmadıkça, kadınlara özgü aptallıkları da kişiliğinin bir parçası olarak taşımaya mahkûmdur. Kadınlar yargı gücü açısından bütünüyle kocalarına bağımlı kalacak şekilde eğitildikçe bu durum değişemez, çünkü anlayış gücü taklitle gelişmez ve yaşamın her alanı bireysellik gösterdiğinden, genel yasalarda her adımda yargı gücüne dayalı değişiklikler yapmak gerekir. Bir alanda doğru düşünebilen bir varlık entelektüel imparatorluğunu kısa süre içinde genişletecektir; çocuklarının bakımı için gerekli yargı gücüne sahip bir kadın da, neyin doğru, neyin yanlış olduğuna karar verirken kocasına danışmak zorunda kalmayacak, böylelikle mevcut durumda kadını haklı olarak yok sayan toplumsal yasaların değiştirilmesi için de bir temel oluşturmuş olacaktır.

Okullarda onları cehalet nedeniyle düşebilecekleri hatalardan korumak için kadınlara anatomi ve tıpla ilgili dersler verilmelidir; öyle ki yalnızca kendi sağlıklarına değil, çocuklarının, ebeveynlerinin, kocalarının sağlığına da akılcı bir özen gösterebilsinler. İnsan bedeni hakkında hiçbir gerçek bilgiye sahip olmamalarına rağmen, reçeteler verip duran yaşlı kadınların aptalca hataları nedeniyle nice insan boş yere ölmüştür. Kadınlara zihnin anatomisine ilişkin de bilgi vermek gerekir; bu, onlara erkeklerle aynı eğitimi vererek, bilimlerin ve sanatların, böylelikle insanın anlayış gücünün gelişmesini izleme fırsatı sunarak, ve bu arada ahlak bilimini, insanlığın siyasal tarihine ilişkin bilgileri asla göz ardı etmeyerek yapılabilir.

İnsanın bir mikrokozmos olduğu söylenir; aile de benzer bir yaklaşımla bir devlet olarak görülebilir. Devletlerin genellikle insanı yozlaştıran sanatlarla yönetildiği doğrudur; adil bir anayasanın, eşitlikçi yasaların olmayışı, bu dünyanın

hazları peşinde koşan insanları insan hakları uğruna savaşım vermenin mantığını sorgulamaya dahi götürmüştür. Böylelikle kirlenen ahlak ulusun tüm siyaset anlayışını yozlaştırır, ama yasalar, onları uygulayacak olanlar tarafından değil, toplum tarafından, daha soylu, daha adil ilkelere dayanacak şekilde belirlense, görev duygusu da temel bir değer haline gelebilir. Ayrıca, bedenlerini ve zihinlerini çalıştırma yoluyla kadınlar annelik açısından son derece önemli olan zihinsel etkinliğe de alışırlar; böylece kararlı olayım diye, anlamsızca sert ve ısrarcı davranışlara başvuran zayıf varlıklar olmaktan kurtulurlar. Zihni uyuşuk olanlara kararlı davranmalarını öğütlemek tehlikelidir, çünkü hemen ölçüyü kaçırıp gereksizce titiz ve katı olurlar; daha iyi bir yol bulamadıklarından, aslında akılla önlenebilecek hataları ölçüsüz bir sertlikle cezalandırırlar.

Ama insanın kendine aklına güvenebilmesi için zihninin güçlenmiş olması gerekir. Peki zihin uyuşuklukla, yargı gücünü geliştirmek yerine her konuda başkalarına danışmakla, kendine güven duymak yerine korkuyla itaat etmekle güçlenebilir mi? – Varmaya çalıştığım nokta açıktır: Kadınlar akıllı varlıklar ve iyi yurttaşlar olduğunda, iyi eşler ve anneler de olacaktır; elbette erkekler de kocalar ve babalar olarak kendi görevlerini ihmal etmezlerse.

Özel ve kamusal eğitimin birleştirilmesinin gerekliliğine ve getirebileceği yararlara ilişkin görüşlerimi sunarken, konuyu daha çok kadınlar açısından ele aldım, çünkü en fazla baskı altında olanın kadınların dünyası olduğunu düşünüyorum. Ama baskıyla artan kötülüklerin yol açtığı kangren, yalnızca kendi bulunduğu hastalıklı bölgeye zarar vermekle kalmaz, genel olarak tüm topluma yayılır. Bu nedenle, hemcinslerimi ahlaklı varlıklar olarak görmek isterken, yüreğim yalnızca ahlakın sağlayabileceği o yüce tatmin duygusunun toplumun geneline yayılacağı gün için atıyor.

Bölüm XIII

Kadınların Cehaletinden Kaynaklanan Aptallıklara Örnekler ve Kadınların Davranış Biçiminde Yapılacak Bir Devrimin Olası Sonuçları Üzerine Sonuç Niteliğinde Gözlemler

Çeşitli ölçülerde kadınlara özgü olan pek çok aptallık vardır: Akla karşı işlenen bu günahların bir kısmı ihmalden kaynaklanır, bir kısmı kastidir, ama hepsinin temelinde cehalet ya da önyargı yatar. Bunların içinden yalnızca kadınların ahlakına özellikle zarar verenler üzerinde duracağım. Bu saçmalıkları eleştirirken, özellikle kanıtlamak istediğim şudur: Erkeklerin çeşitli nedenlerle kalıcı kılmaya çalıştığı zihinsel ve bedensel zayıflıkları yüzünden kadınlar, cinslerinin üzerine düşen görevleri layıkıyla yerine getiremezler. Bedeni çocuklarını emziremeyecek, zihni de onları şımartacak kadar denli zayıf düşen kadının doğal durumunda olduğu söylenebilir mi?

1. Kesim

Cehaletten kaynaklanan zayıflıkların öylesine çarpıcı bir örneği vardır ki, dikkatin öncelikli olarak ona çevrilmesi ve şiddetle eleştirilmesi gerekir.

Bu büyük kentte kadınların saflıklarını sömürerek, teknik terimi kullanacak olursak, onlara geleceği söylediğini iddia ederek geçimini sağlayan bazı sülükler bulunmaktadır; toplum içindeki sınıfları ve servetleriyle övünen, kendilerinden kaba insanlara horgörüyle yaklaşan, ama bu sülüklere safça inanan pek çok kadın, bizlere gözettikleri bu ayrımın temelde anlamsız olduğunu gösterir. Görevlerine ilişkin bilgileri en değerli ve gerekli bilgi olarak görmeyen ya da bunları yerine getirerek arıı yaşamayı beceremeyen bu kadınlar, cehaletleri nedeniyle bomboş olan yaşamlarını ilginç kılabilecek nasıl gelişmeler olacağını bilmek için, geleceği kısmen de olsa görebilmeyi pek ister.

Ev bark sahibi pek çok kadın, arabalarına binip bu sinsi adama gitmekten çekinmez.[66] Böyle aylakça bir işle uğraşmaktan utanmadıklarına göre, Tanrı'nın huzurunda olduklarını unutmadan şu soruları yanıtlamalarını isterim.

Tek bir Tanrı olduğuna ve O'nun güçlü, bilge ve iyi olduğuna inanıyor musunuz?

Var olan her şeyin O'nun tarafından yaratıldığına ve gene O'na bağımlı olduğuna inanıyor musunuz?

Yarattıklarında, sizin kendi bedeninizde kendini gösteren bilgeliğine güveniyor musunuz? Sizin duyularınızla ulaşamayacağınız noktalarda da olsa, onun her şeyi kendi tasarımını gerçekleştirmek üzere aynı mükemmel uyumda yarattığına inanıyor musunuz?

Geleceğe bakma, henüz olmayan şeyleri olmuş gibi görme gücünün yalnızca Yaradan'a özgü bir nitelik olduğunu kabul ediyor musunuz? Günün birinde yarattığı insanların zihni onu etkiler de, onlara henüz gerçekleşmemiş, gelecek zamanın karanlığında saklı bir olayı göstermek isterse, bu

66 66 Bir keresinde, bu tür adamlardan birinin, yakışıklı bir falcının bulunduğu bir semtte oturmuştum. Şaşkınlıkla ve tiksintiyle, iyi bir eğitim almış oldukları giyim kuşamlarından belli olan kadınların bu adamın kapısında sıralar oluşturmalarını izliyordum.

armağanı nasıl bir insana bahşeder? Bu son soruya geçmiş çağlar yanıt vermektedir – yaşlı ve bilge din adamlarına, saygın dindarlıklarıyla tanınmış insanlara.

Geçmişte kehanetler işte bu yolla, Tanrı'dan esinlendiğini söyleyen rahipler aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Bu sahtekârları çevreleyen dünyevi ihtişam ve onları kendilerinin yararına nasıl kullanacaklarını bilen siyasetçilerin destekleri, yalanlarının gizemli, kutsal bir örtü ardına gizlenmesini sağlamıştır. Bu gösterişli havayla gözleri boyanan Yunanlı ya da Romalı bir kadın, bu sahtekârlardan gelecekte neler olabileceğini öğrenmeye çalıştı diye suçlanamaz belki; yaptığı akla aykırı olsa da, kafirlik olarak görülemez. – Ama Hıristiyan alimler bu yersiz atfı ortadan kaldıramazlar mı? Bir Hıristiyan, Yüce Tanrı'nın seçtiği kişinin karanlıklarda gizlenmesini ve aptal kadınların paralarını – yoksulların o denli ihtiyaç duyduğu parayı – almasını kabul edilir bulabilir mi?

Ah aptal kadınlar! Bu soruların sağduyuya birer hakaret olduğunu söylemeyin! Kadın cinsine bu denli kötü bir ün kazandıran, sizin bu aptalca davranışlarınızdır! Bu düşünceler, sizi düşüncesizliğiniz ve akıldışı inançlarınız karşısında titretmelidir. – Tüm bunları yaparken, gene de asıl dininizi bir yana koyduğunuza inanmıyorum. Gene de cahil kadınlarla konuştuğumu düşünüyorum – çünkü kelimenin tam anlamıyla cahilsiniz – Yüce Bilgelik'in gizlediği şeyi bilme arzunuz, bu aptalca arzu hakkında sizlerle akılcı bir tartışma yapmaya çalışmam saçmalık.

Sizlere bu inancınızın yaşamın büyük amacıyla, insanların bilgeliğe ve erdemliliğe ulaşması amacıyla bütünüyle tutarsız olduğunu göstermeye çalışsam, beni anlamazsınız. Tanrı bu inancı onaylayacak olsa, yaratılışta kurulan düzen bozulmuş olurdu. Onaylamadıysa, bu sahtekârların sizlere hakikati söylemesini nasıl bekleyebiliyorsunuz? Henüz gerçekleşmemiş olaylar, insanın inceleyebileceği şekilde vuku bulmamış olaylar önceden görülebilir mi? Kendi iştihalarını

aptallardan kopardıklarıyla doyuran kötü niyetli bir sahtekâr bunu yapabilir mi?

Belki de şeytana inanıyorsunuzdur ve onun müritlerine yardımcı olmaya çalışıyorsunuzdur. Ama gerçekten böyle bir varlığa, hem iyiliğin, hem de Tanrı'nın düşmanı olan bir varlığa tapınıyorsanız, onun buyruğu altındayken kiliseye nasıl gidebilirsiniz?

Bu kuruntulardan bütün bir hipnotizmacılar güruhunun belki daha yaygın sahtekârlıklarına geçiş çok doğaldır. Kadınlara bunlara ilişkin olarak da birkaç soru sormak gerekir.

İnsan bedeninin yapısı hakkında herhangi bir bilginiz var mı? Eğer yoksa, sizlere de her çocuğun bilmesi gereken şu gerçeklerin anlatılması gerekir: İnsanda hayranlık uyandıran düzen herhangi bir aşırılık ya da uyuşukluk nedeniyle bozulduğunda, – burada şiddetli bozukluklardan değil, kronik hastalıklardan bahsediyorum – beden, sağlığını yavaş yavaş geri kazanabilir. Yaşamsal organlar yara almadılarsa, ölçülülüğün bir diğer adı olan perhiz, açık havada egzersizler ve insan bedenini inceleyen kişilerce önerilen bazı ilaçlar, bizlere verilmiş paha biçilmez bir armağan olan sağlığımızı yeniden kazanmamızın bugüne dek keşfedilebilen tek yoludur.

Öyleyse, çeşitli hokuspokuslarla mucizeler yarattığını iddia eden bu hipnotizmacılar Tanrı tarafından mı görevlendirilmiştir, yoksa şeytan tarafından mı?

Tıbbın çare bulamadığı hastalıkları yok ederken, aklın yasalarına uygun mu davranırlar, yoksa doğaüstü bir yardım mı alırlar?

Bu türden saçmalıklara inanan biri bu sorulara, dünyevi ruhlarla kurulan bir iletişim yoluyla, yanıtını verecektir. Bunun pek soylu bir ayrıcalık olduğundan kuşkum yok. Eski dönemlerde insanlar bazı ruhların kendilerini, her nasılsa, tehlikeye karşı koruduğuna inanırlardı. Gene de doğanın düzenine karşıt böylesi bir ayrıcalığa sahip olduğu iddiasını taşıyan kişiler, bu ayrıcalığın kendilerine ölçülülükleri ve din-

darlıkları karşılığında verildiğini söylerdi. Ama bugün mucizelere imza atanlar diğer insanlardan ne ölçülülük, ne de kutsallık açısından üstünler. Hastaları Tanrı sevgisiyle değil, para karşılığında iyileştiriyorlar. Cennetten arsa satma, kiliselerde koltuk değnekleri ve tek bir dokunuş ya da sözcükle iyileştirilen uzuvların modellerini sergileme şansından yoksun olsalar da, bunlar da gene şarlatanlığın rahipleridir.

Terminolojiyi çok iyi bilmediğimden doğru sözcükleri kullanmıyor olabilirim, ama ne aklın yasalarına uyan, ne de geçimlerini dürüst bir yoldan sağlayan bu adamların dünyevi ruhlarla iletişim kurdukları için çok şanslı olduklarını düşünüyorum. Bu adamların ne bilge, ne de iyi olduklarını düşünebiliriz; öyle olsalardı, kendilerini insanların iyiliksever dostları olarak göstermeye çalışırken daha soylu araçlar kullanırlardı.

Bu sahtekârların, söyledikleri güçlere sahip olduklarına inanmak kafirliğe yakındır!

Belli kötülükler beraberinde belli sonuçlar getirir. Bir kişi hem Tanrı'nın genel yasalarını ihlal edecek mucizelere inanarak O'nun bilgeliğine hakaret edip, hem de bunun için hiçbir bedel ödemeyebilir mi? İsa, "İşte, iyi oldun; artık günah işleme de sana daha kötü bir şey olmasın." demiştir. Zihne ulaşmak amacıyla bedeni iyileştiren bu kutsal adamın izinden de gitmeyen bu sahtekârların ondan daha büyük mucizeler gerçekleştirebileceğine mi inanmalıyız?

Bu sefil varlıklardan sonra İsa'nın ismini ağzıma almam, bazı okurlarımı rahatsız edebilir – onları anlıyorum; ama unutmayalım ki, bu kuruntuları yayanlar İsa'nın adını kullandıklarını, onun havarilerinden olduklarını iddia ediyorlar. Oysa İsa, insanların Tanrı'nın çocukları mı, yoksa günahın hizmetçileri mi olduklarını, ancak onların yapıp ettiklerine bakarak bilebileceğimizi söyler. Kabul ediyorum, biz azizin bedenine dokunmak ya da hipnotize edilmek, iştihamızı ya da tutkularımızı kontrol altına almaktan daha kolaydır, ama

ne beden ne zihin bu şekilde iyileştirilebilir; aksi takdirde Yüce Yargıç'ın taraflı ve kindar olduğuna inanmamız gerekir.

Tanrı herhangi birini ona içerlediği için ya da ondan intikam almak istediği için cezalandırır mı? Akıl, babamızın bizi ancak iyileştirmek üzere yaralayacağını ve yanlış davranışlarımızın getirdiği sonuçlarla bizlere kötülüğün doğasını öğrettiğini gösterir; böylelikle, deneyim yoluyla doğruyu yanlıştan ayırabilir, zihnimizin gelişmişlik seviyesine göre birini sevip diğerinden nefret edebiliriz. Zehir panzehirini de içerir, ya kötü alışkanlıklarımızdan kurtulur ve kendi bedenlerimize karşı günah işlemeyi bırakırız ya da günahın bedeli olan ölüm kapımızı çalar.

Düşüncelerimi bu noktada saçma bir eleştiriyle kesebilirsiniz. – Ama neden duygularımı saklamak zorunda olayım? Tanrı'nın sıfatlarını düşündüğümde, günahlarım karşısında nasıl bir cezaya çarptırılırsam çarptırılayım, bunun tıpkı hastalığın getirdiği acı gibi bana kötülüğün doğasını öğreteceğini, kendimi iyileştirmem için bir araç olacağını biliyorum. Ama pozitif cezalandırma Tanrı'nın doğasına çok aykırı görünüyor, dolayısıyla ben de Tanrı'nın aslında insanların davranışlarıyla hiç ilgilenmediği ve cezalarını hiç de iyileştirme amacıyla vermediği sonucuna varıyorum.

Her şeyi bilen ve her şeye kadir olan bir Varlık'ın, yüce olduğu kadar iyi de olan bir Varlık'ın elli, altmış yıl sonra hâlâ günah içinde olacağını önceden gördüğü bir varlık yaratabileceğini düşünmek, kafirliktir. Öyleyse, insanlar nelerden beslenir? Sizler aptallıktan, cehaletten diyeceksiniz – Tanrı'nın kanatları altından bu şekilde çekilmek istemeniz karşısında, ancak büyük bir öfkeye kapılabilirim! Sevginin yerine korku, Tanrı'nın öğütleri yerine karanlık geçtiğinde, insan elbette O'nun öğütlerinden kaçmak isteyecektir! Beyhude bir çaba!

Dini bütün pek çok insanın Tanrı'nın İradesi'ne herhangi bir asaymış gibi, yerlilerin şeytana tapmalarıyla aynı ilkelere dayanarak körce boyun eğdiğini biliyorum. Başka deyiş-

le, gündelik yaşamın sıradan işlerinde bükemedikleri eli öpen insanlar gibi davranıyorlar. Akla dayanan din ise tersine, bu iradeye bütünüyle bilgece olduğu için, bütün iradelerin onun yolundan gitmesi rasyonel olduğu için boyun eğmeyi gerektirir.

Ve eğer bizler Tanrı'ya inanıyorsak, O'nun yasalarını çiğneyen gizemli sahtekârların peşinden gidebilir miyiz? Tanrı kendini bizlere doğrudan gösterebilecekken, bir yanlışı onaylayarak insanların aklını karıştıracak mucizelerden me - det umar mı? Ya bu kafirce sonuçları kabul etmeli ya da hastaları doğaüstü yollarla sağlığına kavuşturduğunu veya an - cak Tanrı'nın görebileceği olayları gördüğünü iddia eden sahtekârlara pabuç bırakmamalıyız.

2. Kesim

Kadınların, sınırlı bir eğitim almalarından kaynaklanan bir diğer zayıflıkları, *duygusallık*'larıdır.

Cehaletleri nedeniyle duyularına tabi kılınan ve mutluluğu yalnızca aşkta araması öğretilmiş kadınlar, bu tutkuya ilişkin metafizik kavrayışlar geliştirirler; bu da onların görev - lerini ihmal etmelerine, birtakım yüce ve hayali duygular peşinde koşarken gerçek kötülüğe saplanmalarına neden olur.

Bunlar aptal romancıların sayıklamalarından hoşlanan kadınlardır; bu romancılar insan doğasına ilişkin hiçbir şey bilmediklerinden, uyduruk hikayeler, hepsi anlamsızca duygusal sözcüklerle süslenmiş cafcaflı sahneler kaleme alırlar; yazdıkları hem beğeniyi yozlaştırır, hem de yüreğe gündelik görevlerini unutturur. Burada anlayış gücünden bahsetmiyorum, çünkü hiç kullanılmamış olduğundan bedenin içinde uykuya dalar, tıpkı maddenin içinde uyuduğuna inanılan ateş parçacıkları gibi.

Hiçbir politik ayrıcalığa sahip olmayan ve evli kadınlar olarak cezai durumlar dışında sivil varlığı da tanınmayan kadınların dikkati doğal olarak toplum yaşantısının bütünün-

den onun çok küçük ayrıntılarına kayar, ama toplumun herhangi bir üyesinin özel görevleri genelin çıkarıyla bağlantılı olmadığında, hiçbir zaman layıkıyla yerine getirilemez. Kadınların önde gelen işi haz vermektir; siyasal ve sivil baskı sonucunda daha önemli uğraşlarla ilgilenemediğinden kadının gözünde duygular olaylara dönüşür ve düşünce, önemsiz görmesi gerekenleri derinleştirir.

Yaşamlarında sadece önemsiz işlere yer olduğundan, kadınlar yalnızca masum ve boş zihinlerinin ilgisini çekebilecek türden kitaplarda sergilenen fikirleri benimserler. Büyük olan hiçbir şeyi anlayamadıklarına göre, tarih üzerine okumayı son derece kuru bir iş, anlayış gücüne seslenen tartışmayı da bütünüyle anlamsız zırvalıklar olarak görmeleri şaşırtıcı mıdır? İşte bu yüzden kadınlar ancak romanlarla eğlenebilirler. Gene de bu romanlara karşı çıkarken, bunu anlayış gücünü harekete geçiren ve imgelemi düzenleyen yapıtları göz önünde tuttuğum için yapıyorum. – Çünkü her türlü okuma, boş bir levhayı bütünüyle boş bırakmaktan iyidir. Düşünme gücü, az çalışmayla da biraz olsun güç kazanıp gelişebilir; ayrıca yalnızca imgeleme seslenen ürünler bile, okurlarını zihnin hiçbir incelik vermediği iştihanın peşinde bütünüyle sürüklenmekten kurtarır.

Bu gözlemler yaşanan olgulara dayanmaktadır. Kızlarını ellerine hiç kitap almayacak şekilde yetiştiren nice saygın kadın tanıyorum. Bunlardan özellikle birini, üç kız sahibi çok iyi – o denli dar bir zihin sahibi bir kişinin olabileceği kadar iyi – bir kadını örnek vereceğim. Servet sahibi ve gösterişe düşkün bir kadın olduğundan, kadının da, kızlarının da onlara görgü kuralları konusunda ders veren hocaları vardı. Kızlar bu hocalardan belli masaların, sandalyelerin Fransızca ya da İtalyanca adlarını öğrenmişlerdi, ama ellerine çok az kitap verildiğinden, hasbelkader verilenler de onların kapasitesini çok aştığından, bu kızlar hiçbir ciddi konuda fikir sahibi değillerdi ve *sözcükler* yinelemek zorunda olmadıkla-

rı tüm zamanlarını giyinip kuşanmaya, birbirleriyle tartışmaya ya da hizmetçileriyle konuşmaya ayırıyorlardı.

Bir dul olan anneleri de bu arada ilişkilerini canlı tutmaya çalışıyordu; amacı evlilik çağına geldiklerinde kızlarının düzgün insanlarla tanışmasıydı. Bu genç kızlar topluluk hayatına, sözcüğün her anlamıyla ilkel zihinler, şımarık mizaçlarla girdiler. Zihinleri şişirilmiş, anlamsız kavramlar ve beklentilerle doluydu; giyim kuşamda ya da gösterişte kendileriyle yarışamayan herkese horgörüyle bakıyorlardı.

Aşk konularına gelince, doğa ya da dadıları onlara sözcüğün fiziksel anlamını öğretmişti; zaten çok az konuşma başlıkları olduğundan ve hiç incelik sahibi olmadıklarından, evlilik üzerine özgürce konuştuklarında hiç de kibar olmayan cümlelerle hiç de incelikli olmayan dileklerde bulunuyorlardı.

Bu kızlar roman okusalar, daha kötü durumda olurlar mıydı? İçlerinden birinin karakterine ilişkin bir özelliği söylemeyi neredeyse unutuyordum: Bu kız aptallığa varacak ölçüde basitti ve dünyadan yalıtılmış olduğu dönemde bir şekilde öğrendiği, ama tam anlamını bilemediği son derece terbiyesiz sözler eder, sorular sorardı. Elbette ailesini oldukça sert bir şekilde yöneten annesi, kızının böyle konuştuğunu duymamıştı: Onun gözünde kızların hepsi iyi eğitim almış kızlardı; her kahvaltıdan önce dualarını okurlar ve aptal romanlara ellerini sürmezlerdi.

Bu yalnızca tek bir örnek. Ama daha nice kadın tanıdım ki, yeterli bir eğitim görmediklerinden ve akıllarını kullanamadıklarından, büyümüş çocuklar gibiydiler ya da topluluk hayatı içinde ancak sağduyu denen şeye bir ölçüde sahip olmuşlardı: Sağduyu derken, gündelik hayatta olanların hayatın geri kalanıyla bağlantı içerisinde değil, ama tek tek algılanmasını anlıyorum; ama akıl dediğimiz şey de zaten genel ya da soyut fikirler üretebilme gücü değil midir? Bu kadınların zihinleri çoğunlukla uykudaydı ve kendilerini bir az ol-

sun zorlayacak duyu nesnesiyle ya da uğraşla karşılaştıklarında hemen moralleri bozuluyor, ağlamaya başlıyor ve yatmaya gidiyorlardı.

Bu nedenle, hemcinslerime böylesi aptalca şeyleri okumamalarını önerirken, aslında söylemek istediğim, daha anlamlı şeyler okumaları gerektiğidir. Kızı ile yeğenini yetiştirirken farklı iki yol izleyen bilgili bir adam tanımıştım; onunla aynı fikirdeyim.

Adamın yeğeni yetenekli bir kızdı; onun vesayeti altına geçmeden önce bütünüyle sistemsiz, çeşitli okumalar yapmıştı. Adam kızın bakımını üstlendiğinde ona yol gösterdi ve eline tarih ve ahlak üzerine yazılar verdi. Ama zayıf bir annenin şımarttığı kızı, artık ciddi hiçbir şey okuyamıyordu. Adam da onun romanlar okumasına izin verdi. Bu davranışını gerekçelendirirken de, kızı anlamsız da olsa bunları okuduğu sürece, kendi elinde işleyebileceği bir temel olacaktı: Yanlış fikirlere sahip olmak, hiç fikir sahibi olmamaktan gene de iyiydi.

Kadın zihni öylesine ihmal edilmiştir ki, üstün yetenekli bir kadın okuduğu romanları hor görmeyi öğreninceye kadar, kadınlar ancak bu çamurlu kaynaktan bilgi edinmeyi sürdürecektir.

Bir kadının roman okuma alışkanlığını düzeltebilmenin yollarından biri, bu romanları alaya almaktır: Hepsini ve her şeyiyle değil, çünkü bunun çok fazla bir etkisi olmaz, ama yargı gücü ve espri anlayışı gelişmiş biri, genç bir kıza birkaç roman okuyabilir, bunları okurken ses tonuyla ve tarihteki bazı olaylar ve kişiliklerle karşılaştırmalar yaparak bu romanlarda insan doğasının ne denli aptalca karikatürize edildiğini, doğru fikirlerin her zaman romantik duygusallıktan daha değerli olduğunu gösterebilir.

Bununla birlikte, her iki cinsin üyelerinin de çoğunluğu eşit düzeyde beğeni ve alçakgönüllülük fukarasıdır. Cahil kadınlar iyi ünlerini koruyabilmek için namuslu kalmak zorunda ol-

duklarından, imgelemlerini o günlerde meşhur olan roman yazarlarının çizdiği cafcaflı sahnelerle doldururlar; tarihteki saygın ve yaratıcı karakterler onlara sıkıcı gelir.[67] Erkeklerse, aynı yozlaşmış beğeniyi yaşama taşır, erdemin gerçek çekiciliğinden ve aklın saygınlığından kaçarak hovardalığa sığınır.

Bunlara ek olarak, roman okuyan kadınlar, özellikle de sosyeteye dahil olan bayanlar, konuşurken çok güçlü ve duygusal ifadeler kullanmaya meraklı olurlar; çevrelerini saran yapmacıklı yaşam onların gerçekten tutkulu herhangi bir ilişki yaşamalarını engellese de, dudaklarından sürekli olarak sahte bir tutku dili dökülür; bunlar karanlıkta tutkunun ateşini taklit eden fosfora benzerler.

3. Kesim

Doğanın kendini koruma ilkesine uygun olarak zayıf kafalarda bilediği cehalet ve kurnazlık, kadınların giyim kuşama çok düşkün olmasına ve böylesi bir düşkünlükten doğal olarak kaynaklanacak – taklit ve asilliği dışında bırakacak olursak – her türlü yüzeyselliği sergilemesine neden olmuştur.

Haz vermenin fiziksel kısmını süslenmenin oluşturduğu konusunda Rousseau'ya katılıyorum; tam da bu nedenle kız çocukları tüm zayıf kadınların paylaştığı giyim kuşam düşkünlüğüne karşı uyarmaya çalışıyorum, onlara bu fiziksel kısımla yetinmemeleri gerektiğini söylüyorum. Zihnin yardımı olmadan, başka deyişle haz vermenin ahlaki kısmı gözetilmeden uzun süre haz verebileceklerini düşünen kadınlar, zayıf kadınlardır. Erdemin bir sonucu olan bir zarafete sanat demek uygun düşer mi bilmiyorum, ama ahlak sanatı hiçbir zaman cehaletin bulunduğu yerde bulunmaz; her iki cinsten beğenisi gelişmiş hovardaların pek hoşuna giden masumiyetin gösterişi, öz açısından daha üstün zarafetten çok farklıdır.

---

67 Burada sözünü ettiğim, yakından bakıldığında bir trajikomediden ibaret olanı ideal bir güzelliğe çeviren zihinsel yetiler değildir.

İnsanın süslenmesine ilkel toplumlarda dahi rastlanır. Bunlarda kadınlar değil, erkekler süslenir; bu, kadınların erkeklerle aynı seviyede olmadığının göstergesidir. Zaten kadınlar erkeklerle aynı seviyede görülmüş olsa, söz konusu toplumun uygarlık merdiveninde en az bir basamak çıkmış olduğunu söylemek gerekirdi.

Bu nedenle, genellikle kadın cinsine özgü bir merak olarak görülen giyim kuşam merakının, temelde insanlığa özgü olduğunu düşünüyorum. Ama düşüncelerimi daha açık söylemem gerekiyor. Zihin düşünmeden zevk alacak denli gelişmediğinde, tüm özen ve çalışkanlık bedenin süslenmesine, hırs da onu boyamaya ya da dövmelerle bezemeye odaklanacaktır.

Bu, öylesine köklü bir eğilimdir ki, köleliğin cehennemden çıkma boyunduruğu dahi, başkalarını kendine hayran bırakma dürtüsünü öldürememiştir. Bu dürtüyü atalarından miras olarak alan siyah kahramanlar, kölelikten edinebildikleri azıcık parayı genellikle incik boncuğa yatırırlar. Erkek olsun, kadın olsun, elbiselere düşkün olmayan pek az hizmetçi görmüşümdür. Giysileri onların servetleridir. Kadınlarda en aşırı noktaya ulaşan bu giyim düşkünlüğü, bunu sergileyen herkeste aynı nedenden kaynaklanır – zihnin yeterince gelişmemesi. Erkekler bir araya geldiklerinde iş üzerine, siyaset ya da edebiyat üzerine konuşurlar, ama Swift'in de dediği gibi, "Kadınlar ellerini birbirlerinin şapkalarında ve kurdelelerinde gezdirmekten alıkoyamazlar." Bu da son derece doğaldır – çünkü hiçbir iş onları ilgilendirmez; edebiyattan anlamazlar, siyaseti sıkıcı bulurlar; düşüncelerini insan ırkının genel mutluluğunu sağlayacak yollara çevirmediklerinden, gerçek bir insanlık sevgisi de geliştirmemişlerdir.

Erkeklerin ulaşmak istedikleri güce ya da üne giden pek çok yol vardır. Aynı meslekten erkekler nadiren dost olduklarından, birbirlerini itip kaksalar da hemcinslerinin çoğuyla hiçbir çatışmaya girmezler. Ama kadınların birbirleriyle kurdukları ilişkiler bundan farklıdır – çünkü hepsi rakiptirler.

Kadınların evlenmeden önce, birincil işi erkeklere hoş görünmek, haz vermektir; daha sonra da birkaç istisnai durum dışında aynı içgüdüye inatla takılıp kalırlar. Erdemli kadınlar bile başka insanların yanındayken asla cinsiyetlerini unutmazlar, çünkü her an *hoşa gitmeye* çalışmaktadırlar. Güzel bir kadınla zeki bir erkek kalabalık içindeyken dikkatleri üzerlerine çekmeye eşit derecede meraklıdırlar. Çağdaş dehaların düşmanlığı meşhurdur.

Kadınların tüm enerjileri güzel görünmeye odaklanmışken ve çıkarları da onları bu yönde davranmaya iterken, hemcinsler arasında sürekli bir rekabet olması şaşırtıcı mıdır? Tüm kadınlar aynı yarışa katılmış gibidirler; hemcinslerine kuşkuyla ve kıskançlıkla bakmasalar, ölümlülere özgü erdemlerin üzerine çıkabilirlerdi.

Giyim kuşama, hazza, nüfuza düşkünlük vahşilere özgü tutkulardır. Vahşiler uygarlaşmamışlardır, zihinleri gelişmemiştir, ilkeler oluşturmalarını sağlayabilecek soyut düşünme yetisine dahi sahip değillerdir. Mevcut eğitim düzeyleri ve toplum içindeki yerleriyle kadınların da aynı konumda olduğuna karşı çıkılabileceğini sanmıyorum. Öyleyse, kendi aklının ışığında özgürce davranmasına fırsat verilmemiş bir varlığa gülmek ya da onun aptallıklarıyla dalga geçmek, acımaz olduğu kadar saçmadır da, çünkü otoriteye kör bir itaat göstermeleri öğretilen kadınların, bundan kaçabilmek için ellerinden geleni yapmaları son derece doğal ve kaçınılmazdır.

Kadınların erkeklere sorgusuz sualsiz itaat etmeleri gerekliliği kanıtlanabilirse, ben de haz verebilmek ve kendilerini koruyabilmek için kadınların giyim kuşama düşkünlük geliştirmelerini onaylarım.

Bununla birlikte, cehalet üzerine kurulan erdemler hiçbir zaman sağlam bir temele sahip olmazlar – kumdan bir zemin üzerine kurulan bir ev fırtınaya dayanamaz. Şu çıkarımı yapmak neredeyse bütünüyle gereksizdir: Kadınlar bir otorite tarafından erdemli kılınacaksa – ki bu kendi içinde bir çeliş-

kidir – bırakalım saraylara kapatılsınlar, kıskanç bakışlar üzerlerinden eksik olmasın. – Çelikten iradenin onların ruhlarına zarar vereceğinden korkulmasın – çünkü ruhları o denli yumuşak ve seyrek bir malzemeden oluşmuştur ki, bedenlerini ancak canlı tutacak kadar yaşam taşır.

"Kum gibi dağılan ele gelmez madde,
Kumral, sarışın, esmer de."*

Bazı yaralar alsalar da, bunlar en kısa zamanda iyileşecektir ve kadınlar dünyayı kalabalıklaştırmaya, erkeklere haz vermek üzere giyinmeye devam edecektir – zaten ünlü yazarların, yapmalarına izin verdiği şeyler de bundan ibarettir.

4. Kesim

Kadınların erkeklerden daha duyarlı ve insancıl oldukları kabul edilir; anlık duygu patlamaları da buna kanıt olarak gösterilir, ama cehaletin boğduğu geçici duyguların soylu bir tarafları yoktur ve tıpkı çocukların ya da vahşilerin duyguları gibi, yerlerini kısa sürede bencilliğe bırakırlar. Çoğu zayıf kadının tüm duyarlığı yalnızca kocalarına yönelmiştir; insancıl duyguları ya çok zayıftır ya da ancak geçici bir acıma duygusu olarak ortaya çıkar. Değerli bir hatibin sözleriyle, insancıllık "çabucak sarsılan bir yürek" değildir. "Duygulara olduğu kadar zihne de seslenir."

Zihni dışarı da bırakan duyarlık ve duygusallık bireyi değersizleştirse de, kadın cinsinin daha aşağı bir cins olduğuna kanıt oluşturmaz: çünkü küçük uğraşları ve özel planları olan, anlayışı daha gelişmiş kadınlar dahi nadiren, yalnızca aşk onları harekete geçirdiğinde, kahramanca davranırlar; aşk da dehanın şaha kalkması gibi, hayatta bir kez gerçekleşir. Bu nedenle, "kadınların nadiren erkekler kadar insancıl olduğu"nu ve adaletle insancıllığı, yüzeysel ve dar duyguları-

* Alexander Pope, "Epitte to a Lady - Bir Hanımefendiye Mektup" (ç. n.)

na feda ettiklerinden, erkeklerden daha aşağı görülmeleri gerektiğini savunan ahlak felsefecisine katılıyorum. Ama şunu eklemem gerekiyor: Kadınlar beşiklerinden itibaren baskı altında tutulmasalar, zihin güçlendikçe yürek de gelişecektir.

Gelişmemiş bir duyarlık ile büyük bir zayıflık bir araya geldiğinde, ortaya ancak güçlü bir cinsel bağlılık çıkabilir. Öte yandan akıl dostluğun temelidir. Erkek dünyasında dostluğa, kadın dünyasında olduğundan daha fazla yer vardır; dolayısıyla erkeklerin adalet anlayışı daha gelişmiştir. Kadınların aşırı duygusallıkları, Cato'nun ülkesi için duyduğu sevgiye benzer. Cato, Kartaca'yı Roma'yı sevdiği için değil, kendisi zafere ulaşmayı istediği için ezmek istemiştir. İşte insanlık genellikle böyle ilkelere feda edilir; gerçek görevlerse birbirlerini destekler.

Ayrıca adaletsizliğin köleleri iken kadınlar nasıl adil ya da insancıl olabilir?

5. Kesim

Çocukları yetiştirmek, gelecek kuşağa sağlıklı bedenler ve zihinler kazandırmak, kadınların öncelikli görevi olduğundan, bu görevi layıkıyla yerine getirmelerini engelleyen cehalet şeylerin doğasına aykırıdır. Kadınların zihinlerinin çok daha fazla gelişebileceğine ve gelişmesi gerektiğine, aksi takdirde hiçbir zaman iyi anneler olamayacaklarına inanıyorum. Pek çok erkek, tayların büyümesini yakından takip eder, ahırda vakit geçirmeyi sever, ama tuhaf bir duygusuzlukla, çocuk odasında vakit geçirmenin kendisini küçük düşüreceğine inanır. Salt bu nedenle, annelerinin cehaleti yüzünden kaç çocuk ölmüştür! Bu kaderden kaçabildiklerinde ve ihmalkârlık nedeniyle de, aşırı düşkünlük nedeniyle de en küçük yaşta bozulmadıkları takdirde bile kaç çocuk, çocuk zihnini dikkate alan bilinçli bir eğitim sürecinden geçme şansını yakalar? Evde geçirdikleri zaman içerisinde haylazlığı öğrenen çocuk, uslansın diye okula gönderilir; okulda çok sayıda çocuğu belli bir düzen içinde tutabilmek için benimsenen yöntemler de pek çok kötülüğün tohumlarını atar.

Bazen, hiç kısıtlanmaması gereken ve akılcı ellerde hiç kısıtlanmayacak olan bu zavallı çocukların mücadelelerini vahşi bir tayın çiftelerine benzetirim: Tayın ön ayakları, binicisini atmaya her çabalayışında daha fazla kuma saplanır ve sonunda tay binicisine boyun eğer.

Atları her zaman sevmişimdir; onlara insancıl ve tutarlı bir şekilde davranırsanız, onlar da son derece sevecen olur. Bu nedenle onları uysallaştırmak için benimsenen şiddete dayalı yöntemlerin aslında onlara zarar verebileceğini düşünmeden edemiyorum. Öte yandan, eğitiminin ilk yıllarında başıboş bırakıldığından haylazlaşan bir çocuğun, daha sonra zorla uysallaştırılmaya çalışılmasının ona zarar vereceğinden eminim, çünkü çocukların eğitiminde adaletin ve aklın her ihlali onların muhakeme yetilerini zayıflatır. Çocukların ahlaki kişiliği, çok erken yaşlarda oluşur; deneyim bana bu sürecin yedinci yaşta tamamlandığını gösteriyor; bu dönem çocuğun idaresinin yalnızca annede olduğu bir dönemdir. Yedinci yaştan sonraki eğitim, çoğunlukla o güne dek yapılan tüm hataların düzeltilmeye çalışılmasına ayrılır. Annelerin anlayış güçleri daha gelişmiş olsa, yapmayacağı hatalardır bunlar.

Kadınların aptallıklarının bir başka çarpıcı örneğine de dikkat çekmek önemlidir. – Çocuklarının yanında hizmetlilerine davranış biçimleri; çocuklarının hizmetlileri her koşulda onları beklemek ya da şakalarına katlanmak zorunda olan varlıklarmış gibi görmelerine izin vermeleri. Bir çocuk, kendisine sunulan yardımı her zaman minnettarlıkla kabul etmeyi bilmelidir. Bağımsızlık konusunda aldıkları ilk ders de sağlıklı bir insanın kabul etmekten utanacağı türden yardımlar beklememesi gerektiğini öğrenmek olmalıdır; anneleri bu konuda onlara örnek olmalıdır. Ayrıca çocuk kendini olduğundan daha önemli görmemeli, kendi zayıflığına dair bilgisi ona insanların doğal eşitliğini hissettirmelidir. Oysa, pek çok zaman hizmetliler çocuğu yatırmak üzere çağrılır,

ama çocuk daha geç bir saatte yatmak için annesiyle pazarlık yaptığında, hizmetliler tekrar tekrar gidip gelmek zorunda kalır. Böylelikle kendisine küçük bir idol gibi davranıldığından, çocuk da erken yaşta şımarır.

Kısaca, annelerin çoğu ya çocuklarını bütünüyle hizmetlilerin bakımına bırakır ya da salt kendi çocukları oldukları için onlara küçük yarı-tanrılar gibi davranır. Öte yandan çocuklarını neredeyse putlaştıran bu kadınlar, ne hizmetlilere biraz olsun insanlık gösterir, ne de kendi çocuğu olmayan çocuklara biraz olsun sevgiyle yaklaşır.

Çocuğa böylesi mantıksız bir aşırı düşkünlük, cehaletten kaynaklanır. Pek çok anne tüm yaşamlarını çocuklarına adamalarına rağmen, sadece onları şımartıp bedenlerini güçten düşürürler; bu arada daha akılcı davranan babaların çocuklarının eğitimine ilişkin her türlü planını da boşa çıkarmış olurlar, çünkü anneler onay vermedikçe, çocuklarına kısıtlamalar getiren babalar her zaman birer tiran olarak görülür.

Aslında, aklı başında bir anne, annelik görevlerini yerine getirirken aynı zamanda kendine özen gösterebilir, böyle bir ihtiyaç varsa, ev işlerine yardım edebilir, okuyarak ve her iki cinsle sohbetler yaparak zihnini geliştirebilir. Doğa her şeyi bilgece düzenlemiştir: Kadınlar çocuklarını emzirirken kendi sağlıklarını korumuş olurlar; iki doğum arasındaki zaman aralığı bebeklerle dolu evler olmasını engeller. Dolayısıyla kadınlar akıllıca davranır ve zamanlarını giyinip kuşanmakla, süslenmekle boşa harcamazlarsa, ev içindeki işler ve çocuk bakımı, onların zihni güçlendiren edebiyat ve bilimle ilgilenmesini, hatta, beğeniyi geliştiren güzel sanatlardan birini uygulamasını engellemez.

Ama, çeşitli dost toplantılarında kendilerini sergilemeleri, kağıt ve top oynamaları, sabahları evin içinde koşuşturmaları, işte tüm bunlar kadınları görevlerinden uzaklaştırır ve onları salt kocalarının hoşuna gitmek için uğraşan değersiz yaratıklar durumuna getirir. Duyguların dahi devreye girme-

diği bu tür haz kaynaklarının anlayış gücünü geliştirdiği söylenemez. Artık zevk vermediğinde bile salt alışkanlıktan sürdürülen bu anlamsız işler, yüreği soğutur ve sorumlulukları unutturur.

Topluma eşitlik hâkim olmadıkça, kadınlar özgürleşmedikçe, müşfik eşler ve anneler olamayacak, cahil ve zayıf zihinlerin değerini anlamadığı o saygın ev içi mutluluk hiç yaşanmayacaktır. Kadının zihni onun güzelliğine tercih edilmedikçe, düzgün bir eğitim sistemi de asla kurulamayacaktır.

Aptal ve cahil bir kadının iyi bir anne olmasını beklemek, devedikenlerinin incir vermesini beklemeye benzer.

6. Kesim

Bilgili ve anlayışlı okurlarıma, bu sonuç bölümünde tüm tartışmam boyunca temel aldığım birkaç yalın ilkeyi açacağımı ve onların net görülmesini engelleyen bulanıklığı ortadan kaldırmaya çalışacağımı söylememe gerek yok. Ama ne yazık ki tüm okurlarım aynı derecede bilgili ve anlayışlı değil. Bu nedenle, konuyu akıl açısından – başkalarının düşüncelerini sorgulamadan kabul eden ve salt kendi başına düşünmek zorunda kalmamak için bu fikirleri ısrarla savunan uyuşuk akıl açısından – anlaşılır kılacak bazı açıklayıcı görüşlerimi eklemem zorunlu.

Ahlak konusunu inceleyen yazarlar, şunda hemfikirdirler: Erdem, özgürlükle beslenmediği sürece hiçbir zaman güçlenemez – ben onların insan için söylediklerini, insanlık için de geçerli görüyorum. Ahlak değişmez ilkeler üzerinde yükselmelidir; aklın dışında herhangi bir otoriteye itaat eden bir varlığın ne akılcı, ne de erdemli olduğu söylenebilir.

Kadınların toplum içinde daha yararlı bireyler olabilmeleri için, anlayış güçlerini daha geniş bir temelde geliştirmelerinin, ülkelerine bilgiye dayanan rasyonel bir sevgi beslemelerinin zorunlu olduğuna inanıyorum. Bu sevginin bilgiye dayanması gerektiğini söylüyorum, çünkü anlamadığımız

şeylerle yeterince ilgilenemeyeceğimiz açıktır. Bu genel bilginin ne denli önemli olduğunu göstermek için de, anlayış gücü yüreği açıp geliştirmedikçe özel görevlerin de hiçbir zaman layıkıyla yerine getirilemeyeceğini, kamusal erdemin özel erdemlerin bir toplamı olduğunu tekrarlıyorum. Bununla birlikte, toplumda yerleşik olarak gözetilen ayrımlar hem kamusal, hem de özel erdemin altını oyuyor; erdem altın özü tamamıyla çıkartılıp yalnızca kötülüğü kaplayan bir tenekeye çevrilinceye kadar dövülüyor. Servet sahibi bir insan, erdemli bir insandan daha fazla saygı görüyorsa, insanlar erdemden önce servet peşinde koşacaktır. Akıllarına değil, güzelliklerine ilgi gösteriliyorsa, kadınların zihinleri ekilmemiş topraklar olarak kalacaktır.

Gene de gerçek şehvet düşkünlüğünün yolu dahi zihinden geçmelidir – Karşılıklı saygıyla desteklenen karşılıklı sevginin verdiği hazların eşi var mıdır? Saf bir kalbin ve samimi duyguların harekete geçirdiği imgelemin alçakgönüllü taşkınlıklarıyla karşılaştırıldığında iştihanın soğuk ya da ateşli okşayışları ölümü anımsatmaz mı? Kadınlarda anlayış gücünü hor gören hovardaya şunu söylememe izin verin: Onun küçük gördüğü zihin, kısa ömürlü olsa da esrimeye hayat verebilecek tek şey olan derinlikli duyguları harekete geçirir! Erdem olmadan, cinsel cazibe bir mum gibi tükenerek yerini tiksintiye bırakır. Yaşamlarının çoğunu büyük bir açlıkla arzuladıkları kadınlarla geçiren erkeklerin kadın cinsini en hor gören kişiler olması bunun kanıtıdır. – Ah erdem, gerçek mutluluğun kaynağı! Aptal insanlar, salt iştihalarını tatmin etmelerinin önünde hiçbir engel kalmasın diye seni bu dünyadan kovmak istiyorlarsa da, hazlarına coşku katman için seni cennetten geri çağıracak olan gene bir haz insanı olacaktır!

Mevcut durumda, kadınların cehaletleri nedeniyle aptal ve kötücül oldukları tartışma götürmez; insanlığa en fazla yararı olacak değişiklikler, ancak kadınların davranışlarında bir devrime gidilmesiyle mümkün olabilir. Evlilik insanları vahşi

bir sürü olmaktan çıkaran kutsal bir bağ olarak tanımlandığına göre, servetin, aylaklığın ve aptallığın cinsler arasındaki ilişkiyi yozlaştırması, insanlığa musallat olan diğer kötülüklerden daha zararlıdır. En kutsal görevler şehvete feda edilir, çünkü evlenmeden önce erkekler kadınlarla kayıtsızca yakın ilişkilere girdiklerinden, aşkı bencilce bir tatmin kaynağı olarak görmeye alışırlar. – Aşkı yalnızca saygıdan değil, birlikte yaşamanın ve aynı sorunlara göğüs germenin getirdiği alışkanlıktan kaynaklanan ilgi ve sevgiden de ayırmayı öğrenirler. Adaletin ve dostluğun değeri bilinmez; insanın yalın samimi duyguları yapmacık gösterişlere tercih etmesini sağlayan beğeni saflığı kirletilir. Gösterişten yoksun, yalın duygular, hovardaya pek çekici gelmez; oysa evlilik bağını güçlendirerek ebeveynlik için şart olan daha güvenli bir ilişkiyi sağlayan duygular bunlardır. Çocuklar annesiyle babası arasında bir arkadaşlık ilişkisi kurulmadıkça, hiçbir zaman doğru şekilde eğitilemezler. Bölünmüş bir evden erdem kaçar gider – ve evi her türlü kötülüğe karşı savunmasız bırakır.

Ortak ilgi alanları olmadıkça eşler arasında saf bir ilişki kurulması zordur. Şefkati doğuran yakın güven ilişkisi, kötücüllüğün bulunduğu yerde kurulamaz.

Erkeklerin ısrarla savunduğu cinsiyet ayrımının keyfi bir ayrım olduğuna ikna olarak görüşlerimi bazı aklı başında erkeklerle paylaştım. Bu kişiler benimle hemfikirdiler: Erkeklerin namusa yeterince değer vermemeleri ve alçakgönüllü olmamaları, kadınlarda alçakgönüllülüğü de yeterince tatmin etmemeleri her iki cinsi de yozlaştırır. Durum böyle kaldığı sürece, adına alçakgönüllülük denilen şey de saflığın doğal bir yansıması değil, şehveti gizleyen bir örtü olacaktır.

Kadınların pek çok aptallığının erkeklerin despotluğundan kaynaklandığına inanıyorum ve gene daha önce kanıtlamaya çalıştığım gibi, mevcut durumda karakterlerinin önemli bir parçasını oluşturan kurnazlıklarının da baskının bir sonucu olduğunu düşünüyorum.

Temelde kendi bildikleri doğrudan başka başka doğru tanımasalar da, kilise içindeki muhalifler kurnazlıklarıyla tanınmazlar mı? İnsanın özgür ruhu akıldan başka bir güç tarafından denetlenmeye çalışıldığında, ortaya yalnızca kurnazca kendini saklama alışkanlığı çıkabileceğini kanıtlayabilmek için bu örnek üzerinde durmak istiyorum. Butler'ın çizdiği muhalif karikatürü, gösterişe verilen büyük önem, önemsiz konular üzerine çocukça tartışmalar ve bunlara eşlik eden ciddiyet maskesi sonunda onların kişiliklerini ve zihinlerini de biçimlendirmemiş midir? Burada mezhepler arasında bir ayrım gözetmeden konuşuyorum, çünkü bütün mezhepler insan doğasını bir sürü gereksiz süsle boğuyor. Başka açılardan ne denli saygın olurlarsa olsunlar, bu insanlar mezheplerine ilişkin olarak kadınların ailelerine ilişkin önyargılarına benzeyen önyargılara sahiptirler. Kadınlar bunlarla aynı çekingen ölçülülüğü, aynı akıldan yoksun ısrarları paylaşır. Baskının kilise içindeki bu muhaliflerin karakterlerini bu şekilde belirlemesi, insanlığın baskı altında tutulan yarısının kaderiyle çakışır. Bu muhalifler de kadınlar gibi sadece kendileri için anlamlı olan konuları kendi aralarında durmak bilmeksizin tartışmakla, birbirlerine sürekli olarak öğütler vermekle ve bir karar alana kadar bir sürü küçük sorunla boğuşmakla ünlü değil midirler? Her iki tür de her şeyden çok ünlerini korumaya önem verirler ve bu alışkanlıkları benzer nedenlerden kaynaklanır.

Kadınların uğruna savaşmaları gereken erdemleri ve hakları anlatırken amacım onların hatalarına hafifletici nedenler bulmak değil, bu hataların eğitimin ve toplum içindeki konumlarının doğal sonucu olduğunu kanıtlamaktır. Düşüncelerimde yanılmıyorsam, fiziksel, ahlaki ve sivil anlamda özgür olduklarında, karakterlerini değiştirmelerini, kötü ve aptalca alışkanlıklarını düzeltmelerini beklemek son derece makuldür.[68]

---

68 Kadınların davranışlarında bir düzeltmeye gidilmesinin toplumsal yararları üzerine düşüncelerimi açıklamayı planlıyordum, ama bu düşüncelerimin son cildin sonuna daha uygun düşeceğine karar verdim.

Bırakın kadınlar, erkeklerle aynı haklara sahip olsun ve onların erdemlerini taklit etsin. Kendilerine özgürlük tanındığında ya mükemmelleşecekler ya da bu denli zayıf bir varlığı görevine zincirleyen otoriteyi haklı çıkaracaklardır. – Bu ikinci seçenek gerçekleşirse, Rusya'dan kamçı alımına başlanması yerinde olur. Kamçı bir babanın düğün gününde damadına verebileceği en uygun armağan olacaktır; böylelikle kocalar evin içindeki akıl sahibi tek varlık, dolayısıyla da evin reisi olarak ailelerini bu kamçıyla idare edebilirler. Böyle bir durumda haksız bir uygulamadan söz edilemez, çünkü evrenin Hâkimi erkeğe bu dünyada ilahi bir hükümranlık bahşetmiştir. Erkeğin bu konumunu kabullenecek kadının hiçbir doğal hak iddiası, dolayısıyla hiçbir doğal görevi de olamaz, çünkü haklarla görevler birbirinden ayrılabilir şeyler değildir.

Öyleyse, ey akıl sahibi erkek, kadınları eksiklikleri nedeniyle, beslediğin attan ya da eşekten daha acımasızca mahkûm etme – aklın zorunlu kıldığı haklarını tanımadığın varlıklara cehalet ayrıcalığını tanı! Aksi takdirde, doğanın anlayış gücü sunmadığı yaratıklardan erdem bekleyen Mısırlı angaryacılarınkinden daha kötü bir kadere mahkûm olursun!

Mary Wollstonecraft (1759-1797): 38 yıl süren kısa ömrüne karşın, erkek egemenliğindeki felsefe alanında yazdıklarıyla, kendinden sonraki yüzyılları kadın hakları konusunda derinden etkileyen bir 18. yüzyıl düşünürüdür. Dilimize ilk kez çevrilen ve günümüzden 215 yıl önce yayımlanan Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi *(1792) ise, bundan beş yıl sonra, geleceğin Frankenstein'ını yazacak kızı Mary [Shelley]'nin doğumundan 11 gün sonra ölen Wollstonecraft'ın en temel yapıtıdır.*

Deniz Hakyemez (1975); Bugüne dek Swift'ten Nadine Gordimer'a, Wollstonecraft'tan Poe'ya yaptığı çevirilerle, ustalarından aldığı bayrağı en iyi biçimde taşıyacağını kanıtlamış yeni kuşak çevirmenlerindendir.

9 789944 880442

KDV dahil fiyatı
15 TL